

P. KROPOTKIN

IDEALEN EN WERKELIJKHEID

IN DE

RUSSISCHE LITERATUUR

Met toestemming van den schrijver uit het Engelsch vertaald

DOOR

FANNY MAC LEOD-MAERTENS.

AMSTERDAM. — S. L. VAN LOOY — 1907.

IDEALEN EN WERKELIJKHEID IN DE
RUSSISCHE LITERATUUR.

PRINS KROPOTKIN, in zijne studeerkamer.

Dit werk werd door Prins Kropotkin oorspronkelijk
in het Engelsch geschreven.

(N. v. d. V.)

P. KROPOTKIN

IDEALEN EN WERKELIJKHEID

IN DE

RUSSISCHE LITERATUUR.

Met toestemming van den schrijver uit het Engelsch vertaald

DOOR

FANNY MAC LEOD-MAERTENS.

AMSTERDAM. — S. L. VAN LOOY — 1907.

INHOUD.

VOORBERICHT	Blz. 1
HOOFDSTUK I.	4
De Russische Taal. — Vroege volksliteratuur: Folklore. — Liederen. — Sagen. — Het lied van den veldtocht van Igor. — Kronieken. — Inval der Mongolen; gevol- gen. — Briefwisseling tusschen Iwan IV en Koérbiskij. — Scheuring in de Kerk. — Awakum's Gedenkschriften. — De Achttiende Eeuw: Peter I en zijne tijdgenooten. — Tredjakówschij. — Lomonósow. — Soemarókow. — De regeering van Catharina II. — Dersjáwin. — Von Wizin. — De vrijmetselaars: Nowików; Radísjew. — De eerste jaren der Negentiende eeuw: Karamzin en Sjoekowschij. — De Decembristen. — Ryléjew.	
HOOFDSTUK II: Poésjkin en Lérmontow.	50
POÉSJKIN. — Schoonheid van den vorm. — Poésjkin en Schiller. — Zijne jeugd; zijne ballingschap; zijn latere loopbaan en zijn dood. — Sprookjes: Ruslán en Lud- milla. — Zijn lyrische poëzie. — „Byronisme”. — Drama. — Jewgénij Onégin. — LERMONTOW. — Poéskin of Lérmontow? — Zijn leven. — De Kaukasus. — Natuur- poëzie. — Invloed van Shelley. — De Demon. — Mtsyri. — Vrijheidsliefde. — Zijn dood. — Poésjkin en Lérmon- tow als prozaschrijvers. — Andere dichters en roman- schrijvers van hetzelfde tijdperk.	
HOOFDSTUK III: GOGOL.	85
KLEIN-RUSLAND. — Avonden op de pachthoeve nabij Dikánka en Mirgorod. — Dorpsleven en humor. — Hoe Iwán Iwánowitsj twist kreeg met Iwán Nikíforitsj. — Historische roman, Taras Bulba. — De Mantel. — Drama. — De Revisor. — Zijn invloed. — Doodde Zielen: hoofdtypen. — Realisme in den Russischen roman.	

HOOFDSTUK IV: TOERGÉNJEV, TOLSTÓJ	Blz. 112
TOERGÉNJEV: — De Hoofdtrekken van zijne Kunst. — Gedenkschriften van een Jager. — Het pessimisme van zijn eerste romans. — Zijne reeks romans die de hoofdtypen van de Russische maatschappij voorstellen. — Roédin. — Lawrétskij. — Helena en Insárow. — Bazárow. — Waarom Vaders en Zonen verkeerd werd begrepen. — Hamlet en Don Quichot. — Maagdelijke Bodem: de volksgezinde beweging. — Gedichten in Proza. — TOLSTÓJ: Kindsheid en Jongensjaren. — Tijdens en na den Krim-Oorlog. — Jeugd: op zoek naar een ideaal. — Kleinere verhalen. — De Kozakken. — Opvoedkundig werk. — Oorlog en Vrede. — Anna Karénina. — Godsdienstige crisis. — Zijne Verklaring van de Christelijke leer. — Hoofdpunten der Christelijke zedenleer. — Laatste Kunstgewrochten. — De Kreutzer Sonate. — Opstanding.	
HOOFDSTUK V: GONTSJARÓW. — DOSTOJÉWSKIJ. — NEKRÁSOW	194
GONTSJARÓW: Oblómow. — Het oblómowisme, een Russische ziekte. — Is zij uitsluitend Russisch? — De Afgrond. — DOSTOJÉWSKIJ: Zijn eerste Roman. — Algemeen Karakter van zijne Geschriften. — Gedenkschriften uit een Dood Huis. — De Vernederden en Beleedigden. — Schuld en Boete. — De Gebroeders Karamázow. — NEKRÁSOW: Discussiën over zijn Talent. — Zijne liefde tot het Volk. — Verheerlijking van de Vrouw. — ANDERE PROZASCHRIJVERS VAN HETZELFDE TIJDPERK: Sergjéj Aksákow. — Dal. — Iwan Panájew. — N. D. Chwóstsjinskaja (W. Krestowskij-pseudoniem). — DICHTERS VAN DENZELFDEN TIJD: Koltsów. — Nikitin. — Plesjtsjéjew. — De Bewonderaars van de Kunst voor de Kunst alléén: Toétsjew. — A. Májkow. — Sjtsjérbina. — Polónskij. — A. Fet. — A. K. Tolstóij. — De Vertalers.	
HOOFDSTUK VI: TOONEELLETTERKUNDE	244
Haar Oorsprong. — De Tsaren Alexéj en Peter I. — Soemarókow. — Pseudo-Classieke Tragediën: Knjasjnin, Ozerow. — Eerste Komediespelen. — De eerste jaren der Negentiende Eeuw. — Gribojédow. — Het Tooneel te Moskou in de jaren vijftig. — Ostrówskij: zijn eerste drama's. — Het Onweder. — Ostrówskij's latere Too-	

neelstukken. — Historische Tooneelstukken: A. K. Tolstójk. — Andere Tooneelschrijvers.

HOOFDSTUK VII: VOLKS-SCHRIJVERS 281

Hunne plaats in de Russische Letterkunde. — De eerste volks-schrijvers: — Girgorówitsj. — Márko Wowtsjok. — Daniléwskij. — Overgangstijdperk: — Kókorjew. — Písemskij. — Potjékohin. — Ethnographische Onderzoekingen. De Realistische School: — Pomjalówskij. — Rjesjétnykw. — Lewitow. — Gleb Oespenskij. — Zlatowratskij en andere volks-schrijvers. — Naumow. — Zasódimskij. — Nefédow. — Modern Realisme: — Maxim Gorkij.

HOOFDSTUK VIII: POLITIEKE LETTERKUNDE. — HEKELSCHRIFTEN. — KUNST-CRITIEK. — HEDENDAAGSCHE ROMANSCHRIJVERS. — BIBLIOGRAPHISCHE AANTEKENINGEN. 335

POLITIEKE LETTERKUNDE. — De Censuur. — De Kringen. — Westerschgezinden en Slavophielen. — Politieke Letterkunde in het buitenland: Hérzen. — Ogarjów. — Bakúnin. — Lawrów. — Stepnjak. — De Tijdgenoot en Tsjernysjewskij. — HEKELSCHRIFTEN: Sjtsjédrin (Saltyków). — KUNSTCRITIEK: Belangrijkheid der Kunsteritiek in Rusland. — Bjelínskij. — Dobroloébow. — Písarew. — Michailowskij. — Tolstójk's Wat is Kunst? — HEDENDAAGSCHE ROMANSCHRIJVERS: Aertel. — Korolénko. — Tegenwoordige richting der Letterkunde. — Merezjkowskij. — Boborýkin. — Potápenko. — Tsjéchow. — BIBLIOGRAPHISCHE AANTEKENINGEN.

REGISTER. 413

VOORBERICHT.

Dit boek heeft zijn oorsprong in eene reeks van acht voorlezingen over de Russische literatuur in de negentiende eeuw, gehouden te Boston, in Maart 1901 in het Lowell Instituut.

Toen ik de uitnoodiging tot het houden dezer lezingen aannam, gaf ik mij volkomen rekening van de moeilijkheden die mij in den weg stonden. Het is voorwaar geen gemakkelijke taak over de literatuur van een land te spreken of te schrijven, als deze literatuur de toehoorders of de lezers nauwelijks bekend is. Slechts drie of vier Russische schrijvers werden behoorlijk en volledig in het Engelsch vertaald. Zoo gebeurde het zeer dikwijls dat ik *over* een gedicht of een roman moest spreken, terwijl het gemakkelijk ware geweest die geschriften te karakteriseeren door eenvoudig een paar passages *daaruit* voor te lezen.

Leverde het werk groote moeilijkheden op, het onderwerp loonde evenwel de moeite. De Russische letterkunde is een rijke bron van oorspronkelijk dichtelijk denken. Zij is, in hoogere mate dan oudere letterkunden, met frischheid en jeugdigheid bedield. Bovendien heerschen bij haar eene waarheidsliefde en een eenvoud in de uitdrukking die veel aantrekkelijks hebben voor den geest die beu geworden is van letterkundige kunstmatigheid. En zij vertoont de kenmerkende eigenaardigheid in gedichten, romans, drama's, schier alle vraagstukken — sociale en politieke — binnen de

VOORBERICHT.

grenzen van het kunstgebied te behandelen, hetgeen daarentegen in Westelijk Europa en Amerika hoofdzakelijk geschiedt in politieke geschriften van den dag, zelden in kunstgewrochten.

In geen ander land neemt de letterkunde eene zoo gezagvolle plaats in als in Rusland. Nergens oefent zij op de verstandelijke ontwikkeling van het jongere geslacht een invloed uit die zoo rechtstreeks inwerkt en zoo diep ingrijpt. Sommige romans van Toergénew en zelfs romans van minder bekende auteurs hebben werkelijk den weg gebaad tot verderen vooruitgang in de ontwikkeling der Russische jeugd gedurende de laatste vijftig jaar.

De oorzaak van dezen grooten invloed der letterkunde ligt voor de hand. In Rusland bestaat geen vrij politiek leven, en daargelaten de enkele jaren ten tijde van de afschaffing der lijfeigenschap, genoot het Russische volk nooit de vrijheid een werkzaam aandeel te nemen aan de regeling van openbare instellingen. Het gevolg was dat de beste geesten van Rusland het gedicht, de roman, de satire of de letterkundige critiek kozen als middel om aan hunne verlangens, hunne denkbeelden over nationaal leven, hun idealisme, eene uitdrukking te geven. Het is niet uit officieele bescheiden, noch van bestuurders van couranten dat men de politieke, economische en sociale idealen in Rusland leert kennen. Wie het streven van het geschiedenismakend gedeelte der Russische maatschappij wil begrijpen, raadplege hare kunstgewrochten.

Daar het onmogelijk was een zoo uitgebreid onderwerp volledig te behandelen binnen de grenzen van dit boek, heb ik hoofdzakelijk mijne aandacht beperkt tot de moderne Russische letterkunde. De vroegere schrijvers tot aan Poésjkin en Gógol, die de stichters zijn der tegenwoordige literatuur, worden behandeld in een beknopte inleidende schets. De sprekendste onder de dichters, novellisten, dramaturgen, poli-

VOORBERICHT.

tieke schrijvers, letterkundigen en kunstkritici komen vervolgens aan de beurt, en om dezen heen groepeer ik de minder bekende schrijvers, waarvan ik de voornaamste met korte woorden bespreek. Ik ben volkomen bewust dat ieder dier schrijvers op zichzelf een of ander persoonlijke eigenschap vertoont die ten volle zou verdienen besproken te worden en dat zelfs zekere dezer minder bekende auteurs in sommige gevallen erin geslaagd zijn beter dan hunne meer beroemde collega's een gegeven gedachtenstroom te schetsen; doch, dit boek beoogt alleen een breed algemeen denkbeeld te geven van de stof, en het plan, dat door mij werd gevolgd, was een noodzakelijke vereischte.

De letterkundige critiek was ten allen tijde in Rusland goed vertegenwoordigd en de beschouwingen die in dit boek voorkomen zullen ongetwijfeld de sporen dragen van het werk van onze groote critici: Bjelínskij, Tsjernysjéwskij, Dobroloébow en Písarew, — en van hunne moderne navolgers, Michailówskij, Arsénjew, Skabitsjéwskij en Wengérow. Biographische gegevens betreffende hedendaagsche schrijvers heb ik ontleend aan Wengérow's voortreffelijk werk over moderne Russische literatuur en aan de een en tachtig reeds verschenen boekdeelen van het bewonderenswaardig *Russisch Encyclopaedisch Woordenboek*.

Aan mijn ouden vriend, Richard Heath, die zoo vriendelijk was dit boek in manuscript en in proef te lezen, betuig ik hier mijn hartelijken dank.

HOOFDSTUK I.

De Russische taal. — Vroege volksliteratuur: Folklore, — Liederen, — Sagen. — Het lied van den veldtocht van Igor. — Kronieken. — Inval der Mongolen; gevolgen. — Briefwisseling tusschen Iwan IV en Koérbskij. — Scheuring in de Kerk. — Awakóm's Gedenkschritten. — De Achttiende eeuw: Peter I en zijne tijdgenooten. — Tredjakówskij. — Lomonósow. — Soemarókow. — De regeering van Catharina II. — Dersjáwin. — Von Wízin. — De vrijmetselaars: Nowików; Radísjew. — De eerste jaren der negentiende eeuw: Karamzin en Shóekówskij. — De Decembristen. — Ryléjew.

Een der laatste woorden die Toergénjew op zijn sterfbed tot de Russische schrijvers richtte, was om ze te smeeken „dat kostbaar erfdeel der onzen, de Russische taal”, ongeschonden te bewaren. Toergénjew, die de meeste in West-Europa gesproken talen volmaakt kende, had een zeer hoogen dunk van het Russisch, als werktuig waarmede alle mogelijke schakeeringen van de gedachten en van het gevoel kunnen uitgedrukt worden en hij toonde ons in zijne geschriften hoe diep en krachtig van uitdrukking zijne moedertaal is en hoe welkend hare proza kan zijn. Zijn hooge dunk van de Russische taal is volkomen gerechtvaardigd, zooals uit de volgende bladzijden meermalen blijken zal. Haar woordenschat is verbazend groot: menig woord dat in de West-Europeesche talen alleen staat om een bepaald denkbeeld voor te stellen, stemt in het Russisch overeen met drie of vier woorden, die hetzelfde denkbeeld met verschillende schakeeringen uitdrukken. Het

is vooral in de uitdrukking van de verschillende nuances der menschelijke gevoelens van teederheid en liefde, droefheid en vreugde, alsook van de verschillende graden van eenzelfde handeling, dat de rijkdom der Russische taal haar toppunt bereikt. De kneedbaarheid van het Russisch is zoo groot, dat men in geen andere taal zooveel bewerkingen van vreemde schrijvers aantreft, zoo fraai, zoo nauwkeurig en zoo echt poëtisch als in het Russisch. Dichters van de meest uiteenloopende richtingen (noemen wij hier Heine en Béranger, Longfellow en Schiller, Shelley en Goethe — en den lieveling der Russische vertalers, Shakespeare) zijn in het Russisch met gelijke voortreffelijkheid overgezet. Voltaire's bijtende spot, Dickens' losse humor, Cervantes' goedaardige lach, worden even gemakkelijk teruggegeven. Bovendien laten de muzikale eigenschappen der Russische taal wonderwel toe dichtstukken in de oorspronkelijke versmaat over te brengen. Longfellow's *Hiawatha* (waarvan twee verschillende, beide bewonderenswaardige vertalingen bestaan), Heine's grillige lyrische poëzie, Schiller's balladen, de melodieuze volksliederen van verschillende volkeren, Béranger's dartele *Chansonnettes* worden in het Russisch gelezen in nauwkeurig denzelfden rhythmus als het oorspronkelijke. De hopelooze nevelachtigheid van de Deutsche metaphysica tiert even goed in Rusland als de gespierde taal der achtiend-eeuwsche wijsgeeren, en de korte, concrete, krachtige, sierlijk kernachtige zinnen der beste Engelsche schrijvers leveren den Russischen vertaler geen moeilijkheden op.

Te zamen met het Czechisch, het Poolsch, het Moravisch, het Serbisch, het Bulgaarsch zoowel als verschillende kleinere talen, behoort het Russisch tot de groote Slavische taalfamilie, die op hare beurt, te zamen met de Germaansche en de Latijnsche familie en tevens met het Litausch, het Perzisch, het Ar-

menisch en het Georgisch, behoort tot den grooten Indo-Europeeschen of Arischen tak. Eenmaal zullen de schatten van de Zuid-Slavische volksliederen en de vele eeuwen-oude literatuur der Czechen en der Polen den West-Europeeschen lezer veropenbaard worden; laten wij hopen dat dit weldra geschiede — hoe eer, hoe liever! In dit werk zal echter alleen gehandeld worden over de letterkunde van den Oostelijken, d. i. den Russischen tak van de groote Slavische taalfamilie: de tot denzelfden tak behoorende Zuid-Russische of Ukrainische letterkunde, alsook de folklore en liederen der Witte of West-Russen worden echter met stilzwijgen voorbij gegaan. Ik zal alleen spreken over de letterkunde der Groot-Russen, of eenvoudiger gezegd, der eigenlijke Russen. Van al de Slavische talen is hunne taal de meest verbreide. Het is de taal van Poéjskin en Lérmontow, Toergénjew en Tolstójk.

Het Russisch heeft, evenals alle andere talen, talrijke vreemde woorden overgenomen: Skandinavische, Turksche, Mongoolsche en later Grieksche en Latijnsche. Ofschoon de Russische natie door de eeuwen heen in aanraking kwam met talrijke volkeren en stammen van de Oeral-Altaische of Turanische groep en die opslorpte, bleef de Russische taal merkwaardig zuiver. Het is feitelijk treffend te zien hoe de overzetting van den Bijbel, in de negende eeuw geschreven, in de taal die te dien tijde de gewone spreektaal was van de Moravische en de Zuid-Slaven, thans nog begrepen wordt door den gewonen Rus. De grammatische vormen en de zinsbouw zijn natuurlijk diep gewijzigd, maar de wortels en zeer talrijke woorden zijn gebleven wat zij waren in de gewone spreektaal een duizend jaar geleden. Het dient aangestipt te worden dat het Zuid-Slavisch te dien tijde reeds een hoogen trap van volmaaktheid had bereikt. Slechts zeer weinig talrijke woorden uit het Evangelie moesten in het Grieksch worden terugge-

geven, en het waren namen van zaken die de Zuid-Slaven onbekend waren; terwijl het den vertalers hoegenaamd geen moeite kostte om alle abstracte woorden en dichterlijke beelden uit den oorspronkelijken tekst door eigen uitdrukkingen te vertolken. Sommige door hen gebruikte woorden muntten daarenboven uit door eene merkwaardige schoonheid, die in onzen tijd nog niet verloren is gegaan. Men herinnere zich bijv. de moeilijkheden die de geleerde Dr. Faust, in Goethe's onsterfelijke tragedie, ondervond bij het vertalen der uitdrukking: „In den beginne was het Woord”. Het scheen Dr. Faust toe dat *Woord*, in het hedendaagsch Duitsch een te beperkte beteekenis heeft om de gedachte weer te geven dat: het Woord was God. In de oud Slavische vertaling treffen wij „Slowo” aan, dat eveneens beteekent „Woord”, maar tevens, zelfs voor den modernen Rus, een veel diepere beteekenis heeft dan *das Wort*. In het oud Slavisch woord „Slowo” lag het begrip „Vernuft” (het Duitsch *Vernunft*) besloten en bijgevolg was het voor den lezer de drager van een denkbeeld, ruim genoeg om niet te stooten tegen het tweede gedeelte van de Bijbelsche uitdrukking.

Ik had gewenscht hier een denkbeeld te kunnen geven van den fraaien zinsbouw der Russische taal, zooals zij in Noord-Rusland gesproken werd in 't begin der elfde eeuw, en waarvan een voorbeeld bewaard bleef in de preek van een bisschop van Nowgorod (1035). De korte zinnen van deze preek, berekend om door de pas bekeerde Christen kudde begrepen te worden, zijn wezenlijk schoon, terwijl de opvatting van de Christelijke leer, door den bisschop verkondigd, volkomen vrij is van Byzantijnsch gnosticisme, en voortreffelijk de wijze kenschetst waarop de Christelijke leer begrepen werd en steeds nog begrepen wordt door de massa van het Russische volk.

In den tegenwoordigen tijd is de Russische taal (het Groot-Russisch) merkwaardig vrij van patois. Klein-Russisch of Ukrainisch, dat gesproken wordt door ongeveer vijftien millioen menschen en een eigen letterkunde (folklore en moderne letterkunde) bezit, is ongetwijfeld eene afzonderlijke taal, na genoeg zooals het Noorsch en het Deensch verschillen van het Zweedsch, of het Portugeesch en het Catalaansch van het Castiliaansch of Spaansch. Het Wit-Russisch, dat gesproken wordt in zekere provinciën van West-Rusland, dient eveneens beschouwd te worden als een afzonderlijke tak van het Russisch, veeleer dan als een gewestelijk dialect. Wat het Groot-Russisch of eigenlijk Russisch betreft, het wordt gesproken door een gezamenlijke bevolking van bijna tachtig millioen zielen in Noord-, Midden-, Oost- en Zuid-Rusland, alsook in Noordelijk Kaukasië en Siberië. De uitspraak vertoont geringe afwijkingen in verscheidene deelen van dat uitgestrekt gebied; de letterkundige taal van Poésjkin, Gógol, Toergénjew, Tolstójk, enz. wordt evenwel door die geheele ontzaglijke bevolking begrepen. De werken der Russische klassieken worden bij millioenen exemplaren in de dorpen verspreid en enkele jaren geleden, toen de letterkundige eigendom van Poésjkin's werken (vijftig jaar na zijn overlijden) in 't openbaar domein was gevallen, werden volledige uitgaven van zijne werken, bij honderd duizenden exemplaren, in omloop gebracht. Sommige bestonden uit tien boekdeelen en werden verkocht tegen den ongelooflijk lagen prijs van één gulden drie kwart voor de tien deelen. Inmiddels venten thans duizende boeken-colporteurs in de dorpen met afzonderlijke gedichten en verhalen van Poésjkin tegen den prijs van anderhalve cent tot vijf cent het stuk. Uitgaven in twaalf deelen van de volledige werken van Gógol, Toergénjew en Gontsjaróv werden soms in den loop van een enkel jaar in twee honderd duizend

exemplaren verkocht. De voordeelen van een dergelijke intellectueele eenheid der natie zijn in 't oog vallend.

Vroege Volksliteratuur : Folklore, — Liederén, — Sagen.

De vroege Russische volksliteratuur, waarvan een gedeelte thans nog bewaard is gebleven in het geheugen van het volk, is verbazend rijk en hoogst belangwekkend. Geen land in West-Europa is zoo ontzettend rijk aan overleveringen, verhalen en lyrische volksliederen (waarvan sommige buitengewoon mooi zijn) als Rusland; in geen ander land bestaat een dergelijke cyclus van archaische epische liederen. Alle volkeren van Europa bezaten trouwens eenmaal een even rijke volksliteratuur; doch, het grootste gedeelte ging verloren eer de wetenschappelijke onderzoekers de hooge beteekenis daarvan hadden begrepen en eer zij begonnen waren die literatuur te verzamelen. In Rusland werd deze schat bewaard in afgelegen dorpen die niet met de beschaving in aanraking kwamen, in 't bijzonder in de streek van het Onegameer. En toen de folkloristen in de achttiende en de negentiende eeuw met het verzamelen daarvan een aanvang maakten, troffen zij in Noord-Rusland en in Klein-Rusland nog steeds oude barden aan, omgaande in de dorpen, met hunne primitieve snaarinstrumenten, die gedichten uit lang vervlogen tijden voordroegen.

En bovendien worden nog steeds talrijke zeer oude liederen door de dorpsbewoners zelve gezongen. Elke jaarlijksche feestdag (Kerstdag, Paschen, St. Jans'dag) heeft zijn eigen liederen-cyclus, die bewaard is gebleven met zijne melodie, zelfs uit den heidenschen tijd. Dergelijke oude liederen worden gezongen door de boerenvrouwen bij gelegenheid van elk huwelijk,

dat vergezeld gaat van ingewikkelde plichtplegingen, en van elke begrafenis. Zooals van zelf spreekt hebben vele liederen, in den loop der tijden, ontaarding ondergaan; van vele anderen zijn nog slechts fragmenten overgebleven. Doch, het volkssprekwoord indachtig blijvend dat zegt: „nooit mag een woord uit een lied geworpen worden” houden de vrouwen vol, op talrijke plaatsen, met de hoogst antieke liederen voluit te zingen, ofschoon de beteekenis van vele woorden reeds verloren is.

Er bestaan ook nog verhalen. Vele zijn stellig dezelfde die wij aantreffen bij alle volkeren van Arischen oorsprong: men kan ze lezen in Grimm's sprookjes-verzameling; andere zijn echter afkomstig van de Mongolen en de Turken en andere nog schijnen van zuiver Russischen oorsprong te zijn. Vervolgens hebben wij de liederen door zwervende zangers (de *Kaliki*) voorgedragen, en deze zijn eveneens zeer oud. Zij zijn geheel ontleend aan het Oosten en handelen over helden en heldinnen die tot andere natiën dan de Russische behooren, zooals Akib, de Assyrische Koning, de schoone Helena, Alexander den Groote, of Rustem van Perzië. De hooge belangrijkheid van deze Russische lezingen van Oostersche legenden en verhalen voor den folklorist is in 't oog vallend.

Eindelijk hebben wij de epische liederen, de *byliny*, die overeenstemmen met de IJslandsche Sagen. Nog heden ten dage worden zij in Noord-Rusland gezongen door bijzondere barden die hun gezang begeleiden op een bijzonder instrument dat van zeer ouden oorsprong is. De grijze zanger reciteert, op een soort zangerigen toon, een of twee zinnen, terwijl hij zich begeleid op zijn instrument; daarop volgt eene melodie, waarin ieder zanger zijne persoonlijke modulatiën invoert, eer hij het statig recitatief van het episch verhaal hervat. Jammer dat deze oude barden spoedig aan 't verdwijnen zijn. Vóór een

vijf-en-dertig jaar, echter, leefden er nog enkele in het gouvernement Olonez, ten Noord-Oosten van Petersburg, en eenmaal mocht ik er een hooren dien Hilferding naar Petersburg, had laten komen, en die zijn wonderlijke balladen voordroeg voor het Russisch Aardrijkskundig Genootschap. Het verzamelen van de epische liederen werd gelukkig vroeg genoeg (in de achttiende eeuw) aangevangen en specialisten hebben den arbeid ijverig voortgezet, in zoover dat Rusland thans wellicht de rijkste verzameling dergelijke liederen bezit (ongeveer vier honderd) die voor vergetelheid zijn gered.

De helden der Russische epische liederen zijn zwervende ridders die door de volksoverlevering vergaderd werden rondom de tafel van den Kiewschen Prins Wladimir de Schoone Zon. Deze ridders: Iljá van Moeromets, Dobrynja Nikítysj, Nicolaas de Dorpeling, Alexéj de priester's zoon enz., zijn met een bovennatuurlijke lichaamskracht bedeeld, en worden voorgesteld terwijl zij in Rusland omzwerven en het land bevrijden van reuzen die het onveilig maken of van Mongolen en Turken. Of wel zij begeven zich naar verre landen om voor den hoofdman hunner *schola* (krijgsbende), den Prins Wladimir, of voor zichzelf eene bruid te halen en zij hebben, natuurlijk, onderweg allerlei avonturen waarbij de hekserij een aanzienlijke rol vervult.

Elke held van deze sagen heeft zijn eigen persoonlijkheid. Iljá, de zoon van den boer, bijv. blijft onverschillig voor geld of goed; hij vecht alléén om het land te bevrijden van reuzen en vreemdelingen; Nicolaas de Dorpeling is de belichaming van de kracht waarmee de bebouwer van het land is bedeeld: niemand is krachtig genoeg om zijn zwaren ploeg van den grond op te tillen, terwijl hij hem met ééne hand oplicht en boven de wolken werpt; Dobrynja vertoont zekere trekken van de draken-bevechters, waartoe St. Joris behoort; Sádko is de belichaming van den rijken koopman en Tsjoerilo van den

verfijnden, knappen, beschaafden man waarop alle vrouwen verliefen.

Tevens vertoont elk dezer helden, op ontegensprekelijke wijze, mythologische kenmerken. De vroege Russische onderzoekers der bylinen, die arbeidden onder den invloed van Grimm, trachtten de Russische heldenliederen te verklaren als overblijfselen eener oud Slavische mythologie, die de natuurkrachten in helden belichaamt. Zij ontdekten in Iljá de trekken van den dondergod. Dobrýnja, de draken-dooder, werd ondersteld de passieve macht van de zon voor te stellen, terwijl haar actieve, strijdende macht aan Iljá werd toegekend. Sádko was de belichaming der zeevaart, en de zee-god dien hij op zijn weg ontmoette was Neptunus. Tsjoerílo werd gehouden voor een vertegenwoordiger van het duivelsch element enz. Dusdanig was de verklaring die, althans door de vroegere onderzoekers, van de sagen werd gegeven.

W. W. Stásow, in zijn *Oorsprong van de Russische Bylinen* (1868), heeft deze theorie geheel omvergeworpen. Uit zijn talrijke bewijsgronden bleek dat die epische liederen geenszins overblijfselen zijn van eene Slavische godenleer, doch ontleend zijn aan Oostersche verhalen. Iljá is de *Rustem* van de Iranische legenden in eene Russische omgeving verplaatst; Dobrýnja is de *Krisjna* van de Indische folklore; Sádko is de koopman uit de Oostersche verhalen en ook uit een Noormansch verhaal. Al de Russische epische helden zijn van Oosterschen oorsprong. Stásow wordt nog voorbijgestreefd door andere onderzoekers die in de helden van het Russisch epos onbeduidende mensen zagen die zouden geleefd hebben in de veertiende en de vijftiende eeuw (Iljá van Moeromets wordt feitelijk in een skandinavische kroniek als een historisch personage vermeld) en aan wie de roemrijke daden van Oostersche helden, aan Oostersche verhalen ontleend, werden toegeschre-

ven. Bijgevolg kunnen de helden uit de bylinen onmogelijk iets te maken hebben met de tijden van Wladimir en nog minder met de vroegere Slavische mythologie.

De trapsgewijze evolutie der mythen en hunne verhuizing van het eene land naar het andere, waardoor zij aangepast worden aan nieuwe plaatselijke personages, telkens als zij een nieuwe streek bereiken, kunnen wellicht bijdragen om deze tegenstrijdigheden te verklaren. Dat de helden van het Russisch epos mythologische trekken vertoonen, kan niet betwijfeld worden; de mythologie waartoe zij behooren is echter niet Slavisch, maar algemeen Arisch. Uit de mythologische voorstellingen der natuurkrachten hebben zich in het Oosten gaandeweg menschenlijke helden ontwikkeld.

In een later tijdperk, toen die Oostersche overleveringen zich begonnen over Rusland te verspreiden, werden de roemrijke daden van hare helden toegeschreven aan Russische menschen, die nu in eene Russische omgeving handelend optraden. De Russische folklore slurpte ze op, en terwijl de ingrijpendste half-mythologische kenteekens en de hoofdtrekken van het karakter der helden door de volksoverlevering behouden bleven, kwamen de Iranische Rustem, de Indische Draken-Dooder, de Oostersche koopman enz. tevens met nieuwe, zuiver Russische eigenschappen voor den dag. In Rusland werden zij als 't ware ontdaan van het mystiek gewaad, dat hunne wezens had getooid ten tijde toen zij voor het eerst werden ten tooneele gebracht en met menschenlijke eigenschappen bedeed in de legenden der Iraniërs en der Hindoes; zij werden met een Russisch kleed omhuld, net zooals in de verhalen over Alexander den Groote, die ik in Trans-Baikalië hoorde voordragen: de Grieksche held had Boerjate trekken verkregen, terwijl die en die berg in Trans-Baikalië werden genoemd als zijnde de plaatsen waar hij zijne roemrijke daden

had volbracht. Het was echter niet alleen het kleed van den Perzischen Prins Rustem dat door de Russische folklore in dat van een Russischen boer, Iljá, werd veranderd. De Russische sagen waren nieuwe scheppingen door haren stijl, hare dichterlijke beelden en in zekere mate door de kenschetsende trekken van hare helden. Deze zijn door en door Russisch. Nooit verlangen zij bijv. bloedwraak uit te oefenen, zooals de Skandinavische helden het zouden doen. Hunne handelingen, voornamelijk die der oudere helden, worden niet ingegeven door persoonlijke drijfveeren, maar zijn als 't ware gedrenkt met een geest van gemeenschappelijkheid, die een kenmerk is van het Russisch volksleven. Zij zijn evenzeer Russisch als Rustem Perzisch was. Algemeen wordt aangenomen dat deze sagen dagteekenen van de tiende, elfde en twaalfde eeuwen, maar dat zij eerst in de veertiende eeuw haar definitieven vorm, nl. den vorm waarin zij tot ons zijn gekomen, verkregen. Sinds dien ondergingen zij slechts geringe veranderingen.

In deze sagen heeft Rusland een kostbaar nationaal erfgoed van zeldzame dichterlijke schoonheid, dat volle waardeering vond in Engeland door Ralston en in Frankrijk door den geschiedkundige Rambaud.

Het lied „van den Veldtocht van Igor”.

En nog bezit Rusland zijn Ilias niet. Er is geen dichter geweest die uit de daden van Iljá en Dobrýnja, Sádko en Tsjoerílo en de anderen een werk heeft gemaakt, gelijk aan de heldendichten van Homerus, of aan de „Kalevála” der Finnen. Dit is slechts met één enkelen cyclus van traditiën

geschied, in het dichtstuk *Het Lied van den Veldtocht van Igor* (Slówo o Polkóe Igorjewe).

Dit gedicht werd gemaakt aan het eind der twaalfde of in 't begin der dertiende eeuw (het volledig handschrift, dat vernield werd gedurende den grooten brand van Moskou in 1812, dateerende van de veertiende of vijftiende eeuw). Het was ongetwijfeld het werk van één schrijver, en wat schoonheid en dichterlijken vorm betreft staat het nevens het Niebelungenlied of het lied van Roland. Het verhaal handelt over eene gebeurtenis die feitelijk plaats greep in 1185. Igor, een Prins van Kiew, rukt op met zijne *droésjena* van krijgers tegen de Polowzen, die de graslanden van Zuid-Oost-Rusland bewoonden en gedurig strooptochten ondernamen tegen de Russische dorpen. Allerlei kwade voorteekenen worden waargenomen op hun tocht over de graslanden: de zon verduistert en werpt haar schaduw over de Russische krijgsbende; de dieren geven verscheidene waarschuwingen; maar Igor roept uit: „Broeders en vrienden, het is beter te sterven dan in handen te vallen van de Polowzen! Laten wij naar de blauwe wateren van den Don toe gaan en onze lansen meten met die van de Polowzen. En ginder laat ik mijn hoofd, of ik zal het water van den Don uit mijn gouden helm drinken!” Zij rukken verder op, ontmoeten de Polowzen en een groote slag wordt geleverd.

De beschrijving van het gevecht, waaraan de geheele Natuur deelneemt, de arenden en de wolven, en de vossen die blaffen tegen de roode schilden der Russen, is wonderschoon. Igor's krijgsbende wordt verslagen. „Van zonsopgang tot zonsondergang, van zonsondergang tot zonsopgang vlogen de stalen pijlen, kletterden de zwaarden tegen de helmen, braken de lansen in het verre land, het land der Polowzen.” „De zwarte aarde onder de hoeven der paarden was met beenderen bezaaid en uit dat zaaisel zal onheil oprijzen in het land der Russen.”

En nu komt een der beste stukken van oud-Russische poëzie — de jammerklachten van Jarosláwna, Igor's vrouw, die op zijn terugkomst wacht in de stad Poetíwl:

„Jarosláwna's stem weerklinkt als het klaaglied van den koekoek; zij weerklinkt bij het opgaan der zon.

„Ik wil als een koekoek den stroom afwaarts vliegen. Ik wil mijn bever bonten mouwen doopen in de Kajala; ik wil ermede wasschen de wonden van mijn prins, de diepe wonden van mijn held.

„Jarosláwna weeklaagt op de muren van Poetíwl.

„Ach, wind, akelige wind! Waarom blaast Gij zoo hard, mijn meester! Waarom hebt Gij de pijlen van den Khan tegen de krijgers van mijn held op uwe lichte vlerken gedragen? Is het U niet genoeg, ginder omhoog in de wolken te blazen? Niet genoeg de schepen op de blauwe zee te wiegelen? Waarom moest Gij mijn beminde neervellen op het gras der steppen?

„Jarosláwna weeklaagt op de muren van Poetíwl.

„Oh roemrijke Dnjeper! Gij hebt uwen weg gebaad door de rotsen heen naar het land der Pólowzen. Gij hebt de booten van Swyjatosláw gedragen, toen zij ten strijde trokken tegen den Khan Kobjáak. Breng, oh! mijn meester, mijn echtgenoot weer bij mij, en ik zal op uw vloeiende golven geen tranen meer zenden naar de zee.

„Jarosláwna weeklaagt op de muren van Poetíwl.

„Schitterende zon, driemaal schitterende zon! Aan allen schenkt Ge warmte, Gij schijnt voor allen. Waarom liet Gij uwe brandende stralen néerdalen op de krijgers van mijn echtgenoot? Waarom liet Gij, in de waterlooze steppe, de bogen in hunne handen verdorren? Waarom liet Gij ze dorst lijden en hun pijlen zoo zwaar wegen op hunne schouders?”

Dit kort fragment geeft een denkbeeld van het algemeen karakter en van de schoonheid van het *Igor lied*.

Voorzeker was dit dichtstuk niet het eenige dat destijds gemaakt en gezongen werd. De inleiding zelf spreekt van barden en van één in 't bijzonder, Bojan, wiens voordrachten en liederen vergeleken worden met den wind die ruischt in de toppen der boomen. Dergelijke Bojans, die omgingen en gelijksoortige liederen zongen gedurende de feesten van de

prinsen en van hunne krijgers waren ongetwijfeld talrijk. Ongelukkig is alléén dit lied tot ons gekomen. De Russische Kerk, vooral in de vijftiende, zestiende en zeventiende eeuwen, legde onmeedoogend verbod op het zingen van al de epische liederen die onder het volk in omloop waren: zij hield ze voor „heidensch” en legde den barden en diegenen die deze oude liederen bij hunne steekspelen zongen de zwaarste straffen op. Dienvolgens zijn slechts kleine fragmenten van deze vroege volksliteratuur tot ons gekomen.

En toch hebben deze weinige overblijfselen uit het verleden een grooten invloed uitgeoefend op de Russische letterkunde, zoodra deze zich de vrijheid toeëigende andere dan zuiver godsdienstige onderwerpen te behandelen. Als de Russische versbouw den rhythmischen vorm boven den syllabischen verkoos, dan was het omdat deze vorm den Russischen dichters door het volkslied werd opgedrongen. Bovendien namen de volksliederen in het Russisch plattelandsleven tot voor korten tijd eene zoo belangrijke plaats in, zoowel in de huizen van de heeren als in die van de boeren, dat zij op den Russischen dichter een diepen invloed moesten uitoefenen. Zoo heeft Poésjkin, Rusland's eerste groote dichter, zijne loopbaan begonnen met de sprookjes van zijne oude „*njanja*”¹⁾, die hij gedurende de lange winteravonden placht af te luisteren, in verzen na te vertellen. Het is ook dank aan onzen schier ongelooflijk rijken schat van zeer muzikale volksliederen dat wij in Rusland, reeds sinds 1835, een opera bezitten (Werstówskij's *Graf van Askold*) die zijne grondslagen heeft gevonden in de volks-traditie, en waarvan de zuiver Russische melodie terstond door elken nog zoo weinig muzikaal ontwikkelden Rus gevat worden. Dit is ook de reden waarom de opera's van Dargomoézjskij en

¹⁾ „Kindermeid” (vert.).

van de jongere componisten thans met veel succes in de dorpen, voor een boerenpubliek en met een koor van boeren uit de streek, gezongen worden.

De folklore en het volkslied hebben aldus aan Rusland een ontzaglijken dienst bewezen. Zij hebben over het geheele land eene zekere eenheid in stand gehouden in de spreektaal en evenzoo tusschen de letterkundige taal en de spreektaal der massa, tusschen de muziek van Glínka, Tsjaikóws kij, Rímskij, Kórsakow, Borodín, enz. en die der boerenkoren en zodoende brengen zij dichter en componist beide in 't bereik van den boer.

De Kronieken.

En eindelijk, als wij van de vroegere Russische literatuur spreken, dienen ook minstens enkele woorden van de kronieken te worden gezegd.

Geen land bezit eene rijker verzameling kronieken. Er waren in Rusland in de tiende, elfde en twaalfde eeuwen verscheidene centruns van ontwikkeling: Kiew, Nowgorod, Pskow, het land van Volhynië, het gebied van Soesdal, (Wladimir, Moskou), Ryazan enz. waren te dien tijde vrije republieken die onderling slechts verbonden waren door de eenheid van de taal en van den Godsdienst en door het feit dat zij alle hare prinsen (militaire aanvoerders en rechters) uit het huis van Rurik kozen. Ieder dezer centruns had zijn eigen annalen, die den stempel droegen van een plaatselijk leven en een plaatselijk karakter. De Zuid-Russische en de Volhynische Kronieken, waaronder de zoogenaamde *Kronieken van Nestor* de meest uitgebreide en de best bekende zijn, zijn iets meer dan droge verslagen van feiten: zij zijn beeldrijk en op sommige plaatsen poëtisch.

De kronieken van Nowgorod dragen het kenmerk van eene stad van rijke kooplieden: zij zijn zeer nuchter en de geschiedschrijver maakt zich alleen warm waar hij de zegepralen beschrijft der republiek van Nowgorod over het Soesdal-gebied.

Daarentegen zijn de kronieken van de zuster-republiek Pskow gedrenkt met een geest van democratie en zij verhalen met democratische sympathie en op zeer schilderachtige wijze de worstelingen tusschen de armen van Pskow en de rijken: tusschen de „zwarte” en de „witte”. De kronieken waren alleszins niet het werk van monniken, zooals aanvankelijk ondersteld werd, maar zij moeten, voor de verschillende steden, geschreven zijn geworden door mannen die volkomen vertrouwd waren met haar politiek leven, hare verdragen met andere republieken en hare inwendige en uitwendige conflicten.

Buitendien zijn de kronieken, in 't bijzonder die van Kiew of Kronieken van Nestor, iets meer dan bloote verhalen van gebeurtenissen. Zij zijn, zooals reeds uit den naam der laatstgenoemde (*Van Waar en Hoe kwam Rusland tot stand*) blijkt, eene poging om eene geschiedenis van het land te schrijven naar 't voorbeeld der Grieksche geschiedschrijvers.

De handschriften die tot ons gekomen zijn (en dit geldt vooral de kronieken van Kiew) vertoonen aldus een samengestelden bouw, en de geschiedkundigen onderscheiden daarin als 't ware verschillende op elkander liggende lagen van gegevens die uit verschillende tijdperken afkomstig zijn. Oude overleveringen, brokstukken van vroegere geschiedkundige kennis die waarschijnlijk aan de Byzantijnsche geschiedschrijvers ontleend zijn, oude verdragen; geheele dichtstukken die bepaalde episoden verhalen, zooals de veldtocht van Igor; en locale kronieken uit onderscheiden tijden vormen de bouwstoffen ervan. Historische feiten betreffende een zeer vroeg tijdvak, die volkomen bevestigd worden door de Byzantijnsche

kroniekschrijvers en geschiedkundigen, worden aldus met zuiver mythische traditiën gemengd. Maar juist daarin ligt de hooge letterkundige waarde van de Russische kronieken, vooral van die uit Zuid- en Zuid-West-Rusland, die hoogst kostbare fragmenten der vroege literatuur bevatten.

Dit waren dus de letterkundige schatten die Rusland bij het begin der dertiende eeuw bezat.

Middeleeuwsche literatuur.

De inval der Mongolen, die plaats greep in 1223, vernielde volkomen die jonge beschaving en bracht Rusland op een geheel nieuwen weg. De grootere steden van Zuid- en Midden-Rusland werden verwoest. Kiew, die eene rijk bevolkte stad en een centrum van geleerdheid was geweest, werd gebracht in den toestand van een onbeduidend agglomeraat van menschen en verdween uit de geschiedenis gedurende de twee volgende eeuwen. Geheele bevolkingen van groote steden werden door de Mongolen ofwel gevangen genomen, ofwel, zoo zij den overweldigers weerstand hadden geboden, verdelgd. Tot overmaat van ongeluk volgden de Turken weldra op de Mongolen; zij overvielen het Balkan-Schiereiland en bij het eind der vijftiende eeuw vielen de twee landen, waardoor en waaruit geleerdheid over Rusland placht verspreid te worden, namelijk Servië en Bulgarije, onder de heerschappij der Osmanlis. Het geheele Russische leven onderging een diepe vervorming.

Vóór den inval der Mongolen vertoonde Rusland allerwegen onafhankelijke republieken van gelijken aard als de middeleeuwsche stadsrepubliek en van West-Europa. Nu echter begon langzamerhand te Moskou een militaire staat opgebouwd te worden, die

door de Kerk krachtig werd gesteund, en met de hulp van de Mongoolsche Khans de onafhankelijke prinsdommen die de stad omgaven, veroverde. Nu ijverden de staatslieden en de werkzaamste leden der Kerk vooral om een machtig koninkrijk op te bouwen, dat zou in staat zijn het Mongoolsche juk af te werpen. Staatsidealen kwamen in de plaats van den geest van autonomie en federatie. De Kerk werd, in haar streven om een Christelijke natie te vormen (vrij van alle intellectueele en moreele aanraking met de verafschuwde Mongoolsche heidenen), een streng gecentraliseerde macht die elk overblijfsel van het heidensch verleden onmeedoogend vervolgde. Tevens was zij druk aan den arbeid om, volgens het Byzantijsch ideaal, de onbeperkte macht van de prinsen van Moskou te vestigen. De lijfeigenschap werd ingevoerd ten einde de militaire macht van den Staat te verhoogen. Elk plaatselijk onafhankelijk leven werd vernield. Het denkbeeld dat Moskou een centrum van Kerk en Staat zou worden werd krachtig gesteund door de Kerk, die onderwees dat Moskou de erfgename was van Constantinopel, „een derde Rome”, waar voortaan het eenig ware Christelijk geloof zich ontwikkelen zou. En in een later tijdperk, toen het Mongoolsche juk was afgeworpen, werd het werk ter bevestiging der monarchie van Moskou voortgezet door de Tsaren en de Kerk, en de strijd werd gevoerd tegen het indringen van Westelijke invloeden, ten einde de „Latijnsche” Kerk te beletten haar gezag over Rusland uit te breiden.

Deze nieuwe toestanden moesten onvermijdelijk een diepen invloed uitoefenen op de verdere ontwikkeling der literatuur. De frischheid en de krachtvolle jeugdigheid der vroege epische poëzie was voor altijd verdwenen. Treurigheid, melancholie en gelatenheid werden de hoofdtrekken der Russische folklore. De onophoudelijk herhaalde invallen der Tartaren, die geheele

dorpen in gevangenschap naar hunne legerplaatsen in de Zuid-Oostelijke steppen wegvoerden; het lijden der gevangenen in de slavernij; de bezoeken der *baskáks*, die kwamen hooge schattingen eischen en huis hielden als veroveraars in een overmeesterd land; de drukking die de wassende militaire Staat uitoefende op de bevolking — dat alles vervulde de volksliederen met een diepe zwaarmoedigheid, die zij sindsdien niet meer verloren hebben. Tevens werden de lustige feestliederen van voorheen en de epische liederen der zwervende barden ten strengste verboden, en diegene die het waagden ze te zingen werden gruwzaam vervolgd door de kerk, die in die liederen niet slechts eene herinnering zag aan het heidensche verleden, maar ook een mogelijken band van vereeniging met de Tartaren.

De wetenschap werd langzamerhand geconcentreerd in de kloosters, en elk dezer kloosters was eene vesting tegen de overweldigers. Zooals van zelf spreekt ging de wetenschap niet buiten de Christelijke literatuur. Zij werd volkomen scholastisch. De natuurwetenschappen werden beschouwd als „godeloos”, en als ’t ware met hekserij verwant. Het ascetisme werd als de hoogste deugd geprezen en werd het hoofdkenmerk der geschreven literatuur. Legendes over de Heiligen werden druk gelezen en mondeling naverteld en zij vonden geen tegenwicht in eene wetenschap zooals diegene die zich in westelijk Europa in de middeleeuwsche hoogeschoolen had ontwikkeld. Het verlangen naar natuurkennis werd door de Kerk streng veroordeeld als een teeken van zondigen hoogmoed. Alle poëzie was zonde. De kronieken verloren hun levendig karakter en werden droge opsommingen van de zegepralen van den opkomenden Staat, of zij handelden alleen over onbelangrijke bijzonderheden betreffende de plaatselijke bisschoppen en de oversten van kloosters.

In de Noordelijke republieken van Nowgorod en Pskow was, in de twaalfde eeuw, een sterke gedachtenstroom ontstaan die van den eenen kant leidde tot een protestantsch rationalisme en van den anderen kant tot eene ontwikkeling van de Christelijke leer naar den geest van de vroege Christelijke broederschappen. De apocriefe bijbelboeken, de boeken van het Oude Testament en verscheidene boeken waarin de ware Christelijke leer besproken werd vonden een uitgebreiden lezerskring en werden ijverig overgeschreven. Nu echter kwam het hoofd der Kerk in Centraal Rusland beslist op tegen elk dergelijk streven naar eene hervorming der Christelijke leer. Stipte onderwerping aan de letter van de leer der Byzantijnsche Kerk werd van de Christelijke kudde geëischt. Elke verklaring van het Evangelie, onverschillig dewelke, werd als eene ketterij beschouwd. Alle geestesleven op godsdienstig gebied, evenals elke critiek tegen de dignitarissen der Kerk van Moskou, werden voor gevaarlijk gehouden en degenen die het waagden dezen weg te volgen waren genoodzaakt uit Moskou te vluchten en in de afgelegen kloosters van het verre Noorden eene schuilplaats te zoeken. Wat de groote beweging der Renaissance betreft, die aan Westelijk Europa een nieuw leven schonk, zij bereikte Rusland niet. De Kerk beschouwde ze als een terugkeer tot het heidendom en verdelgde, op gruwzame wijze, allen die als voorboden van de nieuwe richting in haar bereik kwamen: zij werden aan den paal levend verbrand of in hare folterkamers geradbraakt.

Ik zal niet langer blijven stilstaan bij dit tijdperk, dat bijna vijf eeuwen beslaat, en voor de studie der Russische letterkunde weinig belang oplevert. Ik wil alleen twee of drie werken vermelden die niet met stilzwijgen mogen worden voorbij gegaan.

Een dezer bestaat namelijk uit de brieven die gewisseld

werden tusschen den Tsaar Iwan de Wreede en een zijner hoofd-vazalen, prins Koérbskij, die Moskou verlaten had om zich naar Litauen te begeven. Van over de Litausche grens stuurt hij aan zijn wreeden half-waanzinnigen oud-meester lange brieven van verwijt, en daarop antwoordt Iwan met brieven waarin hij de theorie van den goddelijken oorsprong van het Tsaren-gezag ontwikkelt. Deze briefwisseling kenschetst uitstekend de alsdan heerschende politieke denkbeelden en de wetenschap van die tijden.

Na den dood van Iwan de Wreede (die in de Russische geschiedenis nagenoeg dezelfde plaats bekleedt als Lodewijk XI in Frankrijk, in zoover hij door het vuur en door het zwaard, met echt Tartaarsche wreedheid, de macht der leenvorsten vernietigde) doorleefde Rusland, zooals bekend is, beroerde tijden. De pretendent Demetrius, die zich uitgaf voor een zoon van Iwan, kwam uit Polen en bemachtigde den troon te Moskou. De Polen overvielen Rusland, veroverden Moskou, Smolensk en al de Westelijke steden; en toen Demetrius omvergeworpen werd enkele maanden na zijne bekroning, brak een algemeene opstand der boeren uit, terwijl geheel Centraal-Rusland overvallen werd door benden Kozakken en verscheidene nieuwe pretendents opdaagden. Deze „beroerde tijden” moeten in de volksliederen sporen hebben nagelaten, doch al deze liederen verdwenen in Rusland volkomen gedurende de sombere tijden van de lijfeigenschap die nu volgden; het eenige dat wij ervan weten hebben wij te danken aan een Engelschman, Richard James, die in 1619 in Rusland vertoefde en enkele der volksliederen neerschreef die betrekking hadden op dat tijdperk. Hetzelfde geldt van de volksliteratuur die in het laatste gedeelte der zeventiende eeuw moet ontstaan zijn. Het definitief invoeren van de lijfeigenschap onder den eersten Romanow (Michaël, 1612—1640); de zeer uitgebreide boeren-

opstanden die daarop volgden en hun toppunt bereikten met het vreeslijk optreden van Stepan Rázin (die sindsdien een lievelingsheld der verdrukke boeren is geworden); eindelijk, de doorgedrevene en gruwzame onderdrukking van de Nonconformisten en hunne verhuizingen Oostwaarts tot diep in het Oeralgebergte: al deze gebeurtenissen moeten in de volksliederen hare uitdrukking hebben gevonden. De Staat en de Kerk vervolgden zoo onmeedoogend al hetgeen een spoor van den geest des verzetts vertoonde, dat geen voortbrengselen der volksschepping uit dien tijd tot ons zijn gekomen. Slechts eenige geschriften van polemischen aard en de merkwaardige autobiographie van een gebannen priester werden, door de tusschenkomst van de Nonconformisten, voor vernieling gered.

Scheuring in de Kerk — Awakum's gedenkschriften.

De eerste Russische Bijbel werd in Polen in 1580 gedrukt. Enkele jaren later werd eene drukkerij gevestigd te Moskou en de Russische autoriteiten der Kerk moesten nu beslissen welke van de alsdan bestaande geschreven teksten tot het drukken der Heilige Schrift zou gekozen worden. De handschriften, die te dien tijde in gebruik waren, krielden van fouten en het was noodig ze te herzien door vergelijking met de Grieksche teksten eer met het drukken een aanvang kon gemaakt worden. Deze herziening werd te Moskou ondernomen met de medewerking van geleerden, die ten deele uit Griekenland en ten deele uit de Grieksch-Latijnsche Academie van Kiew ontboden werden. Doch, om vele verschillende redenen, werd deze herziening de oorsprong van een wijd verspreide ontevredenheid en in 't midden der zeventiende eeuw greep in de Kerk een ontzaglijke scheuring (*raskól*) plaats. Het behoeft nauwelijks gezegd dat

deze scheuring niet uitsluitend van theologische vraagstukken, noch van het lezen van Grieksche teksten afhing. In de zeventiende eeuw had de Kerk van Moskou een ontzaglijke macht in den Staat verkregen. Haar hoofd, de patriarch Nikon, was bovendien een zeer heerschzuchtig man, die er naar streefde in het Oosten dezelfde rol te vervullen als de Paus in het Westen en te dien einde trachtte hij door praal- en pracht-vertoon indruk op het volk te maken, hetgeen natuurlijk hand in hand ging met hooge belastingen op de lijfeigenen van de Kerk en op de lagere geestelijkheid. Van beide zijden werd hij gehaat en weldra werd hij door het volk beschuldigd naar het „Latinisme” over te hellen, zoodat de scheuring tusschen het volk en de geestelijkheid (vooral de hooge geestelijkheid) eigenlijk eene uitgebreide scheiding was tusschen het volk en de Grieksche Kerk.

De meeste nonconformistische geschriften uit dien tijd hebben een zuiver scholastisch karakter en leveren dienvolgens geen letterkundig belang op. Doch, de gedenkschriften van een nonconformistisch priester, **Awakum** (gestorven in 1681), die naar Siberië werd gebannen en, met benden Kozakken, te voet den weg aflegde tot aan de oevers van den Amoer, verdienen vermeld te worden. Door hun eenvoud en hun oprechtheid, door volkomen afwezigheid van jacht op effect, zijn zij tot op onze dagen het prototype gebleven van de Russische gedenkschriften. Wij laten hier enkele uittreksels volgen uit dit merkwaardig werk:

„Toen ik te Jeniséisk aankwam — zoo schreef Awakum — kwam andermaal uit Moskou een bevel om mij naar Dauria te sturen, 2.000 mijlen van Moskou, en mij onder Pásjkow's bewaking te stellen. Hij had zestig mannen bij zich en tot straf mijner zonden bleek hij een vreeslijk man te zijn. Gestadig verbrandde, folterde en geeselde hij zijne mannen en ik had dikwijls met hem gesproken om hem voor oogen te

houden dat wat hij deed niet goed was — en nu viel ik zelf in zijne handen. Toen wij op de Angara-rivier vaarden gebood hij mij: „Verlaat uw boot, Gij zijt een ketter en dit is de reden waarom de booten niet vooruit komen. Leg te voet den weg af over de bergen! Het was zwaar werk. De bergen waren hoog, de wouden ondoordringbaar, rotswanden rezen als muren omhoog — en daar moesten wij doorheen en hadden te doen met wilde beesten en vogels. Ik schreef hem een kleinen brief die aldus begon: „Man, denk aan God, zelfs de hemelsche machten en alle dieren en menschen vreezen Hem. Gij alléén bekommert U niet om Hem.” Er stond nog veel meer geschreven in den brief. Terstond zag ik vijftig man naar mij toe komen en zij brachten mij voor hem. Hij hield zijn zwaard in de hand en schudde van woede. Hij vroeg mij: „Zijt gij een priester of een vervallen priester?” Ik antwoordde: „Ik ben Awakum, een priester, wat verlangt Gij van mij?” En hij begon op mijn kop te slaan en wierp mij neer op den grond en ging door met mij te slaan terwijl ik op den grond lag en gebood alsdan mij twee-en-zeventig slagen met den knoet te geven. Ik antwoordde: „Jezus Christus, zoon Gods, sta mij bij!” en hij werd nog boozter daar ik om geen genade vroeg. Dan brachten zij mij naar een kleine vesting, sloten mij op in eenen kerker, gaven mij wat stroo en den ganschen winter werd ik in dien toren gevangen gehouden, zonder vuur, en de winter is ginder vreeslijk koud. Maar God behield mij in het leven ofschoon ik geen pels had. Ik lag daar, als een hond op het stroo. Er waren dagen dat men mij te eten gaf, andere dagen niet. Ratten krielden overal om mij heen. Ik placht ze met mijne muts te dooden, — de arme waanzinnigen wilden mij niet eens een stok geven.

Later werd Awakum naar den Amoer gebracht en toen hij en zijne vrouw in den winter over het ijs der groote rivier moesten loopen, viel zijne vrouw dikwijls van loutere uitputting neer. „Dan kwam ik,” schreef Awakum, „om haar op te lichten en zij riep uit in vertwijfeling:” „Priester, hoe lang zal dat lijden nog duren?” En ik antwoordde haar: „Zelfs tot aan den dood”; dan richtte zij zich op en zegde: „Goed, priester, laten wij verder loopen!” Geen lijden was bij machte dien grooten man te breken. Van den Amoer werd hij naar

Moskou teruggeroepen en nogmaals moest hij de geheele reis te voet afleggen. Hij werd te Moskou beschuldigd van verzet tegen de Kerk en den Staat en werd levend verbrand aan den paal in 1681.

De Achttiende Eeuw.

De ingrijpende hervormingen van Peter I, die uit den half-Tartaarschen, half-Byzantijnschen staat, die Rusland onder zijn voorvaderen was geweest, een Europeeschen militairen Staat maakte, gaven aan de letterkunde een nieuwe richting. Het is hier niet de plaats om de historische beteekenis van Peter I's hervormingen te beoordeelen, maar het is noodig te melden dat men in de Russische literatuur minstens twee voorboden aantreft van Peter's werk.

Een dezer was **Kotosjikhin** (1630—1667), een geschiedschrijver. Hij vluchtte weg uit Moskou en ging naar Zweden, waar hij, vijftig jaar eer Peter Tsaar werd, eene geschiedenis van Rusland schreef, waarin hij den staat van onwetendheid die te Moskou overheerschend was streng hekelde en grondige hervormingen bepleitte. Zijn handschrift bleef onbekend totdat het in de negentiende eeuw te Upsala werd ontdekt. Een ander schrijver, doordrongen van dezelfde denkbeelden, was **Kryzjánitsj**, een Zuid-Slaaf, die in 1659 naar Moskou werd ontboden om de Heilige Schrift te herzien en een hoogst merkwaardig boek schreef, waarin hij evenzoo de noodzakelijkheid van ingrijpende hervormingen predikte. Hij werd twee jaar later gebannen naar Siberië, waar hij stierf.

Peter I, die ten volle de belangrijkheid der literatuur besefte en zich veel moeite gaf om de Europeesche wetenschap onder zijne landgenooten te verspreiden, begreep dat de oude

Slavische taal (die alsdan door de Russische schrijvers gebruikt werd, ofschoon zij niet langer meer de gewone spreektaal van het volk was) de ontwikkeling der letterkunde en der wetenschap in den weg stond. Hare vormen, hare uitdrukkingen en hare spraakkunst waren den Russen reeds geheel vreemd geworden. Die taal kon nog in godsdienstige geschriften gebruikt worden, maar een boek over meetkunde of stekunde of krijgskunde, in Bijbelsch Oud-Slavisch geschreven, ware eenvoudig bespottelijk geweest. Peter, volgens zijn gewoonte, hakte den knoop door en wist aldus de zwaarigheid uit den weg te ruimen. Hij voerde een nieuw alfabet in ten einde het invoeren der tot dan toe nog niet geschreven spreektaal in de literatuur te bevorderen. Dit alfabet, gedeeltelijk aan het Oud-Slavisch ontleend, doch zeer vereenvoudigd, is thans nog in gebruik.

De eigenlijke letterkunde boezemde Peter weinig belang in. Hij beschouwde het gedrukte woord uitsluitend uit het oogpunt van het nuttigheidsbeginsel en zijn hoofddoel was de Russen met de eerste beginselen der wiskundige wetenschappen, alsook met de zeevaart-, krijgs- en versterkingskunst bekend te maken. Dientengevolge leveren de schrijvers van zijn tijd uit een letterkundig oogpunt slechts weinig belang op en ik behoef slechts zeer enkele daarvan te vermelden.

De belangwekkendste schrijver uit den tijd van Peter I en van zijn onmiddellijke opvolgers was wellicht **Prokopówitsj**, een priester, in wiens gemoed geen zweem lag van godsdienstige dweepzucht: hij was een groot bewonderaar van de West-Europeesche wetenschap, en stichtte een Grieksch-Slavische academie. In de leergangen over Russische literatuur wordt ook melding gemaakt van **Kantemir**, (1709—1744) den zoon van een Moldavischen prins die met zijne onderdanen naar Rusland was uitgeweken. Hij schreef hekeldichten, waarin hij

zich uitdrukt met eene vrijheid, die opmerkenswaardig is voor die tijden. ¹⁾ **Tredjakóswskij** (1703—1769) wekt eene soort melancholische belangstelling op. Hij was de zoon van een priester; hij ontvluchtte in zijne jeugd het vaderlijk huis ten einde naar Moskou te gaan studeeren. Vandaar begaf hij zich naar Amsterdam en Parijs, grootendeels te voet. Hij studeerde aan de Universiteit te Parijs en werd een bewonderaar van de vooruitstrevende denkbeelden, waarover hij uiterst logge verzen schreef. Na zijn terugkomst te Petersburg bracht hij zijn geheele latere leven in armoede en verlatenheid door, van alle zijden gehoond en bespot wegens zijn pogingen om den Russischen versbouw te hervormen. Hij was zelf volkomen verstoken van poëtisch talent en nochtans bewees hij de Russische dichtkunst een grooten dienst. Tot dien tijd was het Russisch vers syllabisch. Hij begreep echter, dat syllabische verzen onvereenigbaar zijn met den geest der Russische taal en hij wijdde zijn leven aan het leveren van het bewijs dat de Russische poëzie de wetten van den rhythmischen versbouw moet volgen. Ware hij slechts met een sprankeltje talent bedeeld geweest, het ware hem niet moeilijk geweest zijne stelling te bewijzen; hij was echter van alle talent ontbloot en hij nam zijn toevlucht tot bespottelijke kunstgrepen. Sommige zijner gedichten bestonden uit regels van onsaamenhangende woorden die aaneengesnoerd waren alleen om aan te toonen hoe rythme en rijm kunnen verkregen worden. Als hij op andere wijze het rijm niet vinden kon, zoo aarzelde hij niet aan het eind van een vers het woord door te snijden om het volgend vers te beginnen met de rest van het woord. Niettegenstaande zijne ongerijmdheden slaagde hij erin de Russische dichters te bewegen den rhythmischen versbouw aan te nemen en de door hem vastgestelde

¹⁾ In de jaren 1730 tot 1738 was Kantemir ambassadeur te London.

regels werden sindsdien steeds gevolgd. Feitelijk was dit slechts de natuurlijke ontwikkeling van het Russisch volkslied.

Er was ook een geschiedschrijver, **Tatistsjew** (1686—1750), die eene geschiedenis van Rusland schreef en een groot werk begon over de aardrijkskunde van het Rijk. Hij was een groot werker die vele wetenschappen, en ook Kerkelijke onderwerpen studeerde; hij was bestuurder van de mijnen in het Oeral-gebergte en schreef niet alleen over geschiedenis, maar ook een aantal politieke werken. Hij was de eerste die de waarde der kronieken begreep; hij verzamelde en rangschikte ze, en aldus bracht hij bouwstoffen in gereedheid voor latere geschiedschrijvers; hij liet echter in de Russische literatuur geen blijvende sporen na. Feitelijk is er slechts één man uit dien tijd die meer dan een vluchtige melding verdient. Het is **Lomonósow** (1712—1765). Hij werd geboren in een dorp aan den oever van de witte zee, bij Archangel, uit een visschersgezin. Hij ontvluchtte evenzoo het ouderlijk huis, begaf zich te voet naar Moskou en kwam op eene school in een klooster, waar hij in onbeschrijflijke armoede leefde. Later ging hij naar Kiew, ook te voet, en daar scheelde het weinig of hij werd priester. Doch, te dien tijde gebeurde het dat de Academie van Wetenschappen van St. Petersburg de Theologische Academie van Moskou verzocht haar twaalf goede studenten aan te wijzen die voor hun verdere ontwikkeling naar het buitenland zouden gezonden worden. Een der uitgekozenen was Lomonósow. Hij ging naar Duitschland waar hij onder de leiding der beste natuurphilosofen uit dien tijd, in 't bijzonder onder Christian Wolff, de natuurlijke wetenschappen studeerde, steeds in vreeslijke armoede verkeerend, schier omkomend van honger. Hij keerde in 1741 naar Rusland terug en werd tot lid van de Academie van Wetenschappen te St. Petersburg benoemd.

De Academie was alsdan in handen van eenige Duitschers die met onverholten misprijzen op al de Russische geleerden neerzagen en Lomonósow dientengevolge zeer onvriendelijk onthaalden. Het baatte hem niet dat de groote mathematicus Euler schreef dat Lomonósow's werk over natuurphilosofie en scheikunde een man van genie verraadde en dat elke academie zich mocht gelukkig achten hem te bezitten. Weldra ontstond een bittere strijd tusschen de Duitsche leden der Academie en den Rus die, het moet bekend worden, een zeer heftig karakter had, vooral als hij onder den invloed van den drank stond. Armoede (zijne bezoldiging werd hem tot straf ontnomen); opsluiting in de politie-gevangenis; uitsluiting uit den Senaat der Academie en, wat nog het ergste was, politieke vervolgingen: dat was het lot van Lomonósow, die tot de partij van Elisabeth was toegetreden en dientengevolge als vijand werd behandeld toen Catharina II den troon beklom. Eerst in de negentiende eeuw is men Lomonósow's verdienste naar waarde gaan schatten.

„Lomonósow was op zich zelf eene hoogeschool”, schreef Poésjkin, en dit was volkomen waar, zoo veelvuldig waren de richtingen waarin hij werkzaam was. Hij was niet alleen een uitstekend natuur-philosoof, scheikundige, beoefenaar der natuurkundige aardrijkskunde en mineralogist; hij was daarenboven de grondlegger van de Russische spraakkunst, die hij in hare natuurlijke ontwikkeling beschouwde als een onderdeel van de algemeene grammatica aller talen. Door hem werden ook de verschillende Russische versvormen uitgewerkt en hij riep een geheel nieuwe literarische taal in het leven, waarvan hij zeggen mocht dat zij geschikt was om de „machtige welsprekendheid van Cicero, den schitterenden ernst van Virgilius, en den bekoorlijken verhaaltrant van Ovidius wêer te geven en evengoed dienen kon om de fijnste subtiliteiten

M. W. LOMONÓSOV.
(1711 – 1765).

CATHARINA II.
(1729—1796).

der wijsbegeerte uit te drukken, of om de talrijke eigenschappen der stof en de veranderingen te bespreken, die gestadig tot stand komen in den bouw van het heelal en in de menschelijke aangelegenheden. Dit bewees hij in zijne gedichten, in zijne wetenschappelijke geschriften en in zijne „Redevoeringen”, waarin hij Huxley's vaardigheid om de wetenschap tegen blind geloof te verdedigen met Humboldt's dichterlijke natuuropvatting wist te vereenigen.

Zijne oden waren, wel is waar, geschreven in den hoogdravenden stijl die den pseudo-classieken te dien tijde zoo lief was en hij bleef hangen aan Oud-Slavische uitdrukkingen bij het behandelen van verheven onderwerpen; doch in zijne wetenschappelijke en andere geschriften gebruikte hij met goed gevolg en veel kracht de gewone spreektaal. Ten gevolge van het groot getal onderscheidene wetenschappen die hij in Rusland wilde invoeren, kon hij maar weinig tijd besteden aan oorspronkelijke onderzoekingen. Toen hij echter de denkbeelden verdedigde van Copernicus, Newton of Huyghens tegen de tegenkanting die zij van theologische zijde ondervonden, bleek hij een waar filosoof der natuurlijke wetenschappen te zijn, in den modernen zin van het woord. In zijn vroege kinderjaren was hij gewoon zijn vader, een stoere visscher uit het Noorden, op zijne zeetochten te vergezellen, en daar ontstond zijne liefde voor de Natuur, en een fijn bevattingsvermogen voor hare verschijnselen, hetgeen zijne verhandeling over Arktische onderzoekingen tot een werk maakt dat zelfs heden ten dage zijne waarde nog niet verloren heeft. Het mag merkwaardig heeten, dat hij in dit laatste werk de mechanische theorie der warmte zoo duidelijk heeft vastgesteld, dat hij ongetwijfeld met deze groote ontdekking een volle eeuw vooruit is geweest, een feit, dat zelfs in Rusland geheel over het hoofd werd gezien.

Een tijdgenoot van Lomonósow, **Soemarókow** (1717—1777), die te dien tijde beschouwd werd als een „Russische Racine”, verdient hier ook vermeld te worden. Hij behoorde tot den hooger en adel en had eene zuiver Fransche opvoeding genoten. Zijne talrijke drama’s waren volkomen navolgingen van de Fransche pseudo-classieke school; doch, zooals wij in een later hoofdstuk zullen zien, droeg hij veel bij tot de ontwikkeling van het Russisch tooneel. Soemarókow schreef ook lyrische poëzie, elegieën en hekeldichten, die van weinig belang zijn; maar de merkwaardig goede stijl van zijne brieven, die vrij waren van de toenmaals in zwang zijnde Slavische archaïsmen, verdienen vermeld te worden.

De tijd van Catharina de Tweede.

Met Catharina de tweede, die regeerde van 1752 tot 1796, ving voor de Russische literatuur een nieuw tijdperk aan. De vroegere logheid werd afgeschud en ofschoon de Russische schrijvers voortgingen met de Fransche modellen (vooral de pseudo-classieken) na te bootsen, begonnen zij tevens in hunne geschriften verschillende onderwerpen in te voeren die rechtstreeks genomen waren uit het Russische leven. Er heerscht over ’t geheel een geest van frivole jeugdigheid in de literatuur der eerste jaren van Catharina’s regeering, toen de Keizerin, ten gevolge van haren omgang met de Fransche filosofen, nog vol geestdrift was voor hunne denkbeelden en, steunende op Montesquieu, hare merkwaardige onderrichtingen (*Nakáz*) schreef tot de door haar bijeengeroepen afgevaardigden. Te dien tijde schreef zij ook verscheidene tooneelstukken waarin zij de ouderwetsche vertegenwoordigers van den Russischen adel bespottelijk maakte, en zij gaf een maan-

delijksch tijdschrift uit waarin zij zoowel met sommige ultra-conservatieve schrijvers als met de vooruitstrevende jonge hervormers een pennestrijd voerde. Er werd eene Academie van letterkunde gesticht en Prinses **Worontsówa Dásjkowa** (1743—1819), die Catharina II behulpzaam was geweest bij haren staatsaanslag tegen haar man Peter III en bij de inbezitneming van den troon, werd tot voorzitter benoemd van de Academie van Wetenschappen. De prinses stond de Academie ijverig ter zijde bij het samenstellen van een woordenboek van de Russische taal en zij gaf ook een tijdschrift uit dat sporen naliet in de Russische literatuur, terwijl hare gedenkschriften, in het Fransch geschreven (*Mon Histoire*), een zeer te waardeeren, ofschoon niet altijd onpartijdig historisch document vormen. ¹⁾ Er ontstond een letterkundige beweging die het aanzijn gaf aan een merkwaardigen dichter, **Dersjáwin** (1743—1816); aan den tooneelschrijver **Von Wizin** (1745—1792); aan den eersten filosoof, **Nówikow** (1742—1818); en aan een politiek schrijver, **Radísjtsjew** (1749—1802).

Dersjáwin's poëzie beantwoordt stellig niet aan onze moderne eischen. Hij was Catharina's hofdichter en bezong, in hoogdravende oden, de deugden van de heerscheres en de zegepralen van hare generaals en gunstelingen. Rusland zette in die dagen vasten voet aan het strand der Zwarte Zee en begon eene belangrijke plaats in te nemen in de Europeesche politiek, zoodat het Dersjáwin aan geen gelegenheden ontbrak om zijn vaderlandslievende geestdrift den vrijen teugel te laten. Hij vertoonde evenwel eenige kenmerken van den waren dichter. Zijn gemoed was ontvankelijk voor de poëzie der Natuur en

¹⁾ Zij bracht eenige jaren te Edinburg door (1775—1782), wegens de opvoeding van haar zoon.

hij was bekwaam ze uit te drukken in verzen die feitelijk goed waren (*Ode aan God, De Waterval*). Deze waarlijk dichterlijke verzen, die worden aangetroffen naast onnatuurlijke, plompe regels, gevuld met hoogdravende, verouderde woorden, staan zoo ver boven de laatstgenoemde, dat zij ontegenzeggelijk als bewonderenswaardige voorbeelden hebben gediend voor alle latere Russische dichters. Zij hebben er ongetwijfeld toe bijgedragen om onze dichters van de gemaaktheid af te wenden. Poésjkin, die in zijne jeugd Dersjáwin bewonderde, moet plotseling de nadeelen hebben ingezien van een hoogdravenden stijl zooals zijn voorganger had ten toon gespreid, en met zijn wonderlijke heerschappij over zijne moedertaal werd hij noodzakelijk er toe gebracht de gemaakte taal, die vroeger als de „poëtische” taal werd beschouwd, te laten varen en begon hij te schrijven zooals wij spreken.

De tooneelstukken van **von Wízin** (of **Fonvizin**) waren als eene openbaring voor zijne tijdgenooten. Zijn eerste comédie, *De Brigadier*, die hij schreef toen hij twee en twintig jaar oud was, maakte heel wat opgang en weet nog in onzen tijd de belangstelling op te wekken; terwijl zijn tweede comédie, *Nédorosl* (1782), begroet werd als eene gebeurtenis in de Russische letterkunde, en bij gelegenheid wordt zij heden ten dage nog gespeeld. Beide behandelen zuiver Russische onderwerpen uit het dagelijksch leven; en hoewel von Wízin al te vrij putte uit vreemde schrijvers (het onderwerp van *De Brigadier* is aan een Deensche comédie van Holberg, *Jean de France*, ontleend), gelukte het hem niettemin, aan zijne hoofdpersonen een echt Russisch karakter te geven. In dezen zin was hij ontegenzeggelijk de stichter van het Russisch nationaal ~~drama~~ en hij was ook de eerste die in onze literatuur de realistische richting invoerde, die bij Poésjkin, Gógol en hunne volgelingen een zoo hooge vlucht nam. In zijne

politieke denkwijze bleef hij getrouw aan de vooruitstrevende denkbeelden, die Catharina II gedurende de eerste jaren van hare regeering voorstond, en in zijne hoedanigheid van secretaris van Graaf Pánin bestreed hij onversaagd de lijfeigenschap, het favoritisme en het gebrek aan opvoeding in Rusland. Ik ga met stilzwijgen verschillende schrijvers van hetzelfde tijdperk voorbij, namelijk **Bogdanówitsj** (1743—1803), den schrijver van een aardig licht dichtstuk, *Doesjenka*; **Hemnitser** (1745—1784), een talentvol fabeldichter en een voorganger van Krylów; **Kapnist** (1757—1829), die oppervlakkige hekeldichten schreef in mooie verzen; Prins **Sjtsjerbátow** (1733—1790), die met nog verscheidene anderen op wetenschappelijke wijze de oude kronieken en volksoverleveringen begon te verzamelen en het schrijven eener geschiedenis van Rusland ondernam, waarin wij een wetenschappelijke beoordeeling van de kronieken en van andere oorkonden aantreffen; en nog verscheidene andere auteurs. Thans moet ik echter enkele woorden zeggen over de vrijmetselaarsbeweging, die bij den aanvang der negentiende eeuw plaats greep.

De vrijmetselaars: Eerste uitingen van politiek denken.

De losse zeden, die het kenmerk waren van de hoogere standen in Rusland in de achttiende eeuw, het gebrek aan idealen, de slaafschheid van den adel en de gruwelen van de lijfeigenschap brachten noodzakelijk eene tegenwerking teweeg onder de beter begaafde geesten, en deze tegenwerking nam gedeeltelijk den vorm aan van een zeer uitgebreide vrijmetselaarsbeweging en gedeeltelijk dien van christelijk mysticisme, dat zijn oorsprong vond in de mystieke leerstelsels die te dien tijde in

Duitschland verspreid waren. De vrijmetselaars en hunne Broederschap stelden ijverige pogingen in het werk ter bevordering van de zedelijke opvoeding der massa en zij vonden in **Nówikow** (1744—1818) een waar geloofsbode der renovatie. Hij begon zeer vroeg zijn letterkundige loopbaan in een van de hekeltijdschriften, die door Catharina zelf in 't begin van hare regeering op touw werden gezet, en reeds in zijn vriendschappelijken pennestrijd met „de grootmoeder” (Catharina) liet hij blijken, dat hij het niet zou laten bij de oppervlakkige satire waarin de Keizerin behagen schepte, maar dat hij, tegen haren wensch in, het kwaad zou te keer gaan in zijn wortel, namelijk: de lijfeigenschap en haar brutaliseerenden invloed op de maatschappij in haar geheel. Nówikow was niet slechts een hoogbeschaafd man: hij vereenigde de diep zedelijke overtuiging van een idealist met de bekwaamheid van een schrander inrichter en een man van zaken, en ofschoon zijn tijdschrift (waarvan de netto winst geheel aan philanthropische en beschavingswerken werd besteed) weldra door „de grootmoeder” werd geschorst, opende hij te Moskou een drukkerij en boekhandelszaak met het doel, boeken met een zedelijke strekking uit te geven en te verspreiden. Zijn weldra ontzaglijk groote drukkerij, waaraan verbonden waren een hospitaal voor de werklieden en eene apotheek, waar al de armen van Moskou kosteloos geneesmiddelen konden verkrijgen, stond in korten tijd in betrekking met de boekverkoopers van geheel Rusland, terwijl zijn invloed op het beschaafde gedeelte der maatschappij spoedig aangroeide en zeer gunstig werkte. In 1787, gedurende een hongersnood, organiseerde hij een onderstandsdienst voor de uitgehongerde boeren, nadat een zijner aanhangers een geheel vermogen met dat doel te zijner beschikking had gesteld. Zooals vanzelf spreekt, vatten de Kerk en het Gouvernement argwaan op tegen de verbrei-

ding der Christelijke leer zooals zij door de Broeders vrijmetselaars begrepen werd; en hoewel de Aartsbisschop van Moskou getuigde, dat Nówikow „de beste Christen was dien hij ooit had gekend”, werd Nówikow van politieke samenzwering beschuldigd.

Hij werd aangehouden en tot verbazing van allen die ook maar iets van hem hadden gehoord, werd hij op Catharina's persoonlijk verlangen in 1792 ter dood veroordeeld. Het vonnis werd echter niet voltrokken, maar hij werd vijftien jaar lang opgesloten in de geduchte vesting van Schlüsselberg, waar hij in den geheimen kerker gebracht werd, waar vroeger de Groot-hertog Iwan Antonowitsj opgesloten werd, en waar zijn vriend en broeder in vrijmetselarij, Doctor Bagryjánskij, zich vrijwillig aanbood om zijn lot in de gevangenis te deelen. Hij bleef er tot Catharina's dood. Paul I bevrijdde hem in 1796 op den dag van zijne troonsbeklimming, doch Nówikow verliet de vesting als een gebroken man en verviel geheel in mysticisme, waartoe reeds in verscheidene vrijmetselaarsloges eene merkbare neiging bestond.

De Christelijke mystieken waren niet gelukkiger. Een hunner, **Lábzin** (1766—1825), die met zijne geschriften tegen het zedenbederf een grooten invloed op de maatschappij uitoefende, werd insgelijks aangeklaagd en eindigde zijne dagen in ballingschap. Nochtans oefenden de mystieke Christenen en de vrijmetselaars (sommige loges volgden de leerstelsels van den Rozekruiser) op Rusland een diepen invloed uit. Met Alexander I's troonsbeklimming verkregen de metselaars meer vrijheid om hunne denkbeelden te verspreiden, en de toenemende overtuiging, dat de lijfeigenschap moest worden afgeschaft en dat het gerechtswezen en geheel het stelsel van bestuur dienden hervormd te worden, was zekerlijk grootendeels de vrucht van hun arbeid. Buitendien genoten een aantal mannen van betee-

kenis hunne opvoeding in het instituut van de Broeders te Moskou (door Nówikow gesticht), onder anderen de geschiedschrijver Karamzín, de gebroeders Toergénjew (ooms van den grooten romanschrijver) en meer politieke mannen van beteekenis.

Radisjtsjew (1749—1802), een politiek schrijver van hetzelfde tijdperk, had een nog tragischer einde. Hij ontving zijne opvoeding in het Korps van Pages en was een der jonge lieden die door de Russische Regeering in 1766 naar Duitschland werden gezonden om daar hunne opvoeding te voltooiën. Hij volgde de lessen van Gellert en Plattner te Leipzig en bestudeerde zeer ernstig de Fransche filosofen. Na zijne terugkomst publiceerde hij in 1790 eene *Reis van Petersburg naar Moskou*, waarvan het denkbeeld hem schijnt ingegeven te zijn door Stern's *Sentimental Journey*. In dit boek vermengde hij op zeer gelukkige wijze zijne reisindrukken met verschillende filosofische en zedelijke beschouwingen en beschrijvingen van het Russische leven.

Hij kantte zich vooral tegen de gruwelen van de lijfeigenschap, de slechte organisatie van het bestuur, de omkoopbaarheid van het gerecht, enz. en hij bevestigde zijn algemeene veroordeeling door het aanhalen van bepaalde feiten uit het werkelijke leven.

Catharina, die reeds vóór het begin der Fransche Revolutie, en vooral sedert de gebeurtenissen van 1789, ertoe gebracht was de liberale denkbeelden van hare jeugd te verafschuwen, gebod het boek aan te slaan en onmiddellijk te vernietigen. Zij schilderde den schrijver af als een revolutionnair „erger dan Poegatsjów”. Hij waagde het, „goedkeurend van Franklin te spreken”, en was met Fransche denkbeelden besmet! Dientengevolge schreef zij zelf over het boek een scherpe critiek, waarop de aanklacht kon gesteund worden. Radisjtsjew werd gevangen genomen, in de vesting opgesloten, en later naar de

verst afgelegen gedeelten van Oost-Siberië, aan de Olenek, overgebracht. Eerst in 1801 werd hij in vrijheid gesteld. Reeds het volgend jaar, toen hij zag, dat zelfs de troonsbestijging van Alexander I nog niet de zegepraal van een nieuwen hervormingsgeest beduidde, maakte hij, door zelfmoord, een einde aan zijn leven. Wat zijn boek betreft, het is nog steeds in Rusland verboden. Een nieuwe uitgave, die gedrukt werd in 1872, werd aangeslagen en vernietigd en in 1888 verkreeg een uitgever de vrijheid van het werk uitgaven te laten verschijnen van niet meer dan honderd exemplaren, bestemd om onder eenige mannen van wetenschap en zekere hoge ambtenaren uitgedeeld te worden.¹⁾

De Eerste Jaren der negentiende eeuw.

Dit waren aldus de bestanddeelen, waaruit de Russische literatuur zich in de negentiende eeuw zou ontwikkelen. De langzame arbeid van de laatste vijfhonderd jaren had reeds dat bewonderenswaardig rijk en buigzaam werktuig voorbereid — de letterkundige taal, waarin Poésjkin zijn klankrijke verzen en Toergénjew zijn niet minder melodieuze proza weldra zouden kunnen schrijven. In de autobiographie van den non-conformistischen martelaar Awakúm voelt men reeds de waarde van de spreektaal van het Russische volk voor letterkundige doeleinden.

Tredjakóws kij, door zijn plompe verzen, en vooral Lomonósow en Dersjáwin in hunne oden, hadden den syllabischen vorm, die uit Frankrijk en Polen was ingevoerd, definitief afgeschaft

¹⁾ Twee vrije uitgaven van het werk verschenen: eene bij Herzen te Londen: *Prins Sjtsjerbátow en A. Radisjtsjew*, 1858; een tweede te Leipzig: *Reis*, in 1876. Zie A. Pypin's *Geschiedenis der Russische Letterkunde*, deel. IV.

en den rhythmischen, door den toon bepaalden vorm, die door de volksliederen zelf aangewezen was, in gebruik gebracht. Lomonósow had een populaire wetenschappelijke taal geschapen; hij had een aantal nieuwe woorden uitgevonden en het bewijs geleverd dat de Latijnsche en Oud-Slavische zinsbouw met den geest der Russische taal niet strookte en volkomen onnoodig was. De tijd van Catharina II bracht buitendien in de geschreven letterkunde de vormen van de gewone spreektaal, zelfs van de taal der boeren, en Nówikow had een Russische filosofische taal geschapen, die evenwel bij zijne mystieke besprekingen nog zwaar klonk, doch, zooals enkele tientallen jaren later bleek, heerlijk geschikt was tot het behandelen van abstracte, metaphysische onderwerpen. De bestanddeelen van een groote en oorspronkelijke letterkunde waren aldus aanwezig. Er ontbrak niet anders meer dan de opwekkende geest die ze tot verheven doeleinden zou dienstbaar maken. Dat genie was Poésjkin. Doch eer wij van hem spreken, dient melding te worden gemaakt van den geschiedschrijver en novellist Karamzín en van den dichter Sjoekówskij, daar zij een soort schakel vormen tusschen de twee tijdperken.

Door zijn grootsch werk *De Geschiedenis van den Russischen Staat* bracht Karamzín (1766—1826) in de letterkunde tot stand, wat de groote oorlog van 1812 in het nationaal leven had teweeggebracht. Hij wekte het nationaal bewustzijn op en deed een blijvende belangstelling ontstaan voor de nationale geschiedenis, de wording van het Rijk, de ontwikkeling van het nationaal karakter en van de nationale instellingen. Karamzín's geschiedenis was in reactionnair geest geschreven. Hij was de geschiedschrijver van den Russischen Staat, niet van het Russische volk; hij was de lofredenaar van de deugden der monarchie en van de wijsheid der heerschers, maar niet een onderzoeker van hetgeen de onbekende volks-

massa had volbracht. Hij was niet de man die de federale beginselen kon begrijpen, die in Rusland tot de vijftiende eeuw overheerschend waren geweest, en nog minder begreep hij de communale beginselen, waarmede het Russische leven gedrenkt was en die de natie in staat hadden gesteld een onmetelijk grondgebied te veroveren en te koloniseeren. Naar zijne opvatting was de geschiedenis van Rusland de regelmatige ontwikkeling eener monarchie, van de eerste verschijning der Skandinavische *Waräger* tot de tegenwoordige tijden, en zijn belangstelling gold vooral de beschrijving van de daden der heerschers bij hunne veroveringen en bij het opbouwen van den Staat. Doch, zooals dikwijls het geval is met Russische schrijvers, waren zijne voetnoten op zichzelf een geschiedboek. Zij bevatten eene rijke mijn van berichten over de bronnen van de Russische geschiedenis en zij lieten den gewonen lezer vermoeden, dat de vroegere eeuwen van het middeleeuwsch Rusland, met hare onafhankelijke stedelijke republieken, veel belangwekkender waren dan het boek liet blijken ¹⁾.

Karamzín was niet de stichter eener school; hij toonde echter aan Rusland, dat het een verleden had, dat waardig was gekend te worden. Bovendien was zijn boek een kunstwerk. Het was geschreven in een schitterenden stijl die het publiek eraan gewoon maakte geschiedkundige boeken te lezen. Het resultaat was, dat de eerste oplage van zijne *Geschiedenis* (acht deelen, op 3000 exemplaren gedrukt) in den tijd van vijf en twintig dagen uitverkocht was.

Karamzín's invloed was echter niet beperkt tot zijne *Ge-*

¹⁾ Het is thans bekend, hoeveel van het voorbereidend werk dat Karamzín's *Geschiedenis* mogelijk maakte, verricht werd door de Academiedelen Schlötzer, Müller en Stritter, evenals door den reeds vroeger vermelden historicus Sjtsjerbátow, die de kronieken zorgvuldig hadden bestudeerd en wier meening door Karamzín nauwkeurig gevolgd werd.

schiedenis; hij oefende nog grooteren invloed uit door zijne romans en door zijne *Brieven van een Russisch Reiziger in het Buitenland*. In dit werk deed hij eene poging, om de vruchten van den geestesarbeid van de filosofie en van het politieke leven van Europa in ruimeren kring bekend te maken. Hij trachtte verheven humanitarische denkbeelden te verspreiden in een tijd, toen aan een dergelijk tegenwicht voor de treurige werkelijkheid van het Russische politieke en maatschappelijke leven ten zeerste behoefte bestond. Hij trachtte het intellectuele leven van ons land in gemeenschap te brengen met dat van Europa. Wat Karamzín's novellen betreft, hij vertoonde zich daarin als een trouw volgeling van de sentimenteele romantiek; dit was echter juist wat te dien tijde noodig was, als reactie tegen de zoogenaamde classieke school. In een zijner romans, *Arme Liza* (1792), beschreef hij de geschiedenis van een ongelukkig boerenmeisje dat op een edelman verliefde, door hem verlaten werd en zich eindelijk in een vijver verdronk. Dit boerenmeisje zou zeker aan onze hedendaagsche realistische eischen niet voldoen. Zij sprak een fijnbeschaafde taal en was in 't geheel geen boerenmeid; doch gansch het lezend Rusland weende om de ongelukken van „Arme Liza” en de vijver waarin de heldin ondersteld werd verdrongen te zijn, werd een bedevaartplaats voor de sentimenteele jeugd van Moskou. Het levendig protest tegen de lijfeigenschap, dat wij later in de moderne literatuur zullen aantreffen, was dus reeds in Karamzín's tijd geboren.

Sjoekówskij (1783—1852) was een romantiek dichter in den waren zin van het woord en een trouw vereerder der dichtkunst, waarvan hij de verheffende macht goed begreep. Zijn eigen voortbrengselen waren weinig talrijk. Hij was vooral een vertaler en zette in voortreffelijke verzen de gedichten over van Schiller, Uhland, Herder, Byron, Thomas Moore en

anderen, evenals de Odyssea, het Hindoesche gedicht van Nal en Ramayanti en de liederen van de West-Slaven. Die vertalingen zijn zoo schoon, dat ik het betwijfel, of er wel in eenige andere taal, zelfs in de Duitsche, even mooie overzettingen van vreemde dichters te vinden zijn. Sjoekówskij was echter geen gewoon vertaler. Hij nam van andere dichters slechts datgene, wat beantwoordde aan zijn eigen natuur en wat hijzelf gaarne zou bezongen hebben. Treurige bespiegelingen over het onbekende, een zielezucht naar verre landen, het leed van de liefde, de smart der scheiding, welke aan- doeningen hij alle zelf had doorleefd, waren de kenschetsende hoofdtrekken van zijne poëzie; zij waren de spiegel van zijn zieleleven. Heden kunnen wij tegen deze overdreven roman- tiek bezwaar maken, doch deze richting bewerkte te dien tijde eene opwekking tot verheven humanitarische gevoelens en dit was ook een eerste vereischte tot vooruitgang.

In zijne gedichten deed Sjoekówskij vooral een beroep op de vrouwen en als wij verder zullen gewagen van de rol die de Russische vrouwen, een halve eeuw later, in de algemeene ontwikkeling van haar land hebben vervuld, zullen wij zien, dat zijn beroep op edele gevoelens niet te vergeefs werd ge- daan. Over 't geheel wendde Sjoekówskij zich tot de 'beste zijden der menschelijke natuur. Eene snaar ontbrak evenwel geheel in zijne gedichten: op de gevoelens van vrijheid en van burger trots deed hij nooit een beroep. Dit beroep kwam van den „Decembrist”, den dichter Rylejéw.

De „Decembristen” ¹⁾.

Tsaar Alexander I maakte eene gelijke evolutie door als zijne grootmoeder Catharina II. Hij werd door den republikein La

¹⁾ Of Dekabristen. — Zie Dr. N. van Wijck, De Hamlets van de Russische letterkunde, De Gids, October, 1904.

Harpe opgevoed en begon zijne regeering als een liberaal vorst die bereid was aan Rusland eene grondwet te schenken. Hij deed het ook feitelijk voor Polen en Finland, en maakte in Rusland daarmede een aanvang. Hij waagde het echter niet de lijfeigenschap aan te tasten en hij kwam van lieverlede onder den invloed van de Duitsche mystieken, werd bangst voor liberale denkbeelden en onderwierp zijn wil aan de ergste reactionnairen. De man, die Rusland gedurende de tien of twaalf laatste jaren zijner regeering beheerschte, was Generaal Araktsjéew, een waanzinnig, gruwzaam militarist, die zijn invloed staande hield door de lompste vleierij en geveinsde godsvrucht.

Eene reactie tegen deze toestanden zou voorzeker niet achterwege blijven, te meer, daar de Napoleontische oorlogen een groot aantal Russen in aanraking hadden gebracht met West-Europa. De veldtochten in Duitschland en de bezetting van Parijs door de Russische legerscharen hadden vele officieren bekend gemaakt met de denkbeelden van vrijheid, die nog in de Fransche hoofdstad heerschten, terwijl in Rusland zelf het streven van Nówikow vruchten afwierp en de vrijmetselaars hun arbeid voortzetten. Toen Alexander I, die onder den invloed van Madame Krüdener en andere Duitsche mystieken gekomen was, in 1815 het Heilig Verbond met Duitschland en Oostenrijk sloot, teneinde alle liberale beginselen te bestrijden, begonnen in Rusland geheime genootschappen te ontstaan, vooral onder de officieren, tot bevordering van de denkbeelden van vrijheid, afschaffing van de lijfeigenschap en gelijkheid voor de wet, die beschouwd werden als de hervormingen die leiden moesten tot het verdwijnen van het absolutisme. Een ieder, die Tolstójs *Oorlog en Vrede* heeft gelezen, herinnert zich „Pierre” en den indruk dien de eerste ontmoeting met een ouden vrijmetselaar op den jongen

man maakte. Pierre is een goed vertegenwoordiger van de vele jonge lieden die later bekend werden als „Decembristen”. Evenals Pierre, waren zij gedrenkt met humanitarische denkbeelden. Velen hunner haatten de lijfeigenschap en verlangden het invoeren van grondwettelijke waarborgen, terwijl enkelen onder hen (Péstel, Ryléjew) aan de monarchie wanhoopten en spraken van een terugkeer naar het republikeinsch federalisme van oud-Rusland. Met dergelijke doeleinden stichtten zij hunne geheime genootschappen.

Het is bekend, hoe deze samenzwering eindigde. Na het plotseling overlijden van Alexander I in het Zuiden van Rusland werd te Petersburg de eed van trouw aan zijn broeder Constantijn afgelegd, en deze werd zijn opvolger. Toen echter, weinige dagen later, in de hoofdstad bekend werd, dat Constantijn afstand had gedaan van den troon en dat zijn broeder Nicolaas Keizer zou worden, en toen de samenzweerders vernamen, dat zij in dien tusschentijd bij de Staatspolitie waren aangeklaagd, vonden zij geen anderen uitweg dan hun programma openlijk in de straten te verkondigen en een ongelijken strijd aan te gaan. Dit geschiedde op 14 (26) December 1825, op het Senaatsplein te St. Petersburg; zij werden gevolgd door ettelijke honderden mannen uit verscheidene regimenten der Keizerlijke wacht. Vijf der muiters werden door Nicolaas I gehangen en de overige, d.i. een honderdtal jongelieden, die de bloem van de Russische geestesbeschaving waren, werden veroordeeld tot dwangarbeid in Siberië, waar zij bleven tot 1856. Men kan zich moeilijk voorstellen, wat het te beteekenen had, toen een zoo groot aantal van de beste vertegenwoordigers van een geslacht uit de gelederen gerukt en tot stilzwijgen werd gebracht, in een land dat niet zoo overdadig rijk was aan mannen van beschaving en goede bedoelingen. Zelfs in een der hooger beschaafde landen van

West-Europa zou het plotseling verdwijnen van zooveel werkzame denkers een zware slag geweest zijn voor den vooruitgang. In Rusland was de uitwerking vernielend, te meer, daar de regeering van Nicolaas I dertig jaar duurde en elke sprankel van vrije gedachte verstikt werd zoodra zij zich vertoonde.

Een van de schitterendste letterkundige vertegenwoordigers der „Decembristen” was **Ryléjew** (1795—1826), een der vijf, die door Nicolaas I gehangen werden. Hij had een goede opvoeding genoten en was reeds in 1814 tot officier bevorderd. Hij was dus enkele jaren ouder dan Póesjkin. Hij bezocht Frankrijk tweemaal, in 1814 en in 1815, en na het sluiten van den vrede werd hij magistraat te St. Petersburg. Zijn eerste pennevruchten waren eene reeks van balladen, waarin gehandeld werd over de leidende mannen der Russische geschiedenis. De meeste daarvan waren enkel vaderlandslievend, doch enkele verrieden reeds de vrijheidsliefde van den dichter. De censuur gaf geen vergunning om deze balladen te drukken; zij verspreidden zich echter over geheel Rusland in den vorm van handschriften. Hare dichterlijke waarde was niet groot, maar Ryléjew's eerstvolgend dichtstuk, *Wojnarówskij*, en vooral enkele brokstukken van onvoltooide gedichten brachten een machtige poëtische begaafdheid aan den dag en werden door Ryléjew's grooten vriend, Poésjkin, met geestdriftige bewondering begroet. Het valt zeer te betreuren dat het gedicht *Wojnarówskij* nooit in het Engelsch werd vertaald. Het onderwerp is de strijd van Klein-Rusland voor het terugwinnen van zijne onafhankelijkheid onder Peter I. Toen de Russische Tsaar betrokken was in een zwaren strijd tegen den grooten Zweedschen krijgsman Karel XII, vatte de *Hetman* Mazeppa, die te dien tijde in Klein-Rusland heerschte, het plan op, zich bij Karel XII aan te sluiten tegen Peter I, teneinde zijn

vaderland van het Russische juk te bevrijden. Karel XII werd, zooals bekend, te Poltàwa verslagen; hij en de *Hetman* moesten naar Turkije vluchten. Wojnaróws kij, een jong patriot, vriend van Mazeppa, werd gevangen genomen en naar Siberië gebannen. Aldaar, te Jakoetsk, ontving hij het bezoek van den historicus Müller en Ryléjew laat hem zijne geschiedenis verhalen aan den Duitschen reiziger. De natuurtafereelen in Siberië en te Jakoetsk, waarmede het dichtstuk aanvangt, de voorbereidselen tot den oorlog in Klein-Rusland en de oorlog zelf, de ontvluchting van Karel XII en Mazeppa, het lijden van Wojnaróws kij te Jakoetsk, als zijne jonge vrouw zich bij hem komt voegen in het land der ballingschap en aldaar sterft, al deze tafereelen zijn zeer fraai, terwijl de verzen, op sommige plaatsen, door hun eenvoud en hunne rijke beeldspraak, zelfs Poésjkin's bewondering opwekten. Twee of drie geslachten hebben reeds dit gedicht gelezen en nog steeds wordt elke nieuwe lezer beziel met liefde voor de vrijheid en haat tegen de verdrukking.

HOOFDSTUK II.

Poésjkin en Lérmontow.

POÉSJKIN: Schoonheid van den vorm. — Poésjkin en Schiller. — Zijne jeugd; zijne ballingschap; zijn latere loopbaan en zijn dood. — Sprookjes: Ruslân en Ludmilla. — Zijn lyrische poëzie. — „Byronisme”. — Drama. — Jewgénij Onégin. — **LÉRMONTOW:** Poésjkin of Lérmontow? — Zijn leven. — De Kaukasus. — Natuurpoëzie. — Invloed van Shelley. — De Demon. — Mtsyri. — Vrijheidsliefde. — Zijn dood. — Poésjkin en Lérmontow als prozaschrijvers. — Andere dichters en romanschrijvers van hetzelfde tijdperk.

Poésjkin.

Poésjkin is den Engelschen lezer niet volkomen vreemd. In een merkwaardige verzameling van tijdschrift-artikelen over Russische schrijvers, die Professor Coolidge (van Cambridge, Massachusetts) te mijner beschikking stelde, vond ik, dat in 1832 en later, in 1845, van Poésjkin werd gesproken als van een schrijver die in Engeland meer of minder goed bekend was, en vertalingen van sommige zijner lyrische gedichten werden destijds in tijdschriften medegedeeld. Later echter werd Poésjkin in Rusland zelf eenigszins verwaarloosd, en meer nog in het buitenland, en tot op onze dagen bestaat geen enkele Engelsche vertaling van een zijner werken, die den grooten dichter waardig is. In Frankrijk daarentegen (dank aan Toergénjew en Prosper Mérimée, die in Poésjkin een

werelddichter zagen), en ook in Duitschland zijn al de voornaamste werken van den Russischen dichter aan het letterkundig ontwikkeld publiek in goede, soms in voortreffelijke vertalingen bekend. Behalve in zijn vaderland is Poésjkin nergens goed bekend bij het groot lezend publiek.

De reden waarom Poésjkin geen lievelingsauteur werd van de West-Europeesche lezers, is licht te begrijpen. Zijne lyrische verzen zijn ontegensprekelijk onnavolgbaar: zij zijn het werk van een groot dichter. *Jewgénij Onégin*, zijn kapitale roman in verzen, bekleedt een eenige plaats in de Europeesche letterkunde door den lossen, bevalligen stijl en door de schilderachtige beschrijving der details. Zijne navertellingen in verzen van Russische volksverhalen zijn verrukkelijk. Doch, zijn allerlaatste werken in dramatischen stijl daargelaten, vindt men in Poésjkin's geschriften noch de diepzinnigheid, noch de verheven denkbeelden, die Goethe, Schiller, Shelley, Byron en Browning, Victor Hugo en Barbier kenschetsen. De schoonheid van den vorm, de gelukkige uitdrukking, de weergalooze meesterschap over vers en rijm zijn de hoofdhoedanigheden zijner kunst, — de schoonheid zijner gedachten echter niet. En wat wij in de poëzie zoeken, is immers hooge inspiratie, verheven ideeën die kunnen strekken om ons beter te maken. Als een Russisch lezer Poésjkin's verzen voor zich heeft, is hij geneigd telkens opnieuw uit te roepen: „Hoe schoon wordt dit gezegd! Het kan en het mag niet anders uitgedrukt worden.” Wat de schoonheid van den vorm betreft, moet Poésjkin voor geen enkel groot dichter de vlag strijken. Door de wijze waarop hij zelfs de onbeduidendste kleinigheden uitdrukt en de nietigste bijzonderheden van het alledaagsche leven beschrijft; door de groote verscheidenheid der menschelijke gevoelens die in zijne gedichten voorgesteld worden, en door de fijne uitdrukking die hij aan de veel-

vuldige wisselingen der liefde heeft weten te geven, en eindelijk door de wijze waarop hij zijn krachtigen persoonlijken stempel op elk onderwerp heeft gedrukt, is Poésjkin ongetwijfeld een groot dichter.

Het is buitengewoon belangwekkend, Poésjkin met Schiller in hunne lyrische poëzie te vergelijken. Als wij de verhevenheid en de veelzijdigheid der onderwerpen, die Schiller behandelt heeft, buiten rekening laten, en slechts die gedichten waarin de beide dichters van zichzelf spreken, met elkander vergelijken, gevoelen wij dadelijk, dat Schiller's persoonlijkheid, wat de diepzinnigheid en de filosofische levensopvatting betreft, oneindig hooger staat dan het geniaal, doch ietwat verwend en eerder oppervlakkig kind, dat Poésjkin was. Maar Poésjkin's individualiteit is in zijne geschriften sterker uitgesproken dan met Schiller het geval is. Poésjkin was vol intensief leven en alles, wat hij schreef, is de spiegel van zijn eigen ikheid. Een warm menschenhart, vol vuur, klopt krachtig in al zijne verzen. Dit hart is in veel mindere mate sympathiek dan dat van Schiller, maar zijn innerlijk wezen wordt den lezer volkomener geopenbaard. In zijn beste lyrische poëzie kon Schiller geen betere voorstelling van zijne gevoelens geven en geen grootere verscheidenheid in zijne uitdrukkingen vinden dan Poésjkin. In dit opzicht is de Russische dichter beslist de evenknie van Goethe.

Poésjkin werd te Moskou uit een aristocratische familie geboren (1799). Door zijne moeder had hij Afrikaansch bloed in de aderen: zij was eene schoone kruislinge, de kleindochter van een neger die in dienst van Peter I was geweest. Zijn vader was een typisch vertegenwoordiger van den adel dier tijden: hij verkwistte een groot vermogen, bracht zijn geheele leven door de hemel weet waar en hoe, altijd feest vierend, in een huis dat half ingericht en half ledig

was, verzot op de lichte Fransche literatuur van die dagen. Hij hield veel van discuteeren over onderwerpen die hij pas uit de encyclopaedisten had leeren kennen, en in zijne woning bracht hij alle mogelijke Russische en Fransche letterkundigen van naam bijeen, die zich bij toeval te Moskou bevonden.

Poésjkin's grootmoeder en zijn oude *njanja* waren de beste vrienden van den toekomstigen dichter in diens kinderjaren. Aan beiden heeft hij zijn volmaakte meesterschap over de Russische taal te danken. En later, toen hij door de Staatspolitie gedwongen werd op zijn landgoed te verblijven, was hij gewoon de lange winteravonden met zijne *njanja* door te brengen en aan haar ontleende hij zijn bewonderenswaardige kennis van de Russische folklore en den schat van Russische uitdrukkingen die zijne poëzie en proza zoo door en door Russisch maken. Aan die twee vrouwen zijn wij dus de scheping verschuldigd van de moderne, ongedwongen, kneedbare Russische taal die Poésjkin in onze letterkunde invoerde.

Hij werd te St. Petersburg, in het Tsarskoje Selo Lycaeam, opgeleid, en reeds eer hij de school verliet, stond hij bekend als een buitengewoon dichter, in wien Dersjáwin meer erkende dan een gewoon opvolger, en aan wien Sjoekówskij zijn portret schonk met de opdracht: „Aan een leerling vanwege zijn overtroffen leeraar.” Ongelukkig werd Poésjkin door zijne hartstochtelijke natuur afgewend van de letterkundige sferen evenals van de kringen zijner beste vrienden, de Decembristen Poésjtsjin en Küchelbecker, en gebracht in 't gezelschap van nietsdoende, onbeduidende aristocraten, met wie hij zijne levenskrachten in braspertijen verspilde. Iets van het werkeloos oppervlakkig leven dat hij destijds leidde, beschreef hij zelf in *Jewgénij Onégin*.

Daar hij bevriend was met de politieke jonge lieden, die

zes of zeven jaar later als opstandelingen tegen de autocratie en de lijfeigenschap op het plein van Peter I te Petersburg verschenen, schreef Poésjkin eene *Ode aan de Vrijheid*, en ook talrijke kleinere, hoogst revolutionnaire gedichten en hekel-dichten tegen de heerschers van zijn tijd. Het gevolg was dat hij in 1820, toen hij pas twintig jaar was, gebannen werd naar Kisjenéw, een klein stadje in het pas geannexeerde Bessarabië, waar hij een zeer buitensporig leven leidde en zich aansloot bij een troep zwervende Zigeuners. Gelukkig werd hem vergund, gedurende een zekeren tijd dat stoffierig, onbelangrijk plaatsje te verlaten en in 'tgezelschap van de vriendelijke en hoog beschaafde familie Rajéwskij eene reis naar de Krim en den Kaukasus te doen, vanwaar hij eenige zijner schoonste lyrische scheppingen meêbracht.

In 1824, nadat hij zich te Odessa volkomen onmogelijk had gemaakt (en wellicht ook, omdat men vreesde dat hij naar Griekenland zou vluchten en zich bij Byron zou voegen) werd hem bevolen naar Centraal Rusland terug te keeren en te verblijven op zijn klein landgoed Micháïlowskoje, in het Gouvernement Pskow, waar hij zijne beste werken schreef. Op 14 December 1825, toen de opstand te St. Petersburg uitbrak, was Poésjkin te Micháïlowskoje; anders had hij, gelijk zoovelen zijner Decembristische vrienden, voorzeker zijn leven in Siberië geëindigd. Het gelukte hem al zijne papieren te verbranden, eer de geheime politie er beslag op kon leggen.

Korten tijd nadien werd hem veroorloofd naar St. Petersburg terug te keeren, daar Nicolaas I het op zich nam, de censor van 's dichters verzen te zijn, en naderhand van Poésjkin een kamerheer aan zijn Hof maakte. De arme Poésjkin moest aldus het beuzelachtig leven van een lageren ambte-

naar van het Winter-Paleis leiden en dit leven haatte hij voorzeker. De Hofadel en de bureaucratie konden hem maar niet vergeven dat hij, die niet tot hunne kringen behoorde, in Rusland als een zoo groot man beschouwd werd en Poésjkin's eigenliefde had gestadig kleine steken onder water te verduren vanwege die lieden. Hij had bovendien het ongeluk eene vrouw te huwen die zeer schoon was, doch zijn genie niet in 't minst wist te waardeeren. In 1837 had hij om harentwil een duel en werd daarbij gedood op den leeftijd van acht-entertig jaar.

Een zijner eerste pennevruchten, die hij schreef schier onmiddellijk nadat hij de school had verlaten, was *Ruslân en Ludmilla*, een sprookje, dat hij in schoone verzen bracht. De fabel van dit gedicht is het wonderland, waar „een groene eik aan het strand van de zee staat, en een geleerde kat rondom den eik loopt, waaraan zij door middel van een gouden ketting is vastgemaakt en liederen zingt terwijl zij naar links loopt, en sprookjes verhaalt terwijl zij naar rechts loopt”. Het is de bruiloftsdag van Ludmilla, de heldin. Het lange huwelijksfeest is eindelijk afgelopen en zij verwijdert zich met haren echtgenoot; alsdan wordt het plotseling donker, de donder gromt en in den storm verdwijnt Ludmilla. Zij werd door den vreeslijken toovenaar van het Zwarte Meer ontvoerd — eene zinspeling der volkslegende op de menigvuldige strooptochten der Zuid-Russische nomaden. De ongelukkige echtgenoot en drie andere jonge lieden, die vroeger Ludmilla's vrijers waren geweest, zadelen hunne paarden en begeven zich op zoek naar de verdwenen bruid. Uit de avonturen die hun overkomen, is de geschiedenis samengesteld en zij is vol aandoenlijke plaatsen en tevens zeer humoristische episoden. Na vele avonturen vindt Ruslân zijne Ludmilla terug

en alles eindigt tot een ieders voldoening, zooals in volkslegenden steeds het geval is ¹⁾).

Dit was een werk uit Poésjkin's vroege jeugd, doch in Rusland had het een ontzaglijke uitwerking. Het „classicisme”, d. i. het pseudo-classicisme, dat toen heerschte, was voor altijd overwonnen. Een ieder wilde het dichtstuk hebben, een ieder kende geheele plaatsen en zelfs bladzijden eruit van buiten en met dit vertelsel werd de moderne Russische letterkunde — eenvoudig, realistisch in de beschrijvingen, bescheiden in beeld en fabel, ernstig en tevens iets humoristisch — in het leven geroepen. Een grootere eenvoud in het vers dan die, waartoe Poésjkin in dit gedicht reeds was gekomen, was immers ondenkbaar. Maar het is volstrekt onmogelijk den lezer een denkbeeld van dezen eenvoud te geven, zoolang het dichtstuk niet vertaald wordt door een begaafd dichter. Het mag voldoende geacht worden te zeggen, dat de verzen, hoewel wonder-muzikaal, toch geen enkele plaats vertoonen, waar de schrijver gebruik heeft gemaakt van ongewone of verouderde woorden, of van welke andere woorden ook, die niet tot een ieders gewone spreektaal behooren.

De storm brak los over Poésjkin van uit het classieke kamp, toen dit werk verscheen. Wij behoeven slechts te denken aan de Daphné's en de Chloé's, waarmede te dien tijde de poëzie werd versierd, en aan den toon van priesterlijke waardigheid, dien de dichter tegenover zijne lezers aansloeg, om te begrijpen, hoezeer de classieke school zich ergerde aan een dichter die zijne gedachten uitdrukte in een heerlijke beeldspraak zonder zijne toevlucht te nemen tot een dier versierselen, de

¹⁾ De groote componist Glinka heeft op dit sprookje een zeer schoone opera getoonzet (*Ruslân en Ludmilla*), waarin Russische, Finsche, Turksche en Oostersche muziek afwisselend voorkomen, teneinde de verschillende helden te kenmerken.

taal schreef die iedereen sprak, en avonturen verhaalde, die goed waren voor de kinderkamer. Één slag van Poésjkin's zwaard bevrijdde de letterkunde uit hare kluisters.

De sprookjes die hij van zijn oude *njanja* had gehoord, leverden hem de stof niet alléén voor *Ruslân en Ludmilla*, maar ook voor eene reeks volksverhalen, waarvan de verzen zoo natuurlijk vloeien dat, als men één woord heeft uitgesproken, het volgend en de nakomende aanstonds als vanzelf voor den geest worden geroepen, daar men de zaak niet anders zeggen kan dan met de woorden waarin Poésjkin ze geschreven heeft. „Is het niet juist zoo, dat verhalen dienen verteld te worden?” vroeg men over geheel Rusland; en daar het antwoord bevestigend luidde, was de strijd tegen het pseudo-classicisme voor altijd gewonnen.

De eenvoud der uitdrukking was het kenmerk van al wat Poésjkin later schreef. Hij week er nooit van af, zelfs niet, toen hij zoogenaamd verheven onderwerpen behandelde, en ook niet in de hartstochtelijke of wijsgeerige alleenspraken zijner laatste drama's. Dit is ook de reden waarom het zoo moeilijk valt, Poésjkin in het Engelsch te vertalen, want in de Engelsche literatuur der negentiende eeuw is Wordsworth de eenige dichter, die even eenvoudig heeft geschreven. Doch terwijl Wordsworth dezen eenvoud vooral aanwendde tot de beschrijving van bekoorlijke, rustige Engelsche landschappen, sprak Poésjkin met denzelfden eenvoud van het menschelijk leven, en zijne verzen vloeiden aldoor, even ongedwongen als proza en even vrij van kunstmatigheid, zelfs daar, waar hij de geweldigste menschelijke hartstochten te beschrijven had. In zijne verachting voor al wat overdreven en theatraal was en in zijn beslist afkeer voor den „geblancketten tragischen acteur, die zijn kartonnen zwaard zwaait” was hij door en door Russisch, en tevens droeg hij in hooge

mate bij om zoowel in de literatuur als op het tooneel den smaak te vormen voor den eenvoud en de getrouwe voorstelling der gevoelens, waarvan wij in den loop van dit boek zoovele voorbeelden zullen aantreffen.

Poésjkin's grootste macht lag in zijn lyrische gedichten en het hoofdthema zijner lyrische poëzie was de liefde. De vreeslijke tegenspraak tusschen het ideaal en de werkelijkheid, waaronder diepzinnige gemoederen, zooals Goethe of Byron of Heine geleden hebben, was hem vreemd. Poésjkin was eerder een oppervlakkige natuur. Er dient ook gezegd te worden dat een West-Europeesch dichter een erfgoed bezit, dat een Russisch dichter niet heeft. Elk Europeesch land heeft tijden van groote nationale worstelingen doorgemaakt, gedurende welke de groote vraagstukken van den menschelijken vooruitgang op het spel stonden. Groote politieke conflicten hebben diepe hartstochten opgewekt en tragische toestanden teweeggebracht, maar in Rusland waren de groote worstelingen en de godsdienstige bewegingen, die in de zeventiende en in de achttiende eeuw onder Poegatsjów plaats grepen, boeren-opstanden, waaraan de beschaafde klassen geen deel namen. De intellectueele gezichteinder van een Russisch dichter is dien-tengevolge noodzakelijk beperkt. Daar is evenwel in de menschelijke natuur iets dat altijd leeft en tot alle gemoederen spreekt: dit is de liefde, en Poésjkin schildert in zijne lyrische poëzie de liefde van zooveel verschillende zijden, in zulke heerlijke vormen en met zooveel verscheidenheid in schaduw en kleur als bij geen ander dichter gevonden wordt. Bovendien gaf hij dikwijls van de liefde een zoo verfijnde en verheven voorstelling, dat zijn hooge opvatting van de liefde een krachtigen stempel heeft gedrukt op de latere Russische letterkunde, evenzeer als Goethe's edele vrouwen-typen op de wereldliteratuur. Na Poésjkin was het den Rus-

sischen dichters onmogelijk geworden van de liefde in een minder verheven zin te spreken dan hij deed.

In Rusland werd van Poésjkin menigmaal als van een Russischen Byron gesproken. Dit is echter niet volkomen gewettigd. Hij heeft voorzeker Byron in sommige zijner gedichten nagevolgd, ofschoon deze navolging, althans in *Jewgénij Onégin*, tot een schitterende oorspronkelijke schepping werd. Ontegenzeggelijk oefende Byron's bezielde protest tegen de conventionele levensvormen der Europeesche maatschappij op Poésjkin een diepen invloed uit en er was een tijd, waarin hij zich waarschijnlijk bij Byron in Griekenland zou hebben aangesloten, had hij Rusland maar kunnen verlaten. De diepe haat en de verachting, waarmede Byron's hart tegen het post-revolutionnaire Europa was vervuld, kon Poésjkin met zijn licht gemoed niet peilen en nog minder deelen. Poésjkin's Byronisme was oppervlakkig en ofschoon hij bereid was de deftige maatschappij te trotseeren, kende hij noch de zucht naar vrijheid, noch den haat tegen huichelarij, die Byron bezielde.

Alles wel beschouwd, lag Poésjkin's macht niet in zijn zielsverheffenden of tot vrijheid opwekkenden invloed. Zijn epicuristische levensopvatting, zijne opvoeding, die hij van Fransche *émigrés* had ontvangen, en zijn leven in de ijdele hogere kringen te Petersburg maakten hem ongeschikt om belang te stellen in de groote vraagstukken die te dien tijde reeds begonnen rijp te worden in het Russische leven. Om deze redenen was hij bij het eind van zijn kort leven niet langer in voeling gebleven met diegenen zijner lezers die dachten, dat het verheerlijken van de Russische militaire macht, na de vernieling van Polen door de legers van Nicolaas I, een dichter onwaardig was, en naar wier meening de beschrijving van de genoegens, die een Petersburgsch „winter season” aan een rijk, nietsdoend edelman aanbod, niet eene beschrijving

was van het Russische leven, waarin de gruwelen van de lijfeigenschap en van het absolutisme zich zwaarder en zwaarder lieten voelen.

Poésjkin's ware verdienste is, dat hij in enkele jaren de Russische letterkundige taal schiep en de letterkunde bevrijdde van den theatralen, hoogdravenden stijl, die eertijds noodig werd geacht bij al wat zwart op wit werd gedrukt. Hij was groot door zijn verbazende dichterlijke scheppingskracht: hij verstond de kunst om de onbeduidendste zaken uit het dagelijksch leven en de eenvoudigste gevoelens der eenvoudigste menschen weêr te geven op zulke wijze dat de lezer alles mede leefde. En van den anderen kant kon hij op uitstekende wijze met de geringste bouwstoffen een geheel historisch tijdperk weder opbouwen en levend maken. Van al de schrijvers die op Poésjkin zijn gevolgd, is Tolstóje alleen in gelijke mate met scheppingskracht bezielde. Poésjkin's macht lag verder in zijn diep realisme — het realisme in zijn besten zin begrepen — waarvan hij in Rusland de eerste invoerder was en dat naderhand, zooals wij zullen zien, een kenmerk werd van de geheele Russische literatuur. Hij muntte daarenboven uit door de breed humanitarische gevoelens waarvan zijn beste geschriften doordrongen zijn, door zijn opgewekten levenslust en door zijne achting voor de vrouwen. Wat de schoonheid van den vorm betreft, Poésjkin's verzen zijn zoo „gemakkelijk”, dat men ze van buiten kent, nadat men ze twee of driemaal gelezen heeft. Nu zij naar de dorpen hun weg gevonden hebben, zijn zij een wellust voor millioenen boerenkinderen, nadat zij fijne geesten en filosofische dichters als Toergénjew in vervoering hebben gebracht.

Poésjkin beproefde ook zijne krachten aan de dramatische kunst en voor zooveel men mag oordeelen naar zijne laatste voortbrengselen *Don Juan* en *De Vrekkige Ridder*, zou hij voor-

zeker tot groote resultaten gekomen zijn, was hij blijven leven om dien weg verder te volgen. Zijne *Meermin* (*Roesálka*) bleef ongelukkig onvoltooid; doch over de dramatische waarde van het stuk kan geoordeeld worden door hetgeen Dargomóezskij ervan heeft gemaakt in zijn opera. Zijn historisch drama *Boris Godoenów*, waarvan de stof aan de tijden van den pretendent Demetrius is ontleend, wordt hier en daar verlevendigd door de heerlijkste tooneelen, waarvan sommige zeer vermakelijk zijn, terwijl andere een fijne analyse der gevoelens van liefde en heerschzucht bevatten; over 't geheel blijft het evenwel eerder een dramatische kroniek dan een eigenlijk drama. Wat *De Vrekkige Ridder* betreft, dit stuk vertoont een buitengewoon machtig en rijp talent en sommige plaatsen zijn ontegenzeggelijk een Shakespeare waardig; terwijl zijn *Don Juan* vol Spaansche atmosfeer is en een veel beter begrip van het Don Juan-type geeft dan eenig andere voorstelling in eenig andere letterkunde, en daarenboven al de hoedanigheden van een drama van den eersten rang in zich vereenigt.

Bij het eind van zijn zeer kortstondig leven begon in Poésjkin's geschriften een dieper inzicht in de menschelijke aangelegenheden merkbaar te worden. Hij had genoeg van het leven der hoogere standen en toen hij eene geschiedenis ging schrijven van den grooten boerenopstand, die onder Poegatsjów tijdens de regeering van Catharina II plaatsgreep, begon hij tevens de levensbronnen van den Russischen boerenstand te begrijpen en te voelen. Zijn blik in het nationaal leven werd veel ruimer dan te voren. Doch in dit stadium van de ontwikkeling van zijn genie kwam zijn levensloop tot een voorbarig eind. Hij werd, zooals reeds vermeld werd, in een tweegevecht met een man der groote wereld gedood.

Poésjkin's meest populair werk is zijn roman in verzen, *Jeugénij Onégin*. Door den vorm heeft hij veel gemeen met Byron's *Childe Harold*, doch hij is door en door Russisch en bevat wellicht de beste beschrijving van het Russische leven, zoowel in de groote steden als op de kleine landgoederen der edellieden ten platten lande, die ooit in 't Russisch geschreven werd. De musicus Tsjaikówschij vond er de stof in voor een heerlijke opera, die veel bijval geniet op het Russische tooneel. De held van den roman, Onégin, is een typisch vertegenwoordiger van de klasse die te dien tijde het beschaafd gezelschap vormde.

Hij heeft een oppervlakkige opvoeding ontvangen, eerst van een Fransch *émigré*, daarna van een Duitsch leeraar, en hetgeen hij geleerd heeft is onsamenhangend en oppervlakkig. Op negentien-jarigen leeftijd wordt hij eigenaar van een groot vermogen, dat natuurlijk bestaat uit lijfeigenen om wie hij zich niet in het minst bekommert, en hij wordt geheel medegesleept in het Petersburgsche „high life”. Zijn dag begint zeer laat, met het lezen van dozijnen uitnoodigingen voor bals, thee- en avondpartijen, enz. Zooals vanzelf spreekt is hij een getrouw bezoeker van het theater en hij verkiest de balletten boven de plumpe voortbrengselen der Russische dramaturgen. Hij brengt een aanzienlijk gedeelte van den dag door in de restaurants naar de laatste mode, terwijl zijne nachten gewijd worden aan bals, waar hij de rol speelt van een ontgoocheld jong man, die levenszat is en zich in den mantel van het Byronisme hult. Om de eene of andere reden wordt hij genoodzaakt, een zomer door te brengen op zijn landgoed, waar hij een jong dichter, die in Duitschland opgevoed werd en vervuld is van Duitsch romantisme, tot nabuur heeft. Zij worden goede vrienden en maken kennis met eene familie van landedellieden in de buurt. Het hoofd der

familie, de oude moeder, is wonderschoon beschreven. Hare beide dochters, Tatjana en Olga, verschillen zeer van elkander. Olga is een ongekunsteld meisje, vol levensvreugde, dat niet tobt over lastige levensvragen. De jonge dichter is dol op haar verliefd en zij zouden weldra huwen. Tatjana is een poëtisch meisje en Poesjkin besteedt aan haar al de wonderlijke gaven van zijn talent. Hij beschrijft ze als eene ideale vrouw: schrander, bedachtzaam, bezield met een vage zucht naar iets beters dan het prozaïsch leven dat zij gedwongen wordt te leiden. Onegin maakt van 't begin af een diepen indruk op haar. Zij wordt op hem verliefd; maar hij, die zoovele veroveringen in de hoogere kringen van de hoofdstad heeft gemaakt, en thans het masker der levensmoeheid draagt, schenkt geen aandacht aan de naïeve liefde van het arme landmeisje. Zij schrijft hem, bekent hem met groote vrijmoedigheid en in roerende woorden hare liefde; de jonge snob weet echter niets beters dan haar over hare onbezonnenheid de les te lezen en hij schijnt groot behagen te scheppen in het openrijten van hare wonde. Omtrent denzelfden tijd, op een klein landelijk bal, begint Onegin, door een of anderen boozen geest aangezet, te coquetteeren met de andere zuster, Olga. Het jonge meisje schijnt verrukt over de oplettendheden die de sombere held haar bewijst, en het gevolg is, dat de dichter zijn vriend tot een tweegevecht uitdaagt. Een oud, gewezen officier, een echte vechtersbaas, wordt met de zaak bemoeid en Onegin, die zich veel gelegen laat aan hetgeen de landedellieden, die hij voorgeeft te verachten, van hem mochten zeggen, neemt de uitdaging aan en duelleert. Hij doodt zijn vriend, den dichter, en moet nu de streek verlaten. Eenige jaren verlopen. Tatjana, die van eene ziekte hersteld is, begeeft zich op zekeren dag naar het huis waar Onegin vroeger verbleef; zij wint de vriendschap van een ouden huisbewaar-

der en slijt dagen en maanden met lezen in Onégin's bibliotheek. Maar voor haar heeft het leven geen aantrekkelijkheid. Op haar moeders dringend verzoek gaat zij later naar Moskou en huwt aldaar een bejaarden generaal. Door dit huwelijk komt zij te Petersburg, waar zij weldra in de hofkringen een aanzienlijke plaats inneemt. In deze omgeving ontmoet Onégin haar opnieuw en nauwelijks herkent hij zijne Tatjana in de wereldsche dame die hij thans aanschouwt. Hij wordt dol verliefd op haar. Zij schenkt hem geen aandacht en zijne brieven blijven onbeantwoord. Eindelijk gaat hij haar op zekeren dag opzoeken in haar huis, op een ontijdig uur. Hij treft haar aan, bezig met zijne brieven te lezen, en hare oogen zijn vol tranen. Hij doet haar een hartstochtelijke liefdesverklaring. Hierop antwoordt Tatjana in een monoloog die zoo schoon is, dat hij hier wel zou dienen aangehaald te worden, zoo daarvan eene vertaling bestond, die vermocht den roerenden eenvoud terug te geven van Tatjana's woorden en dus ook de schoonheid der verzen. Een geheel geslacht Russische vrouwen heeft over dezen monoloog geweend bij het lezen der volgende regels:

*„Onégin, toen was ik jonger,
en ook schooner, meen ik;
en ik beminde u.....”*

Maar de liefde van een landmeisje had niets nieuws voor Onégin. Hij gaf geen acht op haar. Waarom volgt hij haar nu overal? Waarom een zoo groot vertoon van oplettendheden? Is het, omdat zij thans rijk is, en tot het voorname gezelschap behoort, en in aanzien staat bij het Hof?

*„Omdat mijn val thans
door allen zou opgemerkt worden
en in 't gezelschap zou aanbrengen*

A. S. ПУШКИН.
(1799—1837).

M. J. LÉRMONTOW.
(1814 - 1841).

aan u benijdenswaarde eer?"

En zij vervolgt:

*Aan mij, Onégin, die praal
dat klatergoud van het afkeerwekkend leven
mijn succes in de woelige wereld
mijn keurig huis en avondfeesten,
wat geven ze mij? Met vreugde gaf ik aanstonds
al die valsche tooi en mommerij
al die pracht en ijdel en rook
voor eene plank boeken, voor een wilden tuin
voor onze eenvoudige woning
voor die plaats, waar voor de eerste maal,
Onégin, ik u zag
ja, voor het nederig kerkhof
waar heden het kruis en de schaduw der takken
over mijn arme njanja.....
En het geluk was zoo mogelijk,
zoo dicht nabij!.....*

Zij smeekt Onégin haar te verlaten:

*Ik bemin u. Waarom te werk gegaan met list?
Maar aan een ander werd ik gegeven;
hem zal ik steeds getrouw blijven. (1)*

Hoevele duizenden Russische jonge vrouwen hebben later deze verzen niet herhaald en bij zichzelf gezegd: „Hoe gaarne gaf ik niet al die lompen en geheel die maskerade van een weelderig leven voor eene plank boeken, voor een leven te lande onder de boeren en voor het graf van mijn oude njanja, in ons dorp. Hoevelen deden het niet! En wij

(1) De bovenstaande aanhalingen werden letterlijk uit het Russisch in 't Nederlandsch vertaald. (N. v. d. V.)

zullen zien, hoe ditzelfde type van het Russisch meisje zich in Toergénjew's romans — en in het Russisch leven — verder heeft ontwikkeld. Was Poésjkin niet een groot dichter, toen hij dit vooruit zag en voorspelde?

Lérmontow.

Er wordt verteld dat, telkens als Toergénjew en zijn intieme vriend Kawélin bijeen kwamen (Kawélin was een zeer sympathiek filosoof en rechtsgeleerd auteur), „Poésjkin of Lérmontow” een hunner geliefde onderwerpen van discussie was. Toergénjew hield Poésjkin, zooals bekend, voor een van de grootste dichters en vooral voor een van de grootste kunstenaars die ooit bestonden, terwijl Kawélin steeds liet gelden, dat Lérmontow in zijn beste voortbrengselen als kunstenaar maar weinig beneden Poésjkin stond, dat zijne verzen echte muziek waren, terwijl de dichterlijke bezieling bij hem tevens een hoogere vlucht nam dan bij Poésjkin. Als men daarbij voegt dat Lérmontow's letterkundige loopbaan over 't geheel slechts acht jaar heeft geduurd — (hij werd op zes-en-twintig-jarigen leeftijd in een duel gedood) zoo worden de bekwaamheden en het talent van dezen dichter aanstonds in 't oog vallend.

Lérmontow had Schotsch bloed in de aderen; althans de stichter der familie, George Learmonth, was een Schot, die met zestig Schotten en Ieren eerst in Poolschen, en daarna, in 1613, in Russischen dienst trad. 's Dichters levensloop is nog zeer onvolkomen bekend. Met zekerheid kan men zeggen dat zijne kinder- en jongensjaren alles behalve gelukkig waren. Zijne moeder hield veel van poëzie, wellicht was zijzelf eene dichteres; doch hij verloor ze, toen hij slechts drie jaar oud was en zij was slechts een-en-twintig. Zijn aristocratische grootmoeder van moederszijde nam hem weg van zijn vader

(een onvermogen officier, dien het kind vurig beminde) en belastte zich met zijne opvoeding, waarbij zij allen omgang tusschen den vader en den zoon verhinderde. De knaap was zeer begaafd en reeds op veertienjarigen leeftijd was hij begonnen verzen en gedichten te schrijven, evenals Poésjkin, eerst in het Fransch en weldra in het Russisch. Schiller en Shakespeare, en na zijn zestiende jaar ook Byron en Shelley, waren zijn lievelingsdichters. Op zestienjarigen leeftijd begaf Lérmontow zich naar de hoogeschool te Moskou, waar hij echter, het volgend jaar, uitgesloten werd, daar hij ergens een zeer onbeduidend professor had beleedigd. Hij kwam daarna op de militaire school te Petersburg en toen hij achttien jaar oud was, werd hij officier bij de huzaren.

Op twee-en-twintigjarigen leeftijd werd de jonge Lérmontow ineens alom befaamd door een gedicht, dat hij bij gelegenheid van Poésjkin's dood schreef (1837). Een groot dichter en tevens een vriend van de vrijheid en een vijand van de verdrukking deden zich op eenmaal kennen in het bezielde gewrocht van den jongen dichter, en vooral de slotverzen waren buitengewoon krachtig: „Gij echter,” zoo schreef hij, „trotsche bende, die rondom den troon zijt geschaard; Gij zijt de beulen van het genie, van de vrijheid, van den roem! Thans wordt Gij nog door de wet beschermd en de gerechtigheid moet in uw bijzijn het stilzwijgen bewaren! Maar God zal U oordeelen — Gij losbandige bende! U wacht een gestrenge rechter. Hem zult Gij met den klank van uw goud niet omkoopen. . . . En al uw onrein bloed zal de vlek van het reine bloed van den dichter niet wegwasschen.”

Deze verzen waren na enkele dagen door geheel Petersburg en eerlang door geheel Rusland van buiten gekend. Zij werden in duizenden handschrift-exemplaren verspreid.

Wegens die hartstochtelijke ontboezeming zijner ziel werd

Lérmontow onmiddellijk gebannen. Alléén de tusschenkomst van zijn machtige vrienden belette, dat hij op staanden voet naar Siberië werd gezonden. Hij werd dus uit het regiment der lijfwacht, waartoe hij behoorde, naar een linie-regiment in den Kaukasus gezonden.

Lérmontow had reeds den Kaukasus leeren kennen. Hij was er als kind van tien jaar heen geweest en had van zijn verblijf aldaar een onuitwischbare herinnering medegebracht. Thans echter moest de grootschheid van het ontzaglijk gebergte een nog dieperen indruk op hem maken. De Kaukasus is een der heerlijkste landstreken der geheele wereld. Het is eene bergketen veel grooter dan de Alpen, omgeven van onafzienbare wouden, van tuinen en steppen; zij is gelegen in een Zuidelijk klimaat, in een droge streek, waar de doorzichtigheid der lucht de natuurlijke schoonheid der bergen uitermate verhoogt. Men kan de met sneeuw bedekte reuzen vele mijlen ver, van uit de steppen zien en de ontzaglijke afmetingen der bergketen brengen een indruk teweeg die nergens in Europa wordt geëvenaard. Daarenboven bekleedt een half-tropische plantengroei de berghellingen, op welker glooiingen zich de dorpen nestelen met hun half-militair voorkomen en hunne torentjes, blakend in het schitterend zonlicht van het Oosten of verscholen in de donkere schaduw der nauwe bergkloven, en bevolkt met een menschenras, dat tot het mooiste van Europa behoort. En eindelijk, ten tijde toen Lérmontow daar was, voerden de bergbewoners een strijd tegen de Russische veroveraars en verdedigden zij met onverschrokken moed en dapperheid ieder dal van hun vaderlandsche bergen.

Al dit natuurschoon van den Kaukasus weêrspiegelde zich in Lérmontow's poëzie, zoodanig dat in geen andere literatuur natuurbeschrijvingen aangetroffen worden, die zoo mooi of zoo

indrukwekkend en getrouw zijn. Bodensedt, zijn Duitsche vertaler en persoonlijke vriend, die den Kaukasus goed kende, merkte zeer terecht op, dat zij geheele boekdeelen van aardrijkskundige beschrijvingen waard waren. De lectuur van talrijke werken over den Kaukasus voegt geen enkel concreet begrip bij de indrukken, die Lermontow's gedichten in den geest nalaten. Toergénjew noemt ergens Shakespeare's beschrijving van de zee, zooals men ze van op de Dover-klippen ziet (in Koning Lear), een meesterstuk van objectieve natuurpoëzie. Ik moet nochtans bekennen, dat het samentrekken der aandacht op kleine bijzonderheden, in die beschrijving, niet tot mijn gevoel spreekt. Zij geeft geen indruk van de onmetelijkheid der zee, zooals men haar van op de klippen te Dover ziet, noch van de wonderbare kleurenpracht van het water op een zonnigen dag. Een dergelijk verwijt kan onmogelijk aan Lermontow's natuurpoëzie gedaan worden. Bodensedt zegt terecht, dat Lermontow erin geslaagd is den natuuronderzoeker en den kunstminnaar tevens te bevredigen. Hij mag de reusachtige bergketen beschrijven, waar het oog zich verliest, hier in de sneeuwwolken, daar in de peillooze diepten der nauwe bergkloven; of eene bijzonderheid vermelden: een bergstroom, of de eindelooze wouden, of de lachende dalen vol bloemen van Georgië, of de snoeren van heldere wolken, die zweven in de droge briesjes van Noord-Kaukasië, steeds blijft hij zoo natuurgetrouw, dat zijne voorstelling in levende kleuren voor het oog oprijst, en tevens is zij vol van een dichterlijke atmosfeer die ons, als 't ware, de frischheid van die bergen, den balsem hunner wouden en weiden, de zuiverheid der lucht laat voelen. En dat alles is in wondermuzikale verzen geschreven. Hoewel niet zoo gemakkelijk als Poésjkin's verzen, zijn zij vaak nog zangrijker: zij klinken als een mooie melodie. De Russische taal is steeds

vrij welluidend; edoch, in Lermontow's verzen wordt zij schier even melodieus als het Italiaansch.

Door zijne intellectueele richting staat Lermontow dichter bij Shelley dan bij eenigen anderen dichter. Hij onderging in hooge mate den invloed van den schrijver van *Prometheus verlost*, doch hij trachtte niet hem na te volgen. In zijn vroegste voortbrengselen volgde hij wel is waar Poésjkin en Poésjkin's Byronisme na. Doch eerlang vond hij zijn eigen richting. Al wat men zeggen kan is, dat Lermontow's gemoed, evenals dat van Shelley, gekweld werd door dezelfde groote vraagstukken van het Goede en het Kwade, die in het menschelijk hart, evenals in het ruime heelal, een strijd voeren. Zooals Shelley onder de dichters en Schopenhauer onder de filosofen, voelde hij het naderen van de brandende noodwendigheid eener herziening der thans geldende zedelijke beginselen, eene noodwendigheid, die ook voor onzen tijd zoo kenmerkend is. Hij belichaamde zijne denkbeelden in twee gedichten, *De Demon* en *Mtsyri*, beide één geheel vormend. De leidende gedachte van het eerste stuk is die van een trotsche ziel, die zich heeft losgemaakt van hemel en aarde en verachtelijk neerziet op allen die zich door kleine hartstochten laten bewegen. Gebannen uit den hemel, en vervuld met haat tegen alle menschelijke deugden, kent hij die hartstochten en hij veracht ze uit de hoogte. De liefde van dien *Demon* voor een Georgisch meisje dat, om hem te ontkomen, in een klooster vlucht en aldaar sterft — is wel het onnatuurlijkste onderwerp dat kon gekozen worden. En toch, als men het gedicht leest, wordt men bij elken regel verrukt over den rijkdom aan zuiver realistische, concrete, overheerlijke voorstellingen van tafereelen en van menschelijke gevoelens. De dans van het meisje in haar Georgisch slot, voor de bruiloft, de ontmoeting van den bruidegom met roovers, zijn dood, het galop-

peeren van zijn trouw paard, het lijden der bruid en hare vlucht naar het klooster, — zelfs 's *Demon's* liefde en elke zijner bewegingen — dit alles vertoont het zuiverst realisme, in de verhevenste beteekenis van het woord, hetzelfde realisme waarmede Poésjkin de Russische letterkunde voor altijd heeft gestempeld.

Mtsyri is de kreet van een jonge ziel die naar vrijheid verlangt. Een knaap uit een Circassisch dorp in de bergen wordt in een klein Russisch klooster opgevoed. De monniken meenen, dat zij alle menschelijke hartstochten en verzuchtingen in hem hebben gedood. Maar de droom van zijne kindsheid is — al was het maar een enkele maal, al was het maar voor één oogenblik, de bergen van zijn geboorteplaats weder te zien, waar zijne zusters bij zijne wieg hebben gezongen, en zijn brandenden boezem te mogen drukken aan het hart van iemand die geen vreemdeling is. Op een nacht, terwijl een storm woedt en de monniken, vol angst, in hunne kerk bidden, ontsnapt hij uit het klooster en dwaalt drie dagen lang in de bosschen rond. Eenmaal in zijn leven geniet hij gedurende eenige stonden de vrijheid en hij voelt al de energie en al de kracht der jeugd. Later zegt hij: „Ik was als een wild dier en was bereid om tegen den storm, den bliksem en de tijgers van het woud te vechten.” Doch als een uitheemsche plant, door zijne opvoeding verzwakt, vindt hij den weg naar zijn geboorteland niet. Hij verdwaalt in de wouden die zich honderden mijlen ver om hem heen uitstrekken, en wordt na eenige dagen, volkomen uitgeput, niet ver van het klooster gevonden. Hij sterft aan de wonden die hij in een gevecht met een luipaard heeft bekomen.

„Het graf schrikt mij niet af”, zegt hij tot den ouden monnik die hem verzorgt. „Het leed, zegt men, slaapt ginder in de eeuwige kille stilte. Doch ik betreur van het leven te

moeten scheiden.... Ik ben nog jong.... heb jij ooit de droomen der jeugd gekend? Of ben jij vergeten hoe je eenmaal hebt bemind en gehaat? Mogelijk heeft deze mooie wereld haar schoonheid voor je verloren. Je bent zwak en grijs; je hebt alle begeerten verloren. Wat geeft het! Je hebt eens geleefd, je hebt iets te vergeten in deze wereld. Je hebt geleefd — en ik kon ook geleefd hebben!” En hij vertelt van de schoonheid der natuur, die hij zag toen hij was weggevlucht, van zijn waanzinnige vreugde, toen hij zich vrij voelde, hoe hij den bliksem achternaliep en hoe hij tegen den luipaard vocht. „Je wil weten wat ik deed toen ik vrij was? — Ik leefde, oude man! Ik leefde! En zonder deze drie gelukkige dagen ware mijn leven somberder en donkerder geweest dan je krachteloze grijsheid!” Maar het is niet mogelijk al de schoonheden van dit gedicht te *verhalen*. Het moet gelezen worden en wij wenschen dat een goede vertaling eenmaal het licht moge zien.

Lérmontow's „demonisme” of pessimisme was niet het pessimisme der wanhoop, maar een strijdend protest tegen al wat laag is in het leven. En in dit opzicht heeft zijne poëzie op de geheele latere literatuur een diepen invloed uitgeoefend. Zijn pessimisme was de verontwaardiging van een sterken man, die anderen om zich heen zoo zwak en laag ziet. Met zijn aangeboren gevoel van het schoone, dat klaarblijkelijk nooit zonder dat van het Ware en het Goede kan bestaan, en tevens omgeven van mannen en vrouwen die hem niet begrepen of het niet dorsten wagen hem te begrijpen (vooral in de kringen van de voorname wereld waarin hij leefde, en in den Kaukasus) ware hij gemakkelijk tot pessimistische verachting en tot menschenhaat overgegaan. Maar hij bleef immer zijn geloof behouden in de hogere gaven van den mensch. Het was volkomen natuurlijk, dat Lérmontow in zijne jeugd — vooral in die tijden van algemeene reactie, in de

jaren dertig — zijne ontevredenheid met de wereld uitdrukte in een zoo algemeene en afgetrokken schepping als *De Demon*. Iets van gelijken aard vinden wij zelfs bij Schiller. Doch van lieverlede nam zijn pessimisme een meer concreten vorm aan. Het was niet langer het menschdom in 't algemeen, en nog minder de hemel en de aarde, die hij in zijn latere scheppingen verachtte, maar de negatieve trekken van zijn eigen generatie. In zijn roman in proza *De Held van Onzen Tijd*, in zijne *Gedachten (Doema)* enz. ontwaarde hij verhevener idealen, en reeds in 1840, d.i. één jaar vóór zijn dood, scheen hij een nieuwe zijde van zijn scheppingskracht te willen openbaren, waarin hij met zijn krachtig opbouwenden en critischen geest zou te velde getrokken zijn tegen het wezenlijk kwade van het tegenwoordige leven en waarin het werkelijk, stellig goede blijkbaar zijn doel ware geweest. Doch juist op dat oogenblik viel hij, zooals vroeger Poésjkin, in een tweegevecht.

Lérmontow was in de eerste plaats een „humanist” — een diep humanitairisch dichter. Reeds op drie-en-twintigjarigen leeftijd had hij een gedicht over de tijden van Iwan de Wreede geschreven: *Het Lied van den Koopman Kalásjnikow*, dat terecht als een van de schoonste parelen der Russische letterkunde wordt beschouwd, zoowel om zijne kracht en kunstige bewerking, als om zijn bewonderenswaardigen epischen stijl. In het gedicht, dat een diepen indruk maakte toen het in Duitschland door Bodenstedt's vertaling bekend werd, ademt een stoute geest van opstand tegen de hovelingen van den vreeslijken Tsaar.

Lérmontow beminde Rusland diep, doch niet het officieële Rusland, niet de verdrukkende militaire macht van een vaderland dat de zoogenaamde patriotten zoo dierbaar is, en hij schreef:

*Ik bemin mijn vaderland; hoe vreemd toch dat deze liefde,
wat ook mijn rede zeggen mag,*

*trots al zijn roem, met stroomen bloeds gekocht,
zijn rust zoo vol drieste verachting
en de overleveringen van zijn duister verleden,
geen zalig beeld in mij verwekken kan.....*

Hetgeen hij beminde in Rusland was zijn landleven, zijne vlakten, het leven zijner boeren. Hij was ook vervuld met een warme liefde voor de landskinderen van den Kaukasus die om hunne vrijheid een bitteren strijd tegen de Russen voerden. Hij, die zelf een Rus was en deel had genomen aan twee verschillende tochten tegen de Circassiërs, voelde zijn hart kloppen van sympathie voor dit dapper en grootmoedig volk dat streed om zijne vrijheid. Het dichtstuk *Ismaïl-Bey* is een verheerlijking van dien strijd der Circassiërs tegen de Russen. In een ander, een zijner beste stukken, schildert hij ons af, hoe een Circassiër het slagveld ontvlucht, om naar huis, naar zijn dorp, te vluchten en hoe hij daar door zijn eigene moeder als een verrader verstooten wordt. Een ander dichterlijk kleinood, een van zijn kleinere gedichten, *Valérik*, wordt door diegenen, die weten wat oorlog voeren wezenlijk is, beschouwd als de meest getrouwe krijgsbeschrijving in de dichtkunst. Lermontow haatte nochtans den oorlog en hij eindigt een zijner wonder-schoone beschrijvingen van een gevecht met deze regels:

„Ik dacht: Hoe ellendig is de mensch? Wat wil hij? De hemel is zuiver en daaronder is plaats voor allen; doch, zonder reden, zonder noodwendigheid, is zijn hart vol haat. — Waarom?”

Hij stierf in zijn zeven-en-twintigste jaar. Een tweede maal naar den Kaukasus gebannen zijnde (wegens een duel dat hij had met een zekeren Barrante, den zoon van een Fransch ambassadeur) bevond hij zich te Pyatigórsk en verkeerde daar met het oppervlakkig gezelschap dat gewoonlijk op zulke badplaatsen bijeenkomt. Zijne geestigheden en sarcasmen tegen

een officier, Martýnow, die zich in een Byronischen mantel placht te hullen om des te beter de harten der jonge meisjes te veroveren, veroorzaakten een tweegevecht. Lérmontow schoot opzettelijk ter zijde, zooals hij reeds vroeger bij zijn eerste duel had gedaan. Doch Martýnow legde zoo langzaam en bedachtzaam op hem aan, dat hij zelfs het protest van zijne secondanten opwekte, en doodde Lérmontow ter plaatse.

Poésjkin en Lérmontow als prozaschrijvers.

Tegen het einde van zijn leven wijdde Poésjkin zich meer en meer aan het schrijven van proza. Hij begon een groot aangelegde geschiedenis van den boerenopstand van 1773 onder Poegatsjów en ondernam daartoe eene reis naar Oost-Rusland waar hij, benevens openbare oorkonden, persoonlijke herinneringen en volkstraditiën betreffende dien opstand verzamelde. In denzelfden tijd schreef hij ook een roman: *De Dochter van den Kapitein*, die handelt in dezelfde beroerde tijden. De roman is op zichzelf niet zoo heel merkwaardig. De portretten van Poegatsjów en van een ouden dienaar, evenals de beschrijving van het leven in de kleine forten van Oost-Rusland, die te dien tijde slechts bezet waren met eenige invaliede soldaten, zijn zeer getrouw en schitterend geschilderd; doch in de algemeene samenstelling van het boek heeft Poésjkin tol betaald aan de sentimentaliteit dier dagen. Niettemin bekleeden *De Dochter van den Kapitein* en Poésjkin's andere romans in proza een belangrijke plaats in de geschiedenis der Russische letterkunde. Door deze werken bracht hij de realistische school in Rusland, langen tijd eer Balzac hetzelfde deed in Frankrijk, en deze school is sindsdien in de Russische proza-literatuur overheerschend geweest. Ik bedoek

natuurlijk niet het realisme dat hoofdzakelijk blijft stilstaan bij de lagere natuurdriften van den mensch, zooals zekere Fransche schrijvers het verkeerdelijk hebben opgevat, maar het realisme dat zoowel de hoogere als de lagere uitingen der menschelijke natuur behandelt, op eene wijze die aan de werkelijkheid beantwoordt, en daarbij de verhoudingen tusschen het goede en het kwade goed tot haar recht laat komen. Voor 't overige is de eenvoud dezer romans zoowel ten aanzien van de fabel als van de wijze waarop deze wordt behandeld, eenvoudig wonderschoon en in dit opzicht hebben zij de richting aangegeven die de Russische roman sindsdien verder heeft gevolgd. De romans van Lérmontow, van Herzen (*Wie is plichtig?*), van Toergénjew en Tolstóï stammen, als ik het zoo zeggen mag, in rechte lijn af van Poésjkin's, veeleer dan van Gógol's romans.

Lérmontow schreef eveneens een roman in proza, *De Held van Onzen Tijd*, waarvan de held, Petsjórin, in zekere mate een werkelijk vertegenwoordiger is van een gedeelte der beschaafde maatschappij in die jaren van romantisme. Eenige critici zagen daarin, wel is waar, het portret van den schrijver zelf en van zijne bekenden; doch, zooals Lérmontow in zijne voorrede van de tweede uitgave van het boek schreef: „*De Held van Onzen Tijd* is feitelijk een portret, maar niet dat van een enkel mensch. Het is de afbeelding van de ondeugden van ons geslacht” — het boek „doet de ziekte kennen, waaraan dit geslacht lijdt.”

Petsjórin is een buitengewoon schrander, stout, ondernemend man die uit de hoogte op zijn omgeving neerziet. Hij is gewis een voortreffelijk man, een verhevener type dan Poésjkin's Onégin; maar hij is in de allereerste plaats een egoïst die zijn groote bekwaamheden tot niets beters weet aan te wenden dan om zich in allerlei dolzinnige avonturen te storten, die

altijd in verband staan met liefdeszaken. Hij verliefte op een Circassisch meisje dat hij op een inlandsch feest ziet. Het meisje wordt eveneens door de schoonheid en het somber voorkomen van den Rus aangegrepen. Van een huwelijk kan natuurlijk geen sprake zijn, daar hare Mohammedaansche verwanten haar nooit aan een Rus zouden afstaan. Petsjórin schaakt ze met de hulp van haar broeder en het meisje wordt naar een Russische vesting gebracht, waar Petsjórin officier is. Vele weken lang doet zij niets dan weenen en spreekt geen woord tot den Rus; doch van lieverlede begint ze liefde voor hem op te vatten. Dit is 't begin der tragedie. Petsjórin krijgt weldra genoeg van de Circassische schoone meid. Hij verwaarloost ze meer en meer en vindt meer behagen in jachtpartijen. Gedurende eene dezer wordt zij ontvoerd door een Circassiër, die haar bemint, en als deze ondervindt dat hij met haar niet kan ontvluchten, doodt hij haar met zijn dolk. Voor Petsjórin is deze oplossing bijna welkom.

Enkele jaren later verschijnt dezelfde Petsjórin in het Russisch gezelschap in een der Kaukasische badsteden. Daar ontmoet hij Prinses Marie, aan wie een jonge man, Groesjnítskij, het hof maakt. Dit is een soort Kaukasische caricatuur van Byron; hij ziet smadelijk neer op het menschedom, maar in werkelijkheid is hij een zeer ijdele dwaas. Petsjórin, die zich aan Prinses Marie slechts weinig laat gelegen zijn, vindt er niettemin een soort kwaadaardig genoegen in, Groesjnítskij in hare oogen bespottelijk te maken, en hij gebruikt al zijn vernuft om hare liefde te winnen. Als hij die heeft verkregen, wordt hij voor haar volkomen onverschillig. Hij houdt Groesjnítskij voor den gek en als de jonge man hem tot een tweegevecht uitdaagt, doodt hij hem. Dit was de held van den tijd en het moet bekend worden, dat het geen caricatuur was. In eene maatschappij die ontslagen was van alle zorgen voor

het bestaan — (het was trouwens in de tijden van de lijfeigenschap, onder Nicolaas I) — in een tijd, toen geen politiek leven hoegenaamd in het land bestond, vond een man met groote bekwaamheden dikwijls geen anderen uitweg voor zijne levenskrachten dan zich te storten in avonturen als die van Petsjórin.

Het spreekt vanzelf, dat de roman voortreffelijk geschreven is en vol is van levendige beschrijvingen van het Kaukasisch „gezelschap”; dat de karakters schitterend geteekend zijn en dat sommige daarvan, zooals de oude Kapitein Maxím Maxímitsj, levende typen zijn gebleven van eenige der beste vertegenwoordigers van het menschedom. Door deze hoedanigheden werd *De Held van Onzen Tijd*, evenals *Jewgènij Onégín*, een model voor een gansche reeks latere romans.

Andere Dichters en Romanschrijvers van hetzelfde tijdperk.

Krylów.

De fabeldichter **Krylów** (1768—1844) is wellicht de Russische schrijver die in het buitenland het best gekend is. De Engelsche lezers kennen hem door het voortreffelijk werk en de vertalingen van Ralston, die een uitstekend kenner van de Russische taal en letterkunde was, en slechts weinig kan gevoegd worden bij hetgeen Ralston reeds over dezen hoogst oorspronkelijken schrijver heeft gezegd.

Hij staat op de grenslijn van twee eeuwen en spiegelt het einde van de eene en het begin van de andere af. Tot in 1807 schreef hij comediën, die nog meer dan de andere tooneelstukken uit dien tijd louter nabootsing van Fransche mo-

dellen waren. Eerst in 1807—1809 ontdekte hij zijn ware roeping en hij begon fabelen te dichten: op dit gebied bereikte hij den eersten rang, niet alleen in Rusland, maar onder de fabeldichters van de geheele moderne literatuur. Vele zijner fabelen, in elk geval de meest bekende, zijn bewerkingen naar Lafontaine en toch zijn zij volkomen oorspronkelijke schepingen. Lafontaine's dieren zijn academisch opgevoede Fransche heeren en zelfs de boeren in zijne fabelen komen van Versailles. Bij Krylów is het geheel anders. Elk dier zijner fabelen stelt een karakter voor — en wonder levenstrouw. Ja, tot zelfs de cadans zijner verzen wordt gewijzigd en verkrijgt een bijzonder kenmerk telkens als een nieuw dier op het tooneel wordt gebracht — die logge domoor, de beer, de fijne doortrapte vos, of de wispelturige aap. Krylów kende ieder hunner vertrouwelijk; hij kende elke beweging van hen en vooral had hij sinds lang voor zichzelf de humoristische zijden van die bewoners der wouden of gezellen van den Mensch met welgevallen gadegeslagen, eer hij het ondernam ze in zijne fabelen voor te stellen. Dit is de reden waarom Krylów kan beschouwd worden als de grootste fabeldichter, niet slechts van Rusland — waar hij in **Dmitrew** (1760—1837) een niet te versmaden mededinger had — maar van alle landen in de moderne tijden. Het is waar, dat geen diepzinnigheid, geen ingrijpende en bijtende ironie in Krylów's fabelen te vinden zijn; alleen maar een goedhartige lichte ironie, hetgeen een uitvloeisel was van zijn eigen natuur, waarin zwaarlijvigheid, lanterfanterij en kalme aanschouwing samen gingen. Doch is dit niet het ware gebied van de fabel, die met de satire niet mag verward worden?

Tevens bestaat er geen schrijver die beter dan Krylów den waren geest van de Russische volkstaal, zooals zij door de mannen en vrouwen van de volksklasse gesproken wordt,

heeft begrepen en in zich heeft opgenomen. In een tijd, toen de Russische *litterateurs* aarzelden tusschen den sierlijken ge-Europeaniseerden stijl van Karamzín en den loggen half-Slavischen stijl van de oud-nationalistische school, had Krylów reeds in zijn allereerste fabelen, die in 1807 geschreven werden, een schrijfstijl aangewend waardoor hij dadelijk een eenige plaats in de Russische letterkunde innam; zelfs meesters in de Russische volkstaal, zooals Ostróws kij en sommige volksnovellisten uit een later tijdperk, hebben hem hierin niet overtroffen. Kortom, ten aanzien van sierlijke beknoptheid, kracht van uitdrukking en stipte getrouwheid aan den waren geest der Russische gesproken volkstaal blijft Krylów ongeëvenaard.

De minder belangrijke dichters.

Eenige minder belangrijke dichters, die tijdgenooten en ten deele persoonlijke vrienden waren van Poésjkin en Lérmontow, verdienen hier vermeld te worden. Poésjkin's invloed was zoo groot, dat hij onvermijdelijk eene school van schrijvers moest in het leven roepen, die trachtten zijn voetspoor te volgen. Géén hunner bracht het zoover, dat hij kon aanspraak maken op den naam van werelddichter, doch ieder hunner heeft op eene of andere wijze tot de ontwikkeling van de Russische dichtkunst bijgedragen, ieder hunner heeft zijn humaniseerden en veredelenden invloed uitgeoefend.

De gedichten van Kozlów (1779—1840) weerspiegelen het uiterst droevig lot van den schrijver. Op ongeveer veertigjarigen leeftijd werd hij aan zijne beide beenen lam, en korten tijd daarna werd hij blind, maar hij behield zijne dichterlijke gave en hij dicteerde aan zijne dochter eenige der treurigste

elegieën die de Russische literatuur bezit, en een groot aantal hoogst volmaakte vertalingen. Zijn *Monnik* deed in Rusland een ieders tranen vloeien en Poésjkin was een der eersten die de kracht van dit dichtstuk roemden. Met een wonderbaar geheugen begaafd — hij kende geheel Byron, al de gedichten van Walter Scott, geheel Racine, Tasso en Dante van buiten — maakte Kozlów, evenals Sjoekóws kij, met wien hij voor 't overige veel gemeens had, talrijke vertalingen uit verscheidene talen, vooral van de Engelsche idealisten, en sommige zijner vertalingen uit het Poolsch, b. v. De *Krimsche Sonnetten* van Mickiewicz, zijn ware kunstgewrochten.

Délwig (1798—1831) was een persoonlijk vriend van Poésjkin, wiens kameraad hij op het Lyceum was geweest. Hij vertegenwoordigde in de Russische literatuur de richting die de oud-Grieksche vormen der dichtkunst wilde doen herleven, doch gelukkig beproefde hij tevens te schrijven in den stijl der Russische volksliederen, en de lyrische gedichten die hij in dien trant schreef, droegen vooral bij om van hem een lievelingsdichter van zijn tijd te maken. Sommige zijner romances zijn tot heden toe populair gebleven.

Baratýnskij (1800—1844) was insgelijks een dichter van dezelfde vriendengroep. Hij leefde verscheidene jaren in ballingschap in Finland. Onder den invloed van Finland's wilde natuur werd hij een romantisch dichter, vol liefde voor de natuur en ook vol weemoed, zich verdiepende in wijsgeerige vraagstukken waarvan hij de oplossing niet vinden kon. Aldus ontbrak het hem aan een bepaalde levensopvatting; doch hetgeen hij schreef, was heerlijk van vorm en zijne verzen zijn rijk aan uitdrukking en sierlijk-bevallig.

Jazýkow (1803—1846) behoort eveneens tot denzelfden kring. Hij was intiem bevriend met Poésjkin die zijne verzen bewonderde. Hier dient evenwel aangestipt te worden dat de

poëzie van Jazykow een historischen invloed heeft uitgeoefend, vooral omdat hij bijgedragen heeft tot de volmaking der poëtische uitdrukkingsvormen. Ongelukkig had hij veel te lijden van zijn slechte gezondheid en hij overleed, toen zijn talent pas zijne volkomen ontwikkeling had bereikt.

Wenewitinow (1805—1822) was nog jonger, toen hij stierf. Wij overdrijven niet, als wij zeggen, dat men in hem een groot dichter mocht te gemoet zien en dat hij met hetzelfde diep filosofisch bevattingsvermogen als Goethe was begaafd en bekwaam ware geweest, dezelfde schoonheid van vorm te bereiken. De weinige verzen die hij in zijn laatste levensjaar schreef, brachten de schielijk rijp geworden begaafdheid van een groot poëtisch talent aan den dag, en kunnen de vergelijking doorstaan met de verzen der grootste dichters.

Prins Alexander Odoéwskij (1803—1839) en Polezjáew (1806—1838) zijn twee andere dichters die zeer jong stierven en wier leven door politieke vervolgingen volkomen werd verwoest. Odoéwskij was een vriend der Decembristen. Na den 14den December 1825 werd hij gevangen genomen, naar de vesting van Peter en Paulus gebracht en tot dwangarbeid in Siberië veroordeeld. Eerst twaalf jaar later werd hij uit Siberië ontslagen en als soldaat naar den Kaukasus gezonden. Aldaar werd hij de vriend van Lermontow, die bij Odoéwskij's dood een zijner beste elegieën schreef. Odoéwskij's verzen (terwijl hij leefde werden zij in het buitenland niet gedrukt) zijn niet volmaakt afgewerkt; doch hij was een waar dichter, en daarbij een patriot, zooals uit zijn *Droom van een Dichter* en zijn historisch gedicht *Wasilkó* blijkt.

Polezjáew's lot was nog tragischer. Toen hij pas twintig jaar oud was — en een schitterend student aan de Universiteit te Moskou — schreef hij een autobiographisch dichtstuk, *Sásjka*, vol zinspelingen op de gruwelen der autocratie, vol

verzueringen naar vrijheid. Het dichtstuk werd Nicolaas I onder de oogen gebracht, die gebod den jongen dichter als soldaat bij een regiment in te lijven. De dienstduurde toen vijf en twintig jaar en Polezjâew had niet het geringste vooruitzicht op verlossing. Erger nog: wegens het verlaten van zijn regiment zonder verlof — hij was namelijk naar Moskou gereisd met het voornemen den Tsaar een smeekschrift om genade aan te bieden — werd hij tot duizend stokslagen veroordeeld en hij ontging deze straf alleen ten gevolge van een louter toeval. Nimmer bezweek hij onder het noodlot en zelfs in de afschuwelijke kazernen van die tijden bleef hij wat hij was: Byron's, Lamartine's en Macpherson's volgeling, nooit gebroken, immer verzet aanteekenend tegen de dwingelandij, in verzen die met tranen en bloed waren geschreven. Toen hij in een militair hospitaal te Moskou stervend was aan tering, werd hij door Nicolaas I begenadigd. Zoo kwam zijne bevordering tot officier aan, toen hij reeds dood was.

Een dusdanig lot viel ten deel aan den klein-Russischen dichter **Sjewtsjénko** (1814—1861), die wegens zekere zijner gedichten in 1847 als gewoon soldaat bij een bataljon werd ingelijfd. Zijne heldendichten uit het leven der vrije Kozakken in vroegere tijden, — diep roerende tafereelen uit het leven der lijfeigenen, — en zijne lierdichten, alle geschreven in het Klein-Russisch en door en door populair door vorm en inhoud, behooren tot de fraaie voortbrengselen der dichtkunst aller landen.

Van de prozaschrijvers van hetzelfde tijdperk kunnen maar zeer enkele in dit boek worden vermeld, en dan nog slechts met een paar regels. **Alexander Bestóezjew** (1797—1837), die schreef onder het pseudoniem **Marlinskij** — een der Decembristen die naar Siberië gebannen en later als soldaat naar den Kaukasus gezonden werden — was de auteur van veel ge-

lezen romans. Evenals Poésjkin en Lérmontow stond hij onder den invloed van Byron en schilderde hij Titanische hartstochten af in Byronischen stijl en hij verhaalde treffende avonturen, naar het voorbeeld van de Fransche romanschrijvers der romantische school. Doch hij verdient tevens vermeld te worden als de eerste, die in zijne romans aan het Russisch leven onderwerpen ontleende en zaken van sociaal belang behandelde.

Andere lievelingsschrijvers van denzelfden tijd waren: **Zagóskin** (1789—1852), schrijver van uiterst veel gelezen historische romans, *Jóerij Milosláwskij*, *Róslawlew*, enz., alle geschreven in een sentimenteelen vaderlandslievenden stijl; **Naryézjnij** (1780—1825), die door sommige Russische critici beschouwd wordt als een voorganger van Gógol, daar hij reeds de realistische richting volgde en evenals Gógol de sombere zijden van het Russisch leven beschreef; en eindelijk **Lazjétsjnikow** (1792—1868), de schrijver van een aantal alom geliefde historische romans uit het Russisch leven.

HOOFDSTUK III.

Gógol.

KLEIN-RUSLAND. — Avonden op de pachthoeve nabij Dikánka en Mirgorod. — Dorpsleven en humor. — Hoe Iwán Iwánowitsj twist kreeg met Iwán Nikíforytsj. — Historische roman, Tarás Búlba. — De Mantel. — Drama. De Revisor. — Zijn invloed. — Doode Zielen: hoofdtypen. — Realisme in den Russischen roman.

Met Gógol begint voor de Russische literatuur een nieuwe periode, die door de Russische critici „de Gógol periode” wordt genoemd en thans nog voortduurt.

Gógol was geen Groot-Rus. Hij werd geboren in 1809 uit een Klein-Russische of Ukrainische adellijke familie. Zijn vader had reeds blijken gegeven van eenig letterkundig talent en een paar comediën in het Klein-Russisch geschreven, doch Gógol verloor hem in zijn vroege jeugd. De knaap werd opgevoed in een kleine provinciestad, die hij echter zeer jong verliet en reeds op negentienjarigen leeftijd was hij te St. Petersburg. Te dien tijde was het de droom van zijn leven, tooneelspeler te worden. Doch de directeur van het Keizerlijk theater te Petersburg wilde hem niet aannemen en Gógol moest naar een anderen werkkring uitzien. De staatsdienst, waarin hij een kleine plaats van klerk had bekomen, was blijkbaar niet voldoende om zijne belangstelling op te wekken, en hij begon weldra zijn letterkundige loopbaan.

Zijn eerste werk (*Avonden op de pachthoeve nabij Dikánka*) verscheen in 1829: het bestond uit kleine verhalen uit het dorpsleven van Klein-Rusland, die weldra gevolgd werden door een andere reeks verhalen getiteld: *Mirgorod*. Zij brachten hem aanstonds letterkundigen roem aan en openden voor hem den kring van Sjoekówskij en Póesjkin. De twee dichters erkenden dadelijk Gógol's genie en ontvingen hem met open armen.

Klein-Rusland verschilt aanzienlijk van het centraal gedeelte van het Rijk, n.l. van het gebied rondom Moskou, dat als Groot-Rusland bekend staat. Het is zuidelijker gelegen en het Zuiden oefent steeds op de bewoners van het Noorden een zekere aantrekking uit. De dorpen in Klein-Rusland bestaan niet uit straten, zooals in Groot-Rusland, maar de gewitte huizen liggen, zooals in West-Europa, verspreid in afzonderlijke kleine hoeven en zijn omgeven van mooie kleine tuinen. Het zachter klimaat, de warme nachten, de melodieuze taal, de schoonheid van het ras, dat vermoedelijk voortspuit uit eene kruising van Zuid-Slavisch met Turksch en Poolsch bloed, de schilderachtige kleederdracht en de lyrische zangen — dit alles maakt Klein-Rusland bijzonder bekoorlijk in de oogen der Groot-Russen. Bovendien is het leven in de Klein-Russische dorpen dichterlijker dan in die van Groot-Rusland. Er bestaat meer vrijheid in de betrekkingen tusschen de jonge lieden en de meisjes, die vóór het huwelijk vrijelijk te zamen komen. De stempel van afzondering, die door Byzantijnsche invloeden te Moskou op het leven der vrouwen werd gedrukt, bestaat niet in Klein-Rusland, waar de invloed van Polen overwegend was. De Klein-Russen hebben voor 't overige talrijke overleveringen, heldendichten en liederen bewaard, uit de tijden toen zij nog vrije Kozakken waren en tegen de Polen in het Noorden en de Turken in het Zuiden

strijd voerden. Daar zij den Grieksch-Orthodoxen godsdienst moesten verdedigen tegen deze beide volkeren, zijn zij thans stipte aanhangers der Russische Kerk en de drift voor scholastieke discussiën over de letter der Heilige Schrift, die men zoo dikwijls in Groot-Rusland onder de non-conformisten aantreft, is in de Klein-Russische dorpen onbekend. Hun godsdienst heeft alleszins een meer poëtisch voorkomen.

De Klein-Russische taal is stellig welluidender dan de Groot-Russische en er bestaat heden eene niet onbelangrijke beweging ten gunste van haar letterkundige ontwikkeling; doch een dergelijke ontwikkeling moet nog geschieden en Gógol handelde zeer wijselijk, toen hij Groot-Russisch schreef — d.i. de taal van Sjoekówskij, Póesjkin en Lérmontow. Aldus vinden wij in Gógol eene soort verbinding tusschen de twee volkeren.

Het ware onmogelijk hier van Gógol's humor en geestigheid, in zijne romans uit het Klein-Russisch leven, een denkbeeld te geven zonder geheele bladzijden aan te halen. Het is de gezonde lach van een jongen man, die zelf vol van levensvreugde is en zelf lacht om de grappige toestanden waarin hij zijne helden heeft gebracht: de dorpszanger, de rijke boer, de dorpsmatrone of de dorpssmid. Hij is volkomen gelukkig; geen sombere gewaarwording komt zijne levensvreugde verstoren. Nochtans is het niet eene gril van den dichter, als de menschen die hij beschrijft, comisch worden voorgesteld: Gógol blijft de werkelijkheid steeds met nauwgezetheid getrouw. Ieder boer, ieder zanger is van het werkelijk leven afgekeken en Gógol's beschrijvingen zijn schier ethnographisch nauwkeurig, zonder ooit op te houden dichterlijk te zijn. De bijgeloovigheid van het dorpsleven, op Kerstavond of St. Jansnacht, als de booze geesten en kabouters vrij omloopen tot het eerste hanengekraai, wordt den lezer voorgesteld, met

al de geestigheid die den Klein-Rus is aangeboren. Eerst later ging Gógol's comische ader over in hetgeen humor kan genoemd worden, d.i. een soort contrast tusschen een comische omgeving en den treurigen achtergrond van het leven; een humor, die Póesjkin van Gógol's scheppingen deed zeggen „dat men achter zijn lach de ongeziene tranen voelt.”

Niet al Gógol's Klein-Russische verhalen zijn aan het boerenleven ontleend; sommige handelen ook over de hoogere standen der kleine steden en een dezer: *Hoe Iwán Iwánowitsj twist kreeg met Iwán Nikíforytsj*, is een der meest humoristische vertellingen die bestaan. Iwán Iwánowitsj en Iwán Nikíforytsj waren twee geburen: tusschen hen bestond de beste verstandhouding, maar dat zij onvermijdelijk te een of ander tijd zouden twist krijgen staat reeds, bij de eerste regels van het verhaal, voor den lezer vast. Iwán Iwánowitsj was een man met fijne manieren. Nooit had hij een zijner kennissen een snuifje aangeboden zonder te zeggen: „Mag ik zoo vrij zijn, Mijnheer, u te verzoeken de goedheid te hebben u te bedienen”. Het was een man die uiterst nauwgezet was in al zijne gewoonten. Als hij een meloen had gegeten, placht hij de zaden ervan in een stukje papier te wikkelen en daarop te schrijven: „Deze meloen dan en dan gegeten,” en indien een vriend daarbij aanzat, zoo voegde hij erbij: „in het bijzijn van mijnheer zoo en zoo.” Tevens was hij eigenlijk een vrek, die voor zichzelf de aangenaamheden des levens zeer op prijs stelde, doch nooit den inval kreeg om ze met anderen te deelen. Zijn gebuur, Iwán Nikíforytsj, was geheel het tegenovergestelde. Hij was zeer dik en log, en hield van vloeken. Bij warme zomerdagen zou hij zich niet hebben ontzien al zijne kleeren uit te trekken en in zijn tuin in de zon te gaan zitten, om zijn rug te warmen. Als hij iemand een snuifje aanbood, haalde hij eenvoudig

weg zijne snuifdoos voor den dag, zeggende: „Bedien u”. Hij had geen verstand van al de heuschheid van zijn buurman en zeide altijd hardop wat hij meende. Het was onvermijdelijk dat twee mannen, zoo verschillend van karakter, wier erven slechts door een lage heg van elkander gescheiden waren, eenmaal met elkander twist zouden krijgen, hetgeen ook geschiedde.

Op zekeren dag zag de dikke ruwe Iwán Nikíforytsj, dat zijn vriend een oud waardeloos geweer bezat, en de wensch greep hem aan, het wapen te hebben. Hij had daaraan niet de minste behoefte, maar des te meer wilde hij het hebben, en deze begeerte gaf aanleiding tot eene veete, die jarenlang duurde. Iwán Iwánowitsj deed zijn buurman zeer wijselijk opmerken, dat hij geen geweer noodig had. De gebuur, door deze aanmerking gekrenkt, antwoordde, dat hij het ding volstrekt niet missen kon en bood Iwán Iwánowitsj aan, in geval hij voor zijn geweer geen geld wilde aannemen, hem daarvoor..... een varken te geven. Dit werd nu door Iwán Iwánowitsj als een verschrikkelijke beleediging beschouwd. Hoe kon een geweer, dat het symbool is van de jacht en van den adeldom, door een gentleman tegen een varken verwisseld worden! Harde woorden volgden en de beleedigde gebuur noemde Iwán Iwánowitsj een..g... gent. Een doodelijke veete, vol van de meest comische voorvallen, was het gevolg van deze onbezonnen woorden. Hunne vrienden deden alles om den vrede te herstellen, en op zekeren dag kon men meenen, dat hunne pogingen met welslagen zouden bekroond worden: de twee vijanden waren bijeengebracht geworden, beiden achteraan door hunne vrienden aangedreven. Iwán Iwánowitsj had reeds de hand in zijn zak gebracht om zijne snuifdoos voor den dag te halen en ze zijn vijand aan te bieden, toen deze de ongelukkige opmerking maakte: „Wat

heeft dat nu zooveel te beteekenen, gent genoemd te worden; alsof men zich daarom zoo kwaad moest maken" ... Al de pogingen der vrienden waren door deze rampzalige woorden te niet gedaan. De strijd werd met nog grooter verbittering opnieuw gevoerd en daar nu het tragische steeds het comische volgen moet, werden de twee vijanden, die hun geschil van de eene rechtbank naar de andere sleepten, op hun ouden dag volkomen geruïneerd.

Tarás Búlba. — De Mantel.

De parel van Gógol's Klein-Russische verhalen is een historische roman, *Tarás Búlba*, die een der interessantste perioden uit de geschiedenis van Klein-Rusland, n. l. de vijftiende eeuw, doet herleven. Constantinopel was in handen der Turken gevallen en ofschoon in het Westen een machtige Poolsch-Litausche staat was ontstaan, bedreigden de Turken zoowel Oostelijk als Westelijk Europa. Toen traden de Klein-Russen op als verdedigers van Rusland en Europa. Zij leefden in vrije gemeenschappen van Kozakken, die de Polen aan de leenheerschappij begonnen te onderwerpen. In vreedstijd beoefenden deze Kozakken het landbouwbedrijf in de graslanden en het visschersbedrijf in de heerlijke rivieren van Zuid-West Rusland, waarbij zij wel eens de Zwarte Zee bereikten; doch elk hunner was gewapend en de geheele streek was verdeeld in regimenten. Op het eerste alarm rukten zij op tegen een inval der Turken of een strooptocht der Tartaren en zij keerden naar hunne akkers en visscherijen terug, zoodra de oorlog voorbij was.

Het geheele land was aldus tot den strijd tegen de invallen der Mohammedanen toegerust. Er bestond echter een speciale

voorhoede aan den Beneden-Dnjéper „voorbij de stroomversnellingen”, op een eiland dat in korten tijd alom bekend werd onder den naam: de Syjétsj. Menschen van allerlei stand, waaronder mannen die hun heer waren ontloopen, vogelvrij verklaarden, gelukzoekers van allerlei slag konden in de Syjétsj komen en daar blijven, zonder dat hun ook maar ééne vraag werd gesteld, behalve of zij ter kerk gingen. „Goed, maak dan het teeken des kruises,” sprak de Hetman der Syjétsj, „en sluit U aan bij eene of andere afdeeling.” De Syjétsj bestond uit ongeveer zestig afdeelingen, die veel geleken op onafhankelijke republieken of liever op scholen voor jongens die zich om niets bekommerden en in gemeenschap leefden. Niemand bezat iets hoegenaamd in persoonlijken eigendom, behalve zijne wapens. Vrouwen waren niet toegelaten en absolute democratie heerschte.

De held van den roman is een oude Kozak, Tarás Búlba, die zelf vele jaren in de Syjétsj heeft doorgebracht en zich thans rustig in het binnenland op zijne hoeve heeft neergezet. Zijne twee zonen zijn aan de Academie van Kiew opgevoed geworden en keeren na verscheidene jaren afwezigheid naar huis terug. Hun eerste ontmoeting met hun vader is zeer kenschetsend. Als de vader schertst met de lange klederdracht der zonen, die een Kozak niet goed staat, daagt de oudste, Ostap, hem uit tot een vuistgevecht. De vader is daarmee zeer in zijn schik en zij vechten zoolang, tot de oude man hijgend uitroept: „Bij God, dit is een goed vechter; een verdere proef is niet noodig: hij zal een goed Kozak worden! — Nu, zoon, wees welkom en laat ik je omhelzen.” Reeds den eerstvolgenden dag na hunne aankomst, zonder dat zelfs hunne moeder zich in hun aanblik mag verheugen, brengt Tarás zijne zonen naar de Syjétsj, die (zooals in die dagen dikwijls voorviel) al spoedig oorlog begon te

voeren, uit hoofde van de afpersingen, die de Poolsche grondeigenaars den Klein-Russen oplegden.

Het leven der vrije Kozakken in de republiek „voorbij de stroomversnellingen” en hunne wijze van oorlog voeren zijn wondermooi beschreven. Doch, aan het toenmaals heerschend romantisme zijn tol betalend, laat Gógol Tarás’ jongsten zoon, een sentimenteelen jongen, verliefd worden op een adellijke Poolsche dame en naar den vijand overloopen, gedurende de belegering van een Poolsche stad, terwijl de vader en de oudste zoon den strijd tegen de Polen voortzetten. De oorlog duurt ongeveer een jaar met afwisselenden tegenspoed en voorspoed, tot eindelijk bij een verwoeden uitval der belegerde Polen, Tarás’ jongste zoon ‘gevangen wordt genomen en de vader zelf hem om zijn verraad doodt. De oudste zoon wordt daarna krijgsgevangene der Polen en naar Warschau gebracht, waar hij op de pijnbank sterft, terwijl Tarás naar Klein-Rusland terugkeert, een ontzaglijk leger op de been brengt en in Polen een van die invallen doet, waarvan de geschiedenis der beide landen twee eeuwen lang vol is. Zelf gevangen genomen, sterft Tarás op den brandstapel met eene verachting voor den dood en voor het lijden, die voor dit sterke ras van strijders karakteristiek was. Dit is in ’t kort het onderwerp van dezen roman, die vol is van prachtige afzonderlijke tooneelen.

Uit het oogpunt der moderne vereischten beschouwd, zou Tarás Búlba ons voorzeker niet bevredigen. De invloed der romantische school laat zich te veel gevoelen. Tarás’ jongste zoon is geen mensch van vleesch en bloed en de Poolsche dame is geheel uitgevonden om te voldoen aan de eischen die aan een roman werden gesteld, en laat blijken, dat Gógol nooit een dergelijke vrouw heeft gekend. Daarentegen zijn de oude Kozak en zijn zoon en ook al hetgeen het leven

in de kampen der Kozakken betreft, volkomen getrouw aan de natuur. Zij doen de illusie der werkelijkheid ontstaan. De lezer is vervuld van genegenheid voor den ouden Tarás, terwijl de ethnograaf ondervinden moet dat hij zich hier bevindt voor een wondermooie vereeniging van een hoogst kostbare ethnographische oorkonde met een dichterlijke — en daarom des te getrouwer — voorstelling van een vervlogen en uiterst belangwekkend tijdperk.

Op de Klein-Russische romans volgden eenige romans uit het leven van Groot-Rusland, voornamelijk van St. Petersburg, en twee daarvan: *Dagboek van een Waanzinnige* en *De Mantel* (*Sjynel*) verdienen eene bijzondere vermelding. De psychologie van den waanzinnige is bewonderenswaardig getee-kend. Wat *De Mantel* betreft, dit is de roman waarin Gógol's lach, die „ongeziene tranen” verbergt, zich het best vertoont. Het armoedig leven van een klein beambte, die met een gevoel van schrik ontdekt, dat zijn oude mantel zoo afgedragen is, dat hij geen herstellingen meer kan ondergaan; zijn dralen, eer hij het waagt met een kleermaker over een nieuwen te spreken; zijn nerveuze opgewondenheid op den dag, dat de mantel klaar is en hij hem voor de eerste maal zal aantrekken; en eindelijk, zijne wanhoop, midden in de algemeene onverschilligheid, als dieven hem zijn mantel hebben ontstolen — elke regel van dat werk draagt den stempel van een groot kunstenaar. Het is genoeg te zeggen, dat deze roman bij zijn verschijnen een zoo diepen indruk maakte — en nog heden maakt — dat sinds Gógol's tijd men gereedelijk van elk roman-auteur zegt, dat hij *De Mantel* heeft herschreven.

De Revisor.

Gógol's comédie in proza, *De Revisor*, is op hare beurt een nieuw uitgangspunt in de Russische dramatische literatuur geworden — een model, dat elk dramatisch schrijver, na Gógol, steeds voor oogen heeft gehad. Een „Revisor” noemt men in het Russisch een hoog ambtenaar, die door het Ministerie naar eene provinciestad gezonden wordt, om onderzoek te doen naar den toestand der plaatselijke administratie — eenesoort van Inspecteur-Generaal — en de comédie speelt in een kleine stad „vanwaar men zich drie jaar lang in galop kan verwijderen en nog nergens aankomen.” Het kleine plaatsje, zooals wij vernemen bij het opgaan van het scherm, zal door een revisor bezocht worden. Het plaatselijk hoofd der politie (te dien tijde was het hoofd der politie tevens het hoofd van de stad), de Gorodnítsjij of Gouverneur, heeft de hoofdamttenaren van de stad bijeengeroepen, om hun een belangrijk nieuws mede te deelen. Hij had een slechten droom gehad: twee ratten waren gekomen, hadden gesnuffeld en waren weêr weggegaan. Er moest iets in dien droom steken en zoo is het ook; juist vanmorgen heeft hij van een vriend te Petersburg een brief ontvangen, waarin hem wordt medegedeeld, dat een revisor komt, en — wat erger is — hij komt incognito! Nu vermaant de achtbare Gouverneur zijne ambtenaren hunne respectieve kantoren een beetje in orde te brengen. Het linnengoed der zieken in het hospitaal is zoo vuil, dat men ze voor schoorsteenvegers kon houden. De hoofdrechtter, die een hartstochtelijk jager is, heeft al zijn jachtgereedschap in het gerechtshof opgehangen en zijne bedienden hebben van de voorzaal een hoenderhok gemaakt. Kortom, alles moet in orde gebracht worden. De Gouverneur is niet op zijn gemak. Tot nog toe heeft hij de kooplieden alle

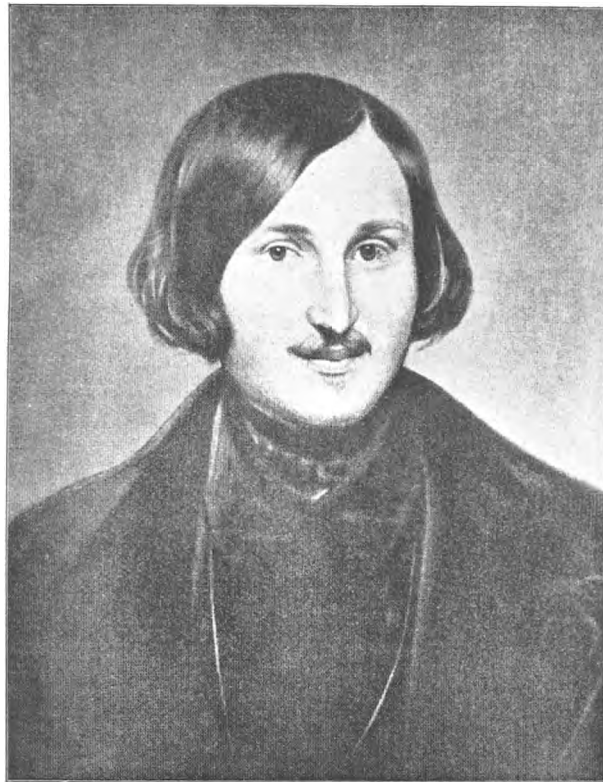
mogelijke schattingen opgelegd; hij heeft het geld dat voor het bouwen eener kerk was bestemd, in zijn zak gestopt en voor veertien dagen heeft hij de weduwe van een onderofficier met de roede laten geven, ofschoon hij daartoe geen recht had. En nu komt de revisor! Hij verzoekt den postmeester de brieven die van de stad naar Petersburg gezonden worden, „eventjes open te maken” en de brieven, waarin hij aanwijzingen over stadsaangelegenheden mocht aantreffen, achter te houden. De postmeester, die zich veel met de studie van het menschelijk karakter bezighoudt, heeft zich ten allen tijde — ook zonder dien raad — het interessante tijdverdrijf gegund de brieven te lezen en hij stemt in met het voorstel van den Gouverneur.

Juist op dit oogenblik komen Peter Iwánytsj Dóbtjinskij en Peter Iwánytsj Bóbtjinskij binnen. Iedereen kent ze, ook gij; zij vervullen de rol van stadscourant. Zij loopen den geheelen dag om in de stad en zoodra zij iets belangrijks hebben vernomen, haasten zij zich weg om de tijding te verspreiden, vallen elkander daarbij in de rede en ijlen daarna spoedig naar een andere plaats, om toch overal de allereerste mededeelers van het nieuws te zijn. Zij zijn in de eenige herberg van de stad geweest en hebben daar een zeer verdacht uitziend persoon aangetroffen: een jongen man „wiens aangezicht, weet je, iets ongewoons had”. Hij houdt zich daar sedert veertien dagen op, betaalt nooit een cent en reist ook niet verder. „Waarom zou hij hier zoo lang vertoeven?” En dan, terwijl zij hunne lunch gebruikten, kwam hij hen voorbij geloopt en zag zoo uitvorschend nieuwsgierig naar hunne borden; — wie mag hij zijn? Natuurlijk, besluiten de Gouverneur en al de aanwezigen, dat het de revisor moet zijn, die daar incognito verblijft. Een algemeene verwarring is het gevolg van dit vermoeden. De Gouverneur begeeft zich on-

verwijd naar de herberg, om de noodige inlichtingen in te winnen. De vrouwen zijn vreeselijk opgewonden.

De vreemdeling is eenvoudig een jong man, die op reis was om zijn vader te gaan bezoeken. Onderweg aan een poststation ontmoette hij een zekeren kapitein, een meester in het kaartspelen, en hij verloor al hetgeen hij op zak droeg. Nu kan hij niet verder reizen en hij kan ook den baas niet betalen, die hem geen verdere maaltijden op krediet wil geven. De jonge man voelt zich ellendig hongerig — geen wonder, dat hij zoo uitvorschend nieuwsgierig naar de borden der beide heeren keek, — en hij haalt allerlei streken uit, om den waard te bewegen hem iets te eten te geven. Juist terwijl hij bezig is een steenachtige kotelet te nuttigen, komt de Gorodnitsjij binnen en er volgt een hoogst comische scène, daar de jonge man meent dat de Gouverneur hem wil aanhouden, terwijl deze overtuigd is, dat hij spreekt tot den revisor, die zich niet wil bekend maken.

De Gorodnitsjij biedt den jongen man aan, hem naar een aangenamere plaats over te brengen. „Nee, ik dank u, ik heb geen zin om naar de gevangenis te gaan,” antwoordt de jongeling vinnig. . . . Doch de Gouverneur brengt den vermeenden revisor naar zijn eigen huis en nu vangt voor den gelukzoeker een lekker leventje aan. Al de ambtenaren verschijnen elk op zijne beurt om zich bij hem aan te dienen, en ieder hunner is gelukkig hem een honderd roebel, of zoo, als steekpenning, te mogen schenken. De kooplieden komen, om hem bescherming te vragen tegen den Gouverneur; de weduwe die gegeeseld werd, dient eene klacht in. . . . Inmiddels begint de jonge man eene vrijerij met de vrouw en tevens met de dochter van den Gouverneur en eindelijk, als hij op een zeer pathetisch oogenblik verrast wordt, terwijl hij geknield ligt voor de voeten van de dochter, doet hij haar onbezonnen

N. W. GOGOL.
(1809—1852).

een huwelijksaanzoek. Doch nu hij het zoover heeft gebracht en goed voorzien is van geld, haast hij zich de stad te verlaten, onder voorwendsel, dat hij zijn oom gaat bezoeken; over een paar dagen zal hij terugkeeren

De verrukking van den Gouverneur kan men zich gemakkelijk voorstellen. Zijne Excellentie de Revisor gaat zijne dochter trouwen! Hij en zijne vrouw maken reeds allerlei plannen. Zij zullen naar Petersburg verhuizen. De Gorodnitsjij zal weldra tot generaal bevorderd worden en men zal eens zien, hoe hij de andere Gorodnitsjij's op een afstand zal houden! Het blijde nieuws verspreidt zich over de stad en al de ambtenaren, evenals de voornamen lieden haasten zich den ouden heer te gaan feliciteeren. Een aantal menschen bevinden zich in zijn huis en zie, plotseling komt de postmeester binnen. Hij heeft den raad van den Gouverneur gevolgd en een brief opengemaakt, dien de vermeende revisor aan iemand te St. Petersburg heeft geschreven. Hij heeft den brief bij zich. De jonge man is hoegenaamd geen inspecteur en zie hier, wat hij aan een zijner liederlijke kameraden schrijft over zijne avonturen in de provinciestad:

De Postmeester, (lezend): „Ik haast mij je te melden, waarde Trapitsjkin, welke wonderen er hier met mij gebeuren. Onderweg was ik door een kapitein van de infanterie zoo kaal geplunderd, dat de logementhouder van plan was mij wegens wanbetaling te laten gijzelen — toen ik eensklaps, dank zij mijn Petersburgsch uiterlijk en mijn nieuw-modische kleeding, door de heele stad voor een soort van gouverneur-generaal werd aangezien. En nu logeer ik bij den stedelijken gouverneur; ik leef als een vischje in het water, en ik maak moeder en dochter om het hardst het hof. Ik ben het nog niet met mijzelf eens, bij wie van beiden ik het eerst een kansje wagen zal; maar ik denk, dat ik de moeder de voorkeur zal geven, want zij schijnt me aanstonds tot alles bereid. Herinner je je nog, hoe we samen armoede leden, en hoe we dikwijls een middagmaal op den pof kregen, en hoe eens de banketbakker

mij bij den kraag pakte, omdat ik pasteitjes voor rekening van de koningin van Engeland nemen wilde? Nu hebben de zaken een andere wending genomen. Allen geven mij geld te leen, zooveel ik maar hebben wil. Het zijn allemaal zonderlinge kwasten; je zoudt je dood lachen, als je er bij waart. Ik weet dat je wel eens in de couranten schrijft: hier heb je nu stof voor een aardige letterkundige bijdrage. Vooreerst de gouverneur — die is zoo dom als het achtereind van een varken....”

Gouverneur (onderbrekend): Onmogelijk! Dat kan er niet staan!

Postmeester (hem den brief toonend): Daar, lees zelf maar.

Gouverneur (lezend): Zoo dom als het achtereind van een varken....
Onmogelijk! Dat heb jij zelf geschreven!

Postmeester: Hoe zou ik dat nu hebben kunnen schrijven?

De gasten: Lees verder!

Postmeester (lezend): Hm, hm.... „van een varken. De postmeester is ook een rare snuiter...” (*Houdt op*) Hm, hier laat hij zich over mij ook op een ongepaste wijze uit.

Gouverneur: Dat is niemendal, lees maar verder!

Postmeester: Och, waarom?

Gouverneur: Wel, alle donders! Nu je met lezen begonnen bent, zul je ook alles lezen!

Artémy Filïpowitsj: Ik zal, met uw verlof, wel verder lezen. (*Neemt den brief en zet zijn bril op.*) „De postmeester lijkt sprekend op Mitsjejew, den bode van het ministerie, en is blijkbaar ook zulk een drinkebroer als Mitsjejew....”

Postmeester (tot de toeschouwers): Het is een lummel, die een pak slaag verdiende!.... Komt er nog meer?

Art. Fil. (lezend): „De directeur van het gasthuis....” (*stotterend.*) Hm....hm....hm....

Korobkin: Nu, waarom houdt u op?

Art. Fil.: Het schrift wordt hier onleesbaar — men ziet trouwens duidelijk, dat het een gemeen sujet is!

Korobkin: Geef mij den brief dan. Ik denk, dat het bij mij beter zal gaan: ik heb betere oogen dan u. (*Wil den brief nemen.*)

Art. Fil. (den brief vasthoudend): Deze plaats kunnen wij wel overslaan....verderop is de brief weer leesbaar.

Korobkin: Maar, met uw verlof, ik zal.....

Art. Fil.: Och, ik kan het zelf wel lezen — een eindje verder wordt het beter leesbaar.

Postmeester: Neen, neen, alles voorlezen! Het voorgaande is immers ook allemaal gelezen.

Allen: Geef den brief aan mijnheer Korobkin!...Korobkin, lees verder!

Art. Fil.: Dadelijk (*geeft den brief over*). Permitteer...hier...(*Met zijn vingers bedekt hij de plaats, die hij gelezen heeft*). Hier moet u beginnen. (*De gasten omringen hem*).

Postmeester: Lees toch verder, voor den duivel! Lees alles!

Korobkin (lezend): „De directeur van het gasthuis heeft veel weg van een varken met een kalotje op zijn kop....”

Art. Fil. (zich tot de toeschouwers wendend): Wat steekt daar nu voor grappigs in? Een varken met een kalotje op zijn kop! Wie heeft ooit varkens met kalotjes op gezien?

Korobkin (verder lezend): „De rector van het gymnasium verspreidt een verpestende knoflooklucht....”

De rector: Ik heb waarachtig nooit knoflook gegeten!

De rechter: Goddank, over mij schrijft hij tenminste niet!

Korobkin (verder lezend): „De kreitsrechter....”

De rechter (ter zijde): Daar zul je 't hebben! (*Luid*). Mijnheeren, ik vind, dat de brief wel wat al te lang is. Wij moesten er nu maar een speldje bij steken. Het is niet de moeite waard, al dien onzin aan te hooren.

De rector: Nu, dat vind ik niet.

Postmeester: Neen, lees verder!

Art. Fil.: Neen, neen, lees verder.

Korobkin (lezend): „De kreitsrechter Lapkin—Tapkin is in den hoogsten graad *mauvais ton*....” (*Houdt op*). Dat is zeker een Fransch woord.

De rechter: De duivel mag weten, wat het beduidt! Ik mag van geluk spreken, als het schelm of schurk beteekent; maar misschien is het nog wat ergers.

Kortom, de brief verwekt groote opschudding. De vrienden van den Gouverneur vinden het zeer vermakelijk, dat hij en zijne familie in dergelijke moeilijkheden gebracht zijn; zij beschuldigen allen elkander en eindelijk vallen zij op de twee nieuwskramers, Dobtsjinskij en Bóbtsjinskij, als plotseling een politie-soldaat binnentreedt en met luider stem meldt: „Een ambtenaar uit St. Petersburg, drager der Keizerlijke bevelen,

verlangt u allen dadelijk te zien. Hij is afgestapt in het hotel." Daarop valt het scherm over een levend beeld, waarvan Gógol zelf een voortreffelijke schets in potlood heeft geteekend, die gewoonlijk in zijne werken afgebeeld wordt. Zij toont, hoe wonderwel en met welk fijn kunstgevoel hij zich de karakters zijner helden had voorgesteld.

Met *de Revisor* begint een nieuw tijdperk in de ontwikkeling der Russische dramatische kunst. Al de comediën en drama's die destijds in Rusland gespeeld werden (natuurlijk met uitzondering van *Ongeluk door vernuft*, dat echter geen vergunning bekwam om opgevoerd te worden) verdienen nauwelijks den naam van dramatische literatuur, zoo onvolmaakt en kinderachtig waren zij.

De Revisor daarentegen ware ten tijde van zijn verschijnen (1835) in elke taal een epoque makend boek geweest. Zijn scenische hoedanigheden, die elk goed acteur zal weten te waardeeren; zijn gezonde en gemoedelijke humor; de natuurlijkheid der comische scènes, die voortvloeien uit de karakters zelf der optredende personen; de juiste maat, die overal wordt in acht genomen, dat alles maakt *de Revisor* tot een der beste comediën die bestaan. *De Revisor* zou algemeen als een parel in de wereldliteratuur beschouwd geworden zijn, waren de levensomstandigheden die hier worden geschilderd, niet zoo uitsluitend Russisch en niet zoo uitsluitend eigen aan toestanden uit vervlogen jaren, die buiten Rusland onbekend zijn. Het moet ons derhalve niet verwonderen, dat het stuk een zoo ontzaglijk succes behaalde, toen het vóór enkele jaren in Duitschland werd opgevoerd door kunstenaars, die op de hoogte waren van het Russische leven.

Tegen *de Revisor* brak vanwege de reactionnaire critiek een zoo hevige storm los, dat Gógol's volgende comédie, *Het kruis van Wladimir*, over het leven der ambtenaren te St. Pe-

tersburg, wel begonnen, doch nooit voleindigd werd, daar niet het geringste vooruitzicht bestond, dat het stuk ooit vergunning zou bekomen om opgevoerd te worden. Hij heeft daaruit slechts enkele treffende scènes in het licht gegeven: *De voormiddag van een man die veel te doen heeft*, *Het Rechtsge- ding*, enz.

Een andere comédie, *Het Huwelijk*, waarin hij de weifelingen en den schrik voorstelt, die een verstokt oud-jonggezel doorleeft vóór zijn huwelijk, hetwelk hij ten slotte ontgaat door enkele oogenblikken voor 't begin der ceremonie uit het venster te springen, wekt heden nog de belangstelling op. Zij is vol grappige toestanden, die onvermijdelijk moeten gewaardeerd worden door goede acteurs, en het stuk behoort nog steeds tot het gewoon *répertoire* van het Russisch tooneel.

DOODE ZIELEN.

Gógol's kapitale werk was *Doodse Zielen*, een roman, die schier geen intrige heeft, of liever, waarvan de intrige uiterst eenvoudig is. Evenals het geval was met die van *De Revisor* werd zij Gógol ingegeven door Poésjkin. In die tijden, toen de lijfeigenschap in Rusland nog in zwang was, streefde ieder edelman er naar de bezitter te worden van minstens een paar honderd lijfeigenen. De lijfeigenen werden gewoonlijk als slaven verkocht en konden individueel aangekocht worden. Een edelman, Tsjitsjikow, die om geld verlegen is, vat dientengevolge een zeer vernuftig plan op. Daar slechts om de tien of twintig jaar eene volkstelling plaatsgreep en elk bezitter van lijfeigenen middelerwijl voor iedere mannelijke ziel die hij op het oogenblik der laatste volkstelling bezat, belasting moest betalen, zelfs als een gedeelte zijner „zielen” in dien tusschentijd

gestorven was, vatte Tsjitsjikow het plan op, zich dien onnatuurlijken toestand ten nutte te maken. Hij wil de doode zielen tegen een zeer geringen prijs koopen: de grondeigenaars zullen ongetwijfeld zich gaarne van dien last tegen elken prijs ontdoen. Nadat Tsjitsjikow twee- of driehonderd dier verzonnen lijfeigenen zal gekocht hebben, zal hij ergens in de zuidelijke graslanden goedkoop land koopen, de doode zielen (op het papier) op dat land overbrengen, ze registreeren alsof ze daar werkelijk metterwoon gevestigd waren en op dit landgoed van een nieuw soort bij de Staatsbank voor grondcrediet eene hypotheek nemen. Op deze wijze kan hij gemakkelijk de grondslagen van een vermogen leggen. Met dit plan begeeft Tsjitsjikow zich naar eene provinciestad en begint hij zijne werkzaamheden. In de eerste plaats legt hij de noodige bezoeken af.

De nieuw aangekomene bracht bezoeken aan al de ambtenaren van de stad. Hij maakte zijne opwachting bij den Gouverneur die, evenals Tsjitsjikow zelf, noch te dik noch te dun was. Hij droeg het kruis der Anna-orde en van hem werd gezegd, dat hij weldra met de ster zou vereerd worden. Hij was voor 't overige een zeer goede jongen en hield zich wel eens onledig met het maken van borduurwerk op fijn neteldoek. Daarna bezocht Tsjitsjikow den vice-gouverneur, den Procureur, den Voorzitter der Rechtbank, het Hoofd der Politie, den Brandewijnpachter, den Opzichter der Keizerlijke fabrieken... doch het is zoo moeilijk aan al de grooten der aarde gedachtig te zijn... het zij genoeg te zeggen, dat de nieuw aangekomene bij het afleggen van bezoeken grooten ijver aan den dag legde. Hij maakte zelfs zijne opwachting bij den Inspecteur van het Gezondheidswezen en bij den Stadsbouwmeester. Daarna zat hij nog langen tijd in zijn rijtuig, en hij dacht eraan of er niet nog andere hooge ambtenaren waren, aan wie hij een bezoek kon brengen, maar hij kon zich geen andere in de stad herinneren. In zijn gesprekken met al die invloedhebbende personen had hij er verstand van, om ieder hunner met een aangenaam woord te vleien. Terwijl hij met den Gouverneur sprak, liet hij zich toevallig de opmerking ontval-

len, dat men zich op zijn gebied als in het paradijs bevindt: de straten zijn als fluweel en de Gouvernemenen die wijze ambtenaren benoemen, verdienen voorzeker den grootsten lof. Tot het hoofd der politie zeide hij iets zeer vleijends over de politiemacht; en in zijn gesprek met den vice-gouverneur en met den voorzitter der rechtbank, die slechts den titel van „Staatsraad” droegen, noemde hij ze bij vergissing „Excellentie”, hetgeen dezen heeren zeer scheen te behagen. Het gevolg van dat alles was dat de Gouverneur hem nog dienzelfden dag op een avondpartij bij hem inviteerde, en dat de andere ambtenaren hem uitnoodigden, om bij hen aan huis te dineeren, of op een kopje thee, of wel op een whist-avond.

Veel over zijn eigen persoon te spreken, wist onze Tsjitsjikow te vermijden. Als hij daartoe was gedwongen, deed hij het met merkwaardige bescheidenheid en hij verviel daarbij in gemeenplaatsen en alledaagsche gezegden. Hij vertelde, dat hij maar een onbeduidend man was op deze wereld en niet verlangde dat men in hem eenig bijzonder belang zou stellen; dat hij in zijn leven heel wat had doorgemaakt, in staatsdienst om de waarheid had geleden, vele vijanden had gehad, waarvan sommige zijn leven hadden bedreigd; doch dat hij thans een rustig bestaan verlangde en voornemens was zich een vaste woonplaats te zoeken, en daar hij in deze stad was gekomen, had hij het zich tot een dringenden plicht gerekend aan de hooge ambtenaren zijn eerbied te gaan betuigen.

Er was anders niets te vernemen van den nieuwen persoon, die niet naliet op de avondpartij van den Gouverneur te verschijnen.

Hier nogmaals maakte de nieuw aangekomene een zeer gunstigen indruk. Hij wist steeds bij elke gelegenheid wat hij doen moest, en hij bewees een ervaren man van de wereld te zijn. Om het even waarover het gesprek liep, hij kon meêpraten. Sprak men van stoeterijen, jacht of honden, hij wist eenige gepaste opmerkingen te maken; liep het gesprek over een onderzoek dat door het Gouvernement werd gedaan, hij liet blijken, dat hij ook iets afwist van de knepen van de Gouvernements-ambtenaren; was er van biljartspelen sprake, ook hierin gevoelde hij zich thuis; kwam de deugdzaamheid op het tapijt, hij kon ook van de deugdzaamheid, zelfs met tranen in de oogen, spreken; en als er sprake was van brandewijn stoken, wist hij er alles van. Hij beoordeelde trouwens niet minder juist de opzichters en de ambtenaren van

het tolbestuur, alsof hijzelf een dergelijken post had bekleed; bijzonder merkwaardig was echter, dat hij nooit van zijn stuk werd gebracht, zich nooit bloot gaf. Hij sprak nooit te luid en ook niet te zacht, doch juist zooals passend was. Met een woord, hij was in alle opzichten een fatsoenlijk, solied mensch. Al de ambtenaren waren met zijne komst ingenomen.

Er werd dikwijls gezegd, dat Gógol's Tsjítsjikow een echt Russisch type is. Maar — is dit zoo? Hebben wij niet allen zulke Tsjítsjikow's ontmoet? — een man van middelbaren leeftijd, niet te dik en niet te dun, die zich met eene schier militaire lenigheid beweegt..... Het onderwerp waarover hij u verlangt te spreken, mag nog zooveel moeilijkheden opleveren, hij weet het in behandeling te nemen en kent honderd verschillende wijzen om uwe belangstelling daarvoor op te wekken. Als hij met een ouden generaal spreekt, verheft hij zich tot de hoogte van de grootheid van het vaderland en van zijn militairen roem. Een jingo is hij niet, — voorzeker niet; maar hij heeft juist genoeg liefde voor oorlog en zegepralen als verlangd wordt van een man die voor een patriot wil doorgaan. Als hij een sentimenteelen hervormer ontmoet, is hij eveneens sentimenteel en vol verlangen naar hervormingen enz.; geen enkel oogenblik zal hij het doel dat hij najaagt uit het oog verliezen en hij zal trachten de belangstelling van zijn toehoorder daarvoor op te wekken.

Tsjítsjikow mag doode zielen koopen, of aandeelen in spoorwegen, of wel fondsen bijeenbrengen voor een liefdadige instelling, of naar eene betrekking aan eene bank uitzien, hij blijft steeds een onsterfelijk internationaal type. Wij treffen hem overal aan. Hij behoort tot alle landen en alle tijden; hij neemt echter verschillende vormen aan, om zich aan de vereischten van landaard en tijd aan te passen.

Een der eerste landeigenaars, met wie Tsjitsjikow van zijn plan om doode zielen te koopen sprak, was Manflow, ook een universeel type, met bijvoeging van de speciale trekken die het rustige leven van een slavenbezitter aan een dergelijk karakter mededeelt.

„Een zeer behaaglijk man om aan te zien,” zooals Gógol zegt. Zijne trekken hadden iets zeer innemends; alleen scheen het alsof er te veel suiker in hem was. Als men hem voor de eerste maal ziet, kan men niet nalaten na het eerste paar minuten van het gesprek uit te roepen: Wat een behaaglijk, aangenaam heer! Een oogenblik daarna zegt men niets, en nog een oogenblik later zegt men bij zichzelf: De duivel weet wat hij is, en men gaat heen; of als men niet heengaat, zal men zich doodelijk vervelen. Nooit kan men uit zijn mond een levendig of bezielend woord vernemen. Ieder mensch heeft deze of gene zaak waarin hij belang stelt of waardoor hij in geestdrift wordt gebracht. Manflow kende niets dergelijks: hij behield steeds hetzelfde kalme temperament. Hij scheen altijd in gedachten verzonken te zijn, maar niemand wist waarover. Soms, als hij uit zijn venster op zijn groot erf, met den vijver daarachter, neerzag, zeide hij bij zichzelf: Hoe prettig ware het niet, een onderaardsche gang van het kasteel tot aan den vijver te hebben, en een steenen brug over den vijver, en aan weerszijden daarvan mooie winkels, waar men alle mogelijke nuttige zaken voor de arme lieden kon koopen. De uitdrukking zijner oogen werd dan buitengewoon zacht en op zijn gelaat verscheen een trek van volmaakte tevredenheid. Doch zelfs minder ongewone bedoelingen bleven bloot bedoelingen. In zijn huis bleef steeds iets ontbreken: zijn salon was voortreffelijk gestoffeerd, de meubelen bekleed met fijne zijden stof die waarschijnlijk veel geld had gekost; doch twee zijner stoelen bleven onvolledig bekleed, omdat

de stof niet toereikend was geweest, en zij bleven hunne bedekking van grof linnen behouden en vele jaren lang was de eigenaar gewoon tot zijne gasten te zeggen: „Neem, als ik u bidden mag, dezen stoel niet; hij is nog niet in orde”. — Zijne vrouw . . maar zij waren volmaakt tevreden met elkander. Ofschoon zij sinds meer dan acht jaar met elkander waren getrouwd, plachten zij nog steeds elkander bij gelegenheid een stukje appel, of een zoetje, of eene noot te brengen en met een roerende zoete stem, die oneindige liefde uitdrukte, te zeggen: „Lieve schat, doe je kleine mond open, ik wil dit zoetje erin stoppen”. — Natuurlijk werd de mond hoogst bevallig geopend. Voor haar mans verjaardag bereidde de vrouw telkens de een of andere surprise — bijv. een geborduurde scheede voor zijn tandenstoker, en zeer dikwijls, als zij op de sofa gezeten waren, legde hij zijne pijp, of zij haar handwerk neder, zonder dat iemand ook had kunnen zeggen om welke reden, en gaven zij elkander een zoo zachten langen kus, dat men inmiddels gemakkelijk een kleine cigaret had kunnen oprooken. Kortom, zij waren, zooals men gewoon is te zeggen, volkomen gelukkig.”

Het spreekt vanzelf, dat Manflow aan zijn landgoed en aan den toestand zijner boeren nooit dacht. Hij had hoegenaamd geen verstand van dergelijke zaken en liet alles over aan een zeer slimmen bestuurder, onder wiens beheer Manflow's lijfeigenen er erger aan toe waren dan onder een brutaal eigenaar. Duizenden zulke Manflows leefden in Rusland vijftig jaar geleden en ik meen dat, moesten wij in onze omgeving aandachtiger zoeken, wij dergelijke sentimenteele lieden in elke luchtstreek zouden vinden.

Men kan zich gemakkelijk voorstellen, welke reeks portretten Gógol kon bijeenbrengen, toen hij Tsjítsjikow op zijne reis van den eenen grondeigenaar naar den anderen vergezelde, terwijl zijn held zooveel doode zielen trachtte te koopen

als mogelijk was. Ieder grondbezitter, die in *Doodse Zielen* beschreven wordt — de sentimenteele Manílow, de logge en listige Sobakéwitsj, de aartsleugenaar en bedrieger Nósjdrew, de ouderwetsche, voorhistorische Mevrouw Koróbotsjka, de vrek Plyoésjkin — allen zijn in de Russische conversatietaal algemeen bekende namen geworden. Sommigen hunner, b. v. de vrek Plyoésjkin, zijn met zooveel psychologische scherpzinnigheid geschilderd, dat men kan betwijfelen of er wel een beter geslaagd, zoo door en door menschelijk portret van een vrek, in welke literatuur ook, kan gevonden worden. In zijn laatste levensjaren kwam Gógol, die aan eene zenuwkwaal leed, onder den invloed van piëtisten, in 't bijzonder van Mevrouw O. A. Smirnów (geboren Rossett) en hij begon al zijne geschriften als de zonde van zijn leven te beschouwen. Tweemaal verbrandde hij, in eene vlaag van godvruchtige zelfbeschuldiging, het handschrift van het tweede deel van *Doodse Zielen*, waarvan slechts enkele gedeelten, die gedurende zijn leven in handschrift in omloop waren, zijn bewaard gebleven. De laatste tien jaren van zijn leven waren uiterst pijnlijk. Hij had berouw over al zijne pennevruchten en publiceerte een zeer ongezond boek (*Briefwisseling met Vrienden*), waarin hij, onder het masker der Christelijke ootmoedigheid, een hoogst aanmatigende houding aannam tegenover elke literatuur, met inbegrip van zijn eigen werken. Hij overleed te Moskou in 1852.

Het behoeft nauwelijks gezegd te worden, dat het Gouvernement van Nicolaas I Gógol's werken voor zeer gevaarlijk hield. Het kostte den schrijver zeer veel moeite om de toestemming te bekomen tot het opvoeren van zijn *Revisor* en die bekwam hij slechts door de tusschenkomst van Sjoekówskij en op het uitdrukkelijk bevel van den Tsaar zelf. Eer hij de machtiging tot het drukken van het eerste deel van *Doodse Zielen* kon bekomen, had Gógol zeer erge onaan-

genaamheden te verduren en toen de oplaag was uitgeput, werd een tweede uitgave niet toegelaten, zoolang Nicolaas I regeerde. Toen Gógol stierf, liet Toergénjew in een blad van Moskou een kort doodsbericht verschijnen, dat werkelijk volstrekt niets bevatte („de eerste de beste koopman had een beter kunnen hebben,” zooals Toergénjew zelf zeide): maar de jonge schrijver werd aangehouden, en alleen door den invloed van zijn hooggeplaatste vrienden werd de straf die Nicolaas I hem oplegde, beperkt tot verbanning uit Moskou en dwang-verblijf op zijn landgoed ten plattelande. Zonder deze invloeden ware Toergénjew zeer waarschijnlijk, zooals Poésjkin en Lérmontow, naar den Kaukasus of naar Siberië gebannen geworden.

De politie van Nicolaas I vergistte zich niet, toen zij aan Gógol een grooten invloed op den geest der Russen toekende. Zijne werken waren in zeer talrijke afschriften in omloop. In mijne kinderjaren plachten wij het tweede deel van *Doode Zielen* af te schrijven (het geheele boekdeel van begin tot einde evenals gedeelten van het eerste deel). Iedereen beschouwde toen dit boek als een duchtige aanklacht tegen de lijfeigenschap en dit was het inderdaad. In dit opzicht was Gógol de voorbode van de literaire beweging tegen de lijfeigenschap die in Rusland, enkele jaren later, gedurende en voornamelijk na den Krim-oorlog, zoo krachtig aanving. Gógol heeft zijn persoonlijke zienswijs over deze zaak nooit uitgesproken, maar de beschrijvingen die hij van de lijfeigenen-bezitters gaf (voornamelijk waar het de verspilling hunner werkkraft gold) waren eene sterkere aanklacht dan wanneer hij daden van brutaliteit der eigenaars tegenover hunne lijfeigenen had voorgesteld.

Het is feitelijk onmogelijk *Doode Zielen* te lezen zonder den indruk te ontvangen, dat de lijfeigenschap eene in-

stelling, was die haar eigen ondergang had bewerkt. Dronkenschap, vraatzucht, verspilling van den slavenarbeid, teneinde er honderden dienaren op na te houden, of tot het volbrengen van doellooze zaken, zooals de bruggen van den sentimenteelen Manflow, dat alles was kenmerkend voor de landeigenaars. En toen Gógol een landeigenaar wilde voorstellen die uit den dwangarbeid zijner lijfeigenen althans een geldelijk voordeel haalde en rijk werd, moest hij iemand voorstellen die geen Rus was: immers, onder de Russische landeigenaars ware een dergelijk man een hoogst zeldzame verschijning geweest.

Wat Gógol's letterkundigen invloed betreft, die was ontzaglijk en hij wordt in onze dagen nog steeds ondervonden. Gógol was geen diepzinnig denker, maar hij was een zeer groot kunstenaar; zijne kunst was zuiver realisme, doch zij was gedrenkt met den wensch iets goeds, iets grootsch voor het menschedom te scheppen. Toen hij de grappigste zaken schreef, was het niet alleen om het genoegen te hebben met de zwakheden der menschen te spotten. Hij trachtte ook in het gemoed van den mensch den wensch naar iets beters en verhevener op te wekken en dit is hem steeds gelukt. Naar Gógol's opvatting is de kunst eene fakkeldraagster die den weg wijst naar een verhevener ideaal, en het was ongetwijfeld deze hooge opvatting van de kunst die er hem toe bracht verbazend veel tijd te besteden aan het bewerken van elk onderwerp, en daarna aan het zorgvuldig afwerken van elken regel dien hij uitgaf.

Het geslacht der Decembristen zou voorzeker sociale en politieke ideeën in den roman hebben gebracht. Doch dit geslacht was ten onder gegaan, en Gógol was nu de eerste die het sociaal bestanddeel in de Russische literatuur invoerde en daaraan eene zoo overheerschende, in 't oog vallende plaats schonk. Terwijl het een open vraag blijft, of het realisme

in den Russischen roman niet eerder dagteekent van Poésjkin dan van Gógol — dit is feitelijk de meening van Toergénjew en ook van Tolstóïj — kan het niet betwijfeld worden, dat het Gógol's geschriften waren, die in de Russische literatuur het sociaal element en de sociale critiek invoerden, gesteund op de analyse der toestanden binnen Rusland zelf. De boerenromans van Grigorówitsj, Toergénjew's *Gedenkschriften van een Jager* en Dostojéwskij's vroegste werken waren rechtstreeksche vruchten van Gógol's baanbrekenden arbeid.

Het realisme in de kunst werd voor eenigen tijd veel besproken, vooral naar aanleiding van de eerste geschriften van Zola: doch wij, Russen, die Gógol hadden gelezen en het realisme kenden in zijn besten vorm, wij konden niet instemmen met de meeningen der Fransche realisten. Wij ontwaarden in Zola, in hooge mate, datzelfde romantisme dat hij bestreed; en in zijn realisme, zooals het zich in zijne geschriften der eerste periode vertoonde, zagen wij een teruggang naar het realisme van Balzac. Voor ons kon het realisme niet beperkt blijven tot een loutere ontleding der maatschappij: het moest een verhevener doel beoogen; de realistische beschrijving moest ter bevordering van een idealistisch einddoel dienen. Nog minder konden wij het realisme beschouwen als de beschrijving van de laagste zijden van het leven alleen, want wie uitsluitend aan het lage zijne aandacht schenkt, is geenszins een realist. Het werkelijk leven vertoont naast en tusschen de laagste, ook de verhevenste levensuitingen. De ontaarding is niet de eenige, noch de overheerschende trek onzer moderne maatschappij, als wij ze als een geheel beschouwen. Bijgevolg, de kunstenaar, die zijne waarnemingen bepaalt bij de laagste en meest ontaarde zijden van het leven, zonder daarbij een bijzonder oogmerk te hebben, geeft ons te kennen, dat hij zijn onderzoek tot een klein gedeelte

van het leven heeft beperkt. Een dergelijk kunstenaar begrijpt het leven niet *zoals het is*: hij *kent* maar ééne zijde daarvan en niet eens de belangwekkendste.

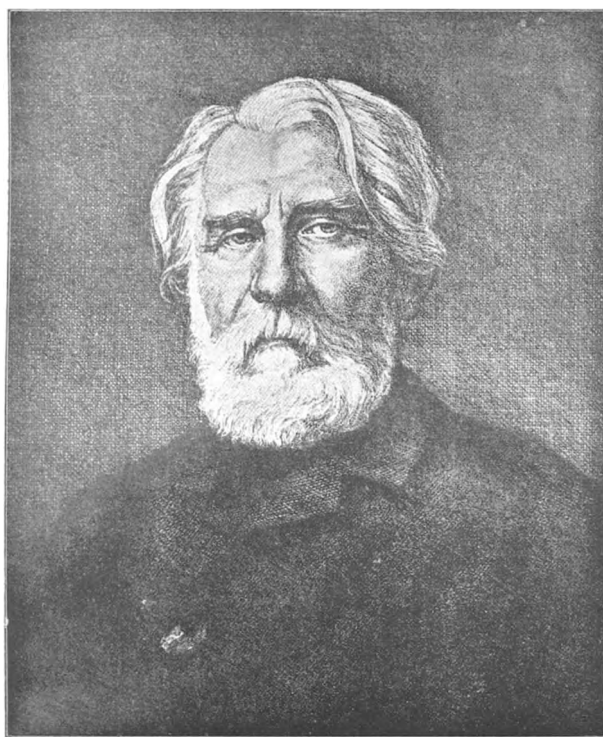
Het realisme in Frankrijk was voorzeker een noodzakelijk protest, ten deele tegen het toomloos romantisme, doch hoofdzakelijk tegen die elegante kunst die over het uiterlijk der zaken gleed en de vaak hoogst on-elegante beweegredenen van elegante handelingen niet zien wilde, eene kunst, die met opzet onkundig bleef van de vaak vreeselijke gevolgen van het zoogenaamd correct en elegant leven. In Rusland was dit protest niet noodig. Sedert Gógol kan de kunst zich niet langer tot deze of gene klasse der maatschappij beperken. Zij was gehouden ze alle te belichamen, ze alle op realistische wijze te behandelen en door te dringen tot in het diepst der sociale betrekkingen. Derhalve hadden wij geen behoefte aan de overdrijvingen die in Frankrijk als een noodzakelijke en heilzame reactie konden gelden. Het was ook onnoodig de maat te overschrijden, om de kunst te bevrijden van het gezeur der zedelijke beschouwingen. Onze groote realist Gógol had reeds zijnen volgelingen aangewezen hoe het realisme kan in dienst worden gesteld van hoogere doeleinden, zonder iets te verliezen van zijn doorzicht en zonder op te houden een trouwe voorstelling te geven van het leven.

HOOFDSTUK IV.

TOERGÉNJEV: — De Hoofdtrekken van zijne Kunst. — Gedenkschriften van een Jager. — Het pessimisme van zijne eerste romans. — Zijne reeks romans die de hoofdtypen van de Russische maatschappij voorstellen. — Roédin. — Lawrétskij. — Helena en Insárow. — Bazárow. — Waarom Vaders en Zonen verkeerd werd begrepen. — Hamlet en Don Quichot. — Maagdelijke Bodem: de volksgezinde beweging. — Gedichten in Proza. — **TOLSTÓJ:** Kindsheid- en Jongensjaren. — Tijdens en na den Krim-Oorlog. — Jeugd: op zoek naar een ideaal. — Kleinere verhalen. — De Kozakken. — Opvoedkundig werk. — Oorlog en Vrede. — Anna Karénina. — Godsdienstige crisis. — Zijne verklaring van de Christelijke leer. — Hoofdpunten der Christelijke zedenleer. — Laatste kunstgewrochten. — De Kreutzer-Sonate. — Opstanding.

Toergénjew.

Poésjkin, Lérmontow en Gógol waren de wezenlijke schepers der Russische literatuur; doch in West-Europa bleven zij schier volkomen onbekend. Eerst Toergénjew en Tolstój — de twee grootste romanschrijvers van Rusland, zoo niet van hunne eeuw — en in zekere mate Dostojéwskij, doorbraken den scheidsmuur der taal, waardoor de Russische schrijvers van de West-Europeesche lezers gescheiden waren. Zij maakten de Russische literatuur ook buiten Rusland bekend en populair; zij hadden en hebben thans nog hun aandeel van invloed op de West-Europeesche beschaving en kunst en door hun toedoen zullen Rusland's beste geestesvruchten

I. S. TOERGÉNJEV.
(1818—1883).

ongetwijfeld deel uitmaken van het algemeen intellectueel eigendom van het beschaafde mensdom.

Door den kunstigen bouw, de keurige afwerking en de schoonheid zijner romans was Toergénjew zeer waarschijnlijk de grootste romanschrijver zijner eeuw. De hoofdtrek van zijn dichtelijk genie ligt evenwel niet alleen in den schoonheidszin dien hij in zoo hooge mate bezat, doch ook in den hoog *intellectueelen* inhoud zijner scheppingen. Zijne romans zijn niet eenvoudige verhalen, die voor de hand weg over deze of gene menschentypen handelen, of een bijzondere levensstrooming bespreken, of eene gebeurtenis verhalen die toevallig 's schrijvers aandacht gaande maakte. Zij staan alle met elkander in een nauw verband en geven ons een reeks leidende geestestypen van Rusland, die op elke achtereenvolgende generatie hun eigen stempel hebben gedrukt. Toergénjew's romans, waarvan de eerste in 1845 verscheen, strekken zich uit over een tijdperk van meer dan dertig jaren en gedurende deze drientallen van jaren onderging de Russische maatschappij eene der diepste en snelste wijzigingen die ooit in de Europeesche geschiedenis waargenomen werden. De leidende typen der beschaafde klassen ondergingen achtereenvolgens eene reeks veranderingen, welke alleen mogelijk waren in eene maatschappij die plotseling uit een langen slaap ontwaakte, eene instelling van zich wierp, waarmede haar geheele bestaan tot dan toe was gedrenkt geweest (ik bedoel de lijfeigenschap) en een nieuw leven tegemoet ijlde. En deze reeks van „geschiedenis-makende” typen werd door Toergénjew voorgesteld met eene diepte van begrip, eene volkomenheid van filosofische en menschelijke opvatting en een kunstenaarsinzicht, die schier de gave van een ziener te kennen geven, en bij geen enkel modern schrijver in gelijke mate en in een zoo gelukkige combinatie vereenigd zijn.

Het was geenszins zijn bedoeling, naar een vooraf bepaald plan te arbeiden. „Al die besprekingen over „tendenz” en „onbewustheid” in de kunst,” zoo schreef hij „zijn niets dan verouderde woordenpraal . . . slechts diegenen die niet beter kunnen, zullen zich aan een vooropgesteld programma onderwerpen, want een werkelijk begaafd schrijver is de gecondenseerde uitdrukking van het leven zelf, en hij kan noch een schotschrift noch eene lofspraak schrijven: het eene ware zijner onwaardig zoowel als het ander.” Maar zoodra een nieuw leidend type onder de beschaafde mannen of vrouwen van Rusland verscheen, nam het als 't ware Toergénjew in bezit. Zijn geest werd er geheel door beheerscht, totdat het hem gelukt was in een kunstwerk de best mogelijke voorstelling van dat type te geven, — juist zooals Murillo jaren lang door een beeld der Heilige Maagd in de reinste liefde-extase vervolgd werd, tot hij er in geslaagd was zijne inspiratie zoo volledig mogelijk op het doek te brengen.

Als een of ander menschelijk vraagstuk aldus Toergénjew's geest in bezit had genomen, kon hij het blijkbaar niet bespreken in den vorm van een logische uiteenzetting — hetgeen de manier van een politiek schrijver geweest ware; hij bracht het in den vorm van beelden en tafereelen. Zelfs in het gesprek, als hij iemand een denkbeeld wilde geven van een of ander vraagstuk dat zijn geest kwelde, was hij gewoon het in den vorm te brengen van een tafereel, hetwelk hij zoo levendig schilderde dat het voor altijd in het geheugen bleef geprent. Dit was ook een hoofdtrek zijner geschriften. Zijne romans bestaan uit eene reeks tafereelen — eenige dezer zijn van de hoogste schoonheid — die ieder op zichzelf dienen om zijne helden verder te kenschetsen. Derhalve zijn al zijne romans kort en zij behoeven geen intrige om 's lezers aandacht te boeien. Wel is waar zullen diegenen wier smaak door

het lezen van sensatie-romans bedorven is, door het ontbreken van sensationeele episoden wellicht teleurgesteld worden; doch de gewone intelligente lezer gevoelt reeds bij de eerste bladzijden dat hij wezenlijke en belangwekkende personen voor zich heeft, in welke *werkelijke* menschenlijke harten kloppen en hij kan het boek niet ter zijde leggen eer hij aan het eind gekomen is en de karakters volledig in zich heeft opgenomen. Het bereiken van ver strekkende doeleinden door zeer eenvoudige middelen — een hoofdtrek van de ware hoge kunst — is voelbaar in al hetgeen Toergénjew schreef.

George Brandes maakt, in zijn bewonderenswaardige studie over Toergénjew (in *Moderne Geister*) — het beste, diepzinnigste en dichtsterlijkste dat ooit over Toergénjew werd geschreven—, de volgende opmerking:

Het is niet gemakkelijk geheel duidelijk te zeggen wat Toergénjew tot een kunstenaar van den eersten rang maakt... Dat hij in de hoogste mate het vermogen bezat, waardoor de ware dichter wordt gekenmerkt, namelijk om levende menschenlijke wezens te scheppen, daarmede is nog niet alles gezegd. Wat den lezer zijne artistieke overmacht laat voelen, is de overeenstemming die men ontwaart tusschen de belangstelling van den dichter voor den beschreven persoon, of 's dichters oordeel over dien persoon, en den indruk dien de lezer zelf ontvangt, want dit is het punt — de verhouding van den dichter tegenover zijn eigenschepping, — waarbij elke zwakheid, hetzij van den mensch of van den kunstenaar, onvermijdelijk moet aan den dag komen."

De lezer voelt onmiddellijk elke dergelijke dwaling en bewaart ze in zijn geheugen, niettegenstaande al de pogingen van den schrijver om dien indruk te doen verdwijnen.

„Welke lezer van Balzac of Dickens of Auerbach, om slechts van de groote dooden te spreken, heeft dit niet ondervonden?" zoo schrijft Brandes verder. „Als Balzac zich in gemaakte opgewondenheid baadt, of als Dickens kinderlijk aandoenlijk of Auerbach gewild naïef wordt, heeft de lezer een onaangenaam gevoel wegens het onware en het onver-

kwikkende daarvan. Nooit vinden wij uit het oogpunt van de kunst iets stuitends in Toergénjew."

Deze opmerking van den grooten criticus is volkomen juist en slechts enkele woorden dienen daarbij gevoegd te worden betreffende den bewonderenswaardigen bouw van al Toergénjew's romans. Het mag een kleine novelle of een groote roman zijn, de verhouding tusschen de verschillende deelen is wonderwel in acht genomen; geen enkele episode van „ethnographischen" aard komt de ontwikkeling van het innerlijk menschelijk drama verstoren of verzwakken; niet één trek en voorzeker geen enkel tafereel kan achterwege blijven zonder den indruk van het geheel te vernietigen; en het „eindakkoord", dat den algemeenen, meestal aandoenlijken indruk bezegelt, is steeds met bewonderenswaardige volmaaktheid afgewerkt.¹⁾

En dan de schoonheid der hoofdtooneelen! Ieder dezer kon het onderwerp van een zeer kunstig en sprekend doek vormen. Nemen wij b.v. de laatste tooneelen van Helena en Insárow te Venetië: hun bezoek aan het museum van schilderijen, waarbij de bewaker, als hij hen ziet, uitroept: *Poveretti!* of het tooneel in het theater, waar men als een antwoord op den nagebootsten hoest der tooneelspeelster (die de rol van Violetta in *Traviata* speelde) den schorren, werkelijken hoest van den doodelijk zieken Insárow hoort. De actrice zelf, met haar schamel tooisel en haar magere schouders, die toch hare toehoorders aangrijpt door de warmte en de waarheid van haar gevoel en die door haar kreet van stervende vreugde bij Alfred's terugkomst een storm van geestdrift opwekt — ja, zelfs de donkere haven, waar men

1) De eenige uitzondering daarop is het tooneel met de twee oude lieden in *Maagdelijke Bodem*, dat nutteloos en niet op zijne plaats is. Het werd er eenvoudig bijgevoegd uit „letterkundige gril".

de meeuwen uit het rozige licht in den diepen zwarten nacht ziet verdwijnen, ieder dezer tooneelen vertoont zich aan den geest alsof het op doek geschilderd was. In zijne voorlezing *Hamlet en Don Quichot*, waarin hij spreekt van Shakespeare en Cervantes als zijnde tijdgenooten en waarin hij vermeldt dat de roman van Cervantes gedurende Shakespeare's leven in het Engelsch werd vertaald, zoodat deze hem had kunnen lezen, roept Toergénjew uit: „Wat een tafereel, het penseel van een geniaal schilder waardig: Shakespeare bij de lezing van *Don Quichot*!” Het zou blijken alsof hij in deze regelen verraadde het geheim van de wondervolle schoonheid — van de beelderende schoonheid in zulk een aantal zijner tafereelen. Hij moet ze zich hebben voorgesteld niet alleen met de muziek van het gevoel die er uit spreekt, maar tevens als *tafereelen* van de diepstepsiologische beteekenis, waarbij de geheele omgeving der hoofdfiguren — het Russisch berkenwoud, of de Deutsche stad aan den Rijn of de haven van Venetië — steeds in harmonie is met het gevoel.

Toergénjew kende het menschelijk hart tot op den bodem, vooral het hart van het jong, volkomen deugdzaam, nadenkend meisje, op den leeftijd waarin verhevener gevoelens en denkbeelden in haar ontwaken en, zonder dat zij het zelf merkt, den vorm der liefde aannemen. In het beschrijven van dien overgang is Toergénjew ongeëvenaard. De liefde is in 't algemeen het leidend motief van al zijne romans; en het oogenblik van hare volle ontwikkeling is ook dat, waarop de held, het mag een politiek oproermaker of een bescheiden landheer zijn, zich in 't volle licht aan ons vertoont. De groote dichter wist dat een menschelijk type niet kan gekenschetst worden door zijn dagelijksche bezigheden, hoe belangrijk deze ook zijn mogen, en nog minder door eene reeks van woorden. Dientengevolge, als hij, bij voorbeeld, in

Dmitri Roédin het beeld van een agitator teekent, geeft hij zijn gloedvolle redevoeringen niet weer, om de eenvoudige reden, dat de woorden van den agitator hem niet konden kenschetsen. Velen voor hem hebben dezelfde redevoeringen over de vrijheid of de gelijkheid gehouden en vele anderen zullen het na hem doen. Maar het geheel speciaal type dat hij in *Roédin* wilde beschrijven — een apostel der gelijkheid, die „een man is van het woord, maar niet van de daad” — wordt gekenschetst door zijne betrekkingen met verscheidene personen en bovenal door zijne liefde. Door zijne liefde — want het is in de liefde, dat het wezen van een mensch zich in zijn volheid en met zijn persoonlijke trekken vertoont. Duizenden mannen hebben propaganda „met het woord” gemaakt, allen nagenoeg in gelijke bewoordingen; elk hunner heeft op een bijzondere wijze bemind. Mazzini's en Lassalle's verrichten denzelfden arbeid; doch, hoe verschillend waren zij niet in hunne liefde! Men kent Lassalle niet, zoolang men zijne betrekkingen met Gravin Hatzfeld niet kent.

Evenals alle groote schrijvers vereenigde Toergénjew de eigenschappen van een pessimist met die van een vriend der menschheid.

»Er vloeit een diepe, breede stroom van melancholie in Toergénjew's gemoed,” zegt Brandes, „en hij vloeit derhalve ook in al zijne werken. Hoewel zijne beschrijvingen objectief en onpersoonlijk zijn, en hoewel hij schier nooit lyrisme in zijne romans invoert, brengen zij niettemin over 't geheel een lyrischen indruk teweeg. Er is zooveel van Toergénjew's eigen persoonlijkheid in uitgedrukt, en die persoonlijkheid is steeds zwaarmoedigheid — eene bijzondere zwaarmoedigheid, zonder een zweem van sentimentaliteit. Nooit geeft Toergénjew zich geheel aan zijn gevoel over; hij maakt indruk door zijne terughoudendheid, doch geen West-Europeesch romanschrijver is zoo zwaarmoedig als hij. De groote melancholicken der Latijnsche rassen, Leopardi en Flaubert, hebben harde, vaste omtrekken in hun stijl; de Duitsche zwaarmoedigheid is bijtend, pathetisch of sentimenteel. Toergénjew's zwaarmoedigheid

is echter in haar wezen die der Slavische rassen; zij is zwak en tragisch; zij stamt rechtstreeks af van de zwaarmoedigheid der Slavische volksliederen.... Gógol's melancholie is wanhoop. Als Dostojéwskij hetzelfde gevoel uitdrukt, zoo is het omdat zijn hart bloedt van medelijden met de verdrukten en vooral voor de groote zondaren. Tolstój's melancholie heeft haar oorsprong in zijn godsdienstig fatalisme. Toergénjew alléén is een filosoof.... hij bemint de menschheid, ofschoon hij geen hoogen dunk van haar heeft en ze niet zeer vertrouwt".

De volle kracht van Toergénjew's talent vertoont zich reeds in zijn eerste scheppingen, namelijk in de reeks korte schetsen uit het dorpsleven, waaraan hij, om den argwaan der censuur te verschalken, den misleidenden titel *Gedenkschriften van een Jager* heeft gegeven. In weerwil van den eenvoud van hun inhoud en van de volkomen afwezigheid van satirische bestanddeelen, brachten deze schetsen aan de lijfeigenschap een geweldigen slag toe. Toergénjew beschreef daarin niet zulke wreedheden der lijfeigenschap, die slechts als uitzonderingen op den algemeenen regel hadden kunnen beschouwd worden; hij idealiseerde evenmin de Russische boeren; doch daar hij levende portretten gaf van verstandige, denkende en liefhebbende wezens, die onder het juk der lijfeigenschap gebukt waren, en tevens levende beschrijvingen van de werkeloosheid en de onbeduidendheid der slavenhouders — zelfs van de besten hunner — wekte hij het bewustzijn op van de afschuwelijkheid van het stelsel. De sociale invloed dezer schetsen was zeer groot. Wat hare kunstwaarde betreft, hetzij voldoende te zeggen, dat wij in deze korte schetsen van enkele bladzijden buitengewoon levendige beschrijvingen van een verbazend groot aantal verschillende menschelijke karakters aantreffen naast de heerlijkste natuurbeschrijvingen; smaad, bewondering, sympathie of diepe zwaarmoedigheid worden beurtelings opgewekt naar het goetvinden van den jeugdigen schrijver, doch telkens op zulke wijze en door middel van zulke levendige

tafereelen, dat elk dezer korte schetsen zooveel waard is als een goede roman.

In de reeks korte novellen: *Een rustig Hoekje*, *Briefwisseling*, *Jákov Pásynkow*, *Faust* en *Asya*, die alle dagteekenen van 1854 en 1855, openbaarde zich Toergénjew's genie in al zijn grootheid: zijne manier, zijn innerlijk wezen, zijne gaven. Deze novellen zijn met een diepe zwaarmoedigheid gedrenkt. Eene soort van wanhoop van den beschaafden Rus, die zelfs in zijne liefde niet vatbaar schijnt te zijn voor een krachtig gevoel dat alle hinderpalen zou uit den weg ruimen, en steeds zoodanig te werk gaat, zelfs als de omstandigheden hem gunstig zijn, dat hij de vrouw die hem bemint in verdriet en vertwijfeling stort. De volgende regelen uit *Briefwisseling* kenschetsen het best de hoofdgedachte van drie dezer novellen: *Een rustig hoekje*, *Briefwisseling* en *Asya*. Het is een meisje van zes en twintig jaren, die aan een vriend uit hare kinderjaren schrijft:

„Ik herhaal dat ik hier niet spreek over een meisje, die het denken moeilijk en vervelend vindt.... zij kijkt om zich heen, zij wacht, totdat degene komt, naar wien hare ziel verlangt. Eindelijk verschijnt hij: zij wordt medegesleept; zij is als weeke was in zijne handen. Door hem wordt zij opeens met alles overstroomd: met geluk, liefde, gedachten. Hare onrust wordt gestild, haar twijfel verdwijnt door hem; het is alsof de waarheid zelve uit zijn mond sprak. Zij vereert hem, zij schaamt zich over haar geluk; zij leert, zij bemint. Als hij een held was, zou hij haar gemoed doen ontvlammen; hij zou haar leeren zich op te offeren, en elke opoffering zou haar licht vallen. Doch in onzen tijd zijn er geene helden.... Hij leidt ze evenwel waar hij wil; zij stelt belang in hetgeen hem bezighoudt; elk woord van hem dringt door in hare ziel. Zij weet nog niet hoe nietig, hoe ijdel, hoe valsch een woord kan zijn; hoe weinig het kost aan dengene die het uitspreekt, hoe weinig geloof het verdient! Door de omstandigheden ('t is altijd de schuld der omstandigheden) volgt de scheiding gewoonlijk op die eerste oogenblikken van geluk. Ik heb hooren zeggen dat er voorbeelden bestaan van twee

verwante zielen die zich onafscheidbaar hebben vereenigd onmiddellijk nadat zij elkander hadden leeren kennen; ik heb ook gehoord dat dit niet altijd gunstig is uitgevallen voor ze. Doch van hetgeen ik zelf niet zag, spreek ik niet. Ik weet ongelukkig bij eigen ervaring dat berekening van de laagste soort en ellendige bedachtzaamheid kunnen leven in een jeugdig hart te gelijkertijd als de hartstochtelijkste vervoering. Dus, de scheiding geschiedt..... Gelukkig het meisje dat inziet dat alles nu geëindigd is en zich niet vleit met hoop. Maar gij, dappere en rechtschapen mannen, gij hebt meestal noch den moed noch den wensch ons de waarheid te zeggen.... het valt u lichter ons te bedriegen.... Of, ten slotte, ik wil gelooven dat gij u zelf bedriegt tegelijkertijd als ons.”¹⁾

Eene volslagen wanhoop aan de krachtdadigheid der beschaaftde mannen in Rusland heerscht in al de romans van dien tijd. De weinig talrijke menschen die uitzonderingen schijnen te zijn — die energie hebben of gedurende korten tijd doen alsof zij er hadden — eindigen hun leven gewoonlijk in de biljartkamer der koffiehuisen of brengen zichzelf op een andere wijze te gronde. De jaren 1854 en 1855, waarin deze novellen werden geschreven, geven een voldoende verklaring van Toergénjew's pessimisme. Het waren wellicht de somberste jaren van dat sombere tijdperk der Russische geschiedenis, de regeering van Nicolaas I, en ook in West-Europa waren de jaren die onmiddellijk op den staatsaanslag van Napoleon III volgden, een tijd van algemeene reactiena de groote, niet verwezenlijkte verwachtingen van 1848.

Toergénjew, die in 1852 op het punt was geweest naar Siberië gezonden te worden wegens het uitgeven te Moskou van zijn onschuldig necrologisch bericht over Gógol, nadat de censuur van St. Petersburg het had verboden, was nu gedwongen op zijn landgoed te leven en zag rondom zich de

¹⁾ De bovenstaande aanhaling werd letterlijk uit het Russisch in 't Nederlandsch vertaald. (N. v. d. V.)

slaafsche onderworpenheid van al diegenen die vroeger teekenen van verzet hadden gegeven. Overal aanschouwde hij de zegepraal van de voorstanders van lijfeigenschap en despotisme, en dit had hem allicht tot wanhoop kunnen brengen. Doch de droefgeestigheid die de romans van dit tijdperk kenmerkt, was niet een wanhoopskreet; het was ook geen satire, het was de vriendschappelijke wenk van een liefhebberend vriend, en daarin ligt hun groote bekoorlijkheid. Uit het oogpunt van de kunst zijn *Asya* en *Briefwisseling* wellicht de kostbaarste kleinodiën die Toergénjew ons geschonken heeft.

Om over de beteekenis van Toergénjew's werken te kunnen oordeelen moet men, zooals hij het zelf verlangde, zijne zes romans in deze volgorde lezen: *Dmitri Roédin*, *Een Nest van Edellieden*, *Aan den Vooravond*, *Vaders en Zonen*, *Walm* en *Maagdelijke Bodem*. Zij brengen zijn dichterlijke gaven in hun gansche volheid aan den dag; tegelijk maken zij ons bekend met de onderscheiden vormen die het geestesleven in Rusland gedurende het tijdperk 1848—1876 aannam en men kan de stelling van den dichter tegenover de beste vertegenwoordigers der vooruitstrevende gedachten in Rusland gedurende deze hoogst belangrijke periode van hare ontwikkeling begrijpen. In enkele zijner vroegere kleine verhalen had Toergénjew reeds gewaagd van het Hamletisme in het Russisch leven. In zijn *Hamlet van het Szygróvskij-District* en zijn *Dagboek van een nutteloos mensch* had hij reeds wondermooie schetsen van dat soort menschen geteekend. Doch eerst in *Roédin* (1855) gelukte het hem een volkomen kunstige voorstelling te geven van dat type, dat op Russischen bodem bijzonder welig had getierd in een tijd toen onze beste mannen veroordeeld waren tot werkeloosheid en tot woorden. Toergénjew spaarde dergelijke mannen niet. Hij stelde ze voor, zoowel met hun leelijkste gebreken als met hun beste hoedanigheden, en toch

behandelde hij ze met een zekere zachtheid. Hij beminde Roédin met al zijne gebreken, en hierin stemde hij overeen met de beste mannen van zijn tijd en ook van onzen tijd.

Roédin was een man van de jaren veertig der vorige eeuw, opgevoed met Hegel'sche filosofie en opgegroeid onder de levensvoorwaarden die ten tijde van Nicolaas I overheerschend waren, waardoor voor een denkenden geest geen gelegenheid bestond om zijne krachten aan te wenden, als hij niet wilde een onderdanig ambtenaar worden van een autocratischen slavenhoudenden Staat. Het verhaal brengt ons op een landgoed in Centraal-Rusland, in de familie van eene dame die oppervlakkig belang stelt in alles wat nieuw is, boeken leest die door de censuur verboden zijn, zooals Tocqueville's *Democratie in Amerika* en in haar salon, zoowel in de hoofdstad als op haar landgoed, altijd mannen van beteekenis om zich heen wil hebben. Roédin verschijnt voor de eerste maal in haar salon. In enkele oogenblikken beheerscht hij het gesprek en door zijn geestrijke en treffende opmerkingen wint hij de bewondering van de gastvrouw en de sympathie van het jongere geslacht. Dit laatste wordt vertegenwoordigd door de dochter van de dame en een jong student die de leermeester is van hare zonen. Beiden worden geheel door Roédin vermeesterd. Als hij, later op den avond, van zijne studentenjaren vertelt en van zulke aangrijpende zaken spreekt als de vrijheid, den vrijheidszin, en den strijd voor de vrijheid in West-Europa, zijn zijne woorden zoo vol gloed, poëzie en bezieling, dat de beide jonge zielen naar hem luisteren met een gevoel dat op afgodische vereering gelijk.

De uitkomst ligt voor de hand: Natásja, de dochter, wordt op hem verliefd. Roédin is veel ouder dan Natásja — zilveren draden worden reeds zichtbaar in zijn mooi haar en hij spreekt van liefde als van iets dat voor hem reeds tot het verleden

behoort. „Zie dezen eik aan,” zegt hij, „de bladeren van den laatsten herfst bedekken hem nog en zij zullen niet afvallen, zoolang de jonge groene bladeren niet zullen verschenen zijn.” Natásja begrijpt daaruit dat Roédin's oude liefde eerst kan verwelken als een nieuwe liefde hare plaats inneemt — en schenkt hem hare liefde. Zij schendt al de traditiën van het streng correct huis harer moeder en noodigt Roédin uit tot eene samenkomst 'smorgens vroeg aan den oever van een afgelegen vijver. Zij is bereid hem te volgen — om het even waar of hoe — onvoorwaardelijk; doch hij, die meer met zijn hoofd dan met zijn hart bemint, weet haar niets beters te zeggen dan haar te spreken van de onmogelijkheid om de toestemming harer moeder tot dit huwelijk te bekomen. Natásja geeft nauwelijks acht op zijne woorden. Zij zou hem met of zonder de toestemming harer moeder volgen en vraagt: „Wat dient gedaan te worden?” en Roédin antwoordt: „Zich onderwerpen!”

De held die zoo heerlijk over den strijd tegen alle mogelijke hinderpalen kon spreken, wordt gebroken bij den eersten hinderpaal die hem op den weg wordt gesteld. Woorden, woorden en geene daden, dat was het kenmerk van die mannen die in de jaren veertig het beste bestanddeel van het denkend gedeelte van Rusland vormden.

Later ontmoeten wij Roédin nogmaals. Hij heeft nog geen werkkring gevonden, en heeft zich nog niet weten te schikken naar de levensomstandigheden van dien tijd. Hij blijft arm, wordt door het Gouvernement van de eene stad naar de andere gebannen, tot hij eindelijk naar het buitenland gaat en in het oproer van Juni 1848 te Parijs op eene barricade wordt gedood. De roman heeft eene epiloog en deze is zoo schoon, dat ik hier een paar aanhalingen eruit wil geven. Het is Lésjnew, vroeger Roédin's vijand, die spreekt:

„Ik ken hem goed,” vervolgde Lésjnew, „al zijn gebreken zijn mij wel bekend. Zij zijn des te meer in 't oog vallend, daar hij zelf geen klein man is.

— „Roédin is een geniale natuur,” antwoordde Basistow.

— „Genialiteit in hem, die is er wel,” antwoordde Lésjnew, „doch, wat karakter betreft. . . . Dat is juist zijn ongeluk. Er steekt geen vastheid van karakter in hem. . . . Maar dat is de zaak niet. Ik wil spreken van het goede, van het zeldzame dat in hem is. Hij heeft enthousiasme, en geloof mij, geloof een flegmatiek mensch als ik ben: dat is de kostbaarste hoedanigheid in onzen tijd. Wij zijn allen geworden onuitstaanbaar redelijk, onverschillig en slap; wij slapen in, wij stollen; en dank zij dengenen die ons wakker schudden en verwarmen. Het is hoog tijd! Herinner je, Sásja, dat ik zijn koelheid beknibbelde, toen ik vroeger eens met je van hem sprak? Ik had toen gelijk en ongelijk tevens. De koelheid zit hem in 't bloed — dit is niet zijne schuld, zij zit hem niet in 't hoofd. Hij is geen acteur, zooals ik meende, geen bedrieger, geen schurk. Hij leeft op eens anders kosten, doch niet als een zwendelaar, maar als een kind. . . . Ja, zonder twijfel zal hij ergens in armoede en gebrek sterven: doch, moeten wij daarom een steen op hem werpen? Hij verricht eigenlijk zelf in 't geheel niets, omdat hij geen levenskracht, geen bloed heeft, maar wie durft zeggen dat hij geen nut heeft gesticht, dat zijne woorden geen goed zaad hebben gestrooid in de jonge harten, die door de Natuur werden bedeeld met hetgeen zij hem weigerde: krachtdadigheid en bekwaamheid om eigen denkbeelden uit te voeren? Immers ik heb zelf in de eerste plaats zijn gunstigen invloed ondergaan. Sásja weet wat Roédin voor mij was in mijne jeugd. Ik beweerde ook, ik herinner het mij, dat Roédin's woorden op de menschen geen invloed hebben, maar ik sprak toen van menschen zooals ik, van mijn leeftijd, van menschen die reeds het leven kennen en erdoor geknakt werden. Eén valsche klank in eene rede is voor ons voldoende om de geheele harmonie te bederven, maar bij een jong mensch is het gehoor gelukkig nog niet zoo overfijn, niet zoo verwend. Als hij maar de kern van hetgeen hij hoort mooi vindt, bekommert hij zich om den vorm niet. Den toon zal hij in zichzelf wel vinden.”

— „Bravo, bravo!” riep Basistow, „wel gesproken! En wat Roédin's invloed betreft, ik zweer u, dat die man niet alleen iemand weet wakker te schudden; hij brengt in beweging, hij laat niet stil staan, hij dringt

door in de diepste diepte van 't gemoed en wekt de bezieling op.¹⁾

Met mannen als Roédin ware elke vooruitgang in Rusland echter onmogelijk geweest. Nieuwe mannen moesten optreden, en dit geschiedde. Wij vinden ze in de volgende romans van Toergénjew. Doch, welke moeilijkheden ontmoeten zij niet op hun weg, wat hebben zij niet te lijden? Dit zien wij in Lawrétskij en Liza (*Een Nest van Edellieden*), die tot het overgangstijdperk behooren. Lawrétskij kon zich niet vergeeuen met Roédin's rol van zwervend apostel; hij trachtte zelf de hand aan het werk te slaan. Doch hij kon evenmin zijn weg vinden midden in de nieuwe levensstroomingen. Hij had denzelfden kunstzin en dezelfde wijsgeerigheid als Roédin; hij had de vereischte wilskracht; zijne werkkraft werd echter verlamd — niet door zijn analyseerenden geest, maar door de middelmatigheid van zijne omgeving en door zijn ongelukkig huwelijk. Lawrétskij lijdt eveneens schipbreuk.

Een Nest van Edellieden maakte buitengewonen opgang. Het werd te zamen met het autobiographisch verhaal *Eerste Liefde* als Toergénjew's kunstrijkste gewrocht beschouwd. Dit is echter iets overdreven. De groote bijval van den roman diende zeker vooral toegeschreven te worden aan den ruimen kring van lezers tot welken hij was gericht. Lawrétskij heeft een hoogst ongelukkig huwelijk gedaan: hij is getrouwd met eene dame die weldra eene soort Parijsche *lionne* van den tweeden rang wordt. Zij scheiden; en daarna ontmoet hij een meisje, Liza, waarvan Toergénjew de volmaaktst denkbare verpersoonlijking heeft gemaakt van een gemiddeld, door en door braaf en rechtschapen Russisch meisje van dien tijd. Zij en Lawrétskij worden op elkander verliefd. Een oogenblik verkeerden zij in de meening dat Lawrétskij's vrouw dood is — dit wordt

¹⁾ De bovenstaande aanhaling werd letterlijk uit het Russisch in 't Nederlandsch vertaald.

(N. v. d. V.)

althans vermeld in een Parijsch feuilleton; doch, de dame verschijnt opnieuw; zij brengt geheel haar verderfelijke atmosfeer met zich mede en Liza gaat in een klooster. In tegenstelling met Roédin of Bazárow, zijn al de personen van dit drama evenals het drama zelf den gewonen lezer wel bekend en dit alleen was voldoende om de belangstelling van een zeer talrijk publiek op te wekken. Toergénjew's gaven komen trouwens met verbazende kracht aan den dag in de voorstelling van typen als Liza en Lawrétskij's vrouw, Liza's oude tante en Lawrétskij zelf. De poëtische en melancholische stemming van den roman is diep aangrijpend. En toch zou ik durven beweren, dat de volgende roman, *Aan den Vooravond*, den vorigen verreweg overtreft, door de diepte van opvatting zoowel als door de heerlijke bewerking.

Reeds in Natásja had Toergénjew een portret gegeven van een Russisch meisje dat in de stilte van het dorpsleven is opgegroeid, doch in haar hart, haar geest en haar wil de kiemen draagt van hetgeen de menschelijke wezens tot edele daden opwekt. Zij wordt door Roédin's bezielende woorden aangegrepen, die haar een heerlijk levensdoel bekend maken. Zij is bereid hem te volgen, hem te steunen in het grootsch werk, waarvan hij onverpoosd en vruchteloos droomt; doch hij is het die laat blijken dat hij beneden haar staat. Toergénjew voorzag dus reeds in 1855 de opkomst van het vrouwentype dat later een zoo belangrijke rol in de herleving van jong Rusland heeft vervuld. Vier jaar later, in *Aan den Vooravond*, wordt hetzelfde type in Helena verder en volkomener ontwikkeld. Het onbeduidend leven dat Helena in hare familie leidt, laat haar onbevredigd; zij verlangt vurig een vruchtbaarder werkkring. „Goed zijn is niet genoeg; het goede doen — dat is de hoofdzaak in het leven,” schrijft zij in haar dagboek. Doch, wie ontmoet zij in hare omgeving? Sjóebin,

een begaafd kunstenaar, een bedorven kindje, „een vlinder die zichzelf bewondert”; Bersénjew, een toekomstig professor, een echt Russische natuur, een voortreffelijk man, uiterst onbaatzuchtig en bescheiden, doch zonder bezieling en volkomen verstoken van kracht en initiatief. Dit zijn de twee beste. Op zeker oogenblik zegt Sjóebin tot zijn vriend Bersénjew, terwijl hij met hem op een zomernacht rondwandelt: „Ik bemin Helena, maar Helena bemint u. . . . Zing luider, als ge kunt, en als ge niet kunt, neem dan uw hoed af en blik hemelwaarts naar de sterren. Zij kijken alle naar u, naar u alléén; zij kijken altijd naar degenen die beminnen.” Doch, Bersénjew keert terug naar zijn kleine kamer en — opent von Raumer's „Geschichte der Hohenstaufen” op dezelfde bladzijde waar hij met lezen opgehouden had. . . .

Nu komt Insárow, een Bulgaarsch patriot, die geheel opgaat in één denkbeeld, de bevrijding van zijn vaderland; een man van ijzer en staal, die elke zwaarmoedige of filosofische droomerij van zich heeft afgeschud, en recht voor zich op zijn levensdoel afgaat. Helena's keus is beslist. De bladzijden waarin de ontwaking en de opkomst van haar gevoel beschreven worden, behooren tot de beste die ooit uit de pen van Toergénjew zijn gevloeid. Als Insárow zich plotseling zijn eigene liefde voor Helena bewust wordt, is zijn eerste besluit de voorstad van Moskou, waar zij allen wonen, en ook Rusland, te verlaten. Hij gaat naar Helena toe, om haar zijn inzicht mede te deelen. Helena verzoekt hem haar te beloven, dat hij den volgenden dag vóór zijn vertrek nogmaals bij haar zal komen; hij belooft dit echter niet. Helena wacht op hem en als hij 's namiddags nog niet gekomen is, gaat zij zelf naar hem toe. Storm en regen overvallen haar onderweg, en zij schuilt in een oude kapel aan den weg. Daar treft zij Insárow aan, en de verklaring tusschen het beschroomd, beschei-

den meisje, die gewaar wordt dat Insárow haar bemint, en den patriot die in haar de kracht ontdekt die — ver van hem in den weg te staan — zijn eigene energie slechts verdubbelen kan, eindigt terwijl Insárow uitroept: „Goed ; nu, wees welkom, mijne vrouw, voor God en de menschen!”

In Helena hebben wij het ware type van die Russische vrouw die zich enkele jaren later met hart en ziel bij de beweging voor Rusland's bevrijding aansloot: de vrouw die haar recht op kennis veroverde, de opvoeding der kinderen volkomen hervormde, voor de vrijmaking der zwoegende massa's streed; die onbezweken in de sneeuw en de gevangenissen van Siberië het hoofd ophield, als 't noodig was op het schavot stierf en tot op dit oogenblik met onverzwakten moed denzelfden strijd voortzet. De hooge kunstwaarde van dezen roman werd reeds terloops vermeld. Hij verdient slechts één verwijt: de held Insárow, de man van de daad, is niet levend genoeg. Doch zoowel de algemeene bouw van den roman als de schoonheid der afzonderlijke tafereelen, van het eerste tot het laatste, maken *Aan den Vooravond* tot eene der heerlijkste scheppingen onder alle gelijksoortige geschriften in alle letterkunden.

De volgende roman van Toergénjew was *Vaders en Zonen*. Hij werd geschreven in 1859, in een tijd, toen in de plaats van de „esthetische” lieden en de sentimenteelen van het vroegere geslacht, een geheel nieuw type te voorschijn kwam in het beschaafd gedeelte der Russische maatschappij: — de nihilist. Wie Toergénjew's werken niet heeft gelezen zal wellicht het woord „nihilist” in verband brengen met den strijd die in Rusland in 1879—1881 tusschen het autocratisch gezag en de terroristen gevoerd werd; dit ware echter een grove dwaling. „Nihilisme” is niet „terrorisme” en het type van den nihilist is oneindig veel grondiger en meer omvattend dan dat van den terrorist. Men moet Toergénjew's *Vaders en*

Zonen lezen om dit goed te begrijpen. De vertegenwoordiger van dit type in den roman is een jonge doctor, Bazárow — „een man die voor geen gezag bukt, hoe eerbiedwaardig het ook wezen mag, en die geen beginselen van welken aard ook zonder bewijs aanneemt”. Dientengevolge neemt hij tegenover al de instellingen van den tegenwoordigen tijd eene ontkennende houding aan en werpt hij de aangenomen beleefdheidsvormen en kleine leugens van het gewone gezelschapsleven van zich af. Hij komt bij zijn bejaarde ouders op bezoek en vertoeft ook op het buitenverblijf van een jongen vriend van hem, wiens vader en oom twee typische vertegenwoordigers zijn van het oudere geslacht. Dit geeft aan Toergénjew de gelegenheid, in eene reeks meesterlijke tafereelen den strijd tusschen de twee generatiën, „de vaders” en „de zonen”, voor te stellen. Die strijd werd te dien tijde met verbittering over geheel Rusland gevoerd.

Een der beide broeders, Nikoláj Petrówitsj, is een voortreffelijk man, een ietwat droomerig enthousiast, die in zijne jeugd met Schiller en Póesjkin had gedweept, doch nooit veel belang in practische zaken had gesteld; hij leidt nu op zijn landgoed het luie leven van een landeigenaar. Gaarne zou hij nochtans aan de jonge lieden laten zien dat hij een geheel eind ver met hen kan meêgaan; hij beproeft het, dezelfde materialistische boeken te lezen als zijn zoon en Bazárow en zelfs hunne taal te spreken; doch zijn geheele opvoeding staat hem in den weg voor een waarlijk „realistische” opvatting van den werkelijken stand van zaken.

De oudere broeder Peter Petrówitsj is daarentegen een rechtstreeksche afstammeling van Lermontów's Petsjórin — d.i. een door en door welopgevoed egoïst. Hij heeft zijne jeugd in de hoogere kringen doorgebracht en hij rekent dat het zijn „plicht” is zelfs nu, in zijn verstompd leven op het

kleine landgoed, steeds onberispelijk gekleed te zijn „als een volmaakt gentleman”, de voorschriften der maatschappij stipt na te leven, trouw te blijven aan Kerk en Staat en zijn uiterst ingetogen houding nooit te laten varen — hetgeen hij evenwel verzuimt telkens als hij met Bazárow over „principes” discuteert. De „nihilist” wekt zijn haat op.

De nihilist is trouwens de volkomen negatie van al de „principes” van Peter Petrówitsj. Hij hecht geen geloof aan de erkende grondslagen van Kerk en Staat en belijdt openlijk een diepe verachting voor al de vormen die in de maatschappij aangenomen worden. Hij kan niet inzien, waarom het dragen van een schoon boord en een volmaakt dasje voor de vervulling van een plicht zou gelden. Als hij spreekt, zegt hij wat hij denkt. Volkomen oprechtheid — niet alleen in hetgeen hij zegt, maar ook tegenover zichzelf — en een gezond oordeel zonder verouderde vooringenomenheid, zijn de hoofdtrekken van zijn karakter. Dit leidt natuurlijk tot een zekere gewilde ruwheid in de uitdrukking en de botsing tusschen de beide geslachten moet onvermijdelijk een tragisch karakter verkrijgen. Zoo was het trouwens overal in Rusland te dien tijde. De roman gaf eene voorstelling van de werkelijke strekking van dien tijd en gaf er nadruk aan, derwijze dat — zooals door S. Wengérow, een talentvol Russisch criticus, gezegd werd — de roman en de werkelijkheid wederkeerig op elkander invloed uitoefenden.

Vaders en Zonen maakte ontzettend veel opgang. Toergénjew werd van alle zijden aangevallen: door het oudere geslacht, dat hem verweet dat hij zelf „een nihilist” was, en door de jeugd, die ontevreden was, omdat zij met Bazárow werd vereenzelvigd. De waarheid is dat wij, behalve zeer enkele uitzonderingen, waartoe de groote criticus Písarew behoorde, Bazárow niet recht begrepen. Toergénjew had ons

gewend aan een zekeren dichterlijken lichtkrans die zijne helden omstraalt, en aan de teedere liefde, die hij hun toedraagt, zelfs als hij ze veroordeelen moet; in zijne houding tegenover Bazárow ontwaarden wij echter niets dergelijks, en uit het ontbreken dier gewone trekken moesten wij besluiten, dat de schrijver bepaald met vijandschap bezielde was voor zijn held. Bovendien viel Bazárow ons door sommige trekken beslist tegen. Waarom moest een man van verdienste als hij was een dergelijke barschheid aan den dag leggen tegenover zijn bejaarde ouders — tegenover zijn liefhebbende moeder en zijn vader, een arm dorpsgeneesheer, die tot op zijn ouden dag zijn geloof in zijne wetenschap had behouden? Waarom moest Bazárow verliefd worden op die hoogst onbeduidende, met zichzelf ingenomen dame, mevrouw Odintsów, en er zelfs niet in slagen hare liefde te winnen? En dan? Waarom laat de schrijver in een tijd, toen de zaden van de groote beweging ter bevrijding der massa in het jongere geslacht reeds kiemden, waarom laat hij Bazárow zeggen, dat hij bereid is voor den boer te werken, maar dat hij dien boer zou haten, als iemand hem kwam zeggen dat het zijn *plicht* is hem te helpen? En na een oogenblik nadenkens voegt hij er bij: „En waartoe zou het baten? Gras zal over mijn graf groeien, eer de boeren welstand zullen verkregen hebben!” Wij begrepen deze houding van Toergénjew's nihilist niet en eerst veel later, toen wij *Vaders en Zonen* herlazen, ontdekten wij, dat juist in de woorden die ons zooveel aanstoot gaven, de kiemen lagen eener realistische filosofie van solidariteit en plicht, die eerst nu een meer of minder vasten vorm begint aan te nemen. In 1860 zagen wij — het jongere geslacht — in dien roman Toergénjew's wensch om een steen te werpen op het nieuwe type, waarmede hij niet sympathiseerde.

En toch was Bazárow, zooals Písarew onmiddellijk begreep,

een echt vertegenwoordiger van het jongere geslacht. Alleen wilde Toergénjew niet, zooals hij later zelf schreef, „er stroop bij voegen” om zijn held iets zoeter te laten voorkomen.

„Bazárow,” schreef hij, „stelt al de andere personen van mijn roman in de schaduw. Hij is eerlijk, rechtschapen en een democraat van het eerste water, en men vindt in hem geen goede eigenschappen! Het duel met Peter Petrówitsj wordt enkel ingevoerd, teneinde de intellectueele ijdelheid van de elegante adellijke ridderschap aan te toonen; ik heb dit zelfs overdreven en bespottelijk gemaakt. Mijne opvatting van Bazárow is dusdanig, dat ik hem ver boven Peter Petrówitsj wil plaatsen. Niettegenstaande hij zichzelf een nihilist noemt, moet men *revolutionnair* lezen. Aan de eene zijde een ambtenaar voorstellen die zich laat omkopen, en aan de andere een idealen jongeling — ik laat het aan anderen over, dergelijke schetsen te teekenen. Mijn doel was veel hoger dan dat. Ik besluit met de opmerking: als de lezer voor Bazárow niet gewonnen wordt niettegenstaande zijne ruwheid, zijne harteloosheid, zijn meedoogenlooze dorheid, zijne kort-af-heid, zoo ligt de schuld aan mij en ik heb mijn doel niet bereikt; doch, hem met stroop zoeter te maken (om Bazárow's eigen woorden te gebruiken), dit wilde ik niet doen, ofschoon ik daardoor wellicht dadelijk de Russische jeugd voor mij had gewonnen.”

Ik veroorloof mij de meening te opperen dat Toergénjew zelf, in zijn bewonderenswaardige lezing *Hamlet en Don Quichot*, (1860), den waren sleutel heeft gegeven tot het begrijpen van *Vaders en Zonen*, en in het algemeen van al wat hij schreef. Ik heb dit reeds vroeger te kennen gegeven, doch ik wil hier herhalen dat ik meen, dat deze lezing ons beter dan

welk ander werk van Toergénjew ook, een duidelijk begrip geeft van de filosofie van den grooten romanschrijver. Hamlet en Don Quichot, schreef Toergénjew, verpersoonlijken de twee tegenovergestelde richtingen der menschelijke natuur. Alle menschen behooren meer of minder tot het een of het ander dezer beide typen. En met zijn verbazende ontledingsgave kenschetst hij de beide helden als volgt :

„Don Quichot is geheel verknocht aan zijn ideaal, waarvoor hij bereid is alle mogelijke ontberingen te lijden, en zijn leven op te offeren. Voor hem heeft dat leven zelf slechts waarde voor zooveel het kan dienen tot verwezenlijking van zijn ideaal, namelijk tot bevordering van de waarheid, van het recht op aarde..... Hij leeft voor zijne broeders en voor den strijd tegen de machten die de menschheid vijandig zijn: de heksen en de reuzen — d.w.z. de verdrukkers.... Derhalve is hij onversaagd en geduldig. Met het schraalste voedsel, met de armoedigste kleeven is hij tevreden: hij is met andere zaken vervuld. Hij is ootmoedig van hart, onbevreesd en groot van geest.”... „En wat is Hamlet? In de eerste plaats analyse en egoïsme, en daarom zonder geloof. Hij leeft geheel voor zichzelf. Hij is een egoïst; doch in zichzelf gelooven — zelfs dat kan een egoïst niet; wij kunnen slechts gelooven in iets dat buiten of boven ons is... Daar hij aan alles twijfelt, twijfelt Hamlet ook aan zichzelf. Zijn geest is te hoog ontwikkeld om tevreden te blijven met hetgeen hij in zichzelf vindt: hij is zich zijne zwakheid bewust, doch elk gevoel van zelfbewustheid is eene kracht waaruit slechts ironie voortspruit, het tegenovergestelde van Don Quichot's geestdrift.”... „Don Quichot is een arm man, schier een bedelaar, zonder middelen, zonder betrekkingen, oud, alleenstaand; hij onderneemt het, al het onrecht te wreken en de verdrukte

vreemden over de geheele wereld te beschermen. Het is hem onverschillig, of zijn eerste poging om den onschuldige van zijne verdrukken te bevrijden, dubbel zoo zwaar op het hoofd van den onschuldige weervalt. . . . Het is hem onverschillig, of hij, in de meening dat hij met misdadige reuzen te doen heeft, nuttige windmolens aanvalt. . . . Niets dergelijks kan Hamlet ooit overkomen: hoe zou hij, met zijn scherpzinnigen, verfijnden, sceptischen geest ooit zulke dwaling kunnen begaan! Neen, hij zal niet vechten tegen windmolens, hij gelooft niet aan reuzen. . . doch, hij zou ze niet hebben aangevallen, al hadden zij werkelijk bestaan. . . . En toch, ofschoon Hamlet een scepticist is, ofschoon hij wanhoopt aan het goede, gelooft hij niet aan het booze. Het booze en het valsche zijn zijn eeuwige vijanden; zijn scepticisme is niet onverschilligheid" . . . „In de ontkenning, evenals in het vuur, ligt echter een vernielende kracht: en hoe zou men ze in toom houden, hoe zou men hare werking beperken, als hetgeen dient vernield te worden en hetgeen moet gespaard blijven zoo dikwijls onafscheidbaar ineen gevlochten zijn? Hier openbaart zich de zoo vaak besproken tragische zijde van het menschelijk leven: de daad vereischt wil, en de daad vereischt denken; doch denken en wil hebben zich van elkander losgemaakt en verwijderen zich van dag tot dag meer en meer van elkander. . . .

*„Zoo maakt het peinzen lafaards van ons allen,
En wordt de frissche bloes van 't kloek besluit
Verziek'lijkt door 't onechte bleek van 't mijmeren" . . .*

Deze lezing verklaart volkomen, naar mijne meening, Toergénjew's houding tegenover Bazárov. Hijzelf behoorde in hooge mate tot de Hamlet's. Onder dezen bevonden zich zijn beste vrienden. Hij had Hamlet lief; doch hij bewonderde Don Quichot — den man van de daad. Hij voelde diens meerder-

heid; doch terwijl hij dit type beschreef, kon hij het nooit baden in die dichterlijke teederheid, die men voor een zieken vriend gevoelt, en die een onweerstaanbare aantrekkelijkheid geeft aan de romans waarin hij een of anderen vertegenwoordiger van het Hamlet-type beschrijft. Hij bewonderde Bazárow: zijne ruwheid zoowel als zijne kracht; Bazárow overweldigde hem, maar hij kon hem niet dezelfde teedere genegenheid toedragen als hij gevoelde voor de mannen van zijne generatie die even fijn beschaafd waren als hij zelf. Ten aanzien van Bazárow zou die teederheid trouwens misplaatst zijn geweest.

Dit was ons toenmaals niet opgevallen en daarom begrepen wij Toergénjew's bedoeling niet, toen hij den *tragischen* toestand van Bazárow te midden zijner omgeving voorstelde. „Ik deel alle Bazárow's denkbeelden”, schreef hij later, „alle, uitgezonderd zijne ontkenning der kunst.” „Ik *beminde* Bazárow, ik zal het u door mijn dagboek bewijzen,” zeide hij mij eens te Parijs. Zekerlijk beminde hij hem — doch met eene bewonderende geestesliefde, die geheel verschillend was van de teerhartige liefde die hij Róedin en Lawrétsky had toege dragen. Dit onderscheid ontging ons en was de voornaamste oorzaak van het misverstand dat voor den grooten dichter zoo pijnlijk was.

Toergénjew's volgende roman, *Walm* (1867), behoeft niet uitvoerig besproken te worden. Eene zijner bedoelingen in dit werk was het type voor te stellen van de Russische salon-„*lionne*”, dat jaren lang zijn geest had beheerscht en waarop hij verscheidene malen terugkwam, tot hij eindelijk in *Lente-stroom* daarvoor de beste en kunstrijkste uitdrukking vond. Zijn tweede bedoeling was in trouwe kleuren de ijdelheid — of beter de dwaasheid — te schetsen van den kring der bureaucratie, in welker handen Rusland gedurende de twintig

volgende jaren viel. Diepe wanhoop aan Rusland's toekomst, na het mislukken der groote hervormingsbeweging die ons de afschaffing der lijfeigenschap had geschonken, doorstraalt den roman. Deze wanhoop kan geenszins uitsluitend, of zelfs niet in hoofdzaak, toegeschreven worden aan het vijandig onthaal van *Vaders en Zonen* door de Russische jeugd; de oorsprong ervan dient veeleer gezocht te worden in de schipbreuk der groote verwachtingen, die Toergénjew en zijn beste vrienden hadden van de vertegenwoordigers der hervormingsbeweging van 1859—1863. Dezelfde wanhoop bracht Toergénjew er toe „*Genoeg; uit de Gedenkschriften van een Dooden Kunstenaar*” (1865) en de fantastische schets „*Geesten*” (1867) te schrijven, en hij bekwam eerst van zijne vertwijfeling, toen hij de geboorte zag van een nieuwe Russische beweging: „Tot het volk!” die vroeg in de jaren zeventig onder de jeugd ontstond.

Deze beweging beschreef hij in zijn laatsten roman der vroeger vermelde reeks: *Maagdelijke Bodem* (1876). Dat hij volkomen met de nieuwe beweging instemde, spreekt vanzelf; doch de vraag of zijn roman daarvan een nauwkeurig denkbeeld geeft, moet in zekere mate ontkennend beantwoord worden, ofschoon Toergénjew, met zijn wonderbaar aanschouwingsvermogen, eenige van de treffendste trekken der beweging had gevat. De roman werd in 1876 voltooid (wij lazen hem geheel in proefbladen, ten huize van P. L. Lawrów te Londen, in den herfst van 'dat jaar) — d. i. twee jaar vóór het groote proces van diegenen die, wegens deze beweging gevangen werden genomen. En in 1876 kon niemand de jeugd van onze kringen kennen als hij er zelf niet toe had behoord. Bijgevolg kon de roman slechts over de allervroegste fasen van de beweging handelen — de schrijver had nooit gelegenheid kennis te maken met één harer beste vertegenwoordigers. Veel in den roman is waar, doch de algemeene indruk

dien hij achterlaat, is eigenlijk niet de indruk dien Toergénjew zelf zou gekregen hebben, had hij de Russische jeugd van dien tijd beter gekend.

Ondanks al de kracht van zijn ontzaglijk talent kon hij het gemis van kennis niet door intuïtie vergoeden. En toch begreep hij twee kenschetsende hoofdtrekken van den vroegsten aanvang der beweging: vooreerst de verkeerde begrippen omtrent de boeren — dit wil zeggen de bijzondere onbekwaamheid van de meeste baanbrekers der beweging, om den Russischen boer te begrijpen, tengevolge van hun vervalschte letterkundige, historische en sociale opvoeding; en ten tweede het Hamletisme: het gebrek aan vastberadenheid of liever..

„....de frissche bloes van 't kloek besluit

verziek'lijkt door 't onechte bleek van 't mijmeren”

die de beweging bij haar aanvang feitelijk kenschetste.

Had Toergénjew enkele jaren langer geleefd, zoo had hij voorzeker ingezien dat een nieuw type in het strijdperk trad — het type der mannen van de daad, een nieuwe vorm van het Insárow- en Bazárow-type, die opgroeide naarmate de beweging dieper wortel schoot. Hij had dit reeds bespeurd tusschen de regels van de droge officieele verslagen van het proces der „honderd drie-en-negentig”, en in 1878 verzocht hij mij, hem alles mede te deelen wat ik wist van Móesjkin, eene der begaafdste individualiteiten van dit proces.

Hij leefde niet lang genoeg om dit ten uitvoer te brengen. Een ziekte waarvan niemand de ware natuur begreep, en die verkeerdelijk voor jicht werd gehouden, doch in werkelijkheid een kanker aan het ruggemerg was, hield hem gedurende de laatste jaren van zijn leven aan zijn bed gekluisterd. Alleen zijne brieven, die vol gedachten en leven zijn en waarin melancholie en vroolijkheid elkander afwisselen, zijn ons uit dien tijd van hem overgebleven, terwijl hij,

naar het schijnt, nadacht over verscheidene romans die hij onvoltooid of wellicht ongeschreven moest laten. Hij overleed te Parijs in 1883 in den ouderdom van vijf-en-zestig jaar.

Hier dienen nog enkele woorden over zijne „*Gedichten in Proza*” of „*Senilia*” (1882) gezegd te worden. Het zijn vluchtige opmerkingen, gedachten en beelden, die hij van 1878 af neerschreef, onder den indruk van deze of gene gebeurtenis uit zijn persoonlijk of uit het openbaar leven. Hoewel in proza geschreven, zijn het gedichten in den vollen zin van het woord: sommige daarvan zijn ware parelen; sommige zijn even diep roerend en treffend als de beste verzen van den besten dichter (*Oude vrouw*; *De bedelaar*; *Másja*; *Hoe Mooi, hoe Frisch de Rozen waren*); terwijl andere (*De Natuur, De Hond*) Toergénjew's filosofische denkbeelden beter kenschetsen dan welk ander geschrift van zijne hand ook. Eindelijk, in *Aan den Vooravond*, weinige maanden voor zijn dood, drukte hij in een hoogst poëtischen vorm zijne bewondering uit voor die vrouwen die haar leven voor de revolutionnaire beweging schonken en het schavot beklommen, zonder in dien tijd ook maar begrepen te worden door diegenen voor wie zij stierven.

Tolstój. — Kindsheid en Jongensjaren.

Voor meer dan een halve eeuw, namelijk in 1852, verscheen Tolstój's eerste verhaal, *Kindsheid*, en weldra volgde daarop *Jongensjaren*, in het maandschrift „*Souremennik*” (*De tijdgenoot*) onder de bescheiden onderteekening „*L. N. T.*” Het kleine verhaal maakte veel opgang. Het was zoo bekoorlijk en frisch, zoo vrij van al de gekunsteldheid der gewone letterkundige voortbrengselen, dat de onbekende schrijver

dadelijk een lievelingsauteur werd en nevens Toergénjew en Gontsjárow werd gesteld.

Er bestaan voortreffelijke verhalen uit het kinderleven in alle talen. De kindsheid is een levenstijdperk dat vele schrijvers uitstekend hebben behandeld. En toch heeft wellicht geen enkele het innerlijke van het leven der kinderen, van hun eigen standpunt uit, zoo wel beschreven als Tolstój. Bij hem drukt het kind zelf zijn kinderlijke gevoelens uit en wel op zulke wijze, dat de lezer ertoe gebracht wordt de volwassen menschen uit het standpunt van het kind te beoordeelen. Het realisme van *Kindsheid* en *Jongensjaren* — d. i. de rijkdom aan gegevens die uit het leven zijn gegrepen — is zoo volmaakt, dat een Russisch criticus, Písarew, aan de gegevens die in deze twee verhalen van Tolstój voorkomen, de voornaamste grondslagen ontleende eener geheele opvoedingstheorie.

Er wordt ergens verteld, dat Toergénjew en Tolstój op hunne zwerftochtjes eens een ouden knol aantroffen die op een eenzaam veld zijn laatste levensdagen sleet. Tolstój verplaatste zich oogenblikkelijk in den zielstoestand van het paard en begon zijn treurige overdenkingen zoo levendig te beschrijven dat Toergénjew, zinspelende op de toenmaals nieuwe denkbeelden van Darwin, onwillekeurig uitriep: „Ik ben zeker, Leo Nikolájewitsj, dat gij onder uwe voorvaderen paarden moet gehad hebben!”

Wat het vermogen betreft, om zich met de gevoelens en de gedachten der wezens waarvan hij spreekt geheel te vereenzelvigen, wordt Tolstój slechts door weinigen geëvenaard; ten opzichte van de kinderen bereikt die gave echter in hem haar toppunt. Zoodra hij van kinderen spreekt, wordt Tolstój zelf een kind.

Kindsheid en *Jongensjaren* zijn, zooals thans bekend is, autobiographische verhalen, waarin slechts kleine bijzonder-

heden gewijzigd werden, en de knaap Irténew geeft ons een denkbeeld van hetgeen Tolstój was in zijne kindsheid.

Tolstój werd in 1828 geboren op het landgoed Jásnaja Poljana, dat thans wereldbefaamd is, en gedurende de eerste vijftien jaren van zijn leven bleef hij schier zonder onderbreking in de streek wonen. Door den Russischen criticus S. Wengérow wordt ons medegedeeld, dat zijn vader en zijn grootvader in *Oorlog en Vrede* respectievelijk worden voorgesteld in de personen van Nicolaas Róstow en den ouden graaf Róstow, terwijl zijne moeder, die eene Prinses Wolkhónskaja geboren was, door Marie Bolkónskaja wordt voorgesteld. Leo Tolstój verloor zijne moeder toen hij twee jaar oud, en zijn vader toen hij negen was; daarna werd hij opgevoed door een vrouwelijke verwante, T. A. Ergólskaja te Jásnaja Poljana en na 1840 door zijne tante, P. I. Yoéjskowa te Kazan, van wier huis gezegd wordt dat het veel geleek op het huis der Róstow's in *Oorlog en Vrede*.

Leo Tolstój telde slechts vijftien jaren toen hij aan de Universiteit te Kazan kwam, waar hij gedurende twee jaar aan de Oostersche en twee jaar aan de rechtsgeleerde faculteit doorbracht. De leerstoelen beider faculteiten waren echter te dien tijde zoo slecht bezet, dat slechts één professor er in slaagde in den jongeling een voorbijgaande belangstelling voor zijn onderwerp op te wekken. Vier jaar later, in 1847, toen hij slechts negentien jaar oud was, had Leo Tolstój reeds de Universiteit verlaten en deed hij te Jásnaja Poljana eenige pogingen om den toestand zijner lijfeigenen te verbeteren. Van die pogingen sprak hij ons later met zooveel treffende oprechtheid in *De Morgen van een Landheer*.

De volgende vier jaren bracht hij uiterlijk door zooals de meeste jongelieden van zijn aristocratischen kring, maar innerlijk was hij steeds in verzet tegen het leven dat hij leidde.

Een denkbeeld van hetgeen hij toenmaals was — eenigszins overdreven en trouwens gedramatiseerd — verkrijgen wij door de *Aanteekeningen van een Markteur*. Gelukkig kon hij het niet uithouden in een zoo armzalig midden en in 1851 liet hij het leven dat hij tot dan toe had geleid (het leven van een luien aristocratischen jongeling) plotseling varen, en hij ging, zijn broeder Nicolaas volgend, naar den Kaukasus, om in militairen dienst te treden. Hier verbleef hij vooreerst te Pyatigórsk (de plaats, die zoo vol was van herinneringen aan Lérmontow), totdat hij, na de vereischte examens te hebben afgelegd, als onderofficier (*Junker*) werd aangenomen en dienst nam in een Kozakken-dorp aan de oevers van de Térék.

Zijn wedervaren en overdenkingen in deze nieuwe omgeving kennen wij uit zijne *Kozakken*. Doch het was ook aldaar, door het aanschouwen der heerlijke natuur die Poésjkin en Lérmontow zoo machtig had bezielde, dat hij zijn ware roeping vond. Hij zond aan de *Soureménnik* zijn eerste letterkundig opstel *Kindsheid*, en dit eerste verhaal bleek een meesterstuk te zijn, zooals hij weldra vernam uit een brief van den dichter Nekrásow, redacteur van het tijdschrift, en uit recensien van Grigórjew, Annenkow, Droezjínin en Tsjernysjéwskij (zij behoorden tot vier verschillende esthetische scholen).

Tijdens en na den Krim-oorlog.

Tegen het einde van het volgend jaar (1853) begon de groote Krim-oorlog en L. N. Tolstój wilde niet werkeloos in het Kaukasische leger blijven. Hij verkreeg zijn overplaatsing naar het Donau-leger, nam deel aan het beleg van Silistria en later aan den slag bij Balaklava, en van November 1854 tot Augustus 1855 bleef hij in het belegerde Sebastopol, een tijd-

lang in het vreeselijke vierde bastion, waar hij al het verschrikkelijk wedervaren van de heldhaftige verdedigers dezer vesting doorleefde. Derhalve heeft hij het recht van den oorlog te spreken: hij kent het innerlijke ervan bij ervaring. Hij weet wat oorlog is, ook in zijn edelsten vorm, in beslissende en bezielende oogenblikken, zooals de verdediging dier forten en bastions, die onder het vuur der vijandelijke granaten werden opgericht. Gedurende de belegering weigerde hij hardnekkig stafofficier te worden en bleef hij met zijne batterij op de gevaarlijkste plaatsen.

Ik herinner mij nog best, ofschoon ik destijds maar twaalf of dertien jaar oud was, den diepen indruk dien zijne schets *Sebastopol in December 1854* (na den val der vesting) gevolgd door twee andere Sebastopol-schetsen, in Rusland teweegbracht. Het karakter dezer schetsen was oorspronkelijk. Het waren geen bladen uit een dagboek en toch kwamen zij de werkelijkheid evenzeer nabij als zulke bladen het kunnen doen, en zelfs nog meer, daar zij niet alleen een hoekje van het werkelijke leven — het gedeelte dat toevallig onder 's schrijvers waarneming viel, — maar het leven in zijn geheel, de heerschende stemming en de gewoonten in de belegerde vesting voorstelden. In die schetsen — en dit is het meest karakteristieke van alle latere werken van Tolstóï — zijn *Dichtung* en *Wahrheit*, poëzie en waarheid, waarheid en poëzie op overheerlijke wijze dooreengeweven. Zij bevatten veel meer waarheid dan men gewoonlijk in een roman vindt en meer poëzie, meer dichterlijke scheppingskracht dan men in de meeste werken van zuivere fictie aantreft.

Tolstóï schreef vermoedelijk nooit in gebonden stijl; doch gedurende de belegering van Sebastopol dichtte hij in de gewone dichtmaat en in de taal der soldatenliederen een hekel-dicht, waarin hij de mislagen der bevelhebbers, die eindelijk

de Balakláva-ramp teweegbrachten, beschreef. Het lied, in een verrukkelijken volkston geschreven, kon niet gedrukt worden, doch werd in duizenden afschriften over Rusland verspreid en heinde en ver gezongen, zoowel gedurende den veldtocht als onmiddellijk daarna. De naam van den schrijver lekte eveneens uit, doch er bestond eenige onzekerheid of het de schrijver der Sebastopol-schetsen of een andere Tolstóy was.

Na zijn terugkeer van Sebastopol en het sluiten van den vrede (1856) woonde Tolstóy afwisselend te Petersburg en te Jásnaja Poljána. In de hoofdstad werd hij door al de klassen der maatschappij, in de letterkundige zoowel als in de wereldsche kringen, als een „Sebastopol-held” en als een veelbelovend schrijver met open armen ontvangen. Doch van het leven dat hij toen leidde, kan hij niet anders dan met walgingspreken: het was het leven van honderden jonge lieden — officieren der lijfwacht en *la jeunesse dorée* van zijn eigen stand — die hun tijd doorbrachten in de restaurants en *Café-Chantants* der Russische hoofdstad, in 't gezelschap van dobbelaars, paardentuischers, zigeuner-zangkoren en Fransche gelukzoeksters. Hij werd te dien tijde bevriend met Toergénjew en ontmoette hem dikwijls zoowel te Petersburg als te Jásnaja Poljána; de landgoederen der beide schrijvers lagen niet heel ver van elkander. Doch ofschoon zijn vriend Toergénjew destijds druk deelnam aan het uitgeven, te zamen met Herzen, van het vermaarde revolutionnaire blad *Kólokol* (*De Klok*; zie hoofdstuk VIII) schijnt Tolstóy daarin geen belang te hebben gesteld en ofschoon hij welbekend was met de redacteurs van het destijds beroemde maandschrift *Soureménnik* (*de Tijdgenoot*) dat den strijd voerde voor de vrijmaking der boeren en voor de algemeene vrijheid, sloot hij om de een of andere reden nooit vriendschap met de radicale leiders van dit tijdschrift: Tsjernysjéwskij, Dobroloébow, Mikcháïlow, en hunne makkers.

Over 't geheel schijnt de groote geestes- en hervormingsbeweging, die toen in Rusland aan den gang was, hem koud te hebben gelaten. Hij sloot zich niet aan bij de hervormingspartij. Nog minder was hij geneigd gemeene zaak te maken met de jonge nihilisten, die Toergénjew naar zijn beste vermogen in *Vaders en Zonen* had voorgesteld, en ook in de jaren zeventig hield hij zich verwijderd van de jongeren, wier leus was: „Wees het Volk” en met welke Tolstójk thans zooveel gemeen heeft. Den grond dier terughouding kennen wij niet. Was het, dat een diepe kloof den jongen epicuristischen aristocraat scheidde van de ultra-democratische schrijvers die, zooals Dobrolóebow, werkten, om socialistische en democratische denkbeelden in Rusland te verspreiden, of zelfs, zooals Rakchmétow in Tsjernysjéwskij's roman *Wat dient gedaan te worden?* het leven leidden van de boeren en aldus in praktijk brachten hetgeen Tolstójk twintig jaar later begon te prediken? Of werden zij van elkander verwijderd door het verschil in ouderdom tusschen den man van een-en-dertig jaar, die Tolstójk toenmaals was, en de jonge lieden van vooraan in de twintig, die reeds tot een nieuw geslacht behoorden en vol jeugdige hoogmoedige onverdraagzaamheid waren? En was het daarenboven niet het gevolg van het verschil in de theorieën, van het grondig verschil tusschen de denkbeelden der vooruitstrevende Russische radicalen, die toenmaals meeren-deels bewonderaars van een gouvernementeel Jacobinisme waren, en die van den volksman, van den géén-gouvernementman, die Tolstójk te dien tijde moet geweest zijn, zooals duidelijk bleek uit zijn ontkennende houding tegenover de Westersche beschaving en vooral uit het opvoedingswerk dat hij in 1861 in de school van Jásnaja Poljána begon?

De romans die Tolstójk gedurende die jaren (1856—1862) schreef, werpen niet veel licht op zijne geestesrichting, daar zij,

ofschoon grootendeels autobiografisch, vooral op vroegere tijdperken van zijn leven betrekking hebben. Aldus gaf hij nog twee Sebastopol-schetsen in 't licht. Zijne opmerkingsgave en krijgs-psychologie, waardoor hij den Russischen soldaat en vooral den eenvoudigen, niet theatrale held, die de ware winnaar der veldslagen is, zoo duidelijk leerde begrijpen, en ook zijn diep inzicht in den innerlijken geest van een leger, waarvan de overwinning of de nederlaag afhangen, werden reeds geopenbaard in die schetsen, die ontegenzeggelijk een nieuw uitgangspunt voor de krijgsliteratuur der geheele wereld vormen. Later, in *Oorlog en Vrede*, hebben die gaven zich tot eene merkwaardige schoonheid en waarheidsliefde ontwikkeld.

Jeugd: op zoek naar een Ideaal.

Jeugd, De Morgen van een Landheer en *Lucern* verschenen in dezelfde jaren. Zij maakten echter op ons, lezers, evenals op de letterkundige critici, een vreemden en vrij ongunstigen indruk. Wel bleef Tolstóï dezelfde groote schrijver: zijn talent bleek krachtiger geworden te zijn, en de levensvragen die hij behandelde, waren dieper en ruimer opgevat; doch, de helden, die schijnbaar de dragers waren van schrijvers denkbeelden, konden onze sympathie niet volkomen winnen. In *Kindsheid* en *Jongensjaren* hadden wij Irténew als jongen leeren kennen. Thans, in *Jeugd*, maakt Irténew kennis met Prins Nekloédow: zij sluiten nauwe vriendschap en beloven, dat zij elkander onbewimpeld hunne zedelijke zwakheden zullen opbiechten. Het spreekt vanzelf, dat zij die belofte niet altijd getrouw blijven, doch zij brengt hen tot een voortdurend zelfonderzoek, tot kortstondig berouw, dat het volgend oogenblik is vergeten, en tot een onvermijdelijk geestes-dualisme, dat een buitengewoon ontzenuwenden invloed uitoefent op het karakter der beide

jongelieden. De kwade vruchten van die zedelijke pogingen verbergt Tolstó j niet. Hij beschrijft ze omstandig met alle denkbare oprechtheid, doch hij schijnt ze niettemin zijn lezers als iets wenschelijks voor te houden, en daarmede konden wij niet instemmen.

De jeugd is ontegenzeggelijk de leeftijd waarin de geest open staat voor hoogere zedelijke idealen; het is de tijd waarin men zich van de onvolmaaktheden van de jongens- of meisjesjaren tracht te ontdoen. Dit doel wordt evenwel nooit bereikt door de middelen, die in de klooster- en jezuïeten-scholen aanbevolen worden. De eenige geschikte wijze is voor den jongen geest een nieuwe ruime wereld van gedachten te openen, hem te bevrijden van bijgeloof en vrees, hem bekend te maken met de plaats die de mensch in de natuur en het menschedom bekleedt, en vooral zijne liefde op te wekken voor een edele zaak en hem te leeren zijne krachten te stalen, teneinde eenmaal in staat te zijn voor die zaak te strijden. Het idealisme — dit is het vermogen om een dichterlijke liefde voor iets groots op te vatten en om de verwezenlijking ervan voor te bereiden — is het eenig zeker behoedsmiddel tegen al hetgeen de levenskrachten van den mensch vernielt: ondeugd, losbandigheid, enz. Die bezieling, die liefde voor een ideaal, plachten de Russische jonge lieden te vinden in de studentenkringen, waarvan Toergénjew ons zulke levendige beschrijvingen heeft gegeven. In de plaats daarvan blijven Irténew en Neklóedow gedurende hunne studentenjaren in hunne deftige aristocratische afzondering; zij zijn onbekwaam een hooger ideaal te begrijpen dat hun leven zou kunnen vervullen, en zij besteden hunne krachten aan vergeefsche pogingen tot een half-godsdienstige zedelijke volmaking, naar een plan dat misschien in de afzondering van een klooster goede uitslagen zou geven, maar dat gewoonlijk eindigt met mislukking midden in de verzoeken, waar-

aan een jongeling in de maatschappij bloot staat. Van die mislukking geeft Tolstóï, zooals hij gewoon is, eene volkomen ernstige en oprechte beschrijving.

De Morgen van een Landheer maakte eveneens een zonderlingen indruk. Het verhaal handelt over de mislukte philanthropische pogingen van een bezitter van lijfeigenen, die tracht zijne slaven gelukkig en rijk te maken, zonder er ooit aan te denken te beginnen met het onontbeerlijke begin, namelijk met de vrijmaking zijner slaven. In die jaren van afschaffing der lijfeigenschap en van geestdriftige verwachtingen moest een dergelijk verhaal als een anachronisme klinken, te meer, daar men ten tijde toen het verscheen niet wist dat het een stuk was van Tolstóï's autobiographie betreffende het jaar 1847, — toen hij zich te Jásnaja Poljana vestigde, onmiddellijk nadat hij de Universiteit had verlaten, en toen slechts zeer weinigen aan de vrijmaking der lijfeigenen dachten. Het was eene dier schetsen waarvan Brandes zoo terecht heeft gezegd dat Tolstóï erin over een episode van zijn eigen leven „hardop denkt”. De indruk dien het boek maakte was bijgevolg eenigszins gemengd en onbestemd. En toch, men kon niet anders dan het rijk objectief talent bewonderen dat reeds in *Kindsheid* en in de Sebastopol-schetsen zoo bewonderenswaardig was. Als hij spreekt van de boeren die b.v. eene dorschmachine (die, terloops gezegd, onbruikbaar is) weigeren, of van een boer die een steenen huis (op een grooten afstand van het dorp) van de hand wijst, ware het voor een beschaafd man zoo gemakkelijk, zoo echt menschelijk geweest, het wantrouwen dier lieden tegenover de maatregelen, die hun heer in hun belang nemen wil, aan hunne onwetendheid toe te schrijven. Doch geen spoor van een dergelijke redeneering ten gunste van den landheer wordt in het verhaal aangetroffen en de nadenkende lezer moet noodzakelijk

ten gunste van het gezond verstand der boeren besluiten.

Daarna verscheen *Lucern*. Daarin wordt verhaald, hoe dezelfde Neklóedow gebelgd was over de onverschilligheid van een gezelschap Engelsche toeristen, die op het balkon van een groot Zwitsersch hotel gezeten waren en weigerden een armen zanger, naar wiens liederen zij met zichtbare aandoening hadden geluisterd, een paar centen toe te werpen. Neklóedow brengt den zanger in de eetzaal van het hotel en onthaalt hem aldaar op eene flesch champagne, tot groote ergernis der Engelsche bezoekers. Neklóedow's gevoelens is ongetwijfeld zeer prijselijk; doch terwijl men het verhaal leest, lijdt men den heelen tijd voor den armen muzikant en men wordt verbittert tegen den Russischen edelman, die hem als een roede gebruikt om de toeristen te kastijden, zonder zelfs te bemerken hoezeer de oude man zich ellendig gevoelt gedurende die zedeles. Het ergste daarvan is, dat de schrijver zelf de ongerijmdheid van Neklóedow's handelwijs niet schijnt op te merken en niet voelt hoe een man met een echt menschlievend gemoed den zanger naar een klein wijnhuis had gebracht, en onder het ledigen van een *pichollette* gewonen wijn met hem vriendschappelijk had gepraat. Toch ontwaren wij hier weer al de kracht van Tolstó's talent. Hij beschrijft zoo eerlijk, zoo volledig, zoo getrouw, hoe de zanger zich niet op zijn gemak gevoelt gedurende het geheele tooneel, dat de lezer onvermijdelijk moet besluiten, dat het gedrag van den jongen aristocraat even onbehaaglijk is als dat der zelfvoldane Engelsen in het hotel, ofschoon zijn protest tegen hunne hardvochtigheid lofwaardig is. Tolstó's scheppingskracht verheft hem ver voorbij en boven zijn eigen theorieën.

Dit is niet het eenig geval waarin een dergelijke opmerking kan gemaakt worden ten opzichte van Tolstó's werk. Zijn oordeel over deze of gene daad, over dezen of genen held

mag verkeerd zijn, de waarde van zijne filosofie mag betwijfeld worden, de kracht van zijn beschrijvend talent en zijn letterkundige eerlijkheid blijven echter altijd zoo groot, dat hij dikwijls de gevoelens en de daden zijner helden tegen hun schepper laat spreken en iets bewijst, dat zeer verschillend is van hetgeen hij verlangde te bewijzen. ¹⁾ Dit is waarschijnlijk de reden waarom Toergénjew en wellicht andere letterkundige vrienden tot hem zeiden: „Breng uwe filosofie niet in uwe kunst! Verlaat u op uw kunstgevoel, en uwe scheppingen zullen grootsch zijn.” Niettegenstaande Tolstójs wantrouwen tegenover de wetenschap, moet ik inderdaad zeggen dat ik, telkens als ik zijne werken lees, het gevoel heb dat hij den meest wetenschappelijken blik bezit dien ik ooit bij een kunstenaar heb aangetroffen. Zijne besluiten mogen ongegrond zijn; in het waarnemen der feiten dwaalt hij echter nooit. Ware wetenschap en ware kunst zijn elkan- der niet vijandig, maar werken steeds harmonisch samen.

Kleinere Verhalen — De Kozakken.

Verscheidene romans en verhalen van Tolstójs verschenen in de jaren 1857—1862 (*De Sneeuwstorm*, *De twee Huzaren*, *Drie Dooden*, *De Kozakken*) en door ieder dezer won zijn talent nieuwe bewonderaars. Het eerste stukje is maar eene kleinigheid en toch is het een kleinood van kunst. Het handelt

¹⁾ Dit heeft de meeste critici getroffen. Aldus schreef Pisarew over *Oorlog en Vrede*: „De beelden die hij schiep hebben hun eigen leven, onafhankelijk van de bedoelingen van den schrijver; zij treden rechtstreeks met den lezer in gemeenschap, spreken voor zichzelf en brengen onvermijdelijk den lezer tot gedachten en besluiten, die nooit in het inzicht van den schrijver lagen en die hij misschien niet zou goedkeuren. (*Werken*, VI, blz. 420).

over een reiziger die gedurende een sneeuwstorm in de vlakten van Centraal-Rusland verdwaald is. Hetzelfde geldt van *De twee Huzaren*, waarin twee geslachten in enkele bladzijden met treffende nauwkeurigheid geschetst worden. Wat het diep pantheïstisch *Drie Dooden* betreft, waarin de dood van een rijke dame, van een armen paardenvoerman en van een berkenboom tegenover elkander worden gesteld, dit is een gedicht dat nevens Goethe's beste pantheïstische dichtstukken een plaats verdient, terwijl het verhaal, ten opzichte van zijne sociale beteekenis, reeds een voorbode is van den Tolstój van een lateren tijd.

De Kozakken is een autobiographische roman; hij handelt over het reeds vroeger vermelde tijdperk, toen Tolstój op vier-en-twintig-jarigen leeftijd het ijdele leven dat hij destijds leidde, ontvluchtte, zich naar Pyatigórsk begaf en daarna naar een eenzaam Kozakkendorp aan de Terek, alwaar hij ging jagen met den ouden Kozak Jerósjka en den jongen Loe-kásjka en alwaar, in het dichterlijk genot van een prachtige natuur, in het eenzaam leven van die kolonisten en in de zwijgende aanbidding van een Kozakken-meisje, zijn letterkundig genie ontwaakte.

Het verschijnen van dezen roman, waarin zich de geniaalste toetsen van een genie vertoonen, gaf aanleiding tot harts-tochtelijke discussiën.

Hij werd in 1852 begonnen, doch verscheen eerst in 1860, toen geheel Rusland angstig den uitslag afwachtte van den arbeid der comité's tot afschaffing der lijfeigenschap, en toen men voorzag, dat met de verdwijning der lijfeigenschap, de volledige uitroeijing van alle andere rotte, verouderde en barbaarsche instellingen uit vervlogen tijden zou begonnen worden. Tot het invoeren dier groote hervormingen zocht Rusland voorlichting en voorbeelden in de Westersche beschaving. En

nu kwam een jong schrijver die, in Rousseau's voetstappen tredend, tegen die beschaving te velde trok. Hij predikte een terugkeer tot de natuur en de verzaking van al de kunstmatigheid die wij beschaving noemen en die in waarheid niet anders is dan een armzalig surrogaat van het geluk dat vrije arbeid in de vrije natuur schenken kan. Iedereen kent in onzen tijd de grondgedachten van *De Kozakken*. Het is de tegenstelling tusschen het natuurlijk leven dier bewoners der steppen en het kunstmatig leven van den jongen officier die in hun midden wordt gebracht. Tolstó j verhaalt ons van de kloeke mannen die op de Amerikaansche kolonisten gelijken en zich ontwikkeld hebben in de steppen, aan den voet van het Kaukasisch gebergte, in een gevaarvol leven, waarbij kracht, weerstandsvermogen en kalme dapperheid de eerste vereischten zijn. In hun midden komt een ziekelijk product van ons half-intellectueel stadsleven, een man die zich bij elken stap den mindere van den Kozak Loekásjka voelt. Hij verlangt iets grootsch te volbrengen, maar hij heeft noch de geestelijke, noch de physische kracht om het ten uitvoer te brengen. Zelfs zijne liefde is niet de sterke, gezonde liefde van den steppenmenschen, maar een soort lichte zenuwprickeling die blijkbaar niet lang zal duren en in het Kozakken-meisje slechts eene gelijke rusteloosheid veroorzaakt, zonder ze te kunnen medesleepen. En als hij met haar spreekt van de liefde in welker kracht hij zelf niet gelooft, wijst zij hem af met de woorden: „Ga weg, gij zwakkeling!” Sommigen zagen in dien krachtigen roman dezelfde verheerlijking van den half wilden staat, die men meent bestaan te hebben bij eenige schrijvers der achttiende eeuw, en vooral bij Rousseau. Doch bij Tolstó j wordt, evenmin als bij Rousseau, iets dergelijks aangetroffen. Tolstó j begreep echter dat in het leven der Kozakken meer *vitaleiteit*, meer sterkte, meer kracht lag dan in het leven van

een hooggeboren held dat hij had geleid — en hij deelde dit mede in een heerlijken, treffenden vorm. Zijn held — één uit vele duizenden van dit type — bezit geen enkel der vermogens, die door lichamelijken arbeid en door den strijd tegen de natuur worden verkregen; en hij is evenzeer verstoken van de bekwaamheden die de wetenschap en de ware beschaving hem hadden kunnen schenken. Een waarlijk machtige geest vraagt zich niet elk oogenblik af: „heb ik gelijk, of heb ik ongelijk?” Hij voelt dat er beginselen zijn, waarop hij steunen kan. Hetzelfde geldt van de zedelijke kracht. Zij weet in hoever zij op zichzelf kan vertrouwen. Doch, evenals zoovele duizenden die tot de beschaafde klassen behooren, is Neklóedow daartoe onbekwaam. Hij is een zwakkeling, en Tolstóy beschreef zijn geestelijke en zedelijke zwakheid met eene duidelijkheid die een diepen indruk moest maken.

Opvoedingswerk.

In de jaren 1859—1862 heerschte over geheel Rusland de strijd tusschen de „vaders” en de „zonen”, die aanleiding gaf tot de hevigste aanvallen tegen het jongere geslacht, zelfs vanwege een zoo „objectief” schrijver als Gontsjarów, zonder over Písemskij en verscheidene anderen te spreken. Wij weten echter niet, aan welke zijde Tolstóy’s sympathie was. Het moet evenwel gezegd worden, dat hij gedurende het grootste gedeelte van dien tijd in het buitenland verbleef met zijn ouderen broeder Nicolaas, die in het zuiden van Frankrijk aan de tering stierf. Wij weten slechts, dat de onmacht der Westersche beschaving, om aan de groote massa van het volk ook maar eenigszins geluk en gelijkheid aan te brengen, op Tolstóy een diepen indruk maakte; en Wengérow deelt ons mede dat

Auerbach, die te dien tijde zijne verhalen van het Schwarzwald-gebergte uit het leven der boeren schreef en volksalmanakken uitgaf, en Proudhon, die toen te Brussel in ballingschap leefde, de eenige mannen van beteekenis waren die hij tijdens zijne reizen in het buitenland ging opzoeken.

Tolstójk keerde naar Rusland terug op het oogenblik dat de lijfeigenschap was afgeschaft, en nam eene plaats aan van *mirowój posrédnik* of scheidsrechter tusschen de landeigenaars en de vrijgemaakte lijfeigenen; hij vestigde zich te Jásnaja Poljána en begon aldaar zijn opvoedkundig werk. Hij vatte dit op naar een geheel onafhankelijk plan — d.i. naar zuiver anarchistische beginselen, volkomen vrij van de kunstmatige methoden die door Duitsche pedagogen waren uitgewerkt en in Rusland buitengewoon bewonderd werden. Er bestond hoegeenaamd geen discipline in zijne school. In plaats van een bepaald leerplan te volgen bij het geven van onderwijs, zeide Tolstójk, dat de leeraar zelf van de kinderen moest leeren wat hij hun moest onderwijzen, en dat hij zijn onderwijs moest aanpassen aan de individueele neigingen en bekwaamheden van ieder kind. Tolstójk paste dit toe op zijne leerlingen en verkreeg uitstekende resultaten. Aan zijne methodes werd evenwel tot nog toe maar weinig aandacht geschonken en slechts één groot schrijver — een dichter, William Morris — heeft dezelfde vrije opvoeding aangeprezen (in *News from Nowhere*¹⁾). Wij mogen er echter zeker van zijn, dat, als Tolstójk's aanteekeningen over zijn onderwijs te Jásnaja Poljána eenmaal door een begaafd leeraar zullen bestudeerd worden, zooals Rousseau's Emile door Froebel bestudeerd werd, zij het uitgangspunt zullen vormen van een opvoedkundige hervorming die veel grondiger zal zijn dan de hervormingen van Pestalozzi en Froebel.

¹⁾ Opgenomen in de „Internationale Bibliotheek” onder den titel: *Nieuws uit Nergensoord*. Amsterdam, S. L. van Looy.

Het is thans bekend, dat de voortzetting van zijn opvoedkundige proef door het Russisch Gouvernement werd belet. Terwijl Tolstójk van zijn landgoed afwezig was, werd door gendarmes eene huiszoeking gedaan; zij verschrikten niet alleen Tolstójk's oude tante in die mate dat zij daarna ziek werd, maar zij doorzochten elk hoekje van het huis en lazen hardop en onder toevoeging van cynische opmerkingen een zeer intiem dagboek, dat de groote schrijver sedert zijne jeugd had bijgehouden. Verdere huiszoekingen werden in uitzicht gesteld; Tolstójk vatte dientengevolge het plan op, voorgoed naar Londen te verhuizen, en liet door Gravin A. A. Tolstája Alexander II waarschuwen, dat hij steeds een geladen revolver bij zich droeg en dat hij den eersten officier van politie die het wagen zou zijn huis in te treden, zou neerschieten. Het spreekt vanzelf, dat de school moest gesloten worden.

Oorlog en Vrede.

In het jaar 1862 huwde Tolstójk met de jonge dochter van een dokter van Moskou, Bers; hij verbleef daarna schier onafgebroken op zijn landgoed in Toela en gedurende de eerstvolgende vijftien of zestien jaren besteedde hij zijn tijd aan zijn groot werk, *Oorlog en Vrede*, en vervolgens aan *Anna Karénina*. Zijn eerste voornemen was, een grooten historischen roman, *De Decembristen* (1), te schrijven (waarschijnlijk opgemaakt uit familie-overleveringen en -bescheiden) en hij voltooide in 1863 het eerste hoofdstuk daarvan (Deel III van zijne *Werken*, in het Russisch; Moskou, 10e uitgave). Doch terwijl hij trachtte de typen der Decembristen uit te werken, zal hij zich in de dagen van den grooten oorlog van 1812 verplaatst hebben. Hij had daarover zooveel vernomen door de familie-overleveringen der

(1) Zie Hoofdstuk I, blz. 45.

Tolstój's en der Wolkhónskij's en die oorlog had zooveel gemeen met den Krim-oorlog, dien hij zelf had medegemaakt, dat hij er toe gebracht werd, dat heldentijdvak te beschrijven in zijn groot werk *Oorlog en Vrede*, dat in geen enkele literatuur zijn wedergade heeft.

Een geheel tijdperk, van 1805 tot 1812, herleeft in die boekdeelen en de beteekenis ervan treedt te voorschijn — niet uit het oogpunt van den conventioneelen geschiedschrijver, maar zooals het begrepen werd door diegenen die in die jaren leefden en handelend optraden. De geheele maatschappij uit dien tijd komt den lezer onder het oog, zoowel de hoogste kringen met hunne hartverscheurende lichtzinnigheid, hunne conventioneele wijze van denken en hunne oppervlakkigheid, als de laatste soldaat van het leger, die den last droeg van dien vreeselijken strijd, alsof het een soort beproeving was die den Russen door een hoogere macht was opgelegd, en die zich zelfen zijn eigen leed vergat in het leven en het lijden der natie. Terwijl wij dit heldendicht van Rusland's grooten strijd tegen West-Europa lezen, worden tallooze onderscheiden tooneelen, gebeurtenissen en kleinere episoden voor ons ontrold, doorweven met aangrijpende verdichte verhalen: een toongevend salon te Petersburg, het salon van een persoon die bij de Keizerin Douairière in de intimiteit wordt toegelaten; de kamers van de Russische diplomaten in Oostenrijk en aan het Oostenrijksch Hof; het zorgeloos leven der familie Róstow te Moskou en op haar landgoed; het strenge huis van den ouden generaal, Prins Bolkónskij; het leven in het kamp van den Russischen generalen staf en van Napoleon aan den eenen kant en dat van een eenvoudig huzaren-regiment of van eene veldbatterij aan den anderen kant, en dan de wereldberoemde veldslagen, Schöngraben, de ramp van Austerlitz, Smolénsk en Borodinó; het verlaten en de brand van Moskou; het leven dier Rus-

sische gevangenen die tijdens den brand werden aangehouden en in troepen ter dood werden gebracht; en eindelijk de gruwelen van Napoleon's aftocht en de guerilla.

Wij maken kennis met meer dan honderd verschillende personen en ieder dezer is zoo voortreffelijk beschreven, met zijn eigen scherp afgeteekende *menschelijke* physionomie, dat hij zich aan ons vertoont met zijne individualiteit, die duidelijk onderscheiden is tusschen de talrijke andere die in hetzelfde groote drama optreden. Het is niet gemakkelijk, zelfs den minst belangrijke dier personen te vergeten, het mag een van de ministers van Alexander I zijn, of een oppasser van een officier der ruitery. Ja, ieder ongenoemd militair der verschillende korpsen — de infanterie-soldaat, de huzaar, of de artillerist — heeft zijn persoonlijke physionomie; zelfs de verschillende rijpaarden van Róstow of van Denísow onderscheiden zich door individueele trekken. Als wij nadenken over de verscheidenheid der menschelijke karakters die ons in deze bladzijden worden voorgesteld, krijgen wij den indruk van een onafzienbare menigte, van eene reeks historische gebeurtenissen, die ons toeschijnen alsof wij ze zelf hadden doorleefd, van een geheele natie die door rampspoed wordt opgejaagd. Uit die menigte rijzen enkele beelden op van menschen die wij in *Oorlog en Vrede* hebben bemind, of die ons hebben doen lijden, toen zij door onheilen werden getroffen of toen zij zelven de oorzaak werden van het onheil van anderen, zooals b.v. de oude gravin Róstow en Sónitsjka. Die beelden blijven in ons geheugen geprent, verheffen zich boven de menigte en geven aan die menigte den schijn der werkelijkheid, evenals kleine bijzonderheden het beeld van een held aanschouwelijk maken.

De groote moeilijkheid bij het schrijven van een historischen roman ligt niet zoozeer in het voorstellen der ondergeschikte

personen als in het afschilderen der historische figuren, die de hoofdrol vervullen van het geschiedkundig drama en derwijze dienen beschreven te worden, dat zij werkelijk levende menschen zijn. En juist daarin is Tolstójk op onovertroffen wijze geslaagd. Zijn Bagration, zijn Alexander I, zijn Napoleon en zijn Koetóezow zijn levende menschen, die zoo aanschouwelijk worden voorgesteld, dat de lezer ze *ziet* en een penseel zou willen hebben om ze op het doek te schilderen, of hunne bewegingen en wijze van spreken zou willen nabootsen.

De „philosofie van den Oorlog”, die Tolstójk in *Oorlog en Vrede* heeft ontwikkeld, verwekte, zooals bekend is, hartschoetelijke discussiën en gaf aanleiding tot bittere critiek; en toch kan hare welgegrondheid niet langer betwist worden. Zij wordt trouwens aangenomen door diegenen die het innerlijke van den oorlog kennen of het handelend optreden eener menschenmassa hebben gadegeslagen. Het spreekt vanzelf, dat personen die den oorlog uit verslagen van couranten kennen, en in ’t bijzonder zulke officieren die een „verbeterd” rapport van een veldslag herhaalde malen hebben opgezegd — zooals zij hadden gewenscht dat het ware geschied, en waarin zij aan zichzelf eene belangrijke rol toekennen — het spreekt vanzelf, dat zulke personen niet zullen instemmen met Tolstójk’s beschrijvingen van „helden”. Het is echter voldoende te lezen hetgeen Moltke en Bismarck b.v. over den oorlog van 1870—1871 in hunne particuliere brieven schreven, of wel een eenvoudige, eerlijke beschrijving van de een of andere historische gebeurtenis, zooals wij er soms aantreffen, om Tolstójk’s opvatting van den oorlog te begrijpen, en tevens zijne meening omtrent de uiterst beperkte rol die helden bij historische gebeurtenissen vervullen. De artillerie-officier Timóckhin, die in de middelstelling van Schöngraben door zijne oversten werd vergeten en met verstand en beleid, den heelen dag door met zijne vier ka-

nonnen bleef vuren en aldus de verdelging der Russische achterhoede bij het einde van den veldslag voorkwam, werd door Tolstóy geenszins verzonnen. Dergelijke Timókchin's had hij te Sebastopol maar al te goed leeren kennen. Zij zijn, de heele wereld door, de ware levenskracht van elk leger en het geluk der wapens hangt oneindig meer af van het getal der Timókchin's dan van het genie der hoogere bevelhebbers. Op dit punt zijn Tolstóy en Moltke het onderling eens en komen zij geenszins overeen met den „oorlogscorrespondent" en met de geschiedschrijvers van den Generalen Staf.

Een minder begaafd schrijver dan Tolstóy zou er misschien niet in geslaagd zijn, den lezer te overtuigen van de gegrondheid eener dergelijke stelling; doch in *Oorlog en Vrede* wordt zij als 't ware uit zichzelf duidelijk. Tolstóy's Koetoézow is een zeer gewoon mensch; — dit was hij werkelijk — maar hij was een groot man, juist omdat hij den onvermijdelijken en schier fatalen gang der gebeurtenissen voorzag en in plaats van te beweren dat hij ze leiden kon, eenvoudig zijn best deed om de krachten van zijn leger, derwijze aan te wenden, dat nog grootere rampen vermeden werden.

Het behoeft nauwelijks gezegd, dat *Oorlog en Vrede* een machtige aanklacht is tegen den oorlog. De invloed dien de groote schrijver in deze richting op zijne tijdgenooten heeft uitgeoefend, wordt op dit oogenblik in Rusland waargenomen. Hij werd reeds ondervonden tijdens den grooten Turkschen oorlog van 1877—1878, toen het volstrekt onmogelijk was in Rusland een oorlogs-correspondent te vinden die zou beschreven hebben hoe „wij den vijand met schroot hadden ingepeperd" of „hoe wij ze als kegels neergeschoten hadden". En had men een man gevonden die in zijne brieven dergelijke overblijfselen van barbaarschheid liet blijken, geen blad zou het gewaagd hebben ze te drukken. Het algemeen karakter

van den Russischen oorlogs-correspondent was geheel veranderd; en tijdens denzelfden oorlog bevonden zich mannen als de romanschrijver Gársjin en de schilder Weresjtsjagin, wier levenstaak het werd den oorlog te bestrijden, aan het front van het leger.

Iedereen, die *Oorlog en Vrede* heeft gelezen, herinnert zich ongetwijfeld het harde lot van Pierre en zijne vriendschap met den soldaat Karatájew. Men voelt dat Tolstóï vol bewondering is voor de kalme filosofie van dien man uit het volk — een typisch vertegenwoordiger van den gewonen, met gezond verstand bedeeden Russischen boer. Sommige letterkundige critici besloten, dat Tolstóï daarbij een soort van Oostersch fatalisme predikte. Volgens onze tegenwoordige meening is dit geenszins het geval. Karatájew, een consequent pantheïst, weet alleen, dat er natuurlijke rampen zijn waartegen men zich onmogelijk kan verzetten; en hij weet, dat de ongelukken die hem treffen — zijn persoonlijk lijden en het eventueel neerschieten van een aantal krijgsgevangenen, waaronder hij zich mogelijk morgen kan bevinden, — de onvermijdelijke gevolgen zijn van een veel grootere gebeurtenis: van de gewapende botsing tusschen natiën, die, eenmaal aan den gang zijnde, haar loop vervolgt met heel haar teugelloozen nasleep van weerzinwekkende gevolgen. Karatájew gedraagt zich als eene dier koeien op eene alpenhelling, waarvan de filosoof Guyau melding maakt: als zij gewaar wordt, dat zij langs den steilen wand benedenwaarts glijdt, wendt zij eerst wanhopige pogingen aan om zich staande te houden, doch als zij ondervindt, dat geen krachtsinspanning het noodlottig afglijden kan tegenhouden, laat zij zich gelaten in den afgrond storten. Karatájew onderwerpt zich aan het onvermijdelijke; maar een fatalist is hij niet. Had hij gevoeld, dat hij door krachtsinspanning den oorlog kon beletten, dan zou hij al het mogelijke

hebben gedaan. Trouwens, als Pierre aan het einde van het werk aan Natásja, zijne vrouw, mededeelt dat hij zich bij de Decembristen gaat aansluiten (dit wordt wegens de censuur in bedekte woorden gezegd, doch een Russische lezer verstaat het niettemin) en als zij hem vraagt „of Platón Karatájew het zou goedkeuren?” antwoordt Pierre na een oogenblik nadenkens, beslist: „Ja, dat zou hij”.

Het is mij niet bekend wat een Franschman, of een Engelschman, of een Duitscher voelt, als hij *Oorlog en Vrede* leest. Beschaafde Engelschen hebben mij gezegd dat zij het boek vervelend vonden — maar ik weet dat de lectuur van ieder tooneel in *Oorlog en Vrede* eene bron van onbeschrijflijk aesthetisch genot is voor een Rus. Evenals zoovele Russen heb ik het boek verscheidene malen gelezen en mocht men mij vragen welke tooneelen mij het meest hebben verrukt, het zou mij onmogelijk zijn eene keus te doen: de verdichte verhalen uit het leven der kinderen, de massa-effecten in de krijgstooneelen, het regiments-leven, de onnavolgbare tafereelen uit het leven der hof-aristocratie, de kleine bijzonderheden over Napoleon of Koetóezow, of over het leven van de Rostow's, het diner, de jacht, het vertrek uit Moskou..... enz.

Velen ergeren zich bij het lezen van dit historisch dichtstuk, als zij hun held, Napoleon, zoozeer gekleineerd en zelfs ten spot gesteld zien. De Napoleon die naar Rusland kwam, was echter niet langer de man die de legerscharen der *sans-culottes* had bezielde, toen zij in hun eerste krijgstochten oostwaarts, tegen de lijfeigenschap, het absolutisme en de inquisitie te velde trokken. Elk mensch die een hooge plaats bekleedt is in zekere mate komediant — zooals Tolstóij op vele plaatsen van zijn groot werk zoo heerlijk aantoont — en onder de komedianten was Napoleon voorzeker niet de laatste. En toen hij naar Rusland kwam, was hij een Keizer, bedorven door de

vleierijen der hovelingen van geheel Europa en door de afgodische vereering der massa, die hem het werk toeschreef, dat de vrucht was van de ontzaglijke beweging der gemoe deren die door de Groote Revolutie werd teweeggebracht, en in hem dientengevolge een halven god zag; — toen hij naar Rusland kwam, had de komediant de overhand gekregen in den man, die vroeger de belichaming was geweest van de jeugdige energie der plotseling ontwaakte Fransche natie, die was verschenen als de uitdrukking dier ontwaking en door wien hare kracht nog was vergroot. Aan deze omstandigheden had Napoleon de tooverkracht te danken die zijn naam op zijne tijdgenooten uitoefende. Koetoézow zelf moet te Smolensk die tooverkracht hebben gevoeld, toen hij, in plaats van den leeuw tot een wanhopig gevecht uit te dagen, hem liever den aftocht vergemakkelijkte.

Anna Karénina.

Van al Tolstójs romans is het *Anna Karénina* die het meest gelezen werd in alle talen. Als kunstwerk beschouwd, is het een meesterstuk. Reeds bij het allereerste optreden der heldin voelt men dat die vrouw een drama met zich zal medebren gen. Van den eersten aanvang af staat haar tragisch einde even onvermijdelijk vast als in een drama van Shakespeare. In dit opzicht is de roman door en door getrouw aan het leven. Het is een stukje werkelijk leven dat voor ons ligt. Gewoonlijk munt Tolstójs niet uit in zijne beschrijvingen van vrouwen — uitgezonderd in die van zeer jonge meisjes — en ik meen niet dat Anna Karénina zelf een zoo diepe, zoo psychologisch volledige, zoo levende schepping is als zij had

kunnen zijn; maar de minder ongewone vrouw, Dolly, is tintelend van leven. Wat de verschillende tafereelen van den roman betreft: de baltafereelen, de wedrennen der officieren, het familieleven van Dolly, de landelijke tafereelen op Lévin's landgoed, de dood van zijn broeder, enz., zij zijn alle op zulke wijze afgeschilderd dat *Anna Karénina* uit het oogpunt der kunst zelfs onder de vele heerlijke geschriften van Tolstóï aan het hoofd staat.

En niettegenstaande dit alles, maakte het boek in Rusland toch een beslist ongunstigen indruk. Het bracht Tolstóï gelukwensen aan uit het reactionnaire kamp en werd door het vooruitstrevend gedeelte der maatschappij zeer koel onthaald. De waarheid is, dat het vraagstuk van het huwelijk en van de eventuele scheiding van man en vrouw, in Rusland door de beste mannen en vrouwen, in de letterkunde zoowel als in het leven, op de ernstigste wijze was gediscuteerd geworden. Het spreekt vanzelf, dat zulke lichtvaardige onverschilligheid ten opzichte van het huwelijk, als gestadig wordt aan den dag gebracht door de scheidingsprocessen in de hogere standen, onvoorwaardelijk en volkomen afgekeurd werd; en dat iedere vorm van bedrog, zooals in talloze Fransche romans beschreven wordt, uit elke eerlijke bespreking der vraag was gebannen. Doch nadat de lichtvaardigheid en het bedrog waarvan hier sprake is, strengelijk waren gebrandmerkt, werd het recht op een nieuwe, een ernstige en diepe liefde, die zou ontstaan na jaren van een gelukkig huwelijksleven, met des te meer nadruk onderzocht. Tsjernysjéwskij's roman „*Wat dient gedaan te worden*” kan beschouwd worden als de beste uitdrukking der meeningen over het huwelijk, die in het beste gedeelte van het jongere geslacht waren in zwang gekomen. Als gij eens gehuwd zijt, werd gezegd, laat u niet lichtzinnig in met minnarijen of met zoogenaamde „flirt”. Niet elke opwelling van hartstocht ver-

dient den naam nieuwe liefde en wat soms als liefde wordt beschreven, is in vele gevallen niets anders dan een voorbijgaand verlangen. Al was het zelfs ware liefde, eer een oprechte en diepe liefde is kunnen ontstaan, is er in de meeste gevallen een periode gedurende welke elke partij tijd heeft om na te denken over de gevolgen, die de beginnende tegenigheid na zich zou sleepen, indien zij in een dusdanige liefde overging. Met dit alles zijn er evenwel gevallen waar een nieuwe liefde ontstaat en er zijn gevallen waar dit schier onvermijdelijk geschiedt, b.v. als een meisje bijna tegen haar zin in den echt treedt tengevolge van het aandringen van haar minnaar, of als zij te zamen zijn gehuwd zonder elkander eerst goed te begrijpen, of als een der echtgenooten getrouw is gebleven aan zijn streven naar een hooger ideaal, terwijl de andere, na een tijdlang het masker eener idealistische levensopvatting te hebben gedragen, in de philisterzaligheid der gewarmde pantoffels vervalt. In dergelijke gevallen is de scheiding niet alleen onvermijdelijk, maar zij is dikwijls wenschelijk voor de beide partijen. Het zal voor beiden verkieslijker zijn de beproevingen door te maken die eene scheiding teweegbrengt (eerlijke gemoederen worden door dergelijke beproevingen gelouterd) dan geheel het verdere leven van een der echtgenooten — en in de meeste gevallen van beiden — te verwoesten, en bovendien de noodlottige gevolgen te gemoet te gaan die een samenleven onder dergelijke omstandigheden voor de kinderen hebben moet. Dit was althans het besluit waartoe de Russische letterkunde zoowel als het beste gedeelte onzer maatschappij gekomen was.

En nu verscheen Tolstóï met *Anna Karénina*, die als motto de dreigende Bijbelspreuk droeg: „Mij komt de wraecke toe: ik sal 't vergelden”, en waarin de Bijbelsche wraak neerkomt op de ongelukkige Karénina, die na hare echtscheiding door

zelfmoord een einde maakt aan haar lijden. Het was zeer natuurlijk, dat de Russische critici Tolstó's zienswijs niet konden deelen. In Karénina's geval kon geen sprake zijn van „wraak”. Toen zij nog een jong meisje was, werd zij uitgehuwelijkt aan een oud en onbehaaglijk man. Te dien tijde gaf zij zich niet goed rekenschap van hetgeen zij deed en niemand lichtte haar daarover in. Ze wist niet wat liefde is, en ondervond dit voor de eerste maal toen zij Wrónskij zag. Bedrog was voor haar ondenkbaar en het handhaven van een louter conventioneel huwelijk ware een offer geweest waardoor zij haar echtgenoot noch haar kind gelukkiger zou hebben gemaakt. Scheiding en een nieuw leven met Wrónskij, die haar oprecht beminde, was de eenig mogelijke uitkomst. In elk geval, als Anna Karénina's geschiedenis tragisch moest eindigen, was dit geenszins het gevolg van eene daad van opperste gerechtigheid. Als altijd had Tolstoj's eerlijk kunstrijk talent zelf een andere reden — de ware — aangewezen: het was Wrónskij's en Anna Karénina's inconsequentie. Toen Karénina van haar man was gescheiden en de openbare meening had getrotseerd — d.i. het oordeel van vrouwen die, zooals Tolstó zelf aantoonde, niet deugdzaam genoeg waren om eenig recht te hebben in die zaak mede te spreken — hadden zij noch Wrónskij den moed, volkomen af te breken met dat gezelschap, waarvan Tolstó de ijdelheid zoo goed kent en zoo voortreffelijk beschrijft. In plaats daarvan was het beider grootste becommerring, bij hunne terugkomst te Petersburg, te weten hoe Betsy en andere dergelijke vrouwen Anna Karénina zouden onthalen indien zij in haar midden verscheen. En het was het oordeel der Betsy's — en geenszins de Bovennatuurlijke Gerechtigheid — die de arme Karénina er toe bracht een einde aan haar leven te maken.

Godsdienstige crisis.

Een ieder kent de diepe verandering die in Tolstójs opvatting van het leven ontstond in de jaren 1875—1878, toen hij ongeveer vijftig jaar oud was. Ik meen niet dat iemand het recht heeft hetgeen in de verborgen diepten van eens andermans ziel is omgegaan, in 't openbaar te bespreken. Doch door ons zelf het innerlijk drama en den strijd te beschrijven die hij heeft doorgemaakt, heeft de groote schrijver ons als 't ware uitgenoodigd te onderzoeken, of hij in zijne redeneeringen en gevolgtrekkingen gelijk heeft; en als wij ons bepalen tot de psychologische bouwstoffen die hij ons heeft verstrekt, kunnen wij eene bespreking aangaan zonder op onbescheiden wijze de drijfveer zijner daden daarin te mengen.

Het is hoogst merkwaardig, bij het herlezen van Tolstójs vroegere werken te constateeren, dat de denkbeelden die hij thans voorstaat, reeds in zijn eerste geschriften te voorschijn kwamen. Vraagstukken van filosofischen aard en andere betreffende de zedelijke grondbeginselen van het leven wekten reeds in zijn vroege jeugd zijne belangstelling op. Toen hij zestien jaar oud was hield hij zich onledig met het lezen van filosofische werken en gedurende zijn studententijd, en zelfs „in de stormachtige dagen van hartstocht” rezen vragen betreffende de wijze waarop men leven moet, in al hare belangrijkheid voor zijn geest op. Zijn autobiographische romans, in 't bijzonder *Jeugd*, dragen de sporen van dien inwendigen arbeid van zijn geest, ofschoon hij, zooals hij te kennen geeft in *Mijn Biecht*, nooit alles heeft gezegd wat hij daarover had kunnen zeggen. Het is trouwens duidelijk dat hij, hoewel hij zijne geestesrichting in die jaren beschrijft als die van een „philosophisch nihilist”, nooit wezenlijk het geloof zijner

kindsheid heeft laten varen. ⁽¹⁾ Hij was steeds een bewonderaar en een discipel van Rousseau. In zijne geschriften over opvoeding (bijeengebracht in Deel IV der 10e Moskousche uitgaaf zijner *Werken*) worden de meeste brandende sociale vraagstukken die hij in latere jaren heeft besproken, op zeer radicale wijze behandeld. Deze vragen kwelden hem zelfs toenmaals zoozeer — tijdens zijn opvoedingswerk te Jásnaja Poljana en toen hij scheidsrechter was, d.i. in 1861-1862 — dat hij grooten afkeer gevoelde voor het onvermijdelijk dualisme van zijn toestand als welwillend landheer, naar zijn eigen woorden: „Ik had toen wellicht de crisis doorgemaakt die ik vijftien jaar later doorleefde, had niet een nieuwe zijde van het leven, namelijk het echtelijk leven, mij redding beloofd.” Met andere woorden, Tolstój was op het punt om de denkbelden der bevoorrechte klasse over Eigendom en Arbeid te verwerpen en om zich aan te sluiten bij de groote beweging, die reeds in Rusland opkwam. Dit zou hij waarschijnlijk hebben gedaan, had niet een nieuwe wereld van liefde, van huiselijk geluk en van huiselijke belangen, waarin hij met al de kracht zijner hartstochtelijke natuur geheel opging, de banden nauwer toegehaald die hem aan zijn eigen maatschappelijke klasse hechtten.

De kunst moet eveneens hebben medegeholpen om zijne aandacht af te wenden van het sociaal vraagstuk — althans van de economische zijden daarvan. In *Oorlog en Vrede* zette hij de filosofie der massa ten aanzien van *helden* uiteen, eene filosofie die te dien tijde, in het ontwikkeld gedeelte van het publiek in geheel Europa, slechts door zeer enkele

(1) *Inleiding tot de Kritiek der Dogmatische Theologie en tot eene analyse der Christelijke Leer of Mijn Biecht*; Band I van Tsjertkow's uitgaaf der *Werken die door de Russische Censuur zijn verboden* (Russisch), Christchurch, 1902, blz. 13.

personen zou aangenomen geworden zijn. Was het zijn dichterlijk genie dat hem had geopenbaard, welke rol de massa in den grooten oorlog van 1812 had vervuld en hem had geleerd dat al hetgeen in de geschiedenis groot is, werd tot stand gebracht door de massa, niet door de helden? Of was dit slechts een verdere ontwikkeling der denkbeelden die hem bezielde, toen hij zijn Jásnaja-Poljana-school stichtte, in strijd met al de opvoedings-theorieën die, in 't belang der bevoorrechte klasse, door Kerk en Staat waren uitgewerkt geworden? In elk geval moet hij in *Oorlog en Vrede* een vraagstuk hebben gevonden, belangrijk genoeg om zijn geest gedurende vele jaren geheel bezig te houden; en terwijl hij dit reusachtig werk schreef, waarin hij trachtte een nieuwe opvatting der geschiedenis uiteen te zetten, moet hij gevoeld hebben dat hij in zijn streven op den goeden weg was.

Anna Karénina, waarin het wijsgeerig streven en de zucht naar hervormingen minder sterk uitgesproken zijn, moet aan Tolstóïj de gelegenheid hebben gegeven, nog eens de ijdelheid van het leven der werkelooze klasse te gevoelen en met al zijn dichterlijke scheppingskracht op het tooneel te brengen, in tegenstelling met het leven en den arbeid der boeren. En het was terwijl hij de laatste hand legde aan dien roman, dat hij zich volkomen begon bewust te worden hoe weinig zijn eigen leven strookte met de idealen zijner vroegere jaren.

Toen moet een geweldige strijd zijn ontstaan in den geest van den grooten schrijver. Het communistisch gevoel dat hem ertoe had gebracht nadruk te leggen op het voorval met den zanger te Lucern, en er een scherpe aanklacht bij te voegen tegen de beschaving der bezittende klasse; de geestesrichting die hem in *Holstomyjér: de Geschiedenis van een Paard* een strenge critiek tegen den persoonlijken eigendom had ingegeven; de anarchistische denkbeelden die hem (in zijne ar-

tikels over de opvoeding te Jásnaja Poljana) brachten tot ontkenning van de beschaving die op Kapitalisme en Staat is gesteund; en aan den anderen kant zijne denkbeelden over den persoonlijken eigendom, die hij trachtte in overeenstemming te brengen met zijne communistische strekkingen (zie het gesprek tusschen de gebroeders Lévin in *Anna Karénina*), zijn gebrek aan sympathie voor de partijen die tegenover de Russische regeering stonden, en tevens zijn onweerstaanbare, diep ingewortelde afkeer voor die regeering, — al die gedachten hebben ongetwijfeld in den geest van Tolstójk aanleiding gegeven tot een hevigen strijd, met al de driftige onstuimigheid die voor Tolstójk, evenals voor elk man van genie, kenmerkend is. Die gestadige tegenstrijdigheid was zoozeer in 't oog vallend, dat minder scherpzinnige Russische critici en de *Gazet van Moskou*, die de lijfeigenschap verdedigden, Tolstójk beschouwden als iemand die voor het reactionnair kamp gewonnen was, terwijl de begaafde criticus Michailówsjkij in 1875, onder den titel *De Rechterhand en de Linkerhand van Graaf Tolstójk*, eene reeks merkwaardige artikels uitgaf, waarin hij de twee menschen afteekende die in den persoon van den grooten schrijver gestadig met elkander in strijd waren. In deze artikels onderzocht de jonge criticus, die een groot bewonderaar van Tolstójk was, de vooruitstrevende denkbeelden die hij in zijne geschriften over opvoeding had uiteengezet, en stelde ze tegenover de zonderling conservatieve gedachten die Tolstójk in zijn latere geschriften had uitgedrukt. Ten slotte voorspelde Michailówsjkij eene crisis, die de groote schrijver onvermijdelijk tegemoet ging. „Ik wil niet spreken van *Anna Karénina*”, schreef hij, „vooreerst omdat deze roman nog niet voleindigd is, en ten tweede, omdat men daarover of wel zeer uitvoerig of wel in 't geheel niet moet spreken. Ik wil alleen doen opmerken dat wij in dit boek,

veel oppervlakkiger en juist daarom wellicht duidelijker dan in eenig ander geschrift, de sporen ontdekken van het drama dat in de ziel van den schrijver omgaat. Wij vragen ons af wat zoo een man te doen staat, hoe hij leven kan, hoe hij zich onttrekken zal aan de vergiftiging zijner zelfbewustheid die elk oogenblik insluit in de genoegens van een welvoldane behoefte? Ongetwijfeld zal hij, al was het ook instinctmatig, naar middelen zoeken om een einde te maken aan het innerlijk drama zijner ziel, om het gordijn te laten vallen; doch, op welke wijze? Ik meen dat een gewoon mensch, die zich in een dergelijken toestand zou bevinden, eindigen zou met zelfmoord te begaan of met zich aan den drank over te geven. Een man van beteekenis zal daarentegen andere uitwegen zoeken, en verscheidene dergelijke uitwegen zijn denkbaar." (Zie het tijdschrift *Otetsjestwennyya Zapiski*, Juni, 1875; ook Michailówskij's *Werken*, Band III, blz. 491).

Een dier uitwegen, vervolgt Michailówskij, ware voor het volk te schrijven. Het spreekt echter vanzelf dat slechts zeer enkelen het geluk hebben, bedeed te zijn met het talent en de bekwaamheid die daartoe worden vereischt:

En als hij (Tolstó) nu eenmaal overtuigd is dat de natie uit twee helften bestaat en dat zelfs de onschuldige genoegens van de eene helft tot nadeel van de andere helft strekken — waarom zou hij dan niet zijn ontzaglijke kracht in dienst van die onmetelijke taak stellen? Het is zelfs moeilijk zich voor te stellen dat een ander thema belang zou kunnen inboezemen aan een schrijver die in zijne ziel een zoo vreeslijk drama omdraagt als Graaf Tolstó. Het is zoo diep en ernstig, het dringt zoo diep door tot op den bodem van elke letterkundige werkzaamheid, dat het vermoedelijk elke andere belangstelling moet vernietigen, evenals de slingerplant alle andere planten verstikt. En is het niet een hoog levensdoel, gestadig de maat-

schappij eraan te herinneren dat hare genoegens en vermaken niet de genoegens en de vermaken der geheele menschheid zijn; aan de maatschappij de ware beteekenis van de verschijnselen van vooruitgang te verklaren, teneinde het geweten en het gevoel van gerechtigheid op te wekken, al was het ook maar in enkele ontvankelijker gemoederen? En is dit veld niet uitgebreid genoeg voor dichtsterlijke scheping?.....

„Het drama dat zich in Graaf Tolstójs ziel afspeelt”, besluit Michailówskij, „is mijne hypothese; het is echter een gewettigde hypothese zonder welke het onmogelijk ware zijne werken te begrijpen.” (*Werken*, III, 496).

Wij weten thans dat Michailówskij's hypothese een ware voorspelling was. In de jaren 1875-1876, terwijl Tolstójs de laatste hand legde aan *Anna Karénina*, begon hij de ijdelheid en het dualisme van het leven dat hij tot dan toe had geleid, te begrijpen. „Iets vreemds”, zegt hij, „begon in mij te geschieden: ik doorleefde oogenblikken van verbijstering, eene soort stilstand van het leven, alsof ik niet wist hoe ik leven en wat ik doen zou.” „Waarom? Wat dan?” waren de vragen die in hem begonnen op te rijzen. „Goed”, sprak hij tot zichzelf, „gij zult 15.000 morgen land in Samara en 3000 paarden hebben — en waartoe dit alles? En ik was verbijsterd en wist niet wat ik daarna zou denken.” Letterkundige roem had voor hem zijne aantrekkelijkheid verloren, nadat *Oorlog en Vrede* hem de hooge plaats had geschonken die hij thans bekleedt. Het kleine tafereel van philisterachtig huiselijk geluk dat hij in een roman (*Huwelijksgeluk*) vóór zijn huwelijk had geschilderd, had hij sedert zelf doorleefd, en dit voldeed hem niet langer. Het epicuristisch leven dat hij tot dan toe had geleid, had elke beteekenis voor hem verloren. „Ik voelde”, schrijft hij in *Mijn Biecht*, „dat hetgeen waarop ik had gestaan, gebroken

was en dat mij niets meer overbleef waarop ik staan kon; dat hetgeen, waarvan ik had geleefd niet meer bestond en dat mij niets was overgebleven waarvan ik leven kon. In mijn leven was stilstand gekomen." De zoogenaamde „huise-lijke plichten" leverden geen belang meer op. Toen hij aan de opvoeding zijner kinderen dacht, vroeg hij zich af „waarom?" en zeer waarschijnlijk voelde hij dat hij in zijne omgeving van groote grondbezitters nooit in staat zou zijn hun een betere opvoeding te geven dan die hij zelf genoten had en die hij veroordeelde. En toen hij aan het geluk der massa begon te denken, vroeg hij zich af: „Is het wel noodig dat ik daarover nadenk?"

Hij voelde dat zijn leven doelloos was. Hij had zelfs geen wenschen die hij voor redelijk kon houden. „Was eene feetot mij gekomen en had zij mij aangeboden een wensch van mij te vervullen, ik zou niet geweten hebben wat te wenschen... ik had zelfs niet kunnen wenschen de Waarheid te leeren kennen, daar ik giste waaruit zij bestond: „de Waarheid was, dat het leven onzin is". Hij had geen levensdoel, geen oogmerk en het was hem duidelijk dat het leven zonder doel en met zijn onvermijdelijk lijden, niet waard is geleefd te worden (*Mijn Biecht*, VI, VII).

Hij had niet — om zijn eigen uitdrukking te gebruiken — de noodige zedelijke stompzinnigheid die van iemand vereischt wordt om zijn epicuristisch leven te behoeden voor vergiftiging door de alom heerschende ellende, en toch had hij, zomin als Schopenhauer, den wil die noodig ware geweest, om zijne handelingen in overeenstemming te brengen met de voorschriften zijner rede. De zelf-vernieling, de dood scheen daarom een welkome oplossing te zijn.

Tolstóï was echter een te sterk mensch om door zelfmoord aan zijn leven een einde te maken. Hij vond een uitweg en

die uitweg werd hem aangewezen door een terugkeeren tot de liefde die hij in zijne jeugd had gevoeld: „*de liefde tot de boeren*”. Geschiedde dit ten gevolge van een vreemdsoortige, als 't ware physische liefde voor het arbeidende volk, schrijft hij, of ten gevolge van een andere oorzaak? Doch hij begreep eindelijk dat hij de beteekenis van het leven moest zoeken bij de millioenen die hun leven lang zwoegen en zweeten. Hij begon, aandachtiger dan vroeger, het leven dier millioenen gade te slaan. „En ik begon,” zegt hij „die menschen te beminnen”. En hoe dieper hij in hun verleden en in hun tegenwoordig leven doordrong, des te meer liefde droeg hij hun toe, en „des te lichter werd mij het leven.” Wat het leven der menschen van zijn eigen wereld betreft — de wereld der rijken en der beschaafden, „daarvoor voelde ik niets dan afschuw; het had elke beteekenis voor mij verloren.” Hij begreep dat zijn eigen eenzijdig epicuristisch leven voor hem de waarheid verborgen had en hem aldus had belet te begripen waarom het leven waard is geleefd te worden.

„Ik begreep,” zoo vervolgt hij, „dat mijne vraag: wat is het leven? en mijn antwoord daarop: slechtheid, volkomen juist waren. Het was echter eene dwaling geweest de vraag en het antwoord toe te passen op het leven in 't algemeen. Op de vraag: wat is het leven? had ik het antwoord bekomen: slechtheid en onzin! En zoo was het. Mijn eigen leven — het leven van iemand die zich moedwillig overgeeft aan hartstochten — was zonder beteekenis en vol slechtheid. Doch, dit gold alleen van mijn leven en niet van het leven aller menschen. Te beginnen met de vogels en de laagste dieren, alle leven om hun bestaan te behouden of om in dat van anderen te voorzien, terwijl ik niet eens voor mijn eigen bestaan zorgde, en nog veel minder voor dat van anderen. Ik leefde als een parasiet en als ik de vraag stelde:

waarom leef ik? moest ik antwoorden: mijn leven is doelloos."

De overtuiging dat hij moest leven zooals de millioenen leven, dat hij zijn eigen bestaan moest verdienen, dat hij moest zwoegen zooals de millioenen zwoegen, en dat een dergelijk leven het eenig mogelijk antwoord was op de vragen die hem in vertwijfeling hadden gebracht — het eenig middel om de vreeselijke tegenstrijdigheden te ontgaan, die Schopenhauer er toe hadden gebracht, zelfvernieling aan te prijzen, en die Salomo, Sakiamuni en zoo vele anderen hun evangelie van wanhopig pessimisme deden prediken — die overtuiging redde hem, en schonk hem de verloren energie en den verloren wil om te leven terug. Doch, hetzelfde denkbeeld had duizenden Russische jongelieden in dien tijd bezielde en had ze opgewekt om de groote beweging: „*W narod!*” „Tot het volk — wees het volk!” te beginnen.

Tolstóy heeft ons in een bewonderenswaardig boek (*Wat dient nu gedaan te worden?*) de indrukken medegedeeld die hij in de achterbuurten te Moskou in 1881 had ontvangen, en den invloed dien zij op de verdere ontwikkeling zijner denkbeelden hadden uitgeoefend. Wij weten echter nog niet welke gebeurtenissen en indrukken hem in 1875—1881 zoo vurig de ijdelheid deden beseffen van het leven dat hij tot dan toe had geleid. Is het overdreven, als ik de meening opper, dat het diezelfde beweging „tot het volk” was, die Tolstóy er eindelijk toe bracht zijn leven van rijken grondbezitter te laten varen, nadat zij reeds zoovele Russische jongelieden had aangedreven om naar de dorpen en de fabrieken toe te gaan en aldaar het leven van het volk te leiden?

Dat die beweging hem bekend was, lijdt niet den minsten twijfel. Het proces tegen de Netsjájew-groepen in 1871 werd uitvoerig in al de Russische couranten medegedeeld en men

kon gemakkelijk, tusschen al de jeugdige onrijpheid van de redevoeringen der aangeklaagden, de edele beweeggronden en de liefde tot het volk ontwaren die hen hadden beziel. Het proces tegen de Dolgoésjin-groepen, in 1875, bracht een nog dieperen indruk in denzelfden zin teweeg, doch dit gold vooral van het proces (Maart 1877) tegen die hoogst verdienstelijke meisjes Bárdina, Loebatówitsj, de gezusters Soebbótin — de „Vijftig van Moskou”, zooals ze in de kringen werden genoemd — die allen behoorden tot welgegoede familiën en allen het leven hadden geleid der fabrieksmeisjes, in de afgrijselijke fabriekskazernen, alwaar zij veertien à zestien uren per dag arbeidden, teneinde bij het zwoegend volk te zijn en dit te onderwijzen. En dan, het proces tegen de „Honderd drie en negentig” en tegen Wera Zasóelitsj in 1878. Hoe sterk Tolstójs afkeer van de revolutionairen ook mag geweest zijn, toen hij de verslagen dier processen las, of hoorde wat daarover werd gezegd te Moskou of in zijne provincie Toéla, en getuige was van den indruk die daardoor rondom hem werd teweeggebracht, moet hij, de groote kunstenaar, gevoeld hebben dat die jeugd veel dichters stond bij hetgeen hij vroeger, in de jaren 1861—1862 was geweest, dan de omgeving, waarin hij nu leefde, dan de Katkóws, de „Fet's” en andere dergelijken. En al had hij zelfs niets vernomen van die processen en van de „Vijftig van Moskou”, hij kende tenminste Toergénjew's *Maagdelijke Bodem*, dat in Januari 1877 verscheen, en zelfs die onvolmaakte afbeelding, die zoo geestdriftig door jong Rusland werd onthaald, moet hem een denkbeeld hebben gegeven van hetgeen de Russische jeugd was.

Ware Tolstójs in de twintig geweest, hij zou zich wellicht, op de een of andere wijze, en ondanks alle hinderpalen, bij de beweging hebben aangesloten. Doch, zooals hij was, in zijne omgeving, en vooral terwijl zijn geest gekweld werd

door de vraag: „waar is de hefboom die de menschelijke gemoederen in 't algemeen kan in beweging brengen, ten-einde de zedelijke hervorming van elk individu te bewerken”, moest hij nog menigen strijd doormaken eer hij met volle bewustheid denzelfden stap kon doen. Voor onze jonge mannen en vrouwen was het voldoende te begrijpen, dat iemand die aan de vruchten van den arbeid der massa de middelen van zijne opvoeding te danken heeft, tot plicht heeft, op zijne beurt voor die massa te arbeiden. Zij verlieten hunne weelderige woningen, onderwierpen zich aan de eenvoudigste levenswijs, nauwelijks verschillend met die van een arbeider, en wijdden zich geheel aan het volk. Doch, ten gevolge van verschillende oorzaken — zooals opvoeding, gewoonten, omgeving, leeftijd en wellicht ook van de groote wijsgeerige vraag, die zijn geest bezighield — moest Tolstóy de pijnlijkste worstelingen doorstaan eer hij tot dezelfde gevolgtrekking werd gebracht. Daartoe kwam hij echter langs een anderen weg: zijn besluit was dat hij, als drager van een gedeelte van het goddelijk Onbekende, den plicht volbrengen moest die, voorgeschreven door den wil van dat Onbekende, vereischt dat elkeen zal arbeiden tot welzijn van 't algemeen. ⁽¹⁾

1) „Sommige menschen zeiden mij, en ik trachtte mijzelven te overtuigen, dat elk mensch niet enkel zijn eigen geluk moet verlangen, doch ook dat van anderen, van zijne naburen en van alle menschen; dit voldeed mij echter niet. Vooreerst was het mij onmogelijk, in volle oprechtheid naar het geluk van anderen evenzeer als naar mijn eigen geluk te wenschen; ten tweede, en dit was de hoofdzaak, anderen waren, evenals ik zelf, tot ellende en dood veroordeeld, en al mijne pogingen om andere menschen gelukkig te maken, waren derhalve vruchteloos. Ik werd wanhopig.”

Het begrip, dat de beste grondslag van dat persoonlijk geluk gevonden wordt in het geluk van allen, sprak niet tot zijne ziel; hij beschouwde dus een feitelijk streven naar het geluk van allen en een voortgang in die richting als een onvoldoend levensdoel.

Zoodra hij echter tot dit besluit was gekomen, aarzelde hij niet zijne daden daarmede in overeenstemming te brengen. De hinderpalen die hij op zijn weg vond, eer hij de inspraak van zijn geweten volgen kon, moeten ontzaglijk zijn geweest. Wij kunnen ze ons in zekere mate voorstellen. Wij kunnen ons tevens gemakkelijk een denkbeeld vormen van de sophismen die hij moest bestrijden — vooral toen al diegenen, die de waarde van zijn reusachtig talent begrepen, begonnen zich te verzetten tegen de door hem uitgesproken veroordeeling zijner vroegere geschriften. En wij kunnen slechts bewondering voelen voor de kracht der overtuiging, waarmede hij het leven dat hij tot dan toe had geleid, volkomen hervormde.

De kleine kamer die hij in zijn rijke woning betrok, is algemeen bekend door een wereldberoemde photographie. Tolstóï achter den ploeg, door Ryjépin geschilderd, heeft de reis om de wereld gemaakt, en die voorstelling wordt door de Russische Regeering zoo gevaarlijk geacht, dat zij verwijderd werd uit de openbare verzameling waar zij tentoongesteld was. Hij beperkte zijne behoeften tot de volstrekt noodige hoeveelheid van het eenvoudigste voedsel, en zoolang zijne krachten het hem toelieten, deed hij zijn best om dat weinige door lichaamsarbeid te verkrijgen. En in de laatste jaren van zijn leven was zijne pen zelfs nog vruchtbaarder dan zij ooit was geweest in de jaren zijner grootste letterkundige werkzaamheid.

De resultaten van het voorbeeld, dat Tolstóï de menscheid gegeven heeft, zijn een ieder bekend. Hij meent evenwel, dat hij ook de wijsgeerige en godsdienstige redenen van zijn gedrag moet bekend maken, en dit heeft hij gedaan in eene reeks merkwaardige werken.

Geleid door het denkbeeld, dat millioenen eenvoudige ar-

beidende menschen de beteekenis van het leven begrepen en die zochten in het leven zelf, dat zij beschouwden als de vervulling van „den wil van den Schepper van het heelal”, omhelsde hij het eenvoudig geloof van de massa der Russische boeren, ondanks de wederspanningheid van zijn geest, en hij volgde de plichtgebruiken der Grieksch-Orthodoxe Kerk. Er was evenwel eene grens aan een dergelijke toegeving, en er waren geloofspunten die hij bepaald niet kon aannemen. Als hij bijvoorbeeld onder de mis, voor de communie, plechtig verklaarde dat hij die offerande opvatte in den letterlijken — niet in den figuurlijken — zin des woords, voelde hij dat hij die verklaring niet in volle oprechtheid afleggen kon. Daarenboven maakte hij weldra kennis met de Nonconformistische boeren Soetjájew en Bondaryjów, voor wie hij veel achting had, en door zijne betrekkingen met hen vernam hij dat hij, door zijn toetreden tot de Grieksch-Orthodoxe Kerk, de hand had geleend tot al haar afschuwelijke vervolgingen der Nonconformisten, en betrokken was in den haat dien alle kerken elkander toedragen.

Dientengevolge begon hij een volledige studie der Christelijke leer, onafhankelijk van het onderwijs der verschillende kerken; hij ondernam daarbij een zorgvuldig overzicht van de vertalingen der Evangeliën, teneinde te ontdekken welke de ware beteekenis was van de voorschriften van den Grooten Leer-aar, en wat zijn navolgers daaraan hebben toegevoegd.

In een merkwaardig, met veel zorg bewerkt boek (*Critiek der Dogmatische Godgeleerdheid*) bewees hij, hoe diep de verklaringen der kerken verschillen van hetgeen naar zijne meening de ware beteekenis was van de woorden van Christus. En daarna werd door hem geheel onafhankelijk eene verklaring der Christelijke leer uitgewerkt, die volkomen gelijkst op de verklaringen die daarvan werden gegeven door alle groote

volksbewegingen — in de negende eeuw in Armenië, later door Wycliff en door de eerste Wederdoopers, zooals Hans Denck¹⁾; daarbij legde hij evenwel, zooals de Quakers, bijzonder nadruk op de leer, dat weerstand niet geoorloofd is.

Zijne verklaring der Christelijke Leer.

De denkbeelden die Tolstójk aldus langzaam uitwerkte, worden verklaard in eene reeks van drie afzonderlijke werken: 1o. *Dogmatische Godgeleerdheid*, waarvan de Inleiding beter bekend is onder den naam *Mijn Biecht* en geschreven werd in 1882; 2o. *Wat is mijn Geloof* (1884) en 3o. *Wat dient nu gedaan te worden?* (1886). Daarbij dient nog gevoegd *Het Koninkrijk Gods is binnen in U, of Het Christendom niet een mystieke Leer, maar een nieuwe Verklaring van het Leven* (1900), en vooral een klein boek, *De Christelijke Leer* (1902), dat verdeeld is in korte, beknopte, genummerde paragrafen, als een catechismus, en waarin een volledig en duidelijk overzicht wordt gegeven van Tolstójk's denkbeelden. In datzelfde jaar werden door hem verscheidene andere werken over hetzelfde onderwerp uitgegeven (o.a. *Het Leven en de Leer van Christus, Mijn Antwoord op den Banvloek der Synode, Wat is Religie? Over de Beteekenis van het Leven*, enz.). Die geschriften vertegenwoordigen Tolstójk's arbeid in de laatste twintig jaren, en vooral vier daarvan (*Mijn Biecht, Mijn Geloof, Wat dient nu gedaan te worden* en *De Christelijke Leer*) dienen in de aangegeven volgorde gelezen te worden door een ieder die Tolstójk's godsdienstige en zedelijke begrippen verlangt te leeren kennen en tevens in de onduidelijke denkbeelden, die soms onder den naam Tolstojisme worden verkon-

¹⁾ Zie *Anabaptism from its Rise at Zwickau to its Fall at Münster 1521—1536*, door Richard Heath (*Baptist Manuals*, I, 1895).

digd, een klaar inzicht wil verkrijgen. Wat het kleine boek *Het Leven en de Leer van Christus* betreft, dit is, als 't ware, de vier Evangeliën tot één vereenigd, in een gemakkelijk verstaanbare taal, en vrij van alle mystieke en metaphorische bestanddeelen; het bevat Tolstójs lezing der Evangeliën.

De genoemde werken vertegenwoordigen de merkwaardigste poging om een rationalistische verklaring van het Christendom te geven die ooit werd beproefd. Het Christendom doet zich daarin voor, vrij van alle gnosticisme en mysticisme, als een zuiver geestelijke leer, betreffende den alomvattenden geest die den mensch naar een hooger leven leidt — naar een leven van gelijkheid en van vriendschappelijke betrekkingen tusschen alle menschen. Als Tolstójs het Christendom neemt tot grondslag van zijn geloof, is dit niet, omdat hij het als eene openbaring beschouwt, maar omdat de Christelijke leer, gezuiverd van al hetgeen de kerken daaraan hebben toegevoegd, nauwkeurig dezelfde oplossing van het levensvraagstuk bevat, als ons meer of minder uitdrukkelijk gegeven werd door de besten onder de menschen, zoowel vóór- als nadat het Evangelie ons geschonken werd, — in een lange reeks gaande van Mozes, Jesaja en Confucius tot de vroegere Grieken, Boeddha en Socrates, en verder Pascal, Spinoza, Fichte, Feuerbach en alle anderen, die vaak onbekend en onopgemerkt ons de beteekenis van het leven hebben onderwezen en daarbij in volle oprechtheid tot ons hebben gesproken, zonder op het eenvoudig geloof te steunen¹⁾; — en verder omdat de Christelijke leer ons „eene verklaring geeft van de beteekenis van het leven” en „eene oplossing van de tegenstrijdigheid tusschen het verlangen naar geluk en leven

¹⁾ *De Christelijke Leer*, Inleiding, blz. VI. Op een andere gelijksoortige plaats voegt hij Marcus Aurelius en Lao-tse bij de bovengenoemde leeraars.

aan den eenen kant en de steeds aangroeiende en duidelijker wordende aanschouwing van ellende en dood aan den anderen". (*ibid.* § 10).

Wat de dogmatische en mystieke bestanddeelen van het Christendom betreft, hij beschouwt ze eenvoudig als toevoegingen aan de ware leer van Christus, en hij houdt ze voor zoo schadelijk, dat hij zelfs de volgende opmerking maakt: „Het is vreeselijk om te zeggen (doch soms heb ik bij mijzelfen gedacht): had de leer van Christus, met het geheele onderwijs van de Kerk dat daarop is gegroeid, in 't geheel niet bestaan, diegenen die zich thans Christenen noemen, zouden veel dichter dan thans bij de leer van Christus zijn, d. w. z. bij een verstandige leer betreffende het goede van het leven. Het zedelijk onderwijs van al de profeten der menschheid zou voor hen niet gesloten zijn gebleven" ¹⁾).

Hij verwijderd al de mystieke en metaphysische begrippen die met het Christendom werden samengeweven, en vestigt vooral zijne aandacht op de zedelijke zijde der Christelijke leer. Eene der krachtigste oorzaken, zegt hij, waardoor de menschen verhinderd worden te leven in overeenstemming met die leer, is het „godsdienstig bedrog". „Het menschedom gaat langzaam doch onophoudend vooruit naar een volmaaktere bewustheid van de ware beteekenis van het leven en naar eene inrichting van het leven in overeenstemming met die hoogere bewustheid". Daarbij houden echter niet alle menschen ge-

¹⁾ *Wat is mijn geloof?* Hoofdst. X, blz. 145, in Tsjertkow's uitgave van *Werken, die door de Russische Censuur verboden zijn*. Op blz. 18 en 19 van het kleine boek *Wat is Religie en wat is haar Inhoud*, laat Tolstój zich zelfs nog strenger uit over het „Kerk-Christendom". In dit merkwaardige kleine werk maakt hij eveneens zijne denkbeelden bekend over den inhoud van den godsdienst in 't algemeen, waaruit men kan afleiden welke betrekkingen wenschelijk zijn tusschen den godsdienst en de wetenschap, de synthetische wijsbegeerte en de wijsgeerige zedenleer.

lijken tred met elkander, en „de minder gevoeligen blijven hangen aan de vroegere opvatting en inrichting van het leven en trachten die te handhaven”. Daartoe maken zij vooral gebruik van het godsdienstig bedrog, dat bestaat „in de opzettelijke verwarring van geloof met bijgeloof, waarbij het een de plaats inneemt van het ander”, (*Christ. Leer*, §§ 181, 180). Het eenige middel om zichzelf aan dat bedrog te onttrekken, is „te begrijpen en zich te herinneren dat de rede het eenige werktuig is waardoor de mensch kennis kan verwerven, en dat elke leer die zaken staande houdt in strijd met de rede, derhalve bedrog is”. Tolstój legt trouwens steeds bijzonder veel nadruk op die belangrijkheid der rede (zie *De Christelijke Leer*, §§ 206, 214).

Een andere groote hinderpaal voor de verbreiding der Christelijke leer ziet hij in het heerschend geloof aan de onsterfelijkheid der ziel — zooals dit thans begrepen wordt (*Mijn Geloof*, blz. 134 in Tsjertkow's Russische uitgave). Tolstój verwerpt dit geloof in zijn gewonen vorm; wij kunnen echter — zegt hij — aan ons leven een hoogere beteekenis geven door het in dienst van de menschen — van het menschdom — te stellen, door het te beschouwen als een gedeelte van het leven van het heelal; en al kan dit denkbeeld wellicht minder aantrekkelijk toeschijnen dan het denkbeeld van de individueele onsterfelijkheid, het is „wel is waar klein, doch zeker.” (*Christelijke Leer*.)

Als hij van God spreekt, staat hij soms op een pantheïstisch standpunt: hij beschrijft God als het leven, of als de liefde, of als het ideaal waarvan een mensch zich bewust is (*Denkbeelden over God*,¹ bijeengebracht door V. en A. Tsjertkow); doch in zijn laatste boek (*Christ. Leer*, Hoofdstuk VII en VIII) verkiest hij God te vereenzelvigen met „het alom heerschend verlangen naar geluk, dat de bron is van alle leven”. Volgens de

Christelijke leer is God dus dat Wezen van het leven, hetwelk ieder mensch in zichzelf en in het heelal herkent, in den vorm van het verlangen naar geluk, en hetwelk tevens de oorzaak is, waarom het in dien vorm, als een vereischte voorwaarde, in het individueel en lichamelijk leven is vervat (§ 36). Elk redeneerend mensch — voegt Tolstóy erbij — wordt tot hetzelfde besluit gebracht. De wensch naar het geluk van allen ontstaat in elk redeneerend mensch, nadat zijn redelijk bewustzijn op zekeren leeftijd is ontwaakt; en in de wereld die den mensch omgeeft, vertoont zich dezelfde wensch in alle afzonderlijke wezens, die elk naar hun eigen geluk streven (§ 37). Die beide wenschen „loopen samen uit in een en hetzelfde doel — dat voor den mensch duidelijk, bereikbaar en vreugdevol is”. Derhalve — aldus besluit hij — werken de Waarneming, de (godsdienstige) Overlevering en de Rede samen om aan te toonen „dat het hoogste geluk van den mensch, waarnaar alle menschen wenschen, slechts kan verkregen worden door volmaakte eenheid en eendracht onder de menschen.” Alle drie toonen zij aan, dat het onmiddellijke werk van 's werlds ontwikkeling, waaraan de mensch geroepen wordt deel te nemen, bestaat in „het vervangen van tweedracht en twist door eenheid en harmonie”. „Het innerlijk streven van die geestelijke macht — die in ons binnenste in staat van wording verkeert — stuwt ons in dezelfde richting”.

Al de wanklanken der stormen, die meer dan twintig jaar in den gekwelden geest van den grooten kunstenaar hadden gewoed, al de twijfelingen zijner rede en de godsdienstige extasen die zijn buitengemeenen geest hadden geteisterd terwijl hij naar waarheid zocht, werden eindelijk opgelost in twee slotakkoorden: eenheid en harmonie, en krachtige, onvermoeibare inspanning om ze te verwezenlijken, hetgeen niet alleen beteekent *al* den ar-

beid die vereischt wordt tot het onderhoud van ons eigen bestaan, maar tevens den arbeid tot vermeerdering van het geluk van allen. Het streven van elk levend wezen naar zijn eigen geluk is zelfzucht en liefde tevens, want het is Eigen-Liefde, en beredeneerde Eigen-Liefde moet zich uitbreiden over alle wezens van dezelfde soort. Als dit streven naar eigen geluk zijn metaphysisch toppunt heeft bereikt, ligt het in zijn ware natuur en op zijn weg, zich uit te breiden over al hetgeen bestaat. „Zijne grenzen worden natuurlijk uitgebreid door de liefde: vooreerst over het gezin — vrouw en kinderen — daarna over de vrienden, later nog over de landgenooten; daarmede is de liefde echter niet voldaan: zij wil alles omvatten” (*ibid.*, § 46).

Hoofdpunten der Christelijke Zedenleer.

Het middelpunt der Christelijke leer vindt Tolstóy in de weerloosheid. Gedurende de eerste jaren na zijne crisis predikte hij de volkomen „weerloosheid tegenover het kwaad” — geheel in overeenstemming met de letterlijke en bepaalde beteekenis van de woorden van het Evangelie, die, in verband met het voorschrift betreffende de rechter- en de linkerwang, blijkbaar volledige onderwerping en gelatenheid beteekenen. Hij moet echter weldra begrepen hebben dat een dergelijke leer niet alleen geheel onvereenigbaar was met zijn boven vermelde voorstelling van God, maar dat zij daarenboven eenvoudig strekken moest tot bevordering van het kwaad. Die leer bevat immers juist die bewilliging tot het kwaad, die ten allen tijde door de Staats-godsdiensten gepredikt werd in 't belang van de heerschende klassen, en Tolstóy moet dit hebben ingezien. Hij verhaalt ons, hoe hij eens

in den trein den gouverneur der provincie Toela ontmoette, aan 't hoofd van eene afdeeling soldaten, die gewapend waren met geweren en voorzien van eene karrevracht berkenroeden. Zij waren op weg naar een dorp, om er de boeren te geeselen, teneinde de uitvoering mogelijk te maken van een contract, dat het Bestuur gesloten had ten gunste van een eigenaar, openlijk in strijd met de wet en tot bevordering van louter roof. Hij verhaalt ons, met zijn welbekende voorstellingskracht, hoe een „liberale dame” openlijk, met luider stemme en in strenge bewoordingen, den gouverneur en de officieren in hunne tegenwoordigheid veroordeelde, en hoe zij beschaamd werden. En hij verhaalt ons verder, hoe de boeren, toen een dergelijke expeditie hare werkzaamheden begon, met ware Christelijke gelatenheid het teeken des Kruises maakten met bevende hand en zich neêrlegden op den grond, om zoolang gefolterd en gegeeseld te worden tot het hart van het slachtoffer stilstond, terwijl de officieren volkomen ongevoelig bleven voor die Christelijke onderworpenheid. Wat Tolstóy deed toen hij de expeditie ontmoette, weten wij niet: hij zegt het ons niet. Waarschijnlijk verweet hij den officieren hun gedrag en zette hij de soldaten aan om niet te gehoorzamen — dat wil zeggen tot muiterij. In elk geval moet hij gevoeld hebben dat het lijdelijk aanschouwen van die gruwelen — d. w. z. de weerloosheid tegenover dat kwaad — evenveel zou beteekend hebben als een stilzwijgende goedkeuring, als eene bevordering ervan. Voor 't overige is lijdelijke gelatenheid tegenover het kwaad zoozeer in strijd met Tolstóy's ware natuur, dat hij niet lang een aanhanger van een dergelijke leer kon blijven, en dat hij weldra zijne verklaring van den tekst van het Evangelie wijzigde in den zin: „Weersta het kwaad niet door geweld.” Al zijn latere geschriften waren dientengevolge *een hartstochtelijk verzet tegen de*

verschillende vormen van het kwaad dat hij rondom zich in de wereld had gezien. Gestadig verheft hij zijn krachtige stem tegen het booze en de boozen; alleen geweld bij het weerstaan aan het kwaad keurt hij af, omdat hij meent dat daardoor kwaad ontstaat.

De vier andere hoofdpunten der Christelijke leer zijn, nog altijd naar Tolstó's verklaring, de volgende: wees niet toornig, of vermijd dit althans zooveel gij kunt; — blij getrouw aan de vrouw met welke gij uw leven hebt vereenigd, en vermijd al hetgeen driften kan wekken; — doe nooit een eed, hetgeen naar Tolstó's meening beteekent: laat nooit uwe handen aan banden leggen door een eed; de eedsaflegging is het middel dat alle gouvernementen gebruiken om de menschen in hun *geweten* te dwingen tot het volbrengen van al hetgeen van hen wordt verlangd; — en eindelijk, bemin uwe vijanden, of wel, zooals Tolstó in een aantal zijner geschriften aantoonst: oordeel niet, en breng nooit iemand voor eene rechtbank.

Aan die vijf voorschriften kent Tolstoj de ruimst mogelijke beteekenis toe en daaruit leidt hij al de leerstelsels van het vrije communisme af. Hij bewijst door een overvloed van beweegredenen, dat leven van eens andermans arbeid, en niet zelf in zijn bestaan voorzien, in strijd is met de ware wet der geheele natuur; dit is de voornaamste oorzaak van alle maatschappelijk kwaad, en van alle individueel ongeluk en verdriet. Hij toont aan, hoe de tegenwoordige kapitalistische inrichting van den arbeid even slecht is als de slavernij en de lijfeigenschap ooit zijn geweest.

Hij legt nadruk op de vereenvoudiging van het leven, — wat voedsel, kleeding en woning betreft — die voortvloeit uit het beoefenen van lichamelijken arbeid, inzonderheid van akkerarbeid, en toont aan, welke voordeelen zelfs de rijken

en de niets-doenden in onze dagen daarin zouden vinden. Verder verklaart hij, hoe al het kwaad van het tegenwoordig wanbestuur een gevolg is van het feit, dat juist die mannen die tegen dat slecht bestuur verzet aanteekenen, gestadig pogingen aanwenden om zelve van dat bestuur deel uit te maken.

Even krachtig als tegen de Kerk verklaart hij zich tegen den Staat, en in dit protest ziet hij het eenige middel om een einde te maken aan de slavernij, waaraan de menschen door die instelling onderworpen worden. Hij raadt den menschen aan weigering van elke betrekking met den Staat. En eindelijk bewijst hij door talrijke voorbeelden, waarbij zijne kunst zich in haar volle kracht vertoont, dat al die slavernij, al die ongezonde levensvoorwaarden, al die vooroordeelen en leerstelsels die door Kerk en Staat verbreid worden ten gunste van de heerschende klassen, in stand worden gehouden door de zucht der rijke klassen naar rijkdom en pracht — eene zucht die geene grenzen heeft en geen grenzen hebben kan.

Aan den anderen kant, telkens als hij van God of van de onsterfelijkheid spreekt, tracht hij gestadig te laten blijken dat hij geenszins behoefte heeft aan de mystieke opvattingen of aan de metaphysische woorden die daarbij gewoonlijk worden gebruikt. En ofschoon zijne taal ontleend is aan de godsdienstige geschriften, brengt hij telkens opnieuw de rationalistische verklaring der godsdienstige begrippen op den voorgrond. Hij scheidt zorgvuldig van de Christelijke leer af al hetgeen niet kan aangenomen worden door de aanhangers van andere godsdiensten, en legt nadruk op al hetgeen aan het Christendom en aan andere positieve godsdiensten gemeen is; al dat gemeenschappelijk eigendom is eenvoudig menschelijk, en moet dus strooken met de rede; het moet derhalve kunnen aangenomen worden door ongeloovigen zoowel als door geloovigen.

Met andere woorden, naarmate hij in de laatste jaren de leerstelsels bestudeerde van de verschillende grondleggers van godsdiensten en zedenleeraars, trachtte hij *de grondslagen van een algemeenen godsdienst* te bepalen en vast te stellen; — van een godsdienst waarin alle menschen zouden kunnen vereenigd worden, waarin echter niets bovennatuurlijks, niets strijdigs met de rede en de wetenschap zou voorkomen, maar die tot zedelijke leiddraad zou dienen aan alle menschen, welken graad van geestesontwikkeling zij ook mogen bereikt hebben. Hij was dus begonnen, in 1875—1877, met toe te treden tot den Grieksch-Orthodoxen godsdienst — zooals deze begrepen wordt door de Russische boeren — en in zijne *Christelijke Leer* werd hij eindelijk gebracht tot het opbouwen eener wijsgeerige zedenleer, die naar zijne meening kon aangenomen worden door de Christenen, de Joden, de Mohammedanen, de Boeddhisten, enz., evengoed als door den wijsgeerigen natuuronderzoeker, — een godsdienst waarin alleen de wezenlijke bestanddeelen van alle godsdiensten zouden behouden blijven, namelijk de bepaling van *het standpunt van het individu tegenover het heelal* (Weltanschauung) en, in overeenstemming met de tegenwoordige wetenschap, *de erkenning van de gelijkheid aller menschen*.

Of nu die twee bestanddeelen, waarvan het een tot het gebied der wetenschap en het ander (de gerechtigheid) tot dat der zedenleer behoort, volstaan, om een *godsdienst* te vormen en geen behoefte hebben aan een mystieken grondslag — dit is eene vraag waarvan de bespreking buiten de grenzen van dit boek valt.

Laatste Kunstgewrochten.

De verwarde toestanden van de beschaafde wereld en vooral van Rusland hebben blijkbaar meer dan eens de aandacht van Tolstóï beziggehouden en hem er toe gebracht een groot aantal brieven, artikels en vlugschriften over verschillende onderwerpen uit te geven. In dat alles pleit hij in de eerste plaats ten gunste van het negeeren van Kerk en Staat. Treed nooit in dienst van den Staat, en evenmin in dien van de provinciale en stedelijke instellingen, die door den Staat slechts als valstrikken worden geduld. Weiger den militairen dienst, welke ook de gevolgen daarvan wezen mogen, want dit is de eenige wijze om een eerlijk anti-militarist te zijn. Met rechtbanken zal men niets te maken hebben, zelfs als men beleedigd of aangevallen wordt, want dit brengt niet anders teweeg dan kwaad. Hij houdt staande, dat een dergelijke ontkennende en bij uitnemendheid oprechte houding beter de belangen van den waren vooruitgang zou bevorderen dan welke revolutionnaire middelen ook. Het erkennen van den grond als nationaal-eigendom of liever als gemeente-eigendom wordt echter eveneens door hem aangeprezen als een eerste stap tot de afschaffing der moderne slavernij.

Het spreekt vanzelf, dat de kunstgewrochten die hij in de laatste vijf-en-twintig jaren, na 1876, schreef, diepe sporen van die nieuwe denkbeelden moeten dragen. Hij begon vooreerst met te schrijven voor het volk; enkele zijner kleine populaire verhalen — vooral *Hoeveel Land heeft een Mensch noodig?* — hebben een zeer hoge kunstwaarde en het is voldoende, *De Dood van Iwán Illytsj* te noemen, om aan den diepen indruk te herinneren dien dit verhaal bij zijne verschijning teweegbracht. De meeste dier geschriften worden echter

eenigermate bedorven door den al te zeer in 't oog vallenden wensch, om een zekere zedenleer eruit af te leiden, hetgeen verdraaiing der feiten veroorzaakt.

Teneinde zich te kunnen wenden tot nog ruimere kringen in de schouwburgen voor het volk, die omtrent dien tijd in Rusland begonnen op te komen, schreef hij *De Macht der Duisternis*, een allervreeselijkst drama uit het leven der boeren, waarin hij trachtte een diepen indruk te maken door middel van Shakespeariaansch of liever Marlowiaansch realisme. Zijn tweede tooneelstuk — *De Vruchten der Beschaving* — is eerder van komischen aard. De vooroordeelen der „hoogere klassen” betreffende het spiritualisme worden erin bespottelijk gemaakt. De beide stukken (het eerstgenoemde met wijzigingen van het laatste tooneel) worden in de Russische schouwburgen met bijval opgevoerd.

Het zijn evenwel niet enkel de tooneelstukken en de drama's uit dit tijdperk die als kunstwerken kunnen doorgaan. De vijf godsdienstige werken die hooger werden vermeld, zijn eveneens kunstgewrochten in den besten zin van het woord, daar zij beschrijvende bladzijden van hooge waarde bevatten, terwijl Tolstójs verklaringen van de economische beginselen van het socialisme en van de grondslagen van het gouvernement-negeerend anarchisme alleen door de wijze waarop het onderwerp wordt uiteengezet, ware meesterstukken zijn, evenzeer als de beste socialistische en anarchistische bladzijden van William Morris, die zij verreweg overtreffen door eenvoud en kunstwaarde.

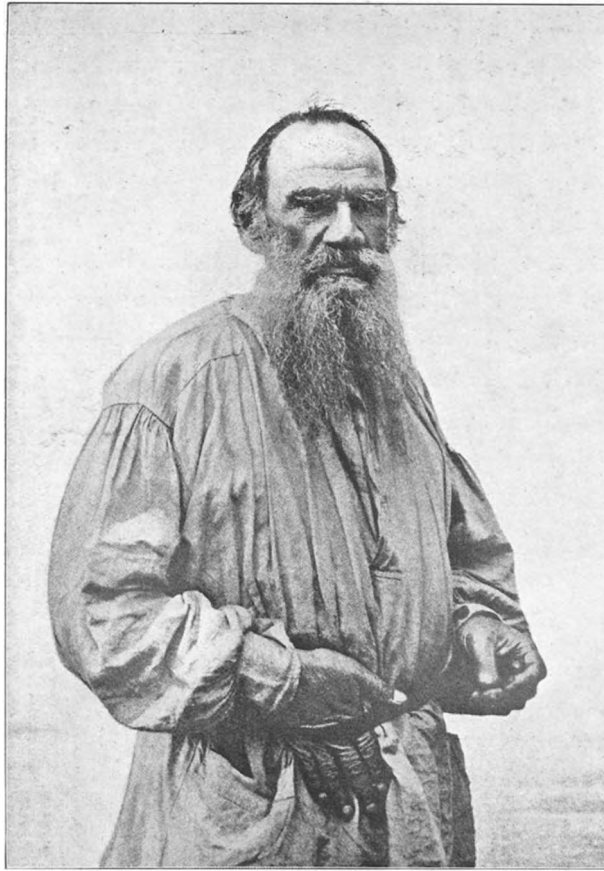
De *Kreutzer-Sonate* is ongetwijfeld, na *Anna Karénina*, het meest gelezen werk van Tolstójs. Het zonderling thema van dien roman en de veldtocht tegen het huwelijk in 't algemeen dien hij bevat, hebben echter zoozeer de aandacht van den lezer beziggehouden en vormen zoo dikwijls het onderwerp

van hartstochtelijke discussiën tusschen diegenen die het boek gelezen hebben, dat de hooge kunstwaarde van dien roman en de analyse van het leven die erin voorkomt, ternauwer-nood de waardeering hebben gevonden die zij verdienen. De zedenleer die Tolstóï in de *Kreutzer-Sonate* heeft neêrgelegd, behoeft nauwelijks vermeld te worden, te meer daar de schrijver ze zelf grootendeels herroepen heeft. Deze roman heeft echter een diepe beteekenis ten opzichte van het beoordeelen van Tolstóï's werk en het begrijpen van het innerlijk leven van den kunstenaar. Nooit werd een strengere aanklacht geschreven tegen het huwelijk dat alleen op uiterlijke aantrekking berust, zonder intellectueele banden, zonder gemeenschappelijk doel tusschen man en vrouw, en de strijd die ontstaat tusschen Kóznysjew en zijne vrouw, is eene der meest dramatische bladzijden uit het huwelijksleven die wij in welke literatuur ook bezitten.

Tolstóï's *Wat is Kunst?* wordt in Hoofdstuk VIII van dit boek vermeld. Zijn voornaamste schepping uit het laatste tijdperk is evenwel *Opstanding*. Het is niet voldoende te zeggen, dat de kracht en de jeugdigheid van den zeventigjarigen schrijver, die zich in dezen roman openbaren, eenvoudig wonderlijk zijn. Al had Tolstóï ook niet anders dan *Opstanding* geschreven, de zuivere kunsthoedanigheden daarin zijn zoo hoog, dat die alleen voldoende zijn om hem als een der grootste schrijvers te erkennen. Al de gedeelten van dezen roman, waarin over de hoogere klasse der maatschappij wordt gehandeld, om te beginnen de brief van „Missie” en Missie zelf, haar vader enz., staan op hetzelfde verheven peil als de beste bladzijden uit het eerste deel van *Oorlog en Vrede*. Dit geldt eveneens van al hetgeen de rechtbank, de gezworenen en de gevangenen betreft. Men zou wel is waar kunnen zeggen, dat de voornaamste held, Nekloédow, niet levend ge-

noeg afgeschilderd is; dit is echter volkomen onvermijdelijk, daar Nekloédow de voorstelling is, zoo niet van den schrijver zelf, in elk geval van zijne denkbeelden of van zijne ervaring: een dergelijk gebrek is eigen aan elken roman waarin het autobiographisch bestanddeel een zoo ruime plaats bekleedt. Al de andere, zoo verbazend talrijke personen, die ons onder de oogen worden gebracht, hebben elk hun eigen, scherp afgeteekend karakter, zelfs die personen (zooals een der rechters of der gezworenen, of de dochter van den cipier) welke slechts op een enkele bladzijde te voorschijn komen en daarna niet meer terugkeeren.

Het getal der vragen (politieke, sociale, partij-vraagstukken, enz.) die in dezen roman opgeworpen worden, is zoo groot, dat een geheele maatschappij, zooals zij is, met hare harts-tochten, hare raadsels en hare tegenstrijdigheden, ons levend onder de oogen komt, en dit is niet alleen de Russische maatschappij, het is de maatschappij zooals zij in de geheele beschaafde wereld bestaat. Afgezien van enkele tooneelen, betreffende de politieke gevangenen, is *Opstanding* toepasselijk op alle natiën. Het is het meest internationale van al Tolstój's werken. De groote vraag: Heeft de maatschappij het recht te oordeelen? Strookt de instandhouding van hare rechtbanken en gevangenissen met het gezond verstand — die angstwekkende vraag, die de komende eeuw zal moeten oplossen, wordt zoo krachtig in 't gemoed van den lezer geprent, dat het onmogelijk is het boek te lezen zonder ernstigen twijfel op te vatten omtrent ons stelsel van straffen. *Ce livre pèsera sur la conscience du siècle*, was het oordeel van een Fransch criticus, dat ik hoorde herhalen. En ik had de gelegenheid mij te overtuigen van de gegrondheid dier opmerking, tijdens mijn verblijf in Amerika, alwaar ik talrijke gesprekken voerde met menschen die iets te maken hadden met ge-

L. N. TOLSTOY.
Geb. 1828.

vangenissen. Het boek drukte hun reeds op het geweten.

Hetzelfde geldt van al de werkzaamheden van Tolstójk. De tijd alleen kan beslissen over het welslagen zijner stoute poging om aan de menschen de grondslagen in te prenten van een algemeenen godsdienst, die — naar zijne meening — zou kunnen aangenomen worden door de wetenschappelijk opgeleide rede, waarin de mensch een leiddraad zou vinden voor zijn zedelijk leven, en die tevens de oplossing zou bevorderen van het groot maatschappelijk vraagstuk en van al de vragen die daarmede in verband staan. Het is evenwel ontegensprekelijk dat niemand, sinds de tijden van Rousseau, het geweten der menschen zoozeer in beweging heeft gebracht als door Tolstójk in zijn zedelijke geschriften werd gedaan. Onbeschroomd heeft hij de zedelijke zijde van al de brandende vraagstukken van den dag in 't licht gesteld, in een zoo diep indrukwekkenden vorm dat een ieder, die een enkel zijner geschriften heeft gelezen, die vragen niet meer kan vergeten noch over het hoofd zien; de noodwendigheid eener oplossing, in een of anderen vorm, dringt zich aan ons op. Tolstójk's invloed kan diensengevolge niet gemeten worden in enkele jaren of tientallen van jaren; hij zal langer worden gevoeld. Die invloed is evenmin beperkt tot een enkel land. In millioenen exemplaren worden zijne werken in alle talen gelezen; zij richten zich tot mannen en vrouwen uit alle maatschappelijke klassen en uit alle natiën, en overal hebben zij denzelfden uitslag. Tolstójk is thans de meest beminde man — de aandoenlijkst beminde man — in de wereld.

HOOFDSTUK X.

GONTSJAROW. — DOSTOJÉWSKIJ. — NEKRASOW.

GONTSJAROW: Oblómow. — Het oblómowisme, een Russische ziekte. — Is zij uitsluitend Russisch? — De Afgrond. — DOSTOJÉWSKIJ: Zijn eerste Roman. — Algemeen Karakter van zijne Geschriften. — Gedenkschriften uit een Dood Huis. — De Vernederden en Beleedigden. — Schuld en Boete. — De Gebroeders Karamázow. — NEKRÁSOW: Discussiën over zijn Talent. — Zijn liefde tot het Volk. — Verheerlijking van de Vrouw. — ANDERE PROZASCHRIJVERS VAN HETZELFDE TIJDPERK: Sergjéj Aksákow. — Dal. — Iwan Panájew. — N. D. Chwóstsjinskaja (W. Krestowskij-pseudoniem). — DICHTERS VAN HETZELFDE TIJDPERK: Koltsów. — Nikitin. — Plesjtsjéjew. De Bewonderaars van de Kunst voor de Kunst alléén: Toétsjew. — A. Máykow. — Sjtsjerbina. — Polónskij. — A. Fet. — A. K. Tolstójk. — De Vertalers.

Gontsjarów.

Gontsjarów bekleedt in de Russische letterkunde de eerste plaats na Toergénjew en Tolstójk; deze belangwekkende schrijver is echter den niet-Russischen lezer schier volkomen onbekend. Zijne pen was niet zeer vruchtbaar en behalve kleinere schetsen en eene reisbeschrijving (*Het Fregat Pallas*) heeft hij slechts drie romans nagelaten: *Een gewoon verhaal*, *Oblómow* en *De Afgrond*. Door *Oblómow* heeft hij eene plaats veroverd naast de twee bovengenoemde groote schrijvers.

In Rusland wordt van Gontsjarów steeds gesproken als van een schrijver wiens talent bij uitnemendheid objectief is; met dit oordeel kan men evenwel niet zonder eenig voorbehoud instemmen. Een schrijver is nooit volkomen objectief: hij heeft sympathieën en antipathieën — en wat hij ook doe, deze zullen in zijn meest objectieve beschrijvingen doorschemeren. Aan den anderen kant laat een goed schrijver slechts zelden zijn eigen aandoeningen in plaats van zijne helden spreken: van iets dergelijks valt bij Toergénjew noch bij Tolstójs iets te bespeuren. Men voelt evenwel dat Toergénjew en Tolstójs met hunne helden medeleven, dat zij lijden of gelukkig zijn met hen, — dat zij beminnen als hun held bemint, en zich ongelukkig gevoelen als hij tegenspoed ondervindt; met Gontsjarów is dit echter niet in gelijke mate het geval. Voorzeker heeft hij alle gevoelens zijner helden medegeleefd; hij tracht echter tegenover hen volkomen onpartijdig te blijven, en het behoeft nauwelijks gezegd dat een schrijver aan een dergelijk standpunt op den duur niet getrouw kan blijven. Een epische kalmte en een epische overvloed van bijzonderheden zijn ongetwijfeld kenmerkend voor Gontsjarów's romans; al die bijzonderheden zijn echter niet vermoeiend, zij verminderen den indruk niet, en de belangstelling van den lezer voor de helden wordt niet afgeleid door al die kleinigheden, daar zij onder Gontsjarów's pen steeds bijdragen tot volmaking van het geheel. Men voelt dat de schrijver iemand is die het menschelijk leven kalm opvat, en zich nooit zal overgeven aan eene vlaag van hartstocht, wat zijn helden ook moge overkomen.

De meest gelezen roman van Gontsjarów is *Oblómow*; ik meen te mogen zeggen dat dit werk, evenals Toergénjew's *Vaders en Zonen* en Tolstójs *Oorlog en Vrede* en *Opstanding*, een der diepst ingrijpende scheppingen is der laatste halve

eeuw. Het is door en door Russisch, zoo echt Russisch dat het enkel door een Rus ten volle kan gewaardeerd worden; het is echter tevens algemeen menschelijk, daar het een menschelijk type op het tooneel brengt dat bijna even algemeen is als dat van Hamlet of Don Quichot.

Oblómow is een Russisch edelman wiens vermogen niet zeer aanzienlijk is — hij bezit zes tot zeven honderd lijfeigenen — en de roman speelt, laten wij zeggen in de jaren vijftig der negentiende eeuw. De geheele kindsheid van Oblómow was van zulken aard dat zij elk spoor van initiatief in hem moest dooden. Men verbeelde zich een groot, wel onderhouden edelman's landgoed, in midden-Rusland, ergens aan de schilderachtige oevers der Wolga, in een tijd toen nog geen spoorweg bestond die het vreedzaam patriarchale leven verstoorde, en ook geene „vragen” die de gemoederen der bewoners konden kwellen. Het leven op het landgoed is een „rijk des overvloeds”, zoowel voor de eigenaars als voor de menigte hunner dienaren en onderhoorigen. Kindermeiden en bedienden, huisknechts en dienstmeiden omringen het kind van zijn eerste levensdagen af; zij denken aan niet anders dan aan de wijze waarop zij het zullen voeden en grootbrengen en sterk maken, zonder het ooit te plagen met veel onderwijs noch met arbeid van welken aard ook. Oblómow vraagt later eens: „heb ik van mijn vroegste kindsheid af ooit zelf mijne kousen aangetrokken?” Gedurende den morgen is, voor het geheele huisgezin, het aanstaande middagmaal de hoofdzak en nadat het diner, vrij vroeg in den dag, is afgelopen, begint de heerschappij van den slaap die een epische hoogte bereikt; uren lang spreidt de slaap alom zijne vleugels uit, en hij brengt de volledige bewusteloosheid van al de bewoners van het kasteel en van zijne afhankelijkheden mede — zoowel in het slaapvertrek van den landheer als in het

afgelegenste hoekje van de woningen der onderhoorigen.

In die omgeving bracht Oblómow zijne kindsheid en zijne jeugd door. Later wordt hij student aan de Universiteit; zijn trouwe dienaren volgen hem echter naar de hoofdstad en zelfs daar blijft de loome, slaperige atmosfeer zijner geboorteplaats „Oblómowka” (het landgoed) op hem drukken. Enkele voorlezingen aan de hoogeschool, een bezielend gesprek met een jongen vriend 's avonds, een onbestemd verlangen naar een ideaal, wekken soms het hart van den jongen man op, en een heerlijk visioen rijst hem voor den geest; — dat alles is voorzeker een heerlijke begeleiding van de jaren die aan de hoogeschool worden doorgebracht; doch de bedarende, ontzenuwende invloed van Oblómowka, zijne traagheid en vadsigheid, het bewustzijn van een volkomen verzekerd, onverstoord bestaan, dooden zelfs die indrukken der jeugd. Andere studenten maken zich warm bij hunne besprekingen en sluiten zich bij „kringen” aan. Oblómow blijft bij dat alles kalm toezien en vraagt zich af: „Waartoe?” En dan, zoodra de jonge student na zijne universiteitsjaren terugkeert naar huis, omringt hem weêr dezelfde atmosfeer. „Waarom zou men over dit of dat nadenken en tobben?” Laat dit aan „anderen” over. Heeft hij niet zijn oude min, die steeds nadenkt over hetgeen zij doen kan om hem het leven nog aangenamer te maken?

„Ze lieten mij zelfs de gelegenheid niet om een wensch te hebben”, schreef Gontsjarów in zijn korte autobiographie, en daarin ontdekken wij het nauw verband dat bestaat tusschen den schrijver en zijn held: „alles werd voorzien en lang te voren in gereedheid gebracht. De oude dienaren, mijne min aan het hoofd, zagen mij naar de oogen om mijne wenschen te raden; zij trachtten zich te herinneren wat ik verlangde toen ik bij hen was, waar mijne schrijftafel moest staan, welken stoel ik verkoos, hoe mijn bed moest opgemaakt worden.

De kok trachtte zich te herinneren aan welke schotels ik de voorkeur gaf in mijne jeugd en allen waren vol bewondering voor mij." Dusdanig was Oblómow's jeugd en dusdanig waren ook grootendeels Gontsjarów's jeugd en karakter.

De roman begint met de beschrijving van Oblómow's morgen, in zijne kamers te Petersburg. Het is reeds laat, doch hij heeft het bed nog niet verlaten; herhaaldelijk deed hij reeds pogingen om op te staan, verscheidene keeren stak hij een voet in zijne pantoffel, doch, na een oogenblik nadenkens, ging hij telkens weer onder de dekens. Zijn trouwe Zakchár — zijn oude, verkleefde dienaar, die hem als kind in zijne armen heeft gedragen, — is bij hem en brengt hem een glas thee. Bezoekers komen en willen Oblómow overhalen om uit te gaan en een rijtoertje te maken naar de jaarlijksche eerste-Mei-promenade; doch hij vraagt: „Waarom?" . . . „Met welk doel zou ik al die moeite doen en waartoe al dat geloof?" En hij blijft te bed.

Zijn eenige kommer is dat zijn huisheer verlangt dat hij zijne kamers zal verlaten. Zij zijn somber, stoffig, — Zakchár is geen groot bewonderaar van zindelijkheid; verhuizen is echter voor Oblómow een zoo erge ramp dat hij dit door alle mogelijke middelen tracht te vermijden, of althans uit te stellen.

Oblómow is zeer welopgevoed, zeer beschaafd; hij heeft een fijnen smaak en in zaken van kunst is hij een voortreffelijk kenner. Al hetgeen vulgair is stuit hem tegen de borst. Hij zal nooit een oneerlijke daad begaan; dat kan hij niet. Hij deelt ook in de verhevenste en edelste verzuchtingen zijner tijdgenooten. Zooals vele anderen, schaamt hij zich een bezitter van lijfeigenen te zijn en hij heeft een zeker plan in zijn hoofd dat hij eenmaal wil neêrschrijven — een plan dat, als

het maar wordt uitgevoerd, voorzeker het bestaan zijner boeren zal verbeteren en ze eindelijk zal vrijmaken.

„Hij was vatbaar voor het genot van verheven denkebeelden,” — schrijft Gontsjarów; „hij bleef niet onverschillig omtrent de ellende van het menschedom. Hij schreide soms bitter in de diepte zijner ziel over het menschelijk lijden. Hij ondervond onbekende, ongenoemde smarten en verdriet, en een wensch om heen te gaan, ergens zeer ver, waarschijnlijk naar die wereld waarheen zijn vriend Stoltz hem vroeger getracht had mede te slepen. Dit kon zachte tranen over zijne wangen doen vloeien. Het gebeurde ook dat hij vervuld was met haat voor de menschenlijke gebreken, voor leugen, voor laster, die heerschen in eene wereld van slechtheid, en de wensch, om aan de menschen hunne wonden te toonen, deed zijn hart ontgloeien. En schielijk ontvlamden in hem gedachten, die op en neer deinsden in zijn hoofd als de golven van de zee. Uit die gedachten ontstonden voornemens, die zijn bloed deden koken; hij wilde in beweging treden, zijn zenuwen werden gespannen; het was alsof zijne voornemens gingen aanleiding geven tot een besluit..... Aangedreven door zijn zedelijke kracht verplaatst hij zich vlug twee- of driemaal in zijn bed; met schitterende oogen richt hij zich half op; hij strekt de hand uit, en werpt bezielde blikken om zich heen..... En ziedaar! de bezieling gaat den vorm aannemen van een werkelijkheid, van eene heldendaad..... en dan, o God! welk wonder, welke heilzame gevolgen mag men niet verwachten van een zoo krachtige inspanning!.....

Maar, kijk, de morgen gaat voorbij; de avond nadert, en Oblómow's vermoeide krachten verlangen naar rust: de stormen en de woelingen zijner ziel worden gestild, de kwellende gedachten verwijderen zich uit zijn hoofd, het bloed vloeit langzamer in zijne aderen. In gepeins verzonken legt Oblómow zich zacht op den rug; door het venster werpt hij droevige blikken hemelwaarts; zwaarmoedig volgt hij met de oogen de zon, die in haren vollen luister verdwijnt achter een of ander huis met vier verdiepingen. Hoevele malen reeds heeft hij aldus dien zons-
ondergang niet gevolgd!"¹⁾

1) Bovenstaande en volgende aanhalingen werden letterlijk uit het Russisch in 't Nederlandsch vertaald. (N. v. d. V.)

Met dergelijke trekken schetst Gontsjarów den staat van werkeloosheid waarin Oblómow omtrent den leeftijd van vijf-en-dertig jaar vervallen was. Het is de hoogste uitdrukking van de poëzie der luiheid — eene luiheid die geboren was uit de levenssleer van een lange reeks geslachten van landheeren.

Zooals reeds werd gezegd, zijn Oblómow's kamers weinig gezellig, en de eigenaar, die aan het huis herstellingen wil doen, verzoekt hem te verhuizen. Die verhuizing is echter voor Oblómow iets zoo verschrikkelijks, zoo buitengewoons, dat hij zijne toevlucht neemt tot allerhande middeltjes om het noodlottig oogenblik te verschuiven. Zijn oude Zakchár tracht hem te overtuigen dat zij niet langer in dat huis kunnen blijven, en waagt het ongelukkig woord dat „anderen” toch ook verhuizen als zij ertoe gedwongen zijn.

„Ik meende dat anderen,” sprak hij, „niet slechter zijn dan wij, en toch soms verhuizen; wij zouden het dus ook kunnen doen.”

«Wat, wat?” riep Oblómow eensklaps met verbazing uit, terwijl hij van zijn zetel oprees, „wat heb je daar gezegd?”

Zakchár was ontsteld. Hij begreep niet waardoor hij dien hartstochtelijken uitroep en die beweging van zijn meester had teweeggebracht. Hij zweeg.

„Anderen niet slechter dan wij!” herhaalde Iljá Iljýtsj (Oblómow) met ontstemming. „Ziedaar wat je gezegd hebt. Voortaan zal ik weten dat ik voor jou hetzelfde ben als een ander!”

Na eenigen tijd roept Oblómow Zakchár terug en hij heeft met hem eene verklaring die verdient hier aangehaald te worden.

„En heb je er over nagedacht wat het is: een ander”, begon Oblómow, terwijl hij Zakchár aanzag. „Zal ik je zeggen wat het is?”

Zakchár wendde en keerde zich als een beer in zijn hok, en zuchtte dat de kamer er van dreunde.

„Een ander’ — die je meent — dat beteekent vervloekte armoede, een grof, onbeschaafd mensch, die vuil en ellendig op een zolder leeft. Hij kan slapen op een stuk vilt, dat ergens op den grond ligt. Wat kan het zoo een mensch schelen? — Niets! Hij voedt zich met aard-appelen en haring. De nood sleurt hem van de eene plaats naar de andere; dag aan dag zwerft hij rond. Ziedaar! hij kan verhuizen naar een andere woning. Daar is Lagájew; hij neemt zijn liniaal onder den arm, en zijne twee hemden in een zakdoek geknoopt, en daarmede is hij weg. ‘Waar gaat gij heen?’ vraagt men. ‘Ik verhuis,’ antwoordt hij. En zoo is ‘een ander.’ En ik, ben ik een van die anderen? Meen je dat?”

Zakchár bezag zijn meester, steunde nu eens op ’t eene been, dan op ’t ander, en zweeg.

„Wat het is, ’een ander?’ vervolgde Oblómow. „Een ander is iemand, die zelf zijne laarzen poetst, alleen zijne kleederen aantrekt, ofschoon hij er soms uitziet als een heer, maar dat is bedriegelijke schijn. Dienaren hebben, dat kent hij niet; hetgeen hij noodig heeft zal hij zelf gaan koopen; hij zal zelf in de kachel roeren met den pook; soms zal hij zelf het stof afnemen.”

„Onder de Duitschers zijn er vele zulken,” zeide Zakchár bedroefd.

„Dat is zeer waar! Maar ik? Meen je dat ik ‘een ander’ ben?”

„U is geheel anders,” antwoordde Zakchár klagend, nog niet begrijpend wat zijn heer zeggen wilde.... „God weet, wat U overkomt!”

„Ik wil ’t gelooven, dat ik anders ben! Zwerf ik rond? Arbeid ik? Heb ik niet genoeg te eten, zeg? Ben ik mager, zie ik er uitgemergeld uit? Ontbreekt het mij aan iets? Goddank! Ik heb volk dat ik kan aan ’t werk zetten voor mij. Ik heb in mijn geheele leven geen enkele maal zelf mijne kousen aangetrokken, God zij dank! Moet ik rusteloos blijven zooals de anderen? Waarom zou ik? En tot wien zeg ik dat? Ben jij niet bij me geweest sinds mijn kindsheid? Jij weet dat alles. Jij hebt gezien hoe teederlijk ik werd grootgebracht, en dat ik nooit honger noch koude te lijden had, nooit gebrek kende, nooit zelf voor mijn brood zorgen moest en nooit vuilen arbeid moest verrichten. En hoe heb je mij durven vergelijken met ‘anderen?’”

.....
„Zakchár!”

„Wat verlangt U?” antwoordde Zakchár, met nauwelijks hoorbare stem
„Geef mij nog wat kwas.”

Zakchár bracht de kwas, en toen Iljá Iljýtsj hem het glas teruggaf nadat hij gedronken had, wilde Zakchár spoedig weer heengaan.

„Nee, nee, blijf hier!” gebood Oblómow; „hoe kon je zoo bitter je meester krenken, dien je als kind in je armen hebt gedragen, dien je altijd hebt gediend en die altijd je weldoener is geweest?”

Zakchár kon het niet langer uithouden; bij het woord *weldoener* werd het hem week om het hart, de tranen sprongen hem naar de oogen, hoe langer hoe meer, en naarmate hij de hartstochtelijke woorden van Iljá Iljýtsj minder begreep, werd hij meer ontsteld

.

„Hoor, het slaat drie uur! Nog slechts twee uren voor het diner; wat zal je kunnen verrichten in die twee uren? Niets, en er is heel wat te doen. Nu, het zij zoo! De brief uitgesteld tot de volgende post en het plan zal ik morgen ontwerpen. Thans wil ik wat gaan liggen: ik heb mij erg vermoeid. Laat de stores neêr, en dek mij warm toe; zorg dat niemand mij stoort; ik zal misschien een uurtje slapen, wek mij om half vijf.”

Omtrent dien tijd ontmoet Oblómow een jong meisje, Olga, dat wellicht een van de heerlijkste typen is der Russische vrouw in onze roman-literatuur. Een gemeenschappelijke vriend, Stoltz, heeft haar veel gesproken van Oblómow, van zijne begaafdheden en vermogens, van het luie leven dat hij leidt en dat hem voorzeker zal te gronde richten, indien het voortduurt. Vrouwen zijn steeds bereid een reddingswerk te ondernemen, en Olga beproeft het, Oblómow aan zijn slaperig vegeteerend leven te onttrekken. Zij zingt heerlijk en Oblómow, die een groot liefhebber is van muziek, wordt door haar gezang diep bewogen.

Allengs worden Olga en Oblómow op elkander verliefd en Olga tracht hem van zijne vadsigheid af te brengen en zijne

belangstelling voor hogere levensbelangen op te wekken. Zij dringt erop aan dat hij zijn groot plan voleindigt tot verbetering van het bestaan zijner lijfeigenen, waaraan hij, naar men meent, sedert jaren werkt. Zij tracht in hem belangstelling op te wekken voor kunst en letterkunde, voor hem een leven te scheppen, waarin zijn begaafde natuur een arbeidsveld kan vinden. Het schijnt in 't eerst, alsof Olga erin zal slagen door hare levendigheid en hare bekoorlijkheid allengs in Oblómow een ommekeer teweeg te brengen. Hij ontwaakt, hij keert terug tot het leven. De liefde van Olga voor Oblómow, waarvan de ontwikkeling zóó meesterlijk wordt geschilderd, dat Toergénjew's talent hier bijna wordt geëvenaard, schiet dieper en dieper wortel en de onvermijdelijk volgende stap — het huwelijk — is nabij. . . . Dit is echter voldoende om Oblómow af te schrikken. Dezen stap te doen, zou betekenen zich inspannen, naar zijn landgoed terugkeeren, met de vadsige eentonigheid van zijn leven breken, en dit is te veel voor hem. Hij weifelt en aarzelt de noodwendige eerste stappen te doen. Hij stelt het van dag tot dag uit en eindelijk vervalt hij weer in zijn Oblómowisme en keert hij tot zijne sofa, zijne kamerjapon en zijne pantoffels terug. Olga is bereid het onmogelijke te doen. Zij tracht hem door hare liefde en hare krachtadigheid mede te slepen; zij wordt echter gedwongen in te zien dat al haar streven nutteloos is en dat zij haar eigen kracht heeft overschat: Oblómow's ziekte is ongeneeslijk. Zij moet hem verlaten en Gontsjarów beschrijft hun afscheid in een buitengewoon heerlijk tafereel, waarvan ik hier enkele der laatste gedeelten wil weergeven:

„En zoo is voor ons de tijd van scheiden dus gekomen?” sprak zij.
„Moesten wij trouwen, wat zou daarna gebeuren?”

Hij zweeg.

„Je zoudt in slaap vallen, dieper en dieper van dag tot dag — niet

waar? En ik? Je ziet hoe ik ben, ik zal nooit oud worden, nooit word ik het leven moede. En met jou: wij zouden leven dag aan dag, op Kerstdag wachten en daarna op vastenavond; wij zouden naar partijen gaan en dansen en aan niets denken. Wij zouden 's avonds gaan slapen en God danken omdat de dag spoedig voorbij is geweest, en den volgenden morgen zouden wij ontwaken en wenschen dat heden zou gelijken op gisteren..... Dat ware onze toekomst, is het niet zoo? Is dat een leven? Ik zou er onder bezwijken, ik zou sterven.... En waartoe? Zou je gelukkig zijn?.....

Met smart vervuld richtte hij zijne oogen ten hemel; hij trachtte heen te gaan, te vluchten — zijne beenen gehoorzaamden niet. Hij wilde iets zeggen: in zijn mond was het droog, zijne tong was verlamd, zijne stem kwam niet uit zijne borst. Hij reikte haar de hand: „Dus.....” begon hij met zwakke stem, doch hij kon niet verder en hij eindigde met een blik die beteekende: „vaarwel!”

En zij wilde ook iets zeggen, maar sprak niet; zij strekte de hand naar hem uit, maar hare hand bereikte de zijne niet en viel neer. Zij had ook willen zeggen „vaarwel”, maar na de helft van het woord verviel hare stem in een valschen klank. Haaraangezicht verwrong zich krampachtig; zij legde hare hand en haar hoofd op zijn schouder en snikte luid. Het was alsof men haar al hare wapens uit de handen had genomen. Haar verstand was heengegaan — het was slechts eene vrouw, weérloos tegenover het ongeluk. „Vaarwel, vaarwel!” hoorde men door hare snikken heen.

.

„Neen,” onderbrak Olga, terwijl zij haar hoofd oprichtte en hem tuschen hare tranen door trachtte aan te zien; „eerst nu weet ik dat ik in je beminde hetgeen ik wenschte dat in je zou zijn, hetgeen Stoltz mij had voorgespiegeld, hetgeen ik met hem had verzonnen. Ik beminde den toekomstigen Oblómow! Je bent braaf, eerlijk, Iljá; je bent teeder.... eene duif: je verbergt het hoofd onder de vlerk, en meer verlang je niet; je bent bereid je leven lang te kirren onder het dak..... Maar zoo ben ik niet: voor mij is dat te weinig; ik heb behoefte aan iets meer, en waaraan? ik weet het niet! Kan jij mij zeggen wat ik verlang, wat mij ontbreekt? en mij dat alles geven, opdat ik..... maar teederheid, die is overal te vinden.”

Zij scheiden. Olga maakt een ernstige ziekte door en enkele maanden later zien wij Oblómow gehuwd met de eigenares zijner kamers, een zeer deftige vrouw, met mooie ellebogen, die een groote kunstenares is in keuken- en huisaangelegenheden. Olga trouwt later met Stoltz. Doch deze Stoltz is eerder een symbool van intelligente, vlijtige krachtdadigheid dan een levend mensch. Hij is een verzinsel en ik ga hem met stilzwijgen voorbij.

De indruk dien deze roman in Rusland bij zijn verschijnen (1859) teweegbracht, was onbeschrijflijk. Het was een veel grootere gebeurtenis dan het verschijnen van een nieuw werk van Toergénjew. Geheel het beschaafde Rusland las *Oblómow* en besprak het „Oblómowisme”. Iedereen herkende iets van zichzelf in Oblómow en voelde de Oblómow-ziekte in zijn eigen bloed. Wat Olga betreft, duizenden jongelieden werden op haar verliefd en haar lievelingslied „Casta Diva” werd hun geliefkoosde melodie. En heden, na veertig jaar, kan men Oblómow lezen en herlezen met hetzelfde genot als vóór bijna een halve eeuw. Het boek heeft niets van zijne beteekenis verloren en in menig opzicht nieuwe beteekenis gewonnen: er zijn nog steeds levende Oblómow's.

Toen deze roman verscheen, werd het woord „Oblómowisme” een gewone uitdrukking om de Russische toestanden te kenschetsen. Het geheele Russische leven en de geheele Russische geschiedenis vertoonen sporen van die ziekte — van die traagheid van hart en geest, waarvan de rechten werden geëerbiedigd en die als eene deugd werd beschouwd, van dat conservatisme en die inertie, van die verachting voor vlijtige werkzaamheid, die Oblómow kenschetsen en die ten tijde der lijfeigenschap, zelfs onder de beste menschen in Rusland, zelfs onder de ontevredenen, zoozeer werden aangekweekt. „Een treurig gevolg van de lijfeigenschap” — zooals toenmaals

werd gezegd. Doch naarmate wij ons van de tijden der lijfeigenschap verwijderen, beginnen wij des te beter in te zien dat Oblómow in onze maatschappij niet dood is: dat het niet alleen de lijfeigenschap is die dit type van menschen in het leven roept, doch dat de levensvoorwaarden van een weelderig bestaan en de sleur van het beschaafde leven medehelpen tot de instandhouding ervan.

Anderen zeiden: „eene eigenschap van het ras, een kenmerk der Russen”; ook zij hadden grootendeels gelijk. Gemis van liefde tot den strijd, eene „laat-mij-met-rust” houding, gebrek aan de deugd der „strijdlustigheid”, weerloosheid en lijdzame onderworpenheid — dit zijn grootendeels kenmerken van het Russische ras. En dit is wellicht de reden waarom een Russisch schrijver dit type zoo voortreffelijk heeft geschilderd. Doch, met dit alles, is het Oblómow-type niet tot Rusland beperkt, het is een universeel type — een type dat aangekweekt wordt door onze tegenwoordige beschaving, door haar weelderig wél voldaan leven. Het is het type van den behouder, niet in den politieken zin van dit woord, maar in den zin van het behoud van het welzijn. Een mensch die tot een zekeren welstand is gekomen of dezen door overerving heeft verkregen, wordt niet licht ertoe gebracht om iets nieuws te ondernemen, daar dit onaangenaamheden en zorgen in zijn rustig en verzekerd bestaan zou kunnen brengen. Dientengevolge leidt hij een ontzenuwd leven, waaruit elke ware levensprikkel verbannen wordt, uit vrees dat deze de kalmte van zijn vegetatief bestaan mocht verstoren.

Oblómow kent de waarde van de kunst en van de aandoeningen die zij ons schenkt. Hij kent de edele geestdrift eener dichterlijke liefde: hij heeft beide ondervonden. Doch — „Waartoe dient het?” vraagt hij alweer. „Waartoe al die drukte om uit te gaan en menschen te zien? Met welk doel?”

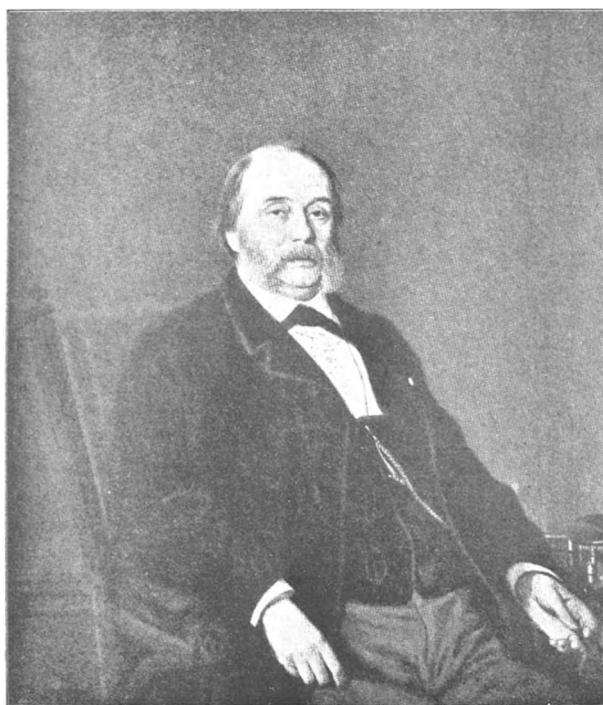
Een Diogenes zonder behoeften is hij niet. Ver van daar. Hij is er niet onverschillig voor als zijn vleesch te droog of zijne kip aangebrand is. Het zijn juist de zaken van hooger belang die hij beschouwt als zijnde de moeite niet waard die zij veroorzaken. Toen hij jong was, dacht hij er aan zijne lijfeigenen vrij te maken — althans op zulke wijze dat zijn inkomen daardoor niet veel zou verminderen. Doch van lieverlede is hij dat alles vergeten en thans is het zijn hoogste bekommerring te weten hoe hij zich zal ontheffen van al de beslomeringen van het beheer van zijn landgoed. „Ik weet niet,” zegt hij, „wat heerendienst is en wat boerenarbeid is, wat recht van eigendom beteekent; ik ken het verschil niet tusschen een rijken boer en een armen boer; ik weet niet hoeveel een vierde vat tarwe is, wanneer de tarwe gezaaid en geoogst en wanneer zij verkocht dient te worden.” En als hij droomt van landelijk leven op zijn bezitgoed, denkt hij aan mooie broeikassen, en pic-nics in de bosschen, aan idyllische wandelingen met een goedaardige eerbiedige poezelige vrouw, die hem naar de oogen ziet en hem aanbidt. De vraag waarom en hoe hij aan al die rijkdommen is gekomen en waarom al die menschen voor hem moeten arbeiden, plaagt nooit zijn geest. Doch — hoevelen zijn er niet over de geheele wereld, die fabrieken, tarwevelden of kolenmijnen bezitten, of aandee-len daarin hebben — en hoevelen hunner denken ooit aan kolenmijnen, tarwevelden en fabrieken, anders dan Oblómow aan zijn landgoed dacht — namelijk in idyllische aanschouwing van het werk van anderen, zonder de geringste neiging om hunne lasten te deelen?

In plaats van landelijke kunnen het stedelijke Oblómow's zijn, het type blijft echter hetzelfde. En dan komt de lange reeks der Oblómow's in het intellectueel, sociaal, ja zelfs in het persoonlijk leven. Al hetgeen nieuw is op 't gebied der ge-

dachte verontrust ze, en zij zijn niet eerder tevreden dan als alle menschen dezelfde denkbeelden hebben aangenomen. Zij voelen argwaan voor sociale hervormingen, daar de gedachte alléén aan eene verandering ze verschrikt. Zelfs de liefde jaagt hun vrees aan. Oblómow wordt door Olga bemind en hij bemint haar eveneens; doch trouwen — dien stap te wagen — daarvoor is hij bang. Zij is te rusteloos. Zij wil met hem uitgaan om schilderijen te gaan kijken; zij wil dat hij dit en dat zal lezen en bespreken; zij wil hem in den stroom van het leven medesleepen. Zij bemint hem zoozeer dat zij bereid is hem te volgen, zonder welke vragen ook te stellen; doch juist die kracht der liefde, die intensiteit van het leven, verschrikken Oblómow.

Hij tracht voorwendsels te vinden om dien inval van het leven in zijn vegetatief bestaan af te weren; hij stelt zijn beetje materieel gemak zoozeer op prijs dat hij het niet wagen durft te beminnen — dat hij de liefde met al hare gevolgen, „hare tranen, hare hartstochten, haar leven” niet durft aannemen en weldra verzinkt hij weer in zijn week Oblómowisme.

Stellig is het Oblómowisme niet eene ziekte van het ras. Het bestaat op de beide vastelanden en onder alle breedten, en naast het Oblómowisme dat Gontsjarów zoo voortreffelijk heeft beschreven en dat zelfs Olga niet bij machte was te verbreken, bestaat het Oblómowisme van den landjonker, het bureaucratisch Oblómowisme van de Gouvernements-besturen, het Oblómowisme der mannen van wetenschap en bovenal het Oblómowisme van het familieleven, waaraan wij allen gedwee een zoo hoogen tol betalen.

I. A. GONTSJARÓW.
(1812—1891).

De Afgrond.

Gontsjarów's laatste en grootste roman, *De Afgrond*, heeft niet de eenheid van schepping en bewerking die *Oblómow* kenmerken. Hij bevat wonderschoone bladzijden die den genialen schrijver waardig zijn, maar bij slot van rekening is hij mislukt. Gontsjarów besteedde tien volle jaren om hem te schrijven; hij was begonnen daarin de typen van ééne generatie te beschrijven en later werkte hij deze om in typen van de volgende generatie — in een tijd toen de zonen volkomen verschillend waren van hunne vaders: hij heeft dit zelf verhaald in een zeer belangwekkende critische schets van zijn eigene werken. Het gevolg daarvan is, dat er als 't ware geen eenheid is in de hoofdpersonen van den roman. De vrouw, die het voorwerp is van al zijne bewondering en die hij tracht hoogst sympathiek voor te stellen, Wjéra, is ontegenzeggelijk interessant, doch heelemaal niet sympathiek. Men zou zeggen dat twee volkomen verschillende vrouwentypen Gontsjarów voor den geest zweefden toen hij zijne Wjéra schilderde: de eene die hij trachtte te schilderen in Sophie Bjelowódowa zonder erin te slagen, en de andere, de vrouw der jaren zestig, die in aantocht was, van welke hij enkele trekken kende en die hij bewonderde zonder ze echter volkomen te begrijpen. Wjéra's wreedheid tegenover hare grootmoeder en tegenover den held, Rájskij, maken haar hoogst onsympathiek, ofschoon men voelt dat de schrijver voor haar geheel in bewondering opgaat. Wat den nihilist Wólokchow betreft, hij is eenvoudig eene caricatuur, die wellicht ontleend is aan het werkelijk leven, en schijnbaar zelfs aan den persoonlijken kring van bekenden van den schrijver. Hij werd echter blijkbaar geschilderd met den wensch aan persoonlijke gevoelens van antipathie

lucht te geven. Men voelt dat een persoonlijk drama achter de bladzijden van den roman verborgen is. Gontsjarów's eerste schets van Wólokchow was, zooals hijzelf schreef, een soort Bohemer-radicaal uit de jaren veertig, die van de „Byronisten" van het vorige geslacht de trekken van een Don Juan volkomen had behouden. Trapsgewijze echter veranderde Gontsjarów, die den roman op het einde der jaren vijftig nog niet had voleindigd, deze figuur in een nihilist van de jaren zestig — een revolutionnair — en het gevolg is dat men den dubbelen oorsprong van Wólokchow gewaar wordt, evenals men den dubbelen oorsprong van Wjéra voelt.

De eenige figuur van den roman die waarlijk getrouw naar het leven is geschilderd, is de grootmoeder van Wjéra. Dit is een voortreffelijk portret van de eenvoudige, verstandige, onafhankelijke Russische vrouw uit dien tijd, terwijl Martha, Wjéra's zuster, een uitstekend beeld is van het gewone levenslustige meisje dat de oude overleveringen eerbiedigt en eenmaal een eerlijke, vertrouwbare huismoeder zal worden. Deze twee figuren zijn het werk van een groot kunstenaar, maar al de andere personen zijn gedwongen en daardoor mislukt, en er is ook veel overdrevenheid in de tragische wijze waarop de grootmoeder Wjéra's val opneemt. Wat den achtergrond van den roman betreft — het landgoed aan den rand van een afgrond die naar de Wolga leidt — hij behoort tot de heerlijkste landschap-schilderingen in de Russische literatuur.

Dostojéwskij.

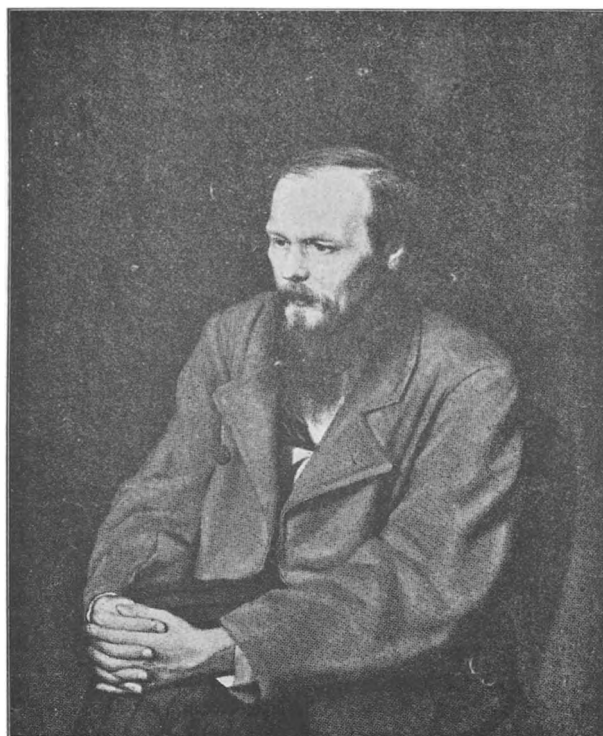
Weinig schrijvers werden reeds van hun eerste optreden in de letterkunde af zoo gunstig onthaald als Dostojéwskij. In

1845 kwam hij te Petersburg, als een geheel onbekende jonge man, die eerst twee jaar te voren, in eene school voor militaire ingenieurs, zijne opvoeding had geëindigd en die daarna twee jaar had doorgebracht in den ingenieurs-dienst, dien hij verlaten had om zich aan de literatuur te wijden. Hij was slechts vier en twintig jaar toen hij zijn eersten roman *Arme Lieden* schreef, dien zijn schoolkameraad Grigorówitsj aan den dichter Nekrásow gaf, om in een letterkundigen almanak opgenomen te worden. Dostojéwskij had bij zichzelf getwijfeld of zijn roman door den uitgever ook maar zou gelezen worden. Hij woonde toen op een armoedige kamer en was diep in slaap toen, om vier uur 's morgens, Nekrásow en Grigorówitsj aan zijne deur klopten. Zij vlogen hem om den hals en wenschten hem geluk met tranen in de oogen. Nekrásow en zijn vriend waren laat in den avond begonnen den roman te lezen en hadden de lezing niet kunnen staken eer zij aan het einde waren. Het boek had hen beiden zoozeer aangegrepen dat zij niet anders konden dan midden in den nacht den schrijver te gaan opzoeken en hem te zeggen wat zij gevoelden. Enkele dagen later werd Dostojéwskij voorgesteld aan den grooten criticus van dien tijd, Bjelínskij, en door hem werd hij even warm onthaald. Bij het publiek maakte de roman grooten opgang en hetzelfde geldt van al de volgende romans van Dostojéwskij: zij hadden een ongelooflijk groot debiet in geheel Rusland.

Het leven van Dostojéwskij was buitengewoon ongelukkig. In het jaar 1849, vier jaar na zijn eerste succes met *Arme Lieden*, werd hij gemengd in een kring van Fourieristen (leden van de Petrasjéwskij-groepen), die bijeenkwamen om de werken van Fourier te lezen en te discuteeren, en om de noodzakelijkheid eener socialistische beweging in Rusland te bespreken. Op eene dier vergaderingen las Dostojéwskij een

zekeren brief van Bjelínskij aan Gogol voor, waarin de groote criticus in vrij scherpe woorden over Kerk en Staat sprak en later schreef hij dien brief uit. Hij nam ook deel aan eene bijeenkomst waar de inrichting eener geheime drukkerij werd besproken. Hij werd aangehouden, verhoord (met gesloten deuren, zooals vanzelf spreekt) en, met verscheidene anderen, ter dood veroordeeld. In December 1849 werd hij op een openbaar plein gebracht en op het schavot onder eene galg geplaatst; met veel omhaal van woorden werd hem zijn doodvonnis voorgelezen en eerst op het laatste oogenblik kwam een bode van Nicolaas I, die genade bracht. Drie dagen later werd hij naar Siberië gevoerd en te Omsk in eene gevangenis voor dwangarbeiders opgesloten. Aldaar bleef hij vier jaren, tot hij, dank zij zekere voorspraak te Petersburg, losgelaten werd, doch slechts om als soldaat te worden ingelijfd. Tijdens zijne gevangenschap werd hij, wegens een of ander nietig vergrijp, op vreeselijke wijze gegeeseld, en van dien tijd af dagteekent zijne ziekte — epilepsie — die hem daarna zijn leven lang is bijgebleven. De amnestie bij de kroning van Alexander II verbeterde Dostojéwskij's lot niet. Eerst in 1859, vier jaar na de troonsbeklimming van Alexander II, werd den grooten schrijver genade geschonken en werd hem toegestaan naar Rusland terug te keeren. Hij overleed in 1883.

Dostojéwskij was een vruchtbaar schrijver en nog voor hij in hechtenis werd genomen had hij tien romans in het licht gegeven, onder andere *De Dubbelganger*, die reeds een voorbode was van zijn latere psycho-pathologische romans, en *Nétotsjka Nezwánowa*, waarin een snel rijpend talent van den eersten rang zich vertoonde. Na zijn terugkeer uit Siberië begon hij eene reeks romans uit te geven die op het lezend publiek een diepen indruk maakten. De reeks ving aan met een grooten roman, *De Vernederden en Beleedigden*, waarop weldra

F. M. Dostojéwsky.
(1821—1881).

de *Gedenkschriften uit een Dood Huis* volgden, waarin hij zijn wedervaren in de gevangenis beschreef. Daarna verscheen een buitengemeen opzienbarende roman, *Schuld en Boete*, die later alom in Europa en Amerika werd gelezen. *De Gebroeders Karamázow*, dat als zijn best afgewerkt boek wordt beschouwd, is in nog hoogere mate indrukwekkend, terwijl *De Jonkman*, *De Idioot*, *De Duivels* eene reeks van kleinere romans vormen waarin dezelfde psycho-pathologische vraagstukken worden behandeld.

Waren Dostojéwskij's werken uit een zuiver aesthetisch standpunt beschouwd geworden, zoo ware het oordeel der critici over hunne letterkundige waarde alles behalve vleierend geweest. Hij schreef zoo haastig en bekommerde zich zoo weinig over zorgvuldige afwerking dat de letterkundige vorm zijner romans, zooals Dobroloébow heeft aangetoond, op vele plaatsen schier beneden de critiek staat. Zijne helden spreken een slordige taal, vallen gestadig in herhalingen en welke held ook in het boek verschijne (dit geldt vooral van *De Vernederden en Beleedigden*), men voelt dat de schrijver zelf spreekt. Bij deze ernstige gebreken dienen nog te worden gevoegd de uiterst-romantische en verouderde bouw van de intriges zijner romans, hunne ordelooze samenstelling en de onnatuurlijke volgorde der gebeurtenissen, zonder te spreken van de atmosfeer van krankzinnigengestichten die in de latere romans heerscht. En toch, desniettegenstaande geven Dostojéwskij's werken een zoo diepen indruk der werkelijkheid, en naast de meest onreëele karakters vindt men karakters die aan ieder onzer zoo goed bekend en de werkelijkheid zoo getrouw zijn, dat al deze gebreken worden goedgemaakt. Zelfs als men meent dat de dialogen zijner helden onnauwkeurig zijn teruggegeven, voelt men dat de menschen die hij beschrijft, althans sommigen hunner, precies zoo waren als hij ze wilde schilderen.

De *Gedenkschriften uit een Dood Huis* is de eenige van Dostojéwskij's scheppingen die als een waar kunstgewrocht kan worden beschouwd. De grondgedachte is heerlijk en de vorm is uitgewerkt in overeenstemming met die gedachte; maar in zijn latere voortbrengselen schijnt de schrijver zoozeer overweldigd te zijn door zijne meestal zeer vage denkbeelden en wordt hij daardoor in eene zoo nerveuze opgewondenheid gebracht, dat hij den geschikten vorm niet kan vinden. De lievelings-onderwerpen van Dostojéwskij zijn menschen, die door de levensomstandigheden zoo laag zijn gezonken dat zij niet eens een denkbeeld hebben behouden van de mogelijkheid om zich uit hun toestand te verheffen. Men voelt overigens dat Dostojéwskij een waar genoegen schept in het beschrijven van het zedelijk en physisch lijden der *vernederden* — dat hij zich vermeit in de voorstelling van de ellende van hun gemoed, van hunne volslagen wanhoop aan herstel en van den volledige ondergang der menschelijke natuur die een kenmerk is voor neuro-pathologische gevallen. Naast deze zieke typen vindt men er enkele andere die zoo door en door menschelijk zijn dat zij al onze sympathie winnen. Doch, de lievelingshelden van Dostojéwskij zijn de mannen en de vrouwen die zichzelf beschouwen als verstoken van de noodige kracht om eerbied af te dwingen of zelfs van het recht om als menschelijke wezens te worden behandeld. Zij hebben eenmaal een schuchtere poging gedaan om hunne persoonlijkheid te verdedigen, doch zij bezweken en zullen het nooit weer beproeven. Zij zullen dieper en dieper in hunne ellende wegzinken en sterven of aan de toring of van koude of worden het slachtoffer van eene ziekte van den geest — eene soort bejaarde krankzinnigheid waarbij de zieken zich soms tot de verhevenste opvattingen der menschelijke filosofie verheffen; terwijl anderen aangegrepen worden door verbittering en daar-

door gebracht worden tot het begaan van een of andere misdaad waarover zij reeds het volgend oogenblik berouw voelen.

In *De Vernederden en Beleedigden* zien wij een jongen man die dol verliefd wordt op een meisje uit een weinig bemiddelde familie. Dit meisje wordt verliefd op een zeer aristocratischen prins — een man zonder beginselen, doch bekoorlijk in zijn kinderlijk egoïsme en aantrekkelijk door zijne oprechtheid, die volkomen in staat is om onbewust de ergste misdaden te bedrijven tegen diegenen waarmede het leven hem in aanraking brengt. De psychologie zoowel van het meisje als van den jongen aristocraat is voortreffelijk; doch, waarin Dostojéwskij uitmunt, is de voorstelling van den anderen jongen man die, door het meisje afgewezen, zijn leven eraan wijdt den ootmoedigen dienaar van dat meisje te zijn en, tegen zijn eigen wil in, zich als een werktuig laat gebruiken om het meisje aan den aristocraat over te leveren. Dit alles is volkomen mogelijk; het bestaat in het leven, en het wordt door Dostojéwskij op zulk een wijze verhaald dat men het diepste medelijden voor de armen en vernederden voelt; doch zelfs in dezen roman moeten het genoegen, dat de schrijver vindt in het afschilderen van de grenzenlooze onderworpenheid en slaafschheid zijner helden, en het behagen dat zij zelf vinden in hun eigen lijden en in de mishandeling waaraan zij onderworpen zijn, den weerzin van elken gezonden geest verwekken.

De volgende groote roman van Dostojéwskij, *Schuld en Boete*, maakte heel wat opgang. De held is een jonge student, Raskólnikow, die zijne moeder en zuster, beiden even arm als hijzelf, teederlijk bemint en wiens geest beheerscht wordt door de begeerte eenig geld te vinden om zijne studiën te voleindigen en de kostwinner te kunnen worden van de zijnen. Hij komt op de gedachte een oude vrouw — eene geldschietster die hij kent, en waarvan gezegd wordt dat zij een paar

duizend roebels bezit, te vermoorden. Eene reeks meer of minder toevallige omstandigheden versterken hem in dit denkbeeld en drijven hem dien weg op. Zoo staat b.v. zijne zuster, geen anderen uitweg ziende om aan hunne armoede te ontkomen, op het punt zich voor hare familie op te offeren en een verachtelijken ouden man met veel geld te huwen, en Raskólnikow is vast besloten dit huwelijk te beletten. Op hetzelfde oogenblik ontmoet hij een ouden man — een kleine gouvernementsklerk, een dronkaard, die uit zijn eerste huwelijk een buitengewoon sympathieke dochter heeft, Sónja. Dit gezin is vervallen in de diepst denkbare ellende — zooals alléén in een groote stad als Petersburg kan aangetroffen worden — en Raskólnikow wordt ertoe gebracht in die lieden belang te stellen. Ten gevolge van al die omstandigheden en terwijl hijzelf dieper en dieper in de zwartste armoede verzinkt en de hopeloosheid van de ellende rondom hem beseft, wordt hij geheel beheerscht door het denkbeeld de oude geldschietster te doodden. Hij begaat de misdaad en natuurlijk, zooals men had kunnen voorzien, brengt het geld hem geen voordeel aan: in zijne opgewondenheid vindt hij het zelfs niet. Nadat hij eenige dagen gekweld is geworden door wroeging en schaamte en nogmaals onder den drang van eene reeks van omstandigheden, die zijne wroeging nog verzwaren, klaagt hij zichzelf aan als den dader van den moord op de oude vrouw en hare zuster.

Dit is natuurlijk slechts het algemeen plan van het boek; feitelijk is het vol van de ontzettendste tafereelen zoowel van armoede als van zedelijke ontaarding, terwijl een aantal ondergeschikte karakters — een oude heer in wiens familie Raskólnikow's zuster onderwijzeres is geweest, de rechter van instructie, enz. — voorgesteld worden. Bovendien acht Dostojéwskij het noodig, na zoovele redenen te hebben bijeenge-

bracht die Raskólnikow tot het begaan van een dergelijke misdaad konden gebracht hebben, nog een andere, theoretische beweegreden aan te voeren. Men verneemt, midden in den roman, dat, onder den indruk van de moderne in omloop zijnde denkbeelden der materialistische filosofie, Raskólnikow een tijdschriftartikel heeft geschreven en gepubliceerd, waarin hij bewijst dat de menschen gedeeld zijn in hoogere en lagere wezens en dat voor de eerste — Napoleon wordt hier als voorbeeld aangehaald — de algemeen aangenomen wetten der zedeleer niet verplichtend zijn.

De meeste lezers van dien roman en de meeste letterkundige critici loopen hoog weg met de psychologische analyse van Raskólnikow's ziel en van de redenen die hem tot zijne wanhopige daad brachten.

Ik wil mij echter veroorlooven aan te merken, dat juist de overvloed van toevallige oorzaken die Dostojéwskij ophoopt, aantoonst hoe moeilijk hij het zelf vond te bewijzen, dat de verspreiding van materialistische ideeën in werkelijkheid een eerlijk jong man kon brengen tot daden zooals die van Raskólnikow. Raskólnikows worden geen moordenaars onder den invloed van zulke theoretische beschouwingen, terwijl diegenen die moorden begaan en zich beroepen op zulke beweegredenen, zooals Lebiès te Parijs, niet in het minst tot het Raskólnikow-type behooren. Achter Raskólnikow voel ik Dostojéwskij's pogingen om te beslissen of hijzelf, of wel een mensch zooals hij, tot een dergelijken stap had kunnen gebracht worden en om de psychologische verklaring daarvan te vinden, indien hij tot zulk een daad aangedreven ware geweest. Doch, dergelijke menschen moorden *niet*. Daarenboven zijn lieden zooals de rechter van instructie en M. Swidrigajlow louter romantische verzinselen.

Niettegenstaande al zijne gebreken maakt de roman evenwel

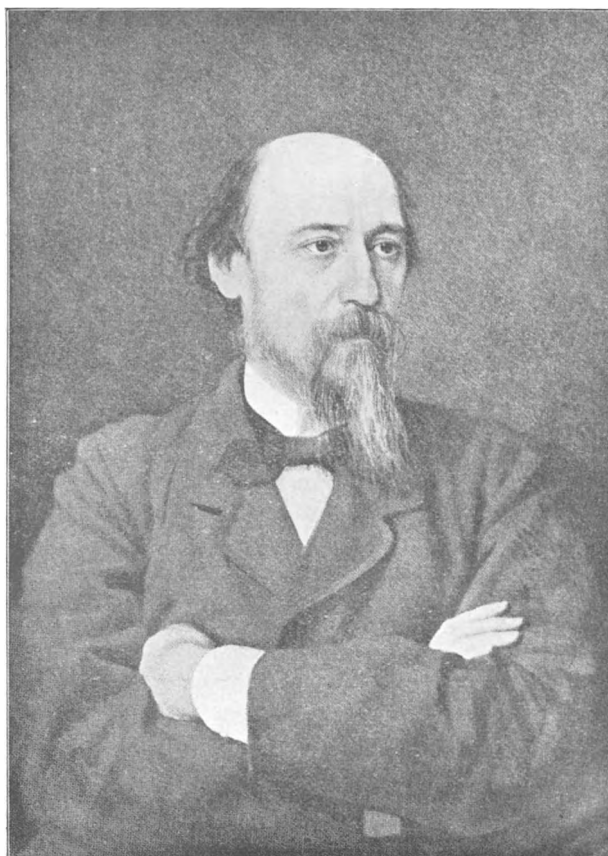
een diepen indruk door zijn trouwe voorstelling van het leven in de achterbuurten, en hij vervult elk eerlijk lezer met het diepste medelijden, zelfs voor de laagst gezonken bewoners dier achterbuurten. Zoodra Dostojéwskij van hen spreekt wordt hij een realist in den zuiversten zin van het woord, zooals Toergénjew of Tolstój. Marmeládow, de oude dronken beambte — zijn dronkemanspraat en zijn dood, zijne familie, de kleine voorvallen die zich na zijne begrafenis voordoen, zijne vrouw en zijne dochter Sónja — het zijn allen levende wezens en voorvallen die werkelijk in het leven der zeer arme lieden voorkomen, en de bladzijden die Dostojéwskij aan hen heeft gewijd, behooren tot de indrukwekkendste en roerendste van welke letterkunde ook. Zij dragen den stempel van het genie.

De Gebroeders Karamázow is de meest kunstig uitgewerkte roman dien Dostojéwskij geschreven heeft, doch hier komen ook al de innerlijke gebreken van 's schrijvers geest en verbeelding het meest aan den dag. De filosofie van dezen roman: — het ongeloofig West-Europa; het wild hartstochtelijk, dronken, on-hervormd Rusland, en het Rusland dat door geloof en door monniken hervormd wordt — deze drie denkbelden, belichaamd in de drie gebroeders Karamázow, schemeren slechts op den achtergrond door. Doch er is voorzeker in geen enkele letterkunde een dergelijke verzameling van weerzinwekkende menschentypen te vinden als hier: waanzinnigen, half-waanzinnigen, menschen die de kiemen der misdadigheid in zich dragen, en werkelijke misdadigers worden hier in alle mogelijke graden aangetroffen. Een Russisch specialiteit in hersen- en zenuwziekten ontdekt vertegenwoordigers van allerlei dergelijke ziekten in Dostojéwskij's romans en vooral in *De Gebroeders Karamázow*, terwijl het geheel in eene omljsting is gezet die het vreemdste mengsel

vormt van realisme en toomeloos romantisme. Wat een zeker aantal critici van onzen tijd, die gesteld zijn op allerlei ongezonde literatuur, over deze romans ook hebben mogen schrijven, de schrijver dezer bladzijden kan slechts zeggen dat hij dat alles dooreen zoo onnatuurlijk vindt, zoo gedwongen in elkander gezet — met het doel, hier een brok zedeleer, daar een afschuwelijk karakter uit een psycho-pathologisch ziekenhuis voor te stellen, of wel om de gewaarwordingen van een louter denkbeeldigen misdadiger te ontleden, — en dat de enkele goede bladzijden die daarin verspreid liggen, de zware moeite die het lezen dier twee boekdeelen veroorzaakt niet loonen.

Dostojéwskij wordt nog steeds zeer veel gelezen in Rusland en toen zijne romans vóór een twintigtal jaren voor de eerste maal in 't Fransch, in 't Duitsch en in 't Engelsch werden vertaald, werden zij begroet als eene openbaring. Hij werd geprezen als een der grootste schrijvers van onzen tijd en als dengene die „de mystieke Slavische ziel” ongetwijfeld het best had uitgedrukt. (Wat deze uitdrukking mag beteekenen?) Toergenjéw werd door Dostojéwskij in de schaduw gesteld en Tolstój geraakte een tijdlang in vergetelheid. Er lag natuurlijk een groot gedeelte hysterische overdrevenheid in dat alles, en heden ten dage zullen gezonde letterkundige critici in een dergelijke lofspraak niet meer vervallen. Een feit is het, dat er ontegenzeggelijk veel kracht ligt in al hetgeen Dostojéwskij schreef. Zijn scheppingsvermogen doet aan dat van Hoffman denken en zijne sympathie voor de meest vertrapte en verlaagde producten van de beschaving onzer groote steden is zoo diep, dat zij den onverschilligsten lezer medesleept en op jonge lezers een uiterst sterken invloed ten goede uitoefent. Zijne analyse van de meest verschillende soorten van beginnende ziekteverschijnselen der ziel wordt als volkomen nauwkeurig

beschouwd. Doch, met dat alles staat de kunstwaarde zijner romans verre beneden die van de andere groote Russische meesters, zooals Tolstójk, Toergénjew of Gontsjaróv. Volmaakt realistische bladzijden wisselen af met hoogst fantastische voorvallen, die slechts een verstokt romantieker waardig zijn. Aan-grijpende belangwekkende tafereelen worden onderbroken om plaats te maken voor bladzijden en nog weer bladzijden vol onnatuurlijk theoretische besprekingen. Bovendien is de schrijver zoo gejaagd dat het schijnt alsof hij zich den tijd niet had gegund om zijne romans over te lezen eer hij ze naar de drukkerij zond. En wat het ergste is, ieder van Dostojéwskij's helden — vooral in de romans van zijn latere periode — is door de een of andere psychische ziekte of door zedelijke verdorvenheid aangetast. Het gevolg daarvan is dat, ofschoon men ook sommige van Dostojéwskij's romans met de meeste belangstelling leest, men nooit geneigd is ze te herlezen, zooals het geval is met de romans van Tolstójk en Toergénjew en zelfs met die van schrijvers van tweeden rang, en ik moet beken-nen dat het mij, bijvoorbeeld, vóór korten tijd, de meeste moeite heeft gekost om *De Gebroeders Karamázow* door te lezen en dat ik mij nooit door een roman als *De Idioot* heb kunnen heenwerken. Doch men vergeeft Dostojéwskij alles, want als hij van de mishandelde en verwaarloosde kinderen van onze stadsbeschaving spreekt, wordt hij werkelijk groot door zijn diepe, onbeperkte liefde tot de menschheid — tot den mensch, zelfs in zijn laagste uitingen. Door zijne liefde tot die dronkaards, die bedelaars, die dieven, enz. die wij gewoonlijk voorbij gaan zonder hun zelfs een meewarigen blik te gunnen; door zijn talent om te ontdekken wat menschelijk en soms groot is in de diepst gezonken wezens; door de liefde die hij in ons opwekt voor de minst belangwekkende typen der menschheid, zelfs voor diegenen die nooit eene poging zullen doen om zich

N. A. NEKRASOW.
(1821—1877).

te redden uit den lagen en ellendigen toestand waarin het leven ze heeft gestort — door dit vermogen heeft Dostojéwskij ontegenzeggelijk een éenige plaats onder de schrijvers der moderne tijden verworven en men zal hem lezen, niet wegens de kunstige afwerking zijner geschriften, maar wegens de goede denkbeelden die er in verspreid liggen, wegens zijne getrouwe beschrijvingen van het leven in de achterbuurten der groote steden, en ook wegens de oneindige sympathie die een wezen als Sónja den lezer vermag in te boezemen.

Nekrásow.

Met Nekrásow komen wij tot de bespreking van een dichter wiens werken het voorwerp zijn geweest van een levendigen pennestrijd in de Russische letterkunde. Hij werd in 1821 geboren; zijn vader was een arm officier in het leger die uit liefde was getrouwd met een Poolsche dame. Deze moet een zeer merkwaardige vrouw zijn geweest, want in zijne gedichten spreekt Nekrásow telkens opnieuw van zijne moeder in zulke tonen van liefde en eerbied als wellicht bij geen enkelen anderen dichter in gelijke mate aangetroffen worden. Zijne moeder overleed echter zeer vroeg en het talrijk gezin, dat uit dertien broeders en zusters bestond, moet voorzeker erge ellende hebben beleefd. Nicolaas Nekrásow, de toekomstige dichter, had pas zijn zestiende jaar bereikt toen hij reeds de provincie-stad, waar de familie woonde, verliet en naar Petersburg ging studeeren aan de philologische faculteit der Hoogeschool. De meeste Russische studenten leven zeer armoedig — meestal voorzien zij in hun onderhoud door lessen te geven of door eene plaats als privaatonderwijzer aan te nemen in eene

familie, alwaar zij zeer weinig worden betaald, maar ten minste huisvesting en voedsel hebben. Nekrásow doorstond echter de vreeslijkste ellende: „Gedurende drie volle jaren,” schreef hij later, „heb ik dag aan dag gestadig honger geleden. Dikwijls gebeurde het dat ik in een groot restaurant ging, waar men couranten mag gaan lezen ook als men niets te eten bestelt, en terwijl ik mijn courant las placht ik den broodschotel naar mij toe te halen en brood te eten en dit was mijn eenig voedsel.” Eindelijk werd hij ziek en toen hij aan de betere hand was werd hem op een kouden Novemberavond de toegang tot zijne kamer geweigerd door den ouden soldaat van wien hij een armoedig kamertje had gehuurd, en wien hij reeds geld schuldig was.

Nekrásow zou den geheelen nacht op straat hebben moeten doorbrengen, had niet een voorbijgaand bedelaar medelijden met hem gehad en hem medegenomen naar eene achterbuurt in eene buitenwijk der stad, naar een slaapstee, alwaar de jonge dichter zelfs de gelegenheid vond vijftien cent te verdienen door het schrijven van een request voor een der bewoners. Dusdanig was Nekrásow's jeugd. Te dien tijde had hij echter de gelegenheid om de armste en laagste klasse van de bevolking van St.-Petersburg te leeren kennen en de genegenheid die hij gedurende zijne zwerftochten voor haar opvatte, behield hij zijn leven lang. Later verbeterde hij zijn stoffelijken toestand door onverpoosden arbeid en door het uitgeven van allerhande almanakken. Hij werd een geregeld medewerker van het voornaamste tijdschrift van dien tijd, waarin Toergénjew, Dostojéwskij, Herzen en al onze voortreffelijkste letterkundigen schreven, en in 1846 werd hij zelfs de eigenaar van dat tijdschrift, *Sowreménnik*, *De Tijdgenoot*, dat gedurende de vijftien eerstvolgende jaren een zoo belangrijke rol in de Russische literatuur vervulde. Door *De Tijdgenoot* maakte hij

in de jaren zestig kennis en sloot hij vriendschap met twee merkwaardige mannen, Tsjernysjéwskij en Dobrolóebow, en het is omstreeks dien tijd dat hij zijn beste verzen schreef. In 1875 werd hij erg ziek en de twee daaropvolgende jaren van zijn leven waren slechts een doodsstrijd. Hij overleed in December 1877 en duizenden mensen, vooral studenten der Hoogeschool, woonden zijne begrafenis bij.

Hier, bij zijn open graf, begon de hartstochtelijke discussie die sedert nog geen einde heeft genomen, over de verdiensten van Nekrásow als dichter. Dostojéwskij stelde in zijne lijkrede Nekrásow aan de zijde van Poésjkin en Lérmontow („hooger nog dan Poésjkin en Lérmontow” riep uit de menigte een jong enthousiast) en over de vraag: „Is Nekrásow een even groot dichter als Poésjkin en Lérmontow?” werd sedert steeds gediscuteerd.

Nekrásow's poëzie had in mijne jeugd op mijn eigen ontwikkeling een zoo belangrijken invloed, dat ik het niet heb durven wagen mij te verlaten op de diepe bewondering die zij mij inboezemt; derhalve heb ik mijn persoonlijke indrukken en meeningen willen toetsen en bevestigen door ze te vergelijken met die der Russische critici Arsénjew, Skabit-sjéwskij en Wengérow (schrijver van een groot biographisch woordenboek der Russische letterkundigen).

Als wij de jongelingsjaren hebben bereikt, tusschen de zestien en de twintig, hebben wij behoefte aan woorden om de verzuchtingen en de idealen uit te drukken die in onzen geest beginnen te ontwaken. Het is niet voldoende die zielsverheffing te ondervinden: wij hebben woorden noodig om ze uit te drukken. Sommigen zullen ze vinden in de gebeden die zij in de Kerk hooren; anderen — en ik behoorde tot dezen — zullen zich niet tevreden stellen met die uitdrukking hunner gevoelens: zij zullen ze te onbepaald vinden en zij

zoeken naar iets anders, teneinde in een minder afgetrokken vorm eene uitdrukking te geven aan de opkomende sympathie voor de menschheid en aan de filosofische vragen omtrent het leven van het heelal, waarmede zij vervuld zijn. Zij zullen uitzien naar poëzie. Aan mij schonk Goethe aan den eenen kant met zijn filosofische poëzie en Nekrásow aan den anderen kant, door de concrete voorstellingen waarin hij zijne liefde tot de boeren-massa uitdrukte, de woorden waaraan het hart behoefte had om zijn poëtische gevoelens te uiten. Doch, dit is enkel een persoonlijke opmerking. De vraag is of Nekrásow werkelijk, als een groot dichter, naast Póesjkin en Lérmontow kan gesteld worden.

Door sommigen wordt die vergelijking niet aangenomen. Hij was geen dichter, zeggen zij, aangezien hij altijd met een doel schreef. Deze redeneering, die vaak door de „zuivere aesthetiekers” wordt verdedigd, is echter blijkbaar valsch. Shelley schreef ook met een doel, hetgeen hem niet belette een groot dichter te zijn; Browning had eveneens een doel in een aantal zijner geschriften, en toch was hij een groot dichter. Elk groot dichter heeft een doel in de meeste zijner gedichten; de vraag is slechts, of hij al dan niet een mooien vorm heeft gevonden om het uit te drukken. De dichter die er in zal slagen een werkelijk mooien vorm, d. w. z. treffende beelden en klankrijke verzen, te vereenigen met een grootsch doel, zal de grootste dichter zijn.

Nu, als men Nekrásow leest, voelt men voorzeker dat zijne verzen hem inspanning hebben gekost. In zijne kunst is er niets dat vergeleken kan worden bij het gemak, waarmede Póesjkin de vormen van den versbouw wist te gebruiken om zijne gedachten uit te drukken; niets dat de muzikale harmonie van Lermontóv's of A. K. Tolstóv's verzen nabij komt. Zelfs in zijne beste dichtstukken komen regels voor die door

hun stijven, onbeholpen vorm het oor onaangenaam aandoen; doch, men voelt dat die ongelukkige verzen, door het veranderen van enkele woorden, zouden kunnen verbeterd worden zonder daardoor de schoonheid te schenden van de beelden waarin de gevoelens worden uitgedrukt. Men voelt immers dat Nekrásow geen voldoende meesterschap over woord en rijm bezat; men vindt evenwel bij hem geen enkel dichterlijk beeld, dat niet strookt met de hoofdgedachte van het gedicht, of dat den lezer wanluidend in het oor klinkt of dat onschoon is, terwijl hij er ongetwijfeld in geslaagd is, in sommige zijner verzen een zeer hooge dichterlijke bezieling met een heerlijken vorm te vereenigen. Men moet niet vergeten dat de *Jambes* van Barbier en de *Châtiments* van Victor Hugo, ten opzichte van den vorm insgelijks op sommige plaatsen veel te wenschen overlaten.

Nekrásow was een hoogst ongelijk schrijver, doch een der hooger genoemde critici heeft aangetoond, dat zelfs in zijn meest *on-poëtisch* „gedicht” — waarin hij in zeer slechte verzen de drukkerij van een dagblad beschrijft — zoodra hij het lijden van den werkman aanroert, twaalf regels voorkomen die ten opzichte van de schoonheid der poëtische beelden en van de welluidendheid, in verband met de innerlijke kracht, in de geheele Russische literatuur slechts enkele malen worden geëvenaard.

Als wij een dichter beoordeelen, is er in zijne poëzie iets algemeen dat wij liefhebben of dat ons onverschillig laat en als de letterkundige critiek uitsluitend beperkt wordt tot de ontleding van de schoonheid van 's dichters verzen, of van de overeenstemming „tusschen gedachte en vorm”, wordt hare waarde aanzienlijk verminderd. Een ieder zal toegeven dat bij Tennyson eene bewonderenswaardige schoonheid van den vorm bestaat, en toch kan hij niet boven Shelley worden

gesteld, om de eenvoudige reden, dat Shelley's denkbeelden door hun algemeenen inhoud zoo ver boven die van Tennyson staan. Het is op den algemeenen inhoud zijner gedichten dat Nekrásow's voortreffelijkheid berust.

Wij hebben in Rusland verscheidene dichters gehad die eveneens over sociale onderwerpen of over de plichten van den burger schreven — ik behoef slechts Plesjtsjéjew en Miná-jew te noemen — en zij bereikten soms, ten aanzien van de versbouwkunst, eene volmaaktere schoonheid van vorm dan Nekrásow. Doch, in al hetgeen Nekrásow schreef is eene innerlijke kracht gelegen die men bij geen enkelen dier andere dichters vindt, en deze kracht heeft hem beelden ingegeven die in de Russische poëzie terecht als parelen worden beschouwd.

Nekrásow noemde zijne muze „Eene muze van Wraak en Treurnis” en nooit heeft deze muze inderdaad toegegeven aan het onrecht. Nekrásow is een pessimist, doch zijn pessimisme heeft, zooals Wengérow aanmerkt, een eigenaardig karakter. Ofschoon zijne gedichten zoovele ontmoedigende tafereelen van de ellende der Russische massa bevatten, is niettemin de hoofddruk, dien zij bij den lezer nalaten, zielverheffend. De dichter buigt het hoofd niet voor de treurige werkelijkheid: hij gaat den strijd tegen haar aan en is van de overwinning zeker. Het lezen van Nekrásow wekt deze ontevredenheid op die in zichzelf de kiemen der genezing draagt.

De massa van het Russische volk, de boeren en hun lijden vormen de hoofdthema's zijner gedichten. Zijne liefde tot het volk loopt als een roode draad door al zijne werken heen; hij bleef haar zijn leven lang getrouw. In zijne jongere jaren behoeftte die liefde hem ervoor zijn talent te verkwisten in een soort leven, zooals zoovelen zijner tijdgenooten leidden; later bezielde zij hem in zijn strijd tegen de lijfeigenschap en toen deze was afgeschaft, beschouwde hij zijne taak niet

als voltooid, zooals zoovelen zijner vrienden deden, doch werd hij de dichter der sombere massa's die onder het economisch en politiek juk gebukt waren, en bij het einde van zijn leven zeide hij niet: „goed, ik heb gedaan wat ik kon”, doch tot zijn laatsten snik waren zijne gedichten een beklag dat hij als strijder niet genoeg was opgetreden. Hij schreef: „Het strijden stond mij in den weg om een dichter te worden en het zingen belette mij een strijder te zijn;” en op eene andere plaats: „Slechts hij die in dienst staat van het streven van zijn tijd en zijn geheele leven wijdt aan den strijd voor zijne medemenschen — hij alléén zal voortleven na zijn dood”.

Soms laat hij een klank van vertwijfeling hooren; dit komt evenwel bij Nekrásow zelden voor. Zijn Russische boer is geen man die slechts tranen stort. Hij is opgewekt, soms humoristisch en soms een uiterst vroolijk arbeider. Zeer zelden idealiseert Nekrásow den boer; meestal neemt hij hem uit het leven, nauwkeurig zooals hij is, en het vertrouwen van den dichter in de kracht van dien Russischen boer is diep en sterk. „Een weinigje meer vrijheid om te ademen” — zegt hij — „en Rusland zal toonen dat het mannen, dat het eene toekomst heeft.” Dit is een denkbeeld dat dikwijls in zijne gedichten terugkeert.

Het beste gedicht van Nekrásow is *De Rood-neuzige Vorst*. Het is de apotheose der Russische boerenvrouw. Het gedicht heeft niets sentimenteels in zich. Het is integendeel in een soort epischen stijl geschreven en het tweede deel, waarin de verpersoonlijkte Vorst voorbijgaat door het woud en waarin de boerenvrouw langzaam doodvriest, terwijl heerlijke visioenen van vervlogen geluk door haar geest gaan — dit alles is wonderschoon, zelfs van het standpunt der meest aesthetische critici, daar het in goede verzen geschreven en in eene reeks heerlijke beelden en tafereelen voorgesteld is.

De Boerenkinderen is eene bekoorlijke dorps-idylle. De „Muze van Wraak en Treurnis” — doet een onzer critici opmerken — wordt verbazend teeder en zacht gestemd zoodra zij van vrouwen en kinderen begint te spreken. Geen Russisch dichter heeft feitelijk zooveel gedaan ter verheerlijking van de vrouw, en vooral van de moeder-vrouw, als deze onderstelde gestrengte dichter van Wraak en Treurnis. Zoodra Nekrásow van eene moeder begint te spreken, wordt hij waarlijk groot en de strophen die hij aan zijne eigene moeder wijdde — eene vrouw die in de woning van een landedelman als verloren leeft onder lieden die slechts aan jagen en drinken denken en hunne macht als slavenbezitters in al hare brutaliteit uitoefenen — deze strophen zijn ware parelen in de poëzie aller volkeren.

Het gedicht dat aan de bannelingen in Siberië en aan de Russische vrouwen (de vrouwen der Decembristen) in ballingschap is gewijd, is voortreffelijk en bevat wonderschoone gedeelten; het staat echter beneden zijne dichtstukken, die over de boeren handelen, of zijn mooi gedicht *Sasja*, waarin hij, gelijktijdig met Toergénjew, juist dezelfde typen beschrijft als Roédin en Natásja.

Het is volkomen waar dat Nekrásow's verzen dikwijls de sporen dragen van eene moeitevolle worsteling tegen het rijm en dat in zijne gedichten regels voorkomen die bepaald van geringere waarde zijn; doch voor de volksmassa is hij voorzeker een onzer meest geliefde dichters. Een gedeelte zijner gedichten is reeds erfgoed der geheele Russische natie geworden. Hij wordt ontzaglijk veel gelezen, niet alleen door de beschaafde klassen, maar evenzeer door de armste boeren. Zeer terecht maakte een onzer critici de opmerking dat, om Poésjkin te begrijpen, eene meer of minder kunstmatige letterkundige ontwikkeling noodig is; terwijl om Nekrásow te genieten de boeren slechts behoeven te kunnen lezen, en als

men het niet heeft gezien kan men zich moeilijk eene voorstelling maken van het genoegzaam mede de Russische kinderen, in de armste dorpsscholen, thans Nekrásow lezen en geheele bladzijden zijner gedichten van buiten leeren.

Andere prozaschrijvers van hetzelfde tijdperk.

Nadat ik de werken heb ontleed van de schrijvers, die als de ware grondleggers der moderne Russische literatuur mogen beschouwd worden, zou ik moeten overgaan tot de bespreking van een aantal minder bekende proza-schrijvers en dichters die tot hetzelfde tijdperk behooren. In overeenstemming met het plan van dit boek, zullen echter slechts enkele woorden aan dit onderwerp worden gewijd, en ik zal mij derhalve tot de merkwaardigsten onder hen beperken.

Een schrijver van groot talent, die in West-Europa volkomen onbekend is, doch in de Russische literatuur eene eenige plaats bekleedt, is **Serghéj Timoféjewitsj Aksákow** (1791—1859), de vader der beide slavophiele schrijvers Constantijn en Iwan Aksákow. Hij is eigenlijk een tijdgenoot van Póesjkin en Lérmontow, doch gedurende het eerste gedeelte zijner loopbaan legde hij hoegenaamd geene oorspronkelijkheid aan den dag en bleef hij de sleur van het pseudo-classicisme volgen. Eerst nadat Gógol had geschreven — d. i. na 1846 — ging hij een geheel nieuwen weg op en kwam zijn buitengewoon talent tot volkomen ontwikkeling. In de jaren 1847—1855 verschenen van hem *Gedenkschriften van een Hengelaar*, *Gedenkschriften van een Jager met Geweer in het Gouvernement Orenburg*, *Verhalen en Herinneringen van een Jager*, en deze drie werken zouden alleen voldoende zijn geweest om hem onder de schrijvers van eersten rang te rekenen. De streek van Orenburg in den zuidelijken Oeral was, te dien tijde, zeer

dun bevolkt; hare natuur en haar landschap worden in die boeken zoo voortreffelijk beschreven dat zij aan *Selbourne's Natuurlijke Historie* doen denken. Zij vertoonen dezelfde nauwkeurigheid; doch Aksákow is daarenboven een dichter en een dichterlijk landschapschilder van eersten rang. Bovendien kende hij zoo voortreffelijk het leven der dieren en begreep hij de dieren zoo goed, dat hij in dit opzicht slechts door Krylów onder de dichters en door Brehm den oudere en Audubon onder de natuuronderzoekers geëvenaard wordt.

De invloed van Gógol bracht Aksákow er toe het veld der pseudo-classieke fictie volkomen te verlaten. In 1846 begon hij het werkelijke leven te beschrijven en het resultaat was een uitgebreid werk, *Eene Familie-Kroniek en Herinneringen* (1856) dat weldra werd gevolgd door *De Kinderjaren van Bagrów den Kleinzoön* (1858), waardoor hij eene eerste plaats onder de schrijvers zijner eeuw veroverde. Geestdriftige slavophielen noemden hem een Shakespeare, ja, zelfs een Homerus; doch, elke overdrijving daargelaten, is het Aksákow werkelijk gelukt in zijne *Gedenkschriften* niet alleen een geheel tijdperk te doen herleven, doch ook echte menschen-typen uit dien tijd te scheppen die aan alle latere schrijvers tot model hebben gediend. Deze *Gedenkschriften* zouden nog veel meer gelezen geworden zijn dan thans het geval is, was de grondgedachte ervan niet zoo gunstig aan „den goeden ouden tijd” der lijfeigenschap. Het verschijnen van *Eene Familie-Kroniek* (1856) was eene gebeurtenis, die epoque heeft gemaakt in de Russische literatuur.

V. Dal (1801—1872) mag zelfs in deze korte schets niet onvermeld blijven. Hij werd in Zuid-Oost Rusland geboren. Zijn vader was een Deen en zijne moeder eene Fransch-Duitsche; hij ontving zijne opleiding aan de hoogeschool te Dorpat. Hij was natuuronderzoeker en geneesheer van beroep; zijne

geliefkoosde studie was echter de ethnographie. Hij werd een uitstekend ethnograaf en tevens een van de beste kenners der Russische spreektaal en der provinciale dialecten. Zijne schetsen uit het leven van het volk, onder het pseudoniem **Kozak Loeganskij** verschenen (ongeveer een honderdtal daarvan werden vereenigd in een bundel: *Beelden uit het Russische Leven*, 1861), werden in de jaren veertig en vijftig alom gelezen en door Toergénjew en Bjelínskij hoog geprezen. Ofschoon het slechts eenvoudige schetsen en bladen uit een dagboek zijn, zonder ware dichterlijke schepping, zijn zij uiterst genotrijk te lezen.

Op 't gebied der ethnographie was Dal's werk ontzaglijk. Tijdens zijne onophoudelijke zwerftochten door Rusland, die hij als militair arts met zijn regiment moest maken, heeft hij eene hoogst merkwaardige verzameling van woorden, uitdrukkingen, raadsels, spreekwoorden enz. bijeengebracht en in twee groote deelen vereenigd. Zijn voornaamste werk is een *Verklarend Woordenboek der Russische Taal* in vier quarto deelen (eerste uitgave 1861—1868, tweede uitgave 1880—1882). Het is feitelijk een standaardwerk: het is eene eerste en voortreffelijk geslaagde poging om een lexicon der Russische taal samen te stellen; ondanks enkele toevallige fouten is dit werk van de hoogste waarde voor het begrijpen en voor de etymologie der Russische taal zooals zij in verschillende provinciën gesproken wordt. Het bevat tevens eene kostbare en buitengewoon rijke verzameling taalkundige bouwstoffen voor verdere onderzoekingen, waarvan een gedeelte heden zou verloren zijn, was het niet vijftig jaar geleden, vóór de opkomst der spoorwegen, door Dal bijeengegaard. Een tweede groot werk van Dal, dat echter minder belangrijk is dan het voorgaande, is eene verzameling spreekwoorden onder den titel: *De Spreekwoorden van het Russische Volk* (tweede uitgave, 1879).

Een schrijver die eene voorname plaats in de ontwikkeling van den Russischen roman bekleedt, en tot nog toe evenwel niet genoeg gewaardeerd werd, is **Iwan Panájew** (1812—1862), die zeer bevriend was met den geheelen letterkundigen kring van den *Soureménnik* (*De Tijdgenoot*). Dit tijdschrift gaf hij te zamen met Nekrásow uit en hij schreef daarin een groot aantal artikelen en feulletons over allerhande onderwerpen, die uiterst belangrijk zijn om die tijden te kenmerken. In zijne romans beschreef Panájew, evenals Toergénjew, voornamelijk typen uit de beschaafde klassen te Petersburg en in de provinciën. Zijne verzameling *IJdele Snoevers* (*Chlysjtsjij*) uit de hoogste kringen der hoofdsteden en uit de provinciën staan niet beneden Thackeray's verzameling *Snobs*. De „ijdele snoever”, zooals Panájew hem begreep, is een ingewikkelder en veelzijdiger menschentype dan de „snob” en kan niet gemakkelijk met weinig woorden beschreven worden. De hoofdverdienste van Panájew was echter de schepping van eene reeks zulke heerlijke Russische vrouwen-typen, dat zij terecht door sommige critici „de geestelijke moeders van Toergénjew's heldinnen” werden genoemd.

A. Herzen (1812—1870) behoort eveneens tot hetzelfde tijdperk; hij zal echter in een der volgende hoofdstukken besproken worden.

Eene zeer sympathieke schrijfster, die ook tot dezelfde groep behoort en meer dan eene korte vermelding verdient, is **N. D. Chwóstsjinskaja** (1825—1869; Zajontssjówsjkaja na haar huwelijk). Zij schreef onder het mannelijk pseudoniem **W. Krestówsjkij**, en in Rusland wordt zij gewoonlijk „W. Krestówsjkij-pseudoniem” genoemd, teneinde haar niet te verwarren met eene zeer vruchtbare schrijfster van romans in den trant der Fransche politie-romans (de schrijfster der St. Petersburgsche achterbuurten, wier naam **Wsewolod Krestówsjkij** was.

N. D. Chwóstsjinskaja begon hare letterkundige loopbaan zeer vroeg, in 1847, en hare romans waren zoo innerlijk bekoorlijk dat zij door het groote publiek steeds bewonderd en zeer veel gelezen werden. Het dient echter gezegd te worden dat hare werken in den eersten tijd van hare letterkundige loopbaan niet geheel naar waarde werden geschat, en dat de letterkundige critiek haar tot het einde der jaren zeventig vijandig bleef. Eerst tegen het einde van hare loopbaan (in de jaren 1878—1880) erkenden onze beste letterkundige critici — Michailówskij, Arsénjew en de romanschrijver Boborýkin — volkomen de verdiensten van deze schrijfster, die voorzeker waardig is naast George Eliot en de schrijfster van *Jane Eyre* gesteld te worden.

N. D. Chwóstsjinskaja behoorde voorzeker niet tot diegenen die zich dadelijk een naam maken. Zij werd geboren uit eene arme adellijke familie van Rjasan, en had geheel haar leven in de provincie doorgebracht; dientengevolge leden hare romans van het eerste tijdperk, waarin zij slechts het provinciaal leven en provinciale typen behandelde, aan eene zekere bekrompenheid, hetgeen de aanvankelijk vijandige stemming der Russische critici tegenover haar verklaart. Dit gebrek was vooral merkbaar in die typen voor welke de jonge schrijfster trachtte sympathie op te wekken, en die evenwel, alles wel ingezien, op zulke sympathie geen aanspraak konden maken en alleen bewezen dat de schrijfster de behoefte gevoelde althans iemand uit hare bedroefde omgeving te idealiseeren.

Doch, afgezien van dit gebrek, kende N. D. Chwóstsjinskaja zeer goed het provinciaal leven en zij beschrijft het voortreffelijk. Zij schildert het nauwkeurig in hetzelfde pessimistisch daglicht waarin Toergénjew het zag in diezelfde jaren — de laatste jaren der regeering van Nicolaas I. Zij muntte vooral

uit in het voorstellen van het treurig, hopeloos leven van het meisje in de meeste familiën van dien tijd.

In hare eigen familie is zij onderworpen aan de kwezel-dwingelandij van hare moeder en aan het „laat-mij-aloneen” egoïsme van haar vader en onder hare bewonderaars vindt zij slechts eene verzameling menschen die voor niets deugen en hunne onbeduidendheid achter holklinkende, ijdele volzinnen trachten te verbergen. Elke roman dien onze schrijfster in dien tijd schreef behandelt het drama van een meisje wier beste hoedanigheden in een dergelijke omgeving vernield worden, of het nog jammerlijker drama van eene oude vrijster die genoodzaakt is de dwingelandij, de kleinzielige plagerijen en de speldeprikken harer verwanten te verduren.

Toen voor Rusland een betere tijd aanbrak, in 't begin der jaren zestig, verkregen ook de romans van N. D. Chwóstsjinskaja een nieuw, meer hoopvol karakter en onder deze is *De Grootte Beer* (1870—1871) de voortreffelijkste. Toen deze roman verscheen maakte hij onder de jeugd grooten opgang en de invloed dien hij op haar uitoefende was dieper, in den gunstigsten zin des woords, dan die van welken anderen roman ook. De heldin Kátja treft in Werchówskij een soort zwakkeling aan, het type dat wij uit Toergénjew's *Briefwisseling* hebben leeren kennen, doch ditmaal in het gewaad van een socialen hervormer, die slechts door „omstandigheden” en „tegenspoed” verhinderd wordt groote zaken te verwezenlijken. Werchówskij, die door Kátja bemind en op haar verliefd wordt — althans in die mate waarin dergelijke mannen kunnen verliefd worden — is voortreffelijk geteekend. Het is een der beste vertegenwoordigers in de reeds rijke verzameling van zulke typen die wij in de Russische literatuur bezitten. Het kan niet ontkend worden dat in *De Grootte Beer* een of twee karakters voorkomen die niet volkomen met de werkelijkheid

overeenstemmen, of die althans door de schrijfster niet juist beoordeeld worden (b.v. de oude Bagrjanskij); doch hij bevat ook eene heerlijke reeks voortreffelijk geschetste karakters, terwijl Kátja hooger staat, meer levend en beter geschilderd is dan Toergénjew's Natásja of zelfs zijne Helena. Zij heeft genoeg van al dat praten over heldhaftige daden, die de „would-be helden” door de „omstandigheden” verhinderd worden uit te voeren, en zij wijdt zich aan eene veel bescheidener taak: zij wordt eene liefderijke onderwijzeres in eene dorpsschool en tracht in de dorps-bekrompenheid het licht te verspreiden van hare hoogere idealen en van hare hoop op eene betere toekomst. Daar deze roman juist verscheen toen de groote beweging der jeugd *tot het volk* (*w narod*) in Rusland een aanvang nam, werd hij eene geliefde lectuur, naast **Mordówtsew's** *Teekenen des Tijds* en Spielhagen's *Aanbeeld en Hamer* en *Op rang en in 't Gelid*. De warme toon van het boek en de verfijnde, diep menschelijke, poëtische trekken waarvan het vol is, verhoogden ontzaglijk de innerlijke waarde van *De Groote Beer*. In Rusland heeft het werk menig goed denkbeeld verspreid en was het in West-Europa bekend, het zou ongetwijfeld ook daar in de gunst staan der denkende en welmeenende jonge vrouwen en mannen.

Een derde tijdperk kan in de kunst van N. Chwóstsjinskaja, na het einde der jaren zeventig, onderscheiden worden. De romans uit dien tijd, waaronder de reeks getiteld *Het Album: Groepen en Portretten* de beste is, vertoonen een geheel nieuw karakter. De groote liberale beweging die in Rusland vroeg in de jaren zestig was ontstaan, werd gevolgd door eene reactie, die na 1864 de overhand kreeg; honderden en nog honderden van diegenen, die in deze beweging op den voorgrond waren getreden als vertegenwoordigers der vooruitstrevende denkbeelden en als voorstanders der hervormingen, werden

nu afvallig van de overtuiging en de idealen hunner beste jaren. Onder duizend verschillende voorwendselen trachtten zij zichzelf — en natuurlijk ook de vrouwen die in hen vertrouwen hadden gesteld — te overtuigen dat nieuwe tijden met nieuwe eischen waren gekomen, en dat zij slechts „practisch” werden, als zij de oude vlag verlieten en zich schaarden onder een nieuwe vlag: die van het persoonlijk winstbejag; dat deze stap hunnerzijds een noodwendig offer, ja eene daad was van „mannelijke burgerdeugd” die van ieder eischt dat hij in ’t belang der „zaak” zelfs niet voor de opoffering zijner idealen zal terugdeinzen. „W. Krestówskij”, als eene vrouw die deze idealen had liefgehad, begreep beter dan welke man ook de ware beteekenis dier drogredenen. In haar persoonlijk leven moet zij daaronder bitter hebben geleden en ik twijfel of in eene andere letterkunde eene verzameling van zulke „groepen en portretten” van deserteurs kan gevonden worden als in *Het Album*, en vooral in *Bij den Photograaf* aangetroffen wordt. Bij het lezen dier verhalen leeren wij een liefdevol hart kennen dat bloedt bij het beschrijven dier afvalligen en dit maakt de *Groepen en Portretten* van N. D. Chwóstsjskaja tot een der mooiste stukken van „subjectief realisme” die wij in onze literatuur bezitten.

Twee zusters van deze schrijfster, die onder de pseudoniemen **Zimarow** en **Wesenjew** schreven, waren eveneens romanschrijfsters. De eerste schreef eene biographie van hare zuster Nathalie.

Dichters van denzelfden tijd.

Verscheidene dichters, die behooren tot het tijdperk dat in de twee vorige hoofdstukken werd besproken, zouden hier

eenigszins uitvoerig ontleed dienen te worden, indien dit boek er aanspraak op maakte een leergang van Russische letterkunde te zijn. Ik zal mij echter tot zeer korte aantekeningen moeten beperken ofschoon de meesten dier dichters, ook in andere landen, ongetwijfeld lievelingsdichters zouden geworden zijn, hadden zij in eene taal geschreven die in het buitenland beter bekend is dan het Russisch.

Dit geldt voorzeker van **Koltsów** (1808—1842), een dichter uit het volk, wiens liederen elk poëtisch gemoed diep roeren. Hij bezong de grenzenloze steppe van Zuid-Rusland, het armoedig leven van den landarbeider, het treurig bestaan van de Russische boerenvrouw; die liefde, die voor eene beminnde ziel slechts eene bron van bitter lijden is, dat noodlot, dat niet eene moeder maar eene stiefmoeder is, en dat geluk, dat zoo kort was en slechts tranen van treurnis naliet.

De stijl, de inhoud en de vorm, alles was oorspronkelijk bij dien dichter der steppen. Zelfs de vorm van zijn vers is niet die, welke in de Russische prosodie in gebruik is: het is even muzikaal als het Russische volkslied en op vele plaatsen even onregelmatig. Elke regel van Koltsów's poëzie van zijne tweede periode — nadat hij had opgehouden een navolger te zijn en een ware volksdichter was geworden, — elke uitdrukking en elke gedachte spreken echter tot het hart en vervullen het met liefde tot de natuur en de menschen. Zooals al de beste Russische dichters stierf hij zeer jong, juist op den leeftijd toen zijn talent tot volle rijpheid was gekomen en toen diepere vragen zijne gedichten begonnen te bezielen.

Nikitin (1824—1861) was een tweede dichter van een gelijksoortig type. Hij werd eveneens in Zuid-Rusland geboren, in een gezin van arme werklieden. Zijn leven in dit gezin, waarvan het hoofd gestadig beschonken was en dat de jonge man moest onderhouden, was vreeselijk. Hij stierf eveneens jong,

doch hij liet enkele zeer schoone, uiterst roerende gedichten na, waarin hij — met een eenvoud dien wij slechts bij de latere volksnovellisten aantreffen — tafereelen uit het volksleven schilderde, die den stempel dragen der diepe zwaarmoedigheid die op zijn eigen vreugdeloos leven was gedrukt.

A. Plesjtsjéjew (1825—1893) was gedurende de laatste dertig jaar van zijn leven een der geliefde Russische dichters. Evenals zoovele andere begaafde tijdgenooten van hem werd hij, in 1849, aangehouden tengevolge van de zaak der „Petrasjéwskij-kringen”, waarom Dostojéwskij tot dwangarbeid veroordeeld werd. Hij werd zelfs in nog mindere mate dan de groote romanschrijver „schuldig” bevonden en ingelijfd bij een regiment in de Orenburg-streek, alwaar hij waarschijnlijk tot aan zijn dood als soldaat zou gebleven zijn, was Nicolaas I zelf niet gestorven. Alexander II schonk hem genade en hij verkreeg de vergunning om zich te Moskou te vestigen.

Plesjtsjéjew, in tegenstelling met zoovelen zijner tijdgenooten, liet zich nooit ternederdrukken door de vervolgingen of door de sombere tijden die Rusland toenmaals doorleefde. Integendeel, hij behield steeds dezelfde kracht en frischheid en hetzelfde geloof in de humanitarische (ofschoon wellicht te abstracte) idealen die zijn eerste dichterlijke scheppingen in de jaren veertig kenmerkten. Eerst in zijn allerlaatste levensjaren, onder den invloed eener slechte gezondheid, werd een pessimistische stemming in zijne gedichten voelbaar. Behalve zijn oorspronkelijke gedichten schonk hij ons zeer talrijke en wonderschoone vertalingen uit Duitsche, Engelsche, Fransche en Italiaansche dichters.

Behalve deze drie dichters die bezieling zochten in de werkelijkheden des levens of in hoogere humanitarische idealen,

hebben wij eene groep dichters die gewoonlijk beschouwd worden als aanbidders van de „schoonheid alléén” en van „de kunst ter wille van de kunst”. **Th. Tjóetsjew** (1803—1873) kan als de beste of althans als de oudste vertegenwoordiger van deze groep beschouwd worden. Toergénjew roemde hem hoog — in 1854 — en prees zijn fijn en waar gevoel voor de natuur en zijn goeden smaak. De invloed dien het Poésjkin-tijdperk op hem uitoefende, was in 't oog vallend en hij was ontegenzeggelijk begaafd met de gevoeligheid en de oprechtheid die onontbeerlijke hoedanigheden zijn van een goed dichter. Nochtans werden zijne gedichten niet veel gelezen en ons geslacht beschouwt ze veeleer als vervelend.

Apollon Májkow (1821—1897) wordt dikwijls als een dichter met het motto: „de kunst voor de kunst alléén” vermeld, en in elk geval heeft hij dit standpunt uit een theoretisch oogpunt verdedigd; in werkelijkheid behooren zijne gedichten echter tot vier verschillende groepen. In zijne jeugd was hij een bewonderaar van oud-Griekenland en Rome en in zijn hoofdwerk, *Twée Werelden*, behandelt hij den strijd tusschen het heidendom der oudheid met zijn natuurgodsdiens en het Christendom. In dit gedicht behooren de beste typen tot het eerste. Later schreef hij enkele zeer goede gedichten over de geschiedenis der kerk in de middeleeuwen. Later nog, in de jaren zestig, werd hij medegesleept door de liberale beweging in Rusland en West-Europa, en in zijne gedichten ademt de geest der vrijheid. In die jaren schreef hij zijn beste werken en maakte hij een aantal uitstekende vertalingen uit Heine. Eindelijk, nadat het liberaal tijdperk in Rusland een einde had genomen, veranderde hij eveneens van meening en begon hij in de tegenovergestelde richting te schrijven, waarbij hij meer en meer zoowel de sympathie zijner lezers als zijn talent verloor. Sommige ge-

schriften uit het laatste tijdperk van verval daargelaten, zijn Májkow's verzen in den regel zeer welluidend, werkelijk poëtisch en niet zonder kracht. In zijn eerste gedichten en in enkele zijner derde scheppings-periode bereikte hij werkelijke schoonheid.

N. Sjtsjerbina (1821—1869), eveneens een bewonderaar van het classieke Griekenland, mag hier vermeld worden wegens zijn voortreffelijke anthologische gedichten uit het leven der Grieksche oudheid, waarin hij zelfs Májkow overtrof.

Polónskij (1820—1898), een tijdgenoot en intiem vriend van Toergénjew, vertoonde al de hoedanigheden van een groot kunstenaar. Zijne gedichten zijn vol van ware melodie, zijne poëtische beelden zijn rijk en toch natuurlijk en eenvoudig, en de onderwerpen die hij koos zijn niet van oorspronkelijkheid verstoken. Zijne gedichten worden derhalve steeds met belangstelling gelezen. Zij missen echter die kracht, die diepte van opvatting of dien vurigen hartstocht die Polónskij had moeten bezitten om een groot dichter te worden. Zijn beste gedicht *Een Muzikaal Krekeltje* is in luimigen trant geschreven en zijn populairste geschriften zijn diegene die hij in den stijl der volkspoëzie schreef. Het mag gezegd worden dat zij het eigendom van het volk geworden zijn. Over 't geheel richt Polónskij zich hoofdzakelijk tot de stille, gematigde „intellectueelen” die zich niet veel moeite geven om de groote vraagstukken van het leven te doorgronden. Als hij dergelijke vraagstukken aanroerde, was dit veeleer een gevolg van voorbijgaande belangstelling dan van dieper nadenken.

Nog een dichter dezer groep en wellicht de meest kenmerkende vertegenwoordiger ervan was A. Sjensjin (1820—1892), die veel beter onder het pseudoniem A. Fet bekend is. Hij bleef zijn leven lang een dichter met het motto: „de kunst voor de kunst alléén”. Hij schreef tamelijk veel over econo-

mische en sociale vragen, steeds in reactionnairen zin, doch — in proza. Wat poëzie betreft, daartoe nam hij nooit zijne toevlucht dan voor 't schoone en voor 't schoone alléén. Hierin was hij zeer gelukkig. Zijn kortere gedichten zijn bijzonder aardig en soms bijna schoon. De natuur met haar rustig en lieflijk voorkomen, die een zachte onbestemde gedruktheid verwekt, schildert hij soms in de volmaaktheid evenals die geestesstemmingen, die het best als onbepaalde, min of meer erotische gevoelens kunnen beschouwd worden. Alles in alles maakt zijne poëzie evenwel een eentonigen indruk.

In dezelfde groep kunnen wij **A. K. Tolstóï** vermelden, wiens verzen soms een zeldzame volmaaktheid bereiken en als heerlijke muziek klinken. De gevoelens die erin worden uitgedrukt zijn wellicht niet zeer diep; de vorm en de klank der verzen zijn echter verrukkelijk. Zij dragen bovendien den stempel der oorspronkelijkheid, want niemand kon beter in den stijl der Russische volksgedichten schrijven dan Alexéï Tolstóï. Theoretisch predikte hij de kunst voor de kunst alléén; maar hijzelf bleef deze stelling echter geenszins getrouw: hij drukte zijne bewondering uit voor de oude tijden in zeer schoone verzen, waarin hij het leven van het oud, episch Rusland, of het tijdperk van den strijd tusschen de Tsaren van Moskou en de Bojaarsche leenmannen bezong. Hij schreef ook een roman, *Prins Serébrjanij*, uit den tijd van Iwan den Wreede, die zeer veel werd gelezen; doch zijn hoofdwerk was eene trilogie van drama's uit hetzelfde belangwekkende tijdperk der Russische geschiedenis (Zie Hoofdstuk VI).

Schier al de bovenvermelde dichters hebben ook vele vertalingen gemaakt en de Russische letterkunde verrijkt met een zoo groot aantal — meestal voortreffelijke — over-

zettingen uit alle talen, dat geen andere literatuur in de wereld, zelfs niet de Duitsche, op het bezit van een dergelijken schat kan roemen. Sommige dier vertalingen, b.v. Sjoekówskij's overzetting van *De Gevangene van Chillon* of de vertalingen van *Hiawatha*, zijn zelfs classiek. Den geheelen Schiller, het grootste gedeelte van Goethe, bijna al de werken van Byron, zeer veel van Shelley, schier al hetgeen van Tennyson, Wordsworth en Crabbe waardig is bekend te worden, al hetgeen van Browning, Barbier, Victor Hugo enz. onder het regime der censuur kon vertaald worden, is in Rusland evenzeer bekend als in het vaderland dier dichters en soms nog meer. En wat lievelingsdichters als Heine betreft, ik weet waarlijk niet of zijn voortreffelijkste gedichten in de heerlijke vertalingen die wij aan onze beste dichters te danken hebben, wel iets hebben verloren; terwijl **Koerotsjkin's** vrije vertalingen van Béranger's liederen geenszins beneden het oorspronkelijke staan.

Wij hebben bovendien eenige uitstekende dichters die hoofdzakelijk door hunne vertalingen bekend zijn. Deze zijn:

N. Gerbel (1827—1883) die door een wonderschoone overzetting van het *Lied van den Veldtocht van Igor* (zie Hoofdstuk I) en later door zijne vertalingen van West-Europeesche dichters naam maakte. Zijne uitgave van *Schiller, door Russische Dichters vertaald* (1857), waarop gelijksoortige uitgaven van Shakespeare, Byron en Goethe volgden, waren epoque makend. **Mikchaïl Mikchaïlow** (1826—1865), een der talentvolste medewerkers van den *Tijdgenoot* (*Soureménnik*), die in 1861 tot dwangarbeid werd veroordeeld in Siberië, alwaar hij vier jaar later stierf, was vooral beroemd door zijne vertalingen uit Heine, als ook uit Longfellow, Hood, Tennyson, Lenau en anderen.

P. Weinberg (geboren in 1830) maakte naam door zijn voortreffelijke vertalingen uit Shakespeare, Byron (*Sardanapal*),

Shelley (*Cenci*), Sheridan, Coppe, Gutzkow, Heine, enz. en door zijne uitgave van Russische overzettingen der werken van Goethe en Heine. Hij gaat steeds voort met de Russische letterkunde te verrijken met heerlijke vertalingen van meesterstukken uit vreemde literatuur.

L. Mey (1822—1862), de schrijver van een aantal gedichten uit het volksleven die in eene zeer schilderachtige taal zijn geschreven, en van verscheidene drama's, waaronder diegene die aan het oud-Russisch leven zijn ontleend bijzonderen lof verdienen en door **Rimskij Korsákow** tot onderwerp zijner opera's werden genomen, heeft ook een groot aantal overzettingen gemaakt. Hij vertaalde niet alleen uit de moderne West-Europeesche dichters — Engelsche, Fransche, Duitsche, Italiaansche en Poolsche — doch ook uit het Grieksch, het Latijn en het Oud-Hebreeuwsch, welke talen hij alle volmaakt kende. Behalve voortreffelijke overzettingen van Anacreon en van de idyllen van Theocritus, schonk hij ons ook schoone, dichterlijke vertalingen van het *Hooglied van Salomo* en van verschillende andere gedeelten van den Bijbel.

D. Minajew (1835—1889), de schrijver van talrijke hekel-dichten, behoort eveneens tot die groep van vertalers. Zijne vertalingen uit Byron, Burns, Cornwall en Moore, Goethe en Heine, Leopardi, Dante en verscheidene anderen waren, over 't algemeen, bijzonder schoon.

En eindelijk moet ik melding maken van tenminste één onzer proza-vertalers, **Wedénskij** (1813—1855), wegens zijn schoone vertalingen van de voornaamste romans van Dickens. Zijne overzettingen zijn ware kunstwerken ten gevolge van zijne volmaakte bekendheid met het Engelsche leven, en omdat hij zich het genie van Dickens zoo volkomen heeft eigen gemaakt, dat de vertaler als 't ware vereenzelvigd was met den oorspronkelijken schrijver.

HOOFDSTUK VI.

TOONEELLETTERKUNDE.

Haar Oorsprong. — De Tsaren Alexéj en Peter I. — Soemarókow.
— Pseudo-Classieke Tragediën: Knjasjín, Ozerow. — Eerste Komediëspelen. — De eerste jaren der Negentiende Eeuw.
— Gribojédow. — Het Tooneel te Moskou in de jaren vijftig.
— Ostrówskij; zijn eerste drama's. — „Het Onweder”. — Ostrówskij's latere Tooneelstukken. — Historische Tooneelstukken: A. K. Tolstój. — Andere Tooneelschrijvers.

Het drama heeft in Rusland, zooals overal, een dubbelen oorsprong. Het ontwikkelde zich uit de godsdienstige „mysteriën” aan den eenen kant, en uit de volkskomediëspelen aan den anderen kant, waarbij geestige tusschenspelen ingevoerd werden in de ernstige, zedelijke voorstellingen waarvan de onderwerpen aan het Oud en het Nieuw Testament waren ontleend. Verscheidene dergelijke mysteriën werden in de zeventiende eeuw, door de leeraars der Grieksch-Latijnsche Theologische Academie te Kiew, omgewerkt teneinde ze door de studenten der Academie in het Klein-Russisch te laten opvoeren en later vonden deze bewerkingen haar weg naar Moskou.

Tegen het einde der zeventiende eeuw — als 't ware aan den vooravond van de hervormingen van Peter I — ontstond in zekere kleine kringen te Moskou een sterk verlangen naar het invoeren van Westersche zeden, en Peter's vader, Tsaar Alexéj, was dit niet vijandig gezind. Hij hield van tooneel-

voorstellingen en door hem werden eenige vreemdelingen, die te Moskou vertoefden, aangespoord tot het schrijven van stukken die in het paleis zouden opgevoerd worden. Een zekere **Gregory** ondernam deze taak: Duitsche vertalingen van tooneelstukken, die te dien tijde gewoonlijk „Engelsche stukken” werden genoemd, werden door hem naar den Russischen smaak omgewerkt. *De Comedie van Koningin Esther en de Hoogmoedige Haman, Tobias, Judith*, enz. werden in tegenwoordigheid van den Tsaar opgevoerd. Een hoogwaardigheidsbekleeder der Kerk, **Simeon Pólotskij**, versmaadde het niet dergelijke mysteriën te schrijven en verscheidene daarvan zijn tot ons gekomen, terwijl eene dochter van Alexéj, prinses Sophie (eene leerlinge van Simeon), brak met de strenge gewoonte van afzondering waaraan de vrouwen toen onderworpen waren, en ten paleize tooneelvoorstellingen in hare tegenwoordigheid liet geven.

Dit was te veel voor de oud-conservatieven van Moskou en na Alexéj's dood werd de schouwburg gesloten en zoo bleef het gedurende het vierde eener eeuw, d.w.z. tot in 1702, toen Peter, die een groot liefhebber van tooneelvoorstellingen was, een schouwburg in de oude hoofdstad opende. Hij liet, met dat doel, een gezelschap van tooneelspelers uit Dantzig komen, en voor hen werd, binnen het geheiligd gebied van den Kremlin, een bijzonder huis gebouwd. Meer nog: Natalia, eene andere zuster van Peter I, die evenveel als de groote hervormer zelf van tooneelvoorstellingen hield, liet enkele jaren later al de benodigdheden van dien schouwburg overbrengen naar haar eigen paleis, alwaar zij voorstellingen liet geven, eerst in 't Duitsch en later in 't Russisch. Zeer waarschijnlijk schreef zij ook zelve enkele drama's, wellicht met de medewerking van een der leerlingen van een zekeren doctor Bidlo, die een tweeden schouwburg geopend had in het hos-

pitaal te Moskou, alwaar de acteurs studenten waren. Later werd de schouwburg van prinses Natalia overgebracht naar de nieuwe hoofdstad die haar broeder aan de Nawa had gesticht.

Het repertoire van dien schouwburg was vrij afwisselend en bevatte, naast Duitsche drama's zooals *Scipio de Afrikaan*, *Don Juan* en *Don Pedro* en dergelijke, vrije vertalingen naar Molière en ook Duitsche kluchten van zeer groven aard. Er bestonden bovendien enkele oorspronkelijke Russische drama's (naar het schijnt gedeeltelijk door Natalia geschreven), ontleend aan het leven der Heiligen en aan enkele Poolse romans die te dien tijde in Russische handschrift-vertalingen veel werden gelezen.

Uit die bestanddeelen en uit de West-Europeesche modellen ontwikkelde zich de Russische tooneelletterkunde, toen het tooneel in het midden der achttiende eeuw eene vaste instelling werd. Het is hoogst belangwekkend aan te stippen dat het niet in eene der beide hoofdsteden, maar in eene provinciestad was, te Jarosláv, onder de bescherming der plaatselijke kooplieden, dat de eerste vaste Russische schouwburg (in 1750) gesticht werd, en dat het eene bijzondere onderneming was van enkele tooneelspelers: de twee gebroeders Wólkow, Dmitréwskij en anderen. Keizerin Elisabeth — waarschijnlijk op raad van Soemarókow, die toen zelf voor het tooneel begon te schrijven — liet deze tooneelspelers naar Petersburg komen, alwaar zij als „kunstenaars van den Keizerlijken schouwburg” in dienst van de Kroon traden. Aldus werd het Russisch tooneel in 1756 eene Staats-instelling.

Soemarókow (1718—1777), die behalve gedichten en fabelen (deze hebben wetenschappelijke waarde) een vrij groot aantal treurspelen en komediespelen schreef, vervulde eene belangrijke rol bij de ontwikkeling van het Russisch tooneel. In zijne treurspelen volgde hij Racine en Voltaire na. Hij bleef hunnen

regels van „eenheid” nauwkeurig getrouw en liet zich nog minder dan zij aan de historische waarheid gelegen liggen; hij was echter niet bedeed met het groot talent van zijne Fransche meesters; hij maakte van zijne helden slechts de verpersoonlijking van zekere deugden; het waren levenlooze personages, die in eindelooze hoogdravende monologen vervielen. Verscheidene zijner treurspelen (*Hôrew* — in 1747 geschreven — *Sináw en Troéwor*, *Jaropólk en Dilita*, *De valsche Demetrius*) waren aan de Russische geschiedenis ontleend; zijne helden waren echter, alles in alles, evenmin Slaven als Racine's helden Grieken of Romeinen waren. Ten gunste van Soemarókow dient evenwel gezegd dat hij nooit naliet in zijne treurspelen de vooruitstrevende humanitarische denkbeelden van dien tijd uit te drukken, soms met een waar gevoel, dat zelfs door de conventionele taal zijner helden heen aan den dag kwam. Zijne komediespelen, die nochtans minder bijval hadden dan zijne ernstige treurspelen, kwamen het leven veel dichter nabij. Zij bevatten trekken uit het werkelijk Russische leven, vooral uit dat der edellieden te Moskou, en hun hekelende geest heeft ongetwijfeld op Soemarókow's volgelingen invloed uitgeoefend.

Knjasjin (1742—1791) volgde dezelfde richting. Evenals Soemarókow vertaalde hij treurspelen uit het Fransch; hij schreef ook navolgingen van Fransche tragediën, waarvan hij de onderwerpen ten deele aan de Russische geschiedenis ontleende. (*Rossláw*, 1784; *Wadim van Nówgorod*, die na zijn dood werd gedrukt, doch onmiddellijk wegens zijne vrijheid-lievende strekking door de regeering werd vernield).

Ozerow (1769—1816) vervolgde Knjasjin's werk, bracht echter sentimenteele en romantische bestanddeelen in zijne pseudo-classieke treurspelen (*Oedipus te Athene*, *Olég's Dood*). Ondanks al hunne gebreken vonden deze treurspelen een

blijvenden bijval en droegen zij veel bij tot de ontwikkeling van het tooneel en tot het vormen van een ernstig tooneel-bezoekend publiek.

Tegelijkertijd werden door dezelfde schrijvers en hunne volgelingen ook komediespelen geschreven (*De Schreeuwer*, *Wonderlijke Lieden* door Knjasjnin), en ofschoon deze grootendeels slechts navolgingen van Fransche modellen waren, begon men niettemin onderwerpen aan het Russisch dagelijksch leven te ontleenen. Soemarókow was reeds dien weg ingeslagen en Katharina II had hem daarin ter zijde gestaan door zelve een paar hekelende komediespelen te schrijven, waarvan de onderwerpen aan hare omgeving ontleend waren, b.v. *Het Feest van Mevrouw Brombeer* en eene boertige opera uit het Russische volksleven. Zij was wellicht de eerste die Russische boeren op het tooneel bracht en het is wel vermeldenswaard dat de smaak voor onderwerpen uit het volksleven zich op het tooneel spoedig ontwikkelde. De komediespelen *De Molenaar* (door Ablesímow), *Sbietensjtsjik*, *De man die Sbieteten* (een volksdrank) *vent*, (door Knjasjnin) en andere waren alle aan het leven der volksklasse ontleend en genoten een tijdlang ten zeerste de gunst der tooneelbezoekers.

Von Wizin werd reeds in een vroeger hoofdstuk vermeld en het is voldoende, er hier aan te herinneren dat hij door zijne twee komediespelen, *De Brigadier* (1768) en *Nédorosl* (1782), die tot in het midden der negentiende eeuw gespeeld werden, de vader van het realistisch-satirisch tooneel in Rusland geworden is. *De Aanklacht* (*Jábeda*), door Kapnist, en enkele komediespelen van den grooten fabeldichter Krylów behooren tot dezelfde groep.

De Eerste Jaren der negentiende Eeuw.

Gedurende de eerste dertig jaren der negentiende eeuw ontwikkelde zich het Russisch tooneel op merkwaardige wijze. Te Petersburg en te Moskou bracht het tooneel een aantal begaafde en oorspronkelijke tooneelspelers en -speelsters voort, zoowel voor het treurspel als voor het komediespel, en het getal der tooneelschrijvers werd zoo aanzienlijk dat alle vormen der dramatische kunst tegelijk konden opbloeien. Tijdens de Napoleontische oorlogen werd het tooneel overrompeld door vaderlandslievende treurspelen, vol zinspelingen op de gebeurtenissen van dien tijd, zooals b.v. Ozerow's *Dmíttri Donskój* (1807). Desniettegenstaande bleef het pseudo-classiek treurspel stand houden. Betere vertalingen en navolgingen van Racine verschenen (**Katénin**, **Kokósjkin**), en zij vonden een zekeren bijval, vooral te St.-Petersburg, door de goede tooneelspelers der declamatie-school. Tevens vonden ook vertalingen van Kotzebue een buitengewonen bijval, evenals de Russische voortbrengselen zijner sentimenteele navolgers.

Tusschen het romantisme en het pseudo-classicisme werd natuurlijk strijd gevoerd om den voorrang op het tooneel en hetzelfde geschiedde op 't gebied van de dichtkunst en van den roman; doch door den geest van den tijd, als ook door den invloed van **Karamzín** en **Sjoekówsjkin**, zegevierde het romantisme. Dit werd vooral bevorderd door het krachtdadig streven van Prins **Sjachowskój**, die met veel tooneelkennis meer dan honderd verschillende stukken schreef — treurspelen, komediespelen, opera's, vaudeville's en balletten — waarvan hij de onderwerpen ontleende aan de werken van Walter Scott, Ossian, Shakespeare en Poésjkin. De komedie, vooral de hekelende komedie, en ook de vaudeville (die de komedie nabijkwam door eene eenigszins zorgvuldiger behandeling der karakters dan in dergelijke stukken op het

Fransche tooneel aangetroffen wordt) werden door een zeer groot aantal meer of minder oorspronkelijke werken vertegenwoordigd. Behalve in **Chmelnitskij's** voortreffelijke vertalingen uit Molière schepte het publiek ook behagen in de stukken van **Zagóskin**, die vol goedmoedige vroolijkheid waren, alsook in de soms schitterende en steeds levendige komediespelen en vaudevilles van **A. J. Pisarew**, enz. Het is waar dat al die komediespelen òf wel rechtstreeks door Molière waren ingegeven òf wel omwerkingen waren van Fransche modellen, waarin Russische karakters en Russische zeden waren ingevoerd. In die omwerkingen lag evenwel steeds een zekere oorspronkelijke scheppingskracht die op het tooneel door begaafde tooneelspelers der natuurlijke realistische school een stap verder werd uitgewerkt, en aldus baanden zij den weg tot het echt Russisch komediespel, dat in Gribojédow, Gógol en Ostróws kij zijne belichaming vond.

Gribojédow.

Gribojédow (1795—1829) stierf zeer jong en het eenige dat hij naliet was eene komedie, *Ongeluk uit Wijsheid*, en een paar tafereelen van een onvoltooid treurspel in Shakespeare-aanschen stijl. Zijne komedie is echter een geniaal werk, en zij alléén is voldoende om van Gribojédow te kunnen zeggen dat hij voor het Russisch tooneel heeft gedaan, wat Poésjkin voor de Russische poëzie deed.

Gribojédow werd te Moskou geboren en ontving aan huis een goede opvoeding, eer hij — op vijftien-jarigen leeftijd — aan de hoogeschool van Moskou ging studeeren. Hier had hij het geluk den invloed te ondergaan van den geschiedkundige Schlötzer en van Professor Buhle, die het verlangen naar eene grondige kennis der wereldliteratuur en de gewoonte,

om ernstig te arbeiden, in hem aankweekten. Het was dan ook tijdens zijn verblijf aan de hoogeschool (1810—1812) dat Gribojédow de eerste schets schreef zijner komedie, waaraan hij twaalf jaar lang werkte.

In 1812, tijdens den inval van Napoleon, trad hij in militairen dienst en hij bleef vier jaar lang officier der huzaren, meestal in West-Rusland. De geest van het leger was toenmaals geheel verschillend van hetgeen hij later onder Nicolaas I werd: het was in het leger dat de „Decembristen” hunne voornaamste propaganda maakten en Gribojédow ontmoette onder zijn kameraden mannen met verheven humanitarische neigingen. In 1816 verliet hij den militairen dienst en trad hij, volgens den wensch zijner moeder, in den diplomatischen dienst te St. Petersburg, alwaar hij bevriend werd met de „Decembristen” Tsjaadájew (zie Hoofdstuk VIII), Ryléjew en Odójewskij (zie Hoofdstuk I en II).

Een tweegevecht, waaraan hij als secondant deel nam, was de oorzaak van de verwijdering van den toekomstigen tooneeldichter uit St. Petersburg. Zijne moeder drong er op aan dat hij zoo ver mogelijk van de hoofdstad zou verwijderd worden en derhalve werd hij naar Teheran gezonden.

In Perzië reisde hij veel en met zijn wondervolle werkzaamheid en levendigheid had hij een belangrijk aandeel aan den diplomatischen arbeid van het Russisch gezantschap. Later, toen hij te Tiflis vertoefde in zijne hoedanigheid van secretaris van den Gouverneur-Generaal der Kaukasische provincie, was hij eveneens op diplomatisch gebied druk werkzaam, doch hij werkte tevens aldoor aan zijne komedie en hij voltooide ze in 1824, terwijl hij zich gedurende enkele maanden in Centraal-Rusland ophield. Geheel toevallig werd het handschrift van *Ongeluk uit Wijsheid* aan enkele vrienden bekend en deze komedie maakte onder hen verbazenden op-

gang. Na enkele maanden werd zij alom in handschrift-exemplaren gelezen; bij het oudere geslacht veroorzaakte zij een storm van verontwaardiging, terwijl zij bij de jongeren de grootste bewondering opwekte. Elke poging om het stuk ten tooneele te laten opvoeren, of om het ook maar eene enkele maal met gesloten deuren te laten vertoonen, werd door de censuur vrijdeld en Gribojédow keerde naar den Kaukasus terug zonder zijne komedie op een tooneel te hebben zien spelen.

Aldaar, te Tiflis, werd hij enkele dagen na den 14^{den} December 1825 aangehouden (zie Hoofdstuk I), en onverwijd naar de vesting van Petersburg gebracht alwaar zijne beste vrienden reeds opgesloten waren. In de gedenkschriften van een der Decembristen wordt vermeld dat zelfs in de sombere omgeving der vesting Gribojédow's gewone opgewektheid hem niet verliet. Hij placht zijn ongelukkige vrienden door middel van tikken op de muren zulke vermakelijke geschiedenissen te verhalen dat zij zich in hun bed rolden en zich slap lachten als kinderen.

In Juni 1826 werd Gribojédow in vrijheid gesteld en naar Tiflis teruggezonden. Doch na de terechtstelling van sommige zijner vrienden — waaronder zich Ryléjew bevond — en het vreeselijk vonnis dat al de anderen tot levenslangen dwangarbeid in de Siberische bergwerken veroordeelde, verdween zijne blijgeestigheid voor altijd.

Te Tiflis werkte hij, ijveriger dan ooit, om de kiemen eener betere beschaving in de pas veroverde streek te verspreiden, doch het volgend jaar moest hij deelnemen aan den oorlog tegen Perzië (1827—1828); daarbij vergezelde hij het leger als diplomatisch agent en hij was het die, na de verpletterende nederlaag van den Sjach Abbas-Mirza, het welbekende verdrag van Turknantsjáj sloot, waardoor Rusland rijke Perzische provinciën en een zoo grooten invloed op Perzië's binnenlandsche zaken bewam.

Na een kort bezoek aan St. Petersburg werd Gribojédow nogmaals naar Teheran gezonden, ditmaal als gezant. Eer hij naar Perzië vertrok huwde hij te Tiflis eene Georgische prinses van zeldzame schoonheid; hij voelde echter, toen hij den Kaukasus verliet om naar Perzië te gaan, dat zijne kansen om levend terug te keeren zeer gering waren: „Abbas-Mirza”, schreef hij, „zal mij nooit het verdrag van Turkmantsjáj vergeven” — en zoo gebeurde het. Enkele maanden na zijne aankomst te Teheran overviel een troep Perziërs het Russisch gezantschap en Gribojédow werd vermoord.

Gedurende de laatste jaren van zijn leven had Gribojédow niet veel tijd en ook niet veel lust om zich met letterkundigen arbeid bezig te houden. Hij wist dat niets van hetgeen hij wilde schrijven ooit het licht zou zien. Zelfs *Ongeluk uit Wijsheid* was door de censuur zoozeer verminkt geworden, dat vele der beste plaatsen elken zin hadden verloren. Hij schreef nochtans een treurspel in romantischen stijl, *Een Georgische Nacht*, en diegenen zijner vrienden die het in zijn geheel gelezen hadden prezen zijne dichterlijke en dramatische hoedanigheden zeer hoog. Doch, slechts twee tafereelen en het algemeen plan van het stuk zijn behouden gebleven. Het handschrift ging verloren — wellicht te Teheran.

Ongeluk uit Wijsheid is eene buitengewoon krachtige satire, die gericht is tegen de hoogere maatschappij van Moskou, in de jaren 1820—1830. Gribojédow kende deze maatschappij door en door en zijne personages zijn niet verzonnen. Wezenlijke menschen dienden hem tot model bij het scheppen van zulke onsterfelijke typen als Fámoesow, den ouden edelman, en Skalozóeb, den dweepzieken militarist en ook al de andere personen van mindere beteekenis. Wat de taal betreft die Gribojédow's personen spreken, dikwijls werd gezegd dat slechts drie schrijvers tot dusverre de Russische spreektaal zoo

meesterlijk hebben beheerscht: Poésjkin, Krylów en Gribojédow zelf. Later kon Ostrówskej bij dit drietal worden gevoegd. Het is de echte taal van Moskou. Bovendien is de komedie vol verzen die zoo treffend hekelend en zoo volmaakt van vorm zijn, dat zij bij dozijnen tot spreekwoorden werden, die over geheel Rusland bekend zijn. De grondgedachte der komedie moet hem door Molière's *Misanthrope* ingegeven zijn en de held Tsjátskej heeft voorzeker veel gemeen met Alceste; doch Tsjátskej is tevens zoozeer Gribojédow zelf, zijn bijtende spot gelijk zoo goed op de sarcasmen die hij tegen zijn Moskousche bekenden moet gericht hebben, en al de andere personen van het stuk zijn zoo echt Moskousch — zoo uitsluitend Moskousche edellieden — dat, afgezien van de leidende gedachte, de komedie geheel oorspronkelijk en door en door Russisch is.

Tsjátskej is een jonge man die van een lange reis uit het buitenland terugkeert en zich in aller ijl naar het huis begeeft van een ouden heer, Fámoesow, wiens dochter Sophie zijne speelgenootte is geweest toen zij kinderen waren, en die hij thans bemint. Het voorwerp zijner liefde heeft echter intusschen kennis gemaakt met den secretaris van haar vader — een hoogst onbeduidend en terugstootend jongmensch, Moltsjálín, die zijn leven richt naar de volgende regels: vooreerst: „matigheid en stiptheid”, en ten tweede iedereen behagen in het huis zijner meesters tot aan den portier en zijn hond toe, in zooverre „dat zelfs de hond vriendelijk voor mij zou zijn”. In overeenstemming met deze regels maakt Moltsjálín tegelijkertijd het hof aan de dochter van zijn meester en aan hare meid; aan de eerste om zich in het huis van zijn meester bemind te maken en aan de laatste omdat zij hem behaagt. Tsjátskej wordt zeer koel onthaald. Sophie ducht zijne scherpzinnigheid en zijne spotternij en haar vader

heeft reeds voor haar een man gevonden in Kolonel Skalozoéb — een militair, volle zes voet hoog op zijne sokken, die met eene diepe basstem uitsluitend over militaire zaken spreekt, doch rijk is en weldra generaal zal worden.

Tsjátskij gedraagt zich juist als een verliefd jong man gewoon is te doen. Hij ziet niets dan Sophie die hij met zijne aanbidding vervolgt, maakt in hare tegenwoordigheid bijtende aanmerkingen over Moltsjálín en brengt haar vader in verwijfeling door zijn schampere critieken op de Moskousche zeden — de wreedheid der oude bezitters van lijfeigenen, de laffe onderwerping der oude hovelingen enz. En hetgeen bij dat alles de kroon spant: op een bal dat Fámoesow 's avonds geeft, vaart hij in lange monologen uit tegen de bewondering der Moskousche dames voor al hetgeen Fransch is. Sophie is door zijne aanmerkingen over Moltsjálín beleedigd en wreekt zich door het gerucht uit te strooien dat Tsjátskij niet goed bij zijne zinnen is, hetgeen met welbehagen door het gezelschap op het bal opgevangen wordt en voortloopt als een vuurtje.

Er werd dikwijls in Rusland gezegd dat de hekelende aanmerkingen van Tsjátskij op het bal tegen zulke onbeduidende zaken als de aanbidding van al hetgeen vreemd is, eigenlijk oppervlakkig en eerder misplaatst zijn. Het is echter meer dan waarschijnlijk dat Gribojédow zich tot zulke onschuldige critieken beperkte, daar het hem bekend was dat andere door de censuur niet zouden geduld geworden zijn; hij moet gehoopt hebben dat *zij* althans door den rooden inkt van den censor zouden gespaard worden. Uit hetgeen Tsjátskij zegt tijdens zijn morgenbezoek in Fámoesow's studeerkamer en uit hetgeen de andere personen zich laten ontvallen, blijkt duidelijk dat Gribojédow zijn held veel scherpere critieken in den mond had kunnen leggen.

Alles in alles verkeert een Russisch satirisch schrijver in een zeer ongunstigen toestand vergeleken bij de buitenlanders. Als Molière van de Parijsche maatschappij een hekelende beschrijving geeft, is zijne satire den lezers in andere landen niet vreemd: van het Parijsche leven is ons allen iets bekend, maar als Gribojédow de Moskousche maatschappij op dezelfde hekelende wijze beschrijft en een zoo bewonderenswaardige voorstelling geeft van zuiver Moskousche typen — (niet eens van Russische typen maar van Moskousche typen: „Er is op al de menschen van Moskou”, zegt hij, „een bijzondere stempel gedrukt”) — is dat alles den bewoner van West-Europa zoo vreemd, dat de vertaler die Gribojédow's komedie in een andere taal zou kunnen overzetten, een halve Rus en bovendien een dichter zou moeten zijn. Indien eene dergelijke vertaling gemaakt werd, ben ik overtuigd dat het stuk een zeer gunstig onthaal zou vinden op het tooneel van West-Europa. In Rusland is men het aldoor blijven spelen tot den tegenwoordigen tijd en hoewel het voor zeventig jaar werd geschreven, is het even belangwekkend en even aantrekkelijk gebleven als vroeger.

Het Tooneel te Moskou.

In de jaren veertig der negentiende eeuw stond het tooneel overal hoog aangeschreven — en nog meer dan ergens elders was dit in Rusland het geval. De Italiaansche opera had toen de ontwikkeling nog niet bereikt, die ze twintig jaar later te St. Petersburg verkreeg, en de Russische opera, vertegenwoordigd door onbeduidende zangers, werd door de bestuurders der Keizerlijke schouwburgen zeer stiefmoederlijk behandeld en bood maar weinig aantrekkelijks aan. Alleen het

A. S. GRIBOJÉDOW.
(1795 – 1829).

drama — en bij gelegenheid het ballet, als eene ster zooals Fanny Elster kwam opdagen — bracht de beste elementen der beschaafde maatschappij bijeen en bracht de jeugd uit alle maatschappelijke klassen in geestdrift, met inbegrip van de studenten. Het dramatisch tooneel werd — om in den stijl van dien tijd te spreken — beschouwd als „een tempel der Kunst”, als een centrum, waaruit zich een ver-strekkende beschavende invloed verspreidde. Wat de tooneelspelers en -speelsters betreft, zij trachtten hunnerzijds niet alleen op het tooneel de karakters voor te stellen zooals de schrijver ze had geschapen; evenals Cruickshank in de platen die hij voor Dickens’ romans teekende, deden zij daarenboven hun best om de schepping der karakters te voltooien door de juiste belichaming ervan te zoeken.

Voor al te Moskou was die geestelijke wisselwerking tusschen tooneel en publiek belangrijk en er ontwikkelde zich aldaar een verhevene opvatting der dramatische kunst. De gemeenschappelijke omgang van Gogol met de tooneelspelers die zijn *Revisor* speelden en vooral met **Sjtsjépkín**; de invloed der letterkundige en filosofische kringen die toenmaals te Moskou bestonden, en de goed doordachte beoordeeling en critiek van hun werk, die de tooneelspelers in de pers aantroffen, dat alles werkte samen om van het Moskousche Málij Teátr (kleine schouwburg) de bakermat eener hoogere dramatische kunst te maken. Terwijl St. Petersburg de voorkeur gaf aan de zoogenaamde „Fransche” tooneelschool met hare hoogdravendheid en onnatuurlijke verfijning, bereikte het Moskousche tooneel een hoogen graad van volmaaktheid in de ontwikkeling der naturalistische school. Ik meen die school waarvan Duse thans eene zoo schitterende vertegenwoordigster is en waaraan Lena Ashwell in *Opstanding* haar groot succes dankte; de school waarin de tooneelspeler met de sleur der conven-

tioneele tooneel-overlevering breekt en bij den toeschouwer den diepsten indruk teweegbrengt door de innigheid van zijn eigen werkelijk gevoel en door de natuurlijke oprechtheid en den eenvoud der uitdrukking; de school die op het tooneel dezelfde plaats bekleedt als het realisme van Toergénjew en Tolstójk in de letterkunde.

In de jaren veertig en vroeg in de jaren vijftig had deze school te Moskou hare hoogste volmaaktheid bereikt en in hare gelederen bevonden zich zulke uitstekende tooneelspelers en -speelsters als Sjtjépkín — de ware ziel van dit tooneel — **Motsjálów, Sadówsjkij, S. Wasiljew**, en Mevr. **Nikoélina-Kossítskaja**, die door eene geheele groep goede medewerkers ter zijde werden gestaan. Hun repertoire was niet zeer rijk; doch de beide komediestukken van Gogol (*De Revisor* en *Het Huwelijk*), bij gelegenheid Gribojédow's groote satire; een komediespel, *Het Huwelijk van Kretsjsinskij* door **Soekhowó-Kobýlin**, dat de bovengenoemde kunstenaars in de gelegenheid stelde hunne voortreffelijkste hoedanigheden te laten blijken; nu en dan een drama van Shakespeare ¹⁾; en talrijke uit het Fransch omgewerkte melodramas en vaudevilles die veeleer lichte komediespelen dan kluchtspelen waren — daaruit bestond het steeds afgewisseld programma van den Kleinen Schouwburg. Sommige stukken werden in de volmaaktheid gespeeld: het samenspel van de tooneelspelers en het flinke vlugge afspelen die het Odéon karakteriseeren gingen daar samen met den eenvoud en de natuur die wij reeds genoemd hebben.

De wederkeerige invloed dien het tooneel en de tooneelschrijvers onvermijdelijk op elkander uitoefenen, werd te Moskou

¹⁾ Shakespeare is altijd in Rusland zeer geliefd geweest: zijne drama's vorderen echter een zekeren rijkdom aan decors waarover de Kleine Schouwburg niet altijd beschikte.

zeer duidelijk ondervonden. Verscheidene dramaturgen schreven in 't bijzonder voor dit tooneel — niet opdat deze of gene actrice al de anderen in de schaduw zou stellen (zooals thans gebeurt in de schouwburgen waar hetzelfde stuk vele achtereenvolgende avonden gespeeld wordt), maar voor dit bepaald *tooneel* en voor zijn gezelschap van tooneelspelers als een geheel beschouwd. **Ostróws kij** (1823—1886) was degene die deze wederkerige betrekkingen tusschen den dramaturg en het tooneel het best begreep en derhalve neemt hij in de Russische tooneelletterkunde dezelfde plaats in als Toergénjew en Tolstó j in de Russische romanliteratuur.

Ostróws kij: „Armoede is geen Schande”.

Ostróws kij werd geboren te Moskou, in het gezin van een armen geestelijke en was, zooals de besten van het jongere geslacht van zijn tijd, op den leeftijd van zeventien jaar een geestdriftig bezoeker van den Moskouschen schouwburg. Er wordt verhaald dat hij te dien tijde, in zijne gesprekken met zijne kameraden, het liefst over het tooneel sprak. Hij werd student aan de hoogeschool, doch twee jaar later was hij genoodzaakt ze te verlaten, ten gevolge van een twist met een professor, en hij werd een ondergeschikt klerkje aan eene der oude handels-rechtbanken. Aldaar had hij de allerbeste gelegenheid om de Moskousche kooplieden-wereld te leeren kennen — eene volkomen afgezonderde klasse die in haar isolement de bewaarster van de overleveringen van oud-Rusland was gebleven. Uit die klasse nam Ostróws kij schier al de typen van zijne eerste en beste stukken. Eerst later begon hij zijn waarnemingsveld uit te breiden en aan

verschillende klassen der beschaafde standen modellen te ontleenen.

Zijn eerste komediespel, *Tafereelen van Huiselijk Geluk*, werd in 1847 geschreven en drie jaar later verscheen zijn eerste drama, *Wij zullen het onder ons effen maken* of *Het Bankroet*, waardoor hij dadelijk als een groot tooneelschrijver bekend werd. Het werd in een tijdschrift gedrukt en maakte over geheel Rusland grooten opgang (de tooneelspeler Sadóws kij las het stuk dikwijls te Moskou in beperkte kringen voor), doch het mocht niet opgevoerd worden. De Moskousche kooplieden dienden zelfs bij Nicolaas I eene klacht in tegen den schrijver, en Ostróws kij werd uit den Gouvernements-dienst ontslagen en als een verdachte onder toezicht der politie geplaatst. Eerst vele jaren later, vier jaar nadat Alexander II zijn vader was opgevolgd — d. i. in 1860 — werd het drama te Moskou opgevoerd en zelfs toen drong de censuur er op aan dat aan het einde een officier van politie zou optreden, ten einde de zegepraal der gerechtigheid over de slechtheid van den bankroetier voor te stellen.

Gedurende de eerstvolgende vijf jaren gaf Ostróws kij niets in het licht, doch daarna gaf hij kort na elkander (1853—1854) twee drama's van groote kracht uit: *Neem geen Plaats in andermans' Sleden*, en *Armoede is geen Schande*. Het onderwerp van het eerste was niet nieuw: een koopmansdochter loopt weg met eenen edelman, die haar mishandelt en haar verlaat nadat hij begrepen heeft dat zij van haar vader noch vergiffenis noch geld zal bekomen. Dit onderwerp werd echter met zooveel frischheid behandeld en de karakters werden voorgesteld in toestanden die zoo goed gekozen waren, dat het stuk door zijne letterkundige hoedanigheden en uit een tooneelkundig oogpunt een der beste drama's is die Ostróws kij heeft geschreven. Wat *Armoede is geen Schande*

betreft, het maakte een ontzaglijken indruk over geheel Rusland. Wij zien daarin een gezin van den ouden stempel, waarvan het hoofd een rijk koopman is — een man, die gewoon is zijn geheele omgeving aan zijn wil te onderwerpen en het leven niet anders begrijpt. Uitwendig doet hij evenwel aan „beschaving” mede, d. i. aan „restaurant-beschaving”; hij kleedt zich naar West-Europeesche mode en tracht in zijn huis West-Europeesche gebruiken te volgen — althans in het bijzijn van de menschen met wie hij in de chique restaurants kennis heeft gemaakt. Desniettemin is zijne vrouw zijne slavin en geheel zijn gezin siddert bij den klank zijner stem. Hij heeft eene dochter die een zijner klerken, Mitja, een zeer schroomvalligen doch eerlijken jongen man, bemint en door hem bemind wordt. De moeder wilde graag hare dochter aan dien klerk uithuwen doch de vader heeft kennis gemaakt met een meer of minder rijken ouden man — eene soort Armenisch geldschierter, die zich naar de laatste mode kleedt, in plaats van rogge-brandewijn champagne drinkt en daardoor onder de Moskousche kooplieden een zeker gezag uitoefent in zake van mode en welvoeglijkheid. Aan dezen man moet het meisje uitgehuwelijkt worden; zij wordt echter gered door de tusschenkomst van haar oom, Loébim Tórtsow. Loébim was eenmaal rijk, zooals zijn broeder; doch hij was niet tevreden met het saaie philisterleven zijner omgeving en daar hij geen uitweg vond om zich daaraan te onttrekken en zich in eene betere maatschappelijke atmosfeer te verplaatsen, gaf hij zich aan den drank over: hij werd een onverbeterlijk dronkaard, zooals er in vroeger dagen velen te Moskou werden aangetroffen. Zijn rijke broeder heeft hem mede van zijn fortuin afgeholpen en thans loopt hij, in een aan flarden gescheurden mantel, de gemeene drankhuizen af, alwaar hij den kluchtmaker speelt in de hoop een glaasje jenever te

krijgen. Zonder een cent, in lompen gekleed, koud en hongerig, komt hij bij den jongen klerk binnen en vraagt hem om daar, op zijne kamer, den nacht te mogen doorbrengen.

Het drama speelt in den Kersttijd, hetgeen Ostrówskij de gelegenheid geeft allerlei liederen en Kerst-maskerades in echt Russischen stijl in te voeren. Midden in al die vroolijkheid, die in zijne afwezigheid aan den gang is, komt Tortsów, de vader, met den bruidegom zijner keuze binnen. Al de „vulgaire” vermaken moeten thans een einde nemen en de vader, vol ontzag voor zijn chiquen vriend, beveelt kortweg zijne dochter den man te huwen, dien hij voor haar heeft gekozen. Noch de tranen van het meisje, noch die van hare moeder helpen iets: 's vaders bevelen moeten gehoorzaamd worden. Daar komt echter Loébim Tortsów, in lompen en met zijne dolle hansworsterijen binnen, vreeselijk in zijne ontaarding — en toch een man. De ontzetting van den vader bij dien aanblik kan men zich gemakkelijk voorstellen en Loébim Tortsów, die op zijne zwerftochten alles heeft vernomen omtrent het verleden van den Armeniër en het plan van zijn broeder kent, begint in tegenwoordigheid van al de gasten te vertellen welk een man die aanstaande bruidegom is. Deze houdt zich voor beleedigd in het huis van zijn vriend: hij speelt den verontwaardigde en verlaat de kamer, terwijl Loébim Tortsów zijn broeder voorhoudt welke misdaad hij op het punt staat te begaan door zijne dochter aan dien ouden man te geven. Men wijst hem de kamer uit, doch hij blijft en terwijl hij achteraan onder de menigte staat begint hij jammerlijk te smeeken: „Broeder, geef Mítja (den jongen klerk) je dochter: hij althans zal mij een hoekje in zijn huis toestaan. Ik heb genoeg honger en koude geleden. Ik word oud: 't begint mij lastig te vallen, in de bittere koude, door mijne grappen, mijn stukje brood te verdienen. Mítja zal mij op mijn ouden dag fatsoenlijk

laten leven.” De moeder en de dochter sluiten zich bij den oom aan en de vader, die beleedigd is over de handelwijs van zijn vriend, roept eindelijk uit: „Houdt ge mij dan voor een beest? Ik zal mijne dochter aan dien man niet geven. Mitja, huw haar!”

Het drama heeft een gelukkig einde, doch de toeschouwer voelt dat het evengoed anders had kunnen eindigen: de gril van den vader had het levenslange ongeluk der dochter ten gevolge kunnen hebben en dit ware waarschijnlijk in de meeste dergelijke gevallen de uitkomst geweest.

Evenals Gribojédow's tooneelspelen, evenals Gontsjárow's *Oblómow* en vele andere goede voortbrengselen der Russische letterkunde, is dit drama zoo typisch Russisch dat men geneigd is zijne algemeen menschelijke beteekenis over het hoofd te zien. Het schijnt zoo typisch Moskousch te zijn; doch, men neme andere namen en gewoonten, men wijzige enkele klei-nigheden, men stijge eene sport hooger of men dale eene sport lager op de maatschappelijke ladder — men stelle b.v. in de plaats van den dronkaard Loébim Tortsów een armen bloedverwant of een eerlijken vriend die zijn gezond verstand behouden heeft — en het drama wordt toepasselijk op elke natie en elke klasse der maatschappij. Het is door en door menschelijk. Daaraan heeft het zijn ontzaglijken bijval te danken, daardoor is het vijftig jaar lang een lievelingsstuk van al de Russische schouwburgen gebleven. Ik spreek natuurlijk niet van de overdreven geestdrift waarmede het ont-haald werd door de zoogenaamde nationalisten en vooral door de Slavophielen die in Loébim Tortsów de belichaming van de „goede oude tijden” van Rusland zagen. De verstandiger Russen gingen niet zoo ver; zij begrepen echter welke schat-ten van waarneming uit het werkelijk leven dit en de andere dramas van Ostrówski bevatten. Toenmaals was het

leidend tijdschrift *De Soureménnik*, en zijn voornaamste criticus, Dobrolóebow, gaf daarin eene ontleding van Ostróws kij's drama's in twee lange artikels onder den beteekenisvollen titel: *Het Rijk der Duisternis*, en door zijn overzicht van al de duisternis die destijds heerschte in het Russisch leven zooals het door Ostróws kij werd voorgesteld, bracht Dobrolóebow een der krachtigste invloeden teweeg, die op de geheele latere ontwikkeling der Russische jeugd werden uitgeoefend.

„Het Onweder”.

Een van Ostróws kij's beste drama's is *Het Onweder*. Het stuk speelt in eene kleine provinciestad, ergens aan de oevers van de boven-Wolga, waar de zeden der plaatselijke handelslieden den stempel der oorspronkelijke wildheid behouden hebben. Daar is b.v. een oud koopman, Dikój, die door de inwoners zeer geacht wordt en een bijzonder type van zulke tyrannen voorstelt als Ostróws kij zoo voortreffelijk heeft geschilderd. Telkens als Dikój eene betaling moet doen, zelfs als hij heel goed weet dat hij betalen moet, zoekt hij twist met den man wien hij geld schuldig is. Hij heeft eene oude vriendin, Mevrouw Kabanówa, en als hij dronken en uit zijn humeur is gaat hij altijd naar haar toe: „Ik heb niets te zeggen. Ik ben een beetje dronken. Dat is alles”, zegt hij in zulke gevallen. Hier volgt een tooneel dat tusschen hen plaatsgrijpt:

Dikój: Ik ben een beetje dronken.

Kabanówa: En wou je dan, dat ik dat mooi vond?

Dikój: Je hebt het niet mooi en niet leelijk te vinden. Ik ben een beetje dronken, anders niet, en vóór ik wat geslapen heb, komt dat toch niet terecht.

Kabanówa: Ga dan naar bed.

Dikój: Waar?

Kabanówa: Wel, bij jou thuis, waar zou je anders heen gaan?

Dikój: En als ik niet naar huis wil gaan?

Kabanówa: Ik zou wel eens willen weten waarom niet.

Dikój: Omdat er bij mij thuis ruzie van komt.

Kabanówa: Maar wie doet dat? Jij bent de eenige ruziemaker!

Dikój: En als dat zoo is, wat kan jou dat schelen?

Kabanówa: Mij? Niets. Alleen vind ik het niet heel dapper altijd met vrouwen te beginnen.

Dikój: Dan moeten zij mij maar gehoorzamen. Zou ik soms de minste moeten wezen?

Kabanówa: Het verwondert mij altijd, dat er zooveel menschen bij jou thuis zijn en dat niemand het met je vinden kan.

Dikój: Ja, dat is zoo.

Kabanówa: Nu, wat wil je eigenlijk?

Dikój: Kijk eens. Ik kom hier wat afleiding zoeken. Dan word ik misschien wat vroolijker. Dat kan niemand zoo goed als jij.

Kabanówa: Wie heeft je toch boos gemaakt?

Dikój: Wel, vanmorgen nog.

Kabanówa: Iemand heeft je zeker geld gevraagd?

Dikój: Ik geloof heusch, dat die lammelingen het met elkaar hebben afgesproken. De een is pas weg, of de ander komt weér om geld.

Kabanówa: Dan hebben ze 't zeker noodig.

Dikój: Ja ik begrijp wel, wat je meent, maar wat kan ik er aan doen? Ik ben nu eenmaal zoo. Ik weet wel, dat ik moet betalen, maar ik kan het niet goedschiks doen. Jij bent mijn vriendin en je moet geld van me hebben, maar als je het me komt vragen, scheld ik je uit net als de rest. Ik zal het wel betalen, maar ik zal je eerst uitschelden. Zoodra iemand met zoo iets bij mij komt, raakt mijn bloed aan het koken. Daar kan ik niets aan doen en daarom scheld ik iedereen uit.

Kabanówa: Je hebt niemand, die boven je staat, en daarom ben je zoo dapper.

Dikój: Neen, moeder, wees even stil, luister. Zie eens; zoo is het gegaan. In den vastentijd leefde ik alleen voor de zaligheid van mijne ziel, totdat de duivel op een goeden dag een arm boertje bij mij bracht. Die kwam mij geld vragen voor hout, dat hij mij verkocht had en tot

mijn ongeluk kwam hij juist in dien tijd. Toen bezondigde ik mij. Ik vloog hem aan en ik had hem bijna afgeranseld. Daar heb je nu mijn karakter. Naderhand heb ik hem op mijne knieën vergiffenis gevraagd. Ja, heusch, ik ben voor zoo'n boer op mijne knieën gevallen. Zoo laat ik mij regeeren door mijn drift. Hier, midden op het plein, ben ik in de modder voor hem neêrgevallen, terwijl iedereen het zien kon.

Mevrouw Kabanówa past goed bij Dikój. Zij mag minder primitief zijn dan haar vriend, maar zij is een nog veel erger dwingeland dan hij. Haar zoon is gehuwd en bemint meer of min zijne jonge vrouw; hij wordt echter onder de heerschappij zijner moeder gehouden alsof hij nog een kleine jongen was. De moeder haat natuurlijk de jonge vrouw, Katharina, en tiranniseert haar zooveel zij maar kan, terwijl haar zoon niet de noodige wilskracht heeft om tusschenbeide te komen en haar te verdedigen. Hij is maar al te gelukkig, als hij van huis weg kan komen. Hij zou zijne vrouw meer liefde hebben kunnen betuigen had hij niet met zijne moeder samengewoond; doch in dit huis leeft hij steeds onder hare onderdrukkende heerschappij en hij beschouwt zijne vrouw als een deel van het geheel. Katharina is daarentegen een poëtisch wezen. Zij werd grootgebracht in een zeer goed gezin waar zij volkomen vrijheid genoot eer zij den jongen Kabanów huwde en thans voelt zij zich zeer ongelukkig onder het juk van hare vreeselijke schoonmoeder en zij heeft niemand dan een zwakkeling van een man die bij gelegenheid een goed woord voor haar doet. Er is nog eene kleine bijzonderheid die dient vermeld te worden: zij heeft een doodelijken schrik voor onweder. Dit is een trek die volkomen kenmerkend is voor de kleine steden aan de boven-Wolga. Ik heb zelf zeer beschaafde dames gekend die, als zij eenmaal verschrikt werden door een dier plotselinge onweders die met vreeselijk

geweld losbreken, haar leven lang schrik voor den bliksem behielden.

Het gebeurt nu dat Katharina's man gedurende veertien dagen de stad moet verlaten. Katharina — daartoe gedeeltelijk aangezet door haar man's zuster (een lichtzinnig meisje dat van achteren in den tuin sluipt om hare vrijers te ontmoeten) — heeft in dien tusschentijd een paar malen eene samenkomst met een jongen man, Boris, een neef van Dikój, dien zij soms op de wandeling toevallig heeft ontmoet, die haar eenige oplettendheden heeft bewezen en zij wordt op hem verliefd. Boris is de eerste man die haar sedert haar huwelijk met eerbied behandeld heeft. Hijzelf lijdt onder Dikój's dwingelandij en zij heeft half genegenheid, half liefde voor hem. Doch Boris heeft eveneens een zwak, besluiteloos karakter: als zijn oom Dikój hem beveelt de stad te verlaten gehoorzaamt hij en weet haar niet anders te zeggen dan eenige gewone woorden van spijt omdat de „omstandigheden” hem zoo spoedig van haar doen scheiden. De echtgenoot keert terug en terwijl hij, zijne vrouw en de oude moeder Kabanówa op een wandeling langs de Wolga door een vreeselijk onweder overvallen worden, verhaalt Katharina, in haar angst voor een schielijken dood, in tegenwoordigheid van al de menschen die onder een afdak eene schuilplaats voor het onweder gezocht hebben, hetgeen gedurende de afwezigheid van haar man gebeurd is. De gevolgen daarvan zal men het best leeren kennen uit het tooneel waarvan de vertaling hier volgt. Het grijpt eveneens plaats aan de hooge oevers van de Wolga. Nadat zij eenigen tijd in het donker aan den eenzamen oever van de Wolga rondgedoold heeft, ontwaart Katharina eindelijk Boris en zij loopt naar hem toe:

Katharina (zij gaat op Boris af en valt hem om den hals): Dus zien wij elkander toch nog!

(Zij schreit aan zijn borst. Stilte).

Boris: Zoo vergunt ons de goede God nog eens samen te schreien.

Katharina: Je hebt me dus niet vergeten?

Boris: Hoe kun je dat vragen? Hoe zou ik je kunnen vergeten?

Katharina: Neen, zoo meen ik het niet, zoo meen ik het niet. Je bent dus niet boos?

Boris: Waarom zou ik boos zijn?

Katharina: Zeg dan, dat je mij vergeeft. Ik wilde jou geen kwaad doen; ik wist zelve niet meer, wat ik zei en wat ik deed.

Boris: Komaan, wees kalm.

Katharina: En wat ga je nu doen?

Boris: Ik ga heen.

Katharina: Waarheen?

Boris: Ver weg, Kátja, naar Siberië.

Katharina: Neem mij dan meê.

Boris: Dat kan ik niet, Kátja. Het is niet mijne vrije verkiezing, dat ik heenga. Mijn oom stuurt mij weg en de paarden zijn al ingespannen. Ik heb mijn oom alleen nog een enkel oogenblik vrijaf gevraagd. Ik wou afscheid nemen van deze plek, waar wij elkander zoo dikwijls ontmoet hebben.

Katharina: Dan zij God met je. Wees niet bedroefd om mijnentwil. In het begin zal je misschien wel een weinig verdriet hebben, maar daarna zal je vergeten.

Boris: Spreek niet over mij. Ik ben vrij. Maar wat staat jou te wachten? En je schoonmoeder?

Katharina: Zij vervolgt mij, zij sluit mij op, zij zegt aan ieder, die het hooren wil en ook aan mijn man: „Vertrouw haar niet, zij is tot alles in staat.” En ze laten mij geen oogenblik met rust, ze lachen me uit! En onophoudelijk werpt ze mij jouw naam als een verwijt voor de voeten.

Boris: En je man?

Katharina: Die is het eene oogenblik vol medelijden en het andere boos, en altijd drinkt hij maar. Ik walg van hem en zijne liefkoozingen doen mij nog meer pijn dan zijne slagen.

Boris: Je bent dus wel ongelukkig, Kátja?

Katharina: Zoo ongelukkig, zoo ongelukkig, dat ik dood zou willen zijn.

Boris: Wie had kunnen denken, dat dit het eind van onze liefde zou wezen! Het was dan beter geweest, als ik je ontvlucht was.

Katharina: Het was ons ongeluk, dat wij elkander moesten ontmoeten. Weinig vreugde en veel verdriet..... En wat staat mij nog te wachten! Maar wat helpt het ons daaraan te denken! Ik heb je nog ééns mogen zien, niemand kan dat van mij wegnemen. Meer verlang ik niet. Ik wilde je alleen nog ééns zien en nu voel ik mij zoo verlicht, alsof mij een zware last van de schouders genomen was. Ik dacht, ik dacht, dat je boos op me was, dat je mij vloekte.....

Boris: O, Kátja.....

Katharina: Neen, zoo meen ik het niet, zoo meen ik het niet. Ik maakte me bezorgd om jou, maar nu ik je gesproken heb.....

Boris: Als ze ons hier maar niet vinden!

Katharina: Wacht, wacht! Ik wou je nog iets zeggen. Maar ik ben het vergeten. En toch had ik je nog iets te zeggen. — Alles verwacht zich in mijn hoofd. Ik kan mij niets meer herinneren.

Boris: Het wordt tijd, Kátja.

Katharina: Wacht even!

Boris: Wat wil je me dan nog zeggen?

Katharina: Ik zal het je dadelijk zeggen. (*Na even te hebben nagedacht.*) Ja — ga op weg geen arme voorbij zonder hem een aalmoes te geven en zeg hun dat zij God bidden voor mijne zondige ziel.

Boris: O, als je eens wist, hoe hard mij dit afscheid valt! Ik wensch dien anderen toe, dat ook zij eens even vreeselijke oogenblikken mogen doorleven! Vaarwel, Kátja! (*Hij omhelst haar en wil heengaan.*) O, die ellendelingen! Als ik maar kon!

Katharina: Wacht! Wacht nog even! Laat mij je nog eens voor het laatst in de oogen zien. (*Zij ziet hem aan.*) Nu dan, ga heen, ga met God! Ga nu, ga!

Boris (*hij gaat eenige schreden en blijft staan*): Kátja, je bent zoo vreemd. Je hebt toch niets in den zin? Wat zal ik op weg 'n verdriet hebben als ik aan jou denk!

Katharina: Neen, niets, niets! Ga en God zij met je! (*Boris wil op haar afgaan.*) Neen, neen, laat me.....

Boris (*snikkende*): Nu dan, God helpe je! Moge God zich over je

ontfermen en je spoedig tot zich nemen; dan is er een eind aan je leed. Vaarwel! (*Hij groet haar*).

Katharina: Vaarwel!

Boris gaat heen, Katharina volgt hem met de oogen en blijft eenigen tijd in gedachten.

Vierde tooneel.

Katharina (alleen): Waar zal ik nu heengaan? Weer naar huis? Neen, dat niet. Of ik naar huis ga of naar mijn graf, dat is hetzelfde. Ja, naar huis of naar mijn graf.... naar mijn graf.... Dan nog liever naar mijn graf. Ja, te rusten voor altijd onder de schaduw van een boom, dat zou heerlijk zijn! Onder zonneschijn en regen groeit daar in het voorjaar het gras, en de vogels komen en zingen in den boom, zij bouwen er hun nest.... en de bloemen ontluiken er rondom, gele en roode en blauwe. (*In gedachten*) Allerlei bloemen. — En het is er zoo kalm, zoo vredig — het is, of ik mij nu al minder ongelukkig voel. — En het leven? Ik heb geen lust zelfs er aan te denken. Moet ik nog langer leven? Neen, dat hoeft niet; het zou zelfs niet goed zijn. De menschen vervelen me, en mijn huis verveelt mij — ik ga er niet weér heen. Neen, neen, ik ga er niet weér heen. Als ik weér naar huis ging en zij om mij heen praten en rondloopen, — wat zou ik daaraan hebben? — Wat wordt het donker! Daar zingt nog iemand. Wat zingt hij? Ik kan het niet hooren. — Nu zou ik willen sterven. — Wat zingt hij daar toch? — Als de dood nu vanzelf tot mij kwam, of als ik Langer leven wil ik niet! Maar het is zonde. En niemand zal voor mij bidden. Maar wie mij liefheeft, zal toch bidden voor mijn ziel.... Dan leggen ze mijne armen gekruist over mijn borst in de kist. Ja, zoo gaat het, dat herinner ik mij.... Als ze mij hier vinden, sleepen ze me met geweld naar huis, ja, vlug, vlug! (*Zij gaat naar den oever, en zegt met luide stem*): Mijn vriend, mijn eenige, vaarwel! (*af*).

Kabanówa, Kabanów, Koelighin en een man met een lantaarn komen op.

Het onweder is een der beste drama's uit het moderne repertorium van het Russisch tooneel. Uit een tooneelkundig oogpunt is het eenvoudig bewonderenswaardig. Elk tooneel is indrukwekkend.

Het drama ontwikkelt zich vlug en elk der twaalf opgevoerde karakters is eene bron van genoeg voor den tooneelkunstenaar. De rollen van Dikój, van Warwára (de lichtzinnige zuster), van Kabanów, van Koedrjásj (Warwára's vrijer), en van een oud werkman die het tot ingenieur heeft weten te brengen, ja zelfs van de oude dame met hare twee knechts die slechts gedurende een paar minuten op het tooneel verschijnt — ieder dezer rollen is eene bron van innig kunstgenot voor den tooneelspeler of de tooneelspeelster die haar vervult terwijl de rollen van Katharina en mevrouw Kabanówa van zulken aard zijn dat geen enkele groote tooneelspeelster ze zou versmaden.

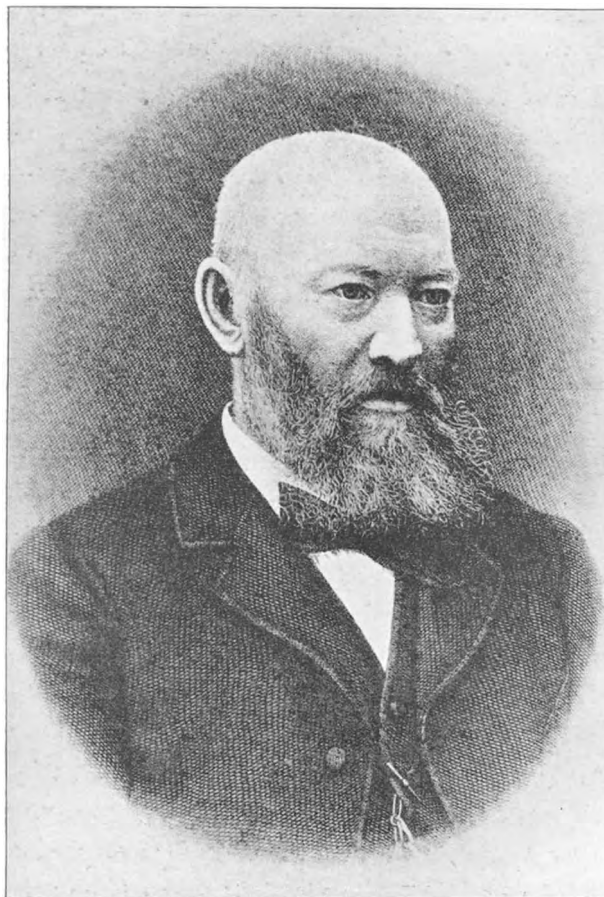
Wat het hoofddenkbeeld van het drama betreft, ik moet hier herhalen hetgeen ik reeds een- of tweemaal in den loop dezer schetsen heb gezegd. Op 't eerste gezicht kon het den schijn hebben alsof mevrouw Kabanówa en haar zoon zuiver Russische typen waren, typen die in West-Europa niet meer bestaan. Dit was althans het oordeel van verscheidene Engelsche critici. Een dergelijke meening is echter niet volkomen gegrond. Onderworpen Kabanów's zijn elders misschien zeldzaam en hun sluwe onderworpenheid is misschien niet zoo sterk uitgesproken als in *Het Onweder*. Doch zelfs voor de Russische maatschappij is Kabanów niet zeer typisch. En wat zijne moeder betreft, ieder onzer moet ze meer dan eens in een andere omgeving hebben ontmoet. Wie kent immers het type der oude dame niet, die alleen uit heerschzucht hare dochters bij zich houdt, haar belet te trouwen en hen tiranniseert tot zij oud en grijs zijn geworden, of op duizenderlei andere wijzen hare dwingelandij over haar huisgezin uitoefent! Dickens kende mevrouw Kabanów wel, en men vindt ze trouwens heden nog overal.

Ostrówskij's latere tooneelstukken.

Naarmate Ostrówskij in leeftijd vorderde en zijne waarneming van het Russische leven ruimer uitbreidde, koos hij zijne karakters ook uit andere kringen dan die der kooplieden; in zijne latere drama's vinden wij zulke buitengewoon aantrekkelijke typen als *De Arme Bruid*, Parásja (in een schoon komediespel, *Een Onstuimig Hart*), Agnja in *Vastenavondpret heeft een Einde*, den tooneelspeler Nestsjastlwtsew (Mijnheer Ongeluksvogel) in eene bekoorlijke idylle *Het Woud*, enz. En wat zijn „negatieve” (afkeerwekkende) typen betreft, die hij uit de St. Petersburgsche bureaucratie of uit de kringen der millionnaires of der „vennootschappen-bevorderaars” genomen heeft, Ostrówskij begreep ze grondig en hij slaagde erin een kunstvolle voorstelling te geven van door en door ware, koud-wreede, hoewel in den schijn „eerbiedwaardige” typen, op eene wijze die door geen ander tooneelschrijver werd geëvenaard.

Alles bijeengenomen schreef Ostrówskij een vijftigtal dramas en komediespelen, en ieder dezer is voortreffelijk voor het tooneel geschikt. Er komen geen onbelangrijke plaatsen in voor. Een groot tooneelspeler kan eene der kleinste rollen vervullen, waarin hij bijvoorbeeld slechts enkele woorden moet uitspreken gedurende eene verschijning van enkele minuten op het tooneel, en toch zal hij voelen dat daarin stof genoeg ligt om een karakter te scheppen.

Wat de hoofdpersonages betreft, Ostrówskij begreep volkomen dat in de uitwerking van een karakter aan den acteur veel speelruimte moet gelaten worden. Er komen derhalve rollen voor die zonder zulke samenwerking kleurloos en onvoltooid zouden blijven, terwijl zij aan een goed tooneelspeler de stof geven voor een grondig psychologische en diep dra-

A. N. OSTRÓWSKY.
(1823 – 1886).

matische belichaming. Dit is de reden waarom een vriend van tooneelkunst zooveel diep genot vindt in het spelen zoowel als in het voorlezen van Ostrówskij's dramas.

Realisme, in den zin die in dit boek reeds meermalen werd uiteengezet — namelijk een realistische voorstelling van karakters en gebeurtenissen in dienst van een idealistisch streven — is het hoofdkenmerk van al Ostrówskij's werken.

Evenals in Toergénjew's romans, is ook hier de eenvoud der intrige treffend. Het leven, het werkelijke leven met al zijne kleine bijzonderheden ontvouwt zich voor onze oogen, en uit die kleine bijzonderheden ontwikkelt zich allengs de intrige.

„Het eene tooneel volgt op het ander: alle zijn zoo gewoon en zoo alledaagsch! — en nochtans is daaruit op onmerk-bare wijze een vreeselijk drama ontstaan. Men kan zeggen dat het niet een komediespel is dat wij voor onze oogen zien opvoeren, maar het leven zelf dat zich aan ons vertoont — alsof de schrijver eenvoudig eene opening in een muur had gemaakt en ons aldus liet zien hetgeen binnen het huis gebeurt”. Met deze treffende woorden heeft Skabitsjéwskij, een onzer critici, Ostrówskij's tooneelstukken gekenschetst.

In zijne drama's liet Ostrówskij eene ontzaglijke menigte karakters uit alle klassen der Russische maatschappij optreden; doch hij brak voor altijd met de oude romantische indeeling van de menschen in „goede” en „slechte”. In het werkelijke leven gaan die twee groepen zonder duidelijke grenzen in elkander over en terwijl heden ten dage nog vele tooneelschrijvers zich een drama niet kunnen voorstellen zonder een „booswicht”, voelde Ostrówskij nooit de noodwendigheid, om dergelijke conventionele personages op het tooneel te brengen; evenmin achtte hij zich verplicht de conventionele regels van het „dramatisch conflict” te volgen. De bovenvermelde criticus schrijft op een andere plaats:

„Het is onmogelijk zijne komediespelen onder een algemeen denkbeeld te brengen, zooals bijvoorbeeld de strijd tusschen plicht en neiging, of eene botsing van hartstochten die een noodlottig gevolg na zich slepen, of eene tegenstelling tusschen goed en kwaad, tusschen vooruitgang en onwetendheid. Zijne stukken stellen de meest verschillende betrekkingen tusschen de menschen voor. Evenals in het leven staan in die komediespelen de menschen tot elkander in verschillende onvermijdelijke betrekkingen, die natuurlijk hun oorsprong in het verleden hebben, en als die menschen te zamen worden gebracht, zoo moeten tusschen hen, uit die betrekkingen zelve, botsingen ontstaan. Het gevolg der botsing is, in den regel, geheel onvoorzien en hangt dikwijls, zooals gewoonlijk in het werkelijke leven het geval is, van het bloote toeval af.”

Evenals Ibsen doet Ostróws kij somwijlen zelfs geen poging om aan te wijzen hoe het drama zal eindigen.

En eindelijk was Ostróws kij, niettegenstaande het pessimisme van al zijne tijdgenooten — de schrijvers der jaren veertig — geen pessimist; zelfs midden in de verschrikkelijkste botsingen die hij in zijne dramas beschrijft, behoudt hij gevoel voor levensvreugde en laat hij zich niet ontstemmen door de onvermijdelijkheid van vele tegenheden van het leven. Hij deinsde nooit terug voor het schilderen van de sombere zijden van de wederwaardigheden des levens en hij leverde eene hoogst terugstootende verzameling familietirannen uit de oude kooplieden-klasse, waarop eene reeks typen van „bestuurders van vennootschappen” volgde die nog afkeerwekkender is.

Hij liet echter steeds op eene of andere wijze blijken dat ook betere invloeden aan het werk zijn of hij liet de mogelijkheid inzien van de zegepraal van een beter beginsel. Aldus bleef hij vrij van het pessimisme dat zijne tijdgenooten kenmerkt en bij hem is geen spoor te ontdekken van de hys-

terische stemming die wij bij sommigen zijner moderne navolgers vinden: zelfs op zulke oogenblikken waarop het leven alom niets dan treurigheid vertoont — (b. v. in *Niemand is voor Zonde en Ongeluk vrij*, eene bladzijde uit het leven der boeren, even somber realistisch als Tolstójs *Macht der Duisternis*, doch beter voor het tooneel geschikt) — zelfs dan doet de aanschouwing der natuur in zijne drama's een straal van hoop ontstaan, als niets anders overblijft waardoor de somberheid van den menschelijken waanzin kan ophelderen.

En toch is er iets — iets zeer belangrijks — dat ons belet aan Ostróws kij in de internationale tooneelletterkunde de hooge plaats toe te kennen, waarop zijn groot dramatisch talent hem recht zou geven, en hem als een der eerste tooneelschrijvers onzer eeuw te erkennen. De dramatische botsingen die wij in zijne stukken aantreffen zijn alle van zeer eenvoudigen aard. Wij vinden in zijne drama's geen der tragische vraagstukken en verwikkelingen die zich thans in elke maatschappelijke laag voordoen, ten gevolge van het gecompliceerd karakter der beschaafde menschen onzer dagen en van de verscheidenheid der groote sociale vraagstukken van onzen tijd. Doch, hier dient bijgevoegd te worden dat de tooneelschrijver nog komen moet, die deze moderne levensvragen op dezelfde meesterlijke wijze kan behandelen als de Moskousche schrijver deed met de eenvoudige vraagstukken die hij in zijne eigen omgeving vond.

Historische Drama's. — A. K. Tolstójs.

In latere jaren begon Ostróws kij historische drama's te vervaardigen, die hij in voortreffelijke rijmlooze verzen schreef.

Doch, evenals Shakespeare's stukken uit de Engelsche geschiedenis en Poésjkin's *Boris Godoenów*, zijn het veeleer gedramatiseerde kronieken dan eigenlijke dramas. Zij behooren te veel tot het episch gebied en de dramatische belangstelling wordt te vaak opgeofferd aan den wensch, om historische kleur te geven.

Hetzelfde geldt, ofschoon in geringere mate, van de historische drama's van graaf **Alexéj Konstantinowitsj Tolstój** (1817—1875). A. K. Tolstój was vooral een dichter; doch hij schreef ook een historischen roman uit den tijd van Iwan den Wreede, *Prins Serébrjanij*, die veel opgang maakte, ten deele omdat de censuur voor de eerste maal had toegelaten over den half-waanzinnigen Tsaar te handelen (die in de Russische monarchie de rol van een Lodewijk XI had gespeeld), ten deele echter wegens zijne wezenlijke waarde als historische roman. Hij beproefde ook zijn talent aan het schrijven van een dramatisch dichtstuk, *Don Juan*, dat echter ver beneden Poésjkin's drama over hetzelfde onderwerp staat. Doch zijn hoofdwerk was eene trilogie van drie treurspelen uit den tijd van Iwan den Wreede en den valschen Demetrius: *De Dood van Iwan den Wreede*, *De Tsaar Theódor Iwánowitsj*, *Boris Godoenów*.

Deze drie treurspelen zijn van hooge waarde; in ieder hunner is de toestand van den held werkelijk buitengewoon dramatisch en wordt hij op de indrukwekkendste wijze behandeld, terwijl de „mise en scène” in de paleizen der oude Moskousche Tsaren door hare prachtige oorspronkelijkheid uiterst decoratief is en een diepen indruk maakt. Doch in de drie treurspelen lijdt de ontwikkeling van het drama onder het invoeren van het geschiedkundig bestanddeel en de karakters zijn niet volkomen historisch nauwkeurig (*Boris Godoenów* wordt ontdaan van zijne ruwe trekken en in de plaats daarvan bedeed

met een zeker kalm idealisme, dat een persoonlijke trek van den schrijver was). Of wel, zij vertoonen niet die volledigheid die wij gewoon zijn in Shakespeare's dramas te vinden. De treurspelen van A. K. TolstóJ zijn trouwens uiterst ver verwijderd van het romantisme van Victor Hugo's dramas; het zijn over 't geheel realistische treurspelen, doch in de schildering der menschelijke karakters blijft nog steeds een zeker romantisme voelbaar. Dit geldt vooral van het karakter van Iwan den Wreede.

Eene uitzondering dient echter gemaakt te worden ten gunste van *Tsaar Theódor Iwánowitsj*. A. K. TolstóJ was een verkleefd persoonlijk vriend van Alexander II: elk administratief eereambt dat hem werd aangeboden wees hij van de hand, en hij verkoos de bescheiden betrekking van Hoofd der Keizerlijke Jacht, hetgeen hem toeliet zijne onafhankelijkheid te behouden en tevens in nauwen omgang met den Keizer te blijven. Ten gevolge van deze intimiteit moet hij vooral in de latere jaren van de regeering van Alexander II de beste gelegenheid hebben gehad om den strijd gade te slaan waaraan een goedhartig man van zwak karakter blootgesteld wordt als hij Tsaar van Rusland is. Het spreekt vanzelf dat wij in *Tsaar Theódor* geenszins eene poging moeten zien om het portret van Alexander II te maken — dit ware een kunstenaar te min geweest — doch de zwakheid van Alexander's gemoed zal wel die realistische trekken van Theódor's karakter hebben ingegeven, die van hem een zooveel treffender beeld maken dan Iwan de Wreede of Borís Godoenów. *Tsaar Theódor* is waarlijk een levende schepping.

Andere Tooneelschrijvers.

Van de andere tooneelschrijvers kunnen wij hier slechts de belangwekkendste vermelden.

Toergénjew schreef in de jaren 1848—1851 vijf komediespelen die aan al de vereischten der fijne tooneelkunst beantwoorden; zij zijn vol leven en daar zij geschreven zijn in een mooien stijl (Toergénjew's proza!) blijven zij steeds eene bron van kunstgenot voor de hooger ontwikkelde tooneelbezoekers.

Soekhowó-Kobýlin werd reeds vermeld. Hij schreef één komediespel, *Kretsjínskij's Huwelijk*, dat opgang maakte en nog steeds met bijval opgevoerd wordt, en ook eene trilogie, *De Zaak*, die eene krachtige satire is tegen de bureaucratie, doch minder indruk maakt dan het eerste.

De romanschrijver **A. Písemkij**, (1820—1881) schreef, behalve enkele goede romans en verscheidene onbeduidende komediespelen, een merkwaardig goed drama (*Een Bitter Lot*) uit het boerenleven dat hij goed kende en voortreffelijk teruggaf. Hier dient nog opgemerkt dat Leo Tolstóij's *Macht der Duisternis* — ook aan het boerenleven ontleend — niet-tegenstaande al zijne kracht, Písemkij's drama niet in de schaduw heeft gesteld.

De romanschrijver **A. A. Potjékchin** (1829—1902) schreef eveneens voor het tooneel en mag, zelfs in een zoo beknopt overzicht der Russische tooneelletterkunde als dit, niet met stilzwijgen worden voorbijgegaan. Zijne komediespelen, (*Klatergoud*, *Een Afgesneden Stuk*, *Eene Vacature*, *In troebel Water*) hadden heel wat te doorstaan vanwege de censuur en het laatstgenoemde werd nooit opgevoerd; doch diegene, die gespeeld werden, oogstten steeds bijval, terwijl de onderwerpen die hij behandelde steeds de aandacht onzer critici trokken.

Het eerste stuk, *Klatergoud*, kan als maatstaf dienen om Potjékchin's talent te beoordeelen.

Dit komediespel was een antwoord op eene vraag van den dag. Gedurende verscheidene jaren vermeide zich de Russische letterkunde, vooral naar het voorbeeld van **Sjtsjedrin** (zie Hoofdstuk VIII), in het beschrijven van die ambtenaren van den Staat en van het gerecht, die vóór de hervormingen der jaren zestig schier uitsluitend van steekpenningen leefden. Nadat de hervormingen hadden plaatsgegrepen, kwam echter een nieuw ras van ambtenaren te voorschijn, „die zich niet lieten omkoopen” doch tevens, ten gevolge van hun stijf-officieel rigorisme en hunne toomlooze en despotische zelfzucht, nog slechtere menschentypen waren dan de „omkoopbaren” van voorheen. De held van *Klatergoud* is juist een dergelijk man. Zijn karakter met al de bijkomende trekken — zijne ondankbaarheid en vooral zijne liefde (of hetgeen bij hem voor liefde geldt) — is misschien te zwart geteekend met het oog op het doel van het drama; indien zulke consequent zelfzuchtige en formalistische mensen in het werkelijke leven al bestaan, zoo zijn zij in elk geval toch zeldzaam. Doch de schrijver ontvouwt voor onze oogen met zulke meesterlijke hand eene menigte voorvallen, die ons de „correctheid” en de diep egoïstische natuur van zijn held afschilderen, dat wij van de echtheid van het type schier overtuigd worden. Er zit in dit opzicht veel actie in het komediespel en het is uitmuntend geschikt om op voortreffelijke wijze gespeeld te worden.

Een tooneelschrijver die zich in een langdurigen bijval mocht verheugen was **A. I. Palm** (1823—1885). In 1849 werd hij aangehouden, omdat hij omging met personen uit de Petrasjéwskij-kringen (zie Dostojéwskij) en van dien tijd af was zijn leven eene aaneenschakeling van ongelukken, zoo-

dat hij eerst op vijftig-jarigen leeftijd tot den letterkundigen arbeid terugkeerde. Hij behoorde tot hetzelfde geslacht als Toergénjew, en daar hij goed het type kende van den edelman, dat de groote romanschrijver in zijne *Hamlets* zoo voortreffelijk schilderde, schreef hij verscheidene komediespelen uit het leven dier kringen. *De oude Edelman* en *Onze Vriend Nekloésjew* waren weinig tijd geleden nog geliefde stukken op het tooneel.

De tooneelspeler **J. E. Tsjernysjòw**, die verscheidene komediespelen en een ernstig treurspel schreef (*Een bedorven Leven*) dat nogal veel opgang maakte in 1861; **N. Solowjòw** en een zeer vruchtbaar schrijver **W. A. Krylow** (**Alexándrow**) dienen ook in deze korte schets vermeld te worden.

En eindelijk, twee jonge schrijvers hebben in den laatsten tijd komediespelen en dramatische tooneelen voortgebracht, die een diepen indruk hebben gemaakt: ik bedoel **Anton Tsjéchow**, wiens stuk *Iwánow* voor enkele jaren het voorwerp was van de hartstochtelijkste discussiën, en **Maxim Gorkij**, wiens stuk *De Kleine Burgers* ontegenzeggelijk een dramatisch talent verraaft. Zijne „dramatische tooneelen”, *De slaapstee* (het zijn slechts schetsen, zonder zelfs eene poging tot het samenstellen van een drama), zijn buitengewoon krachtig en zelfs zijne beste schetsen worden daardoor in de schaduw gesteld. In het volgend hoofdstuk zullen wij daarover uitvoeriger spreken.

HOOFDSTUK VII.

Volks-schrijvers.

Hunne plaats in de Russische Letterkunde. — De eerste volks-schrijvers: — Grigorówitaj. — Márko Wowtsjók. — Daniléwskij. — Overgangstijdperk: — Kókorjew. — Pisemskij. — Potjéchin. — Ethnographische Onderzoekingen. — De Realistische school: — Pomjalówskij. — Rjesjétnikow. — Lewítow. — Gleb Oespénskij. — Zlatowrátskij en andere volks-schrijvers. Naúmow. — Zasódimskij. — Nefédow. — Modern Realisme: — Maxim Gorkij.

Eene belangrijke groep Russische romanschrijvers, die in West-Europa schier volkomen onbekend zijn en toch wellicht het meest typisch gedeelte der Russische letterkunde vertegenwoordigen, wordt gevormd door de „volks-romanschrijvers”. Het is vooral onder dien naam, dat zij in Rusland bekend staan, en onder dien naam werden zij door den criticus Skabitsjéwskij besproken, vooreerst in een boek dat aldus betiteld is, en daarna in zijne voortreffelijke *Geschiedenis der Moderne Letterkunde* (4e uitgave, 1900). Onder „volks-romanschrijvers” of volks-schrijvers verstaan wij hier natuurlijk niet, die voor het volk schrijven, maar die *over* het volk schrijven: over de boeren, de mijnwerkers en de fabrieksarbeiders, de onderste lagen der stadbewoners, de landloopers enz. Bret Harte in zijne schetsen van de mijnwerkers-kampen, Zola in *De Kroeg* en *Germinal*, M. Gissing in *Liza van Lambeth*, M. Whiting in *Nr. 5*, *Jan's straat* behooren tot deze klasse; doch hetgeen in West-Europa uitzondering en toevalligheid is, vormt in Rusland een kenschetsenden tak der letterkunde.

Een aantal begaafde schrijvers hebben zich in de laatste vijftig jaren — sommigen zelfs uitsluitend — aan de beschrijving van een of ander gedeelte van het Russische volk gewijd. Iedere klasse der zwoegende massa, die in de letterkunde van andere volkeren wellicht als achtergrond had gediend voor de gebeurtenissen die onder beschaafde lieden plaatsgripen (zooals in Hardy's „*Woodlanders*”), vond in de Russische letterkunde haar beschrijver. Alle belangrijke vragen betreffende het volksleven, die besproken worden in politieke en sociale geschriften, werden ook in den roman behandeld. De misstanden der lijfeigenschap en later de strijd tusschen de landarbeiders en den opkomenden handel, de invloed van de fabrieken op het dorpsleven, de groote visscherijvennootschappen, het boerenleven in zekere kloosters, het leven in de diepte der Siberische wouden, het leven in de achterbuurten der groote steden en dat der landloopers, dat alles werd door de volks-schrijvers behandeld en hunne romans werden even gretig gelezen als de werken der grootste schrijvers. En terwijl vragen als b.v. de toekomst der dorpsgemeenschap, der boeren-rechtbanken, enz. in de dagbladen, in de wetenschappelijke tijdschriften en in de boeken over statistische navorsching werden besproken, werden zij ook door den kunstenaar in den vorm van beelden en typen uit het volksleven behandeld.

Bovendien waren de volks-schrijvers — als geheel genomen — eene groote school van realisme in de kunst, en in het echt realisme overtroffen zij al die schrijvers waarvan in de vorige hoofdstukken melding werd gemaakt.

Het Russisch realisme is trouwens, zooals de lezer van dit boek reeds weet, iets dat geheel verschillend is van hetgeen in Frankrijk door Zola als „naturalisme” en „realisme” voorgesteld werd. Zooals reeds werd gezegd, bleef Zola, niettegen-

staande zijne propaganda ten gunste van het realisme, een onverbeterlijk romantieker in de opvatting zijner hoofdka-
racters, zoowel in zijne typen van „volmaakte mensen” als
in die van „schurken”. Ongetwijfeld heeft hij uit dien hoofde
— wellicht omdat hij het zelf voelde — als eene soort ver-
gelding eene zoo overdreven belangrijkheid gegeven aan
beschouwingen over physiologische erfelijkheid en aan de
ophooping van aardige aanschouwelijke bijzonderheden waar-
van vele, vooral bij zijne terugstootende typen, achterwege
konden blijven zonder dat de karakters daardoor iets van
hunne wezenlijke trekken verloren. In Rusland werd Zola’s
realisme steeds als te oppervlakkig — niet tot de kern door-
dringend — beschouwd: en hoewel onze volks-schrijvers dik-
wijls vervielen in een onnoodigen overvloed van bijzonder-
heden (die soms niet bepaald van ethnographischen aard
zijn), hebben zij niettemin steeds dat *innerlijk* realisme
nagestreefd, dat aan den dag komt in den bouw van zulke
karakters, die werkelijk eene voorstelling van het leven in
zijne veelzijdigheid geven. Hun doel was steeds in de voor-
stelling van het leven elke verwringing te vermijden, — on-
verschillig of die verwringing bestaat in het invoeren van
kleine details, die waar kunnen wezen, maar steeds toevallig zijn,
ofwel in het bedeeën van den held met deugden of ondeug-
den, die men wel is waar nu en dan aantreft, maar die niet
als algemeen kunnen beschouwd worden. Zooals aanstonds
zal blijken, hebben verscheidene romanschrijvers er van afge-
zien op de gewone wijze typen te schilderen en de individu-
eële lotgevallen van enkele typische helden te beschrijven.
Zij hebben eene buitengewoon stoute poging gedaan om *het*
leven zelf af te beelden in zijne kleine voorvallen, die midden-
in zijne vervelende eentonige omgeving op elkander volgen.
Zij hebben slechts die dramatische bestanddeelen ingevoerd

die uit de eindelooze reeks van kleine drukkende bijzonderheden en gewone omstandigheden voortvloeien, en het moet toegegeven worden dat zij deze nieuwe richting der kunst, — wellicht de meest tragische van alle — niet zonder welslagen hebben gevolgd. Anderen hebben in de kunst een nieuwe voorstelling van het leven ingevoerd, die als 't ware het midden houdt tusschen den eigenlijken roman en een demographische beschrijving van een bepaalde bevolking. Aldus is b. v. Gleb Oespénskij erin geslaagd kunstvolle beschrijvingen van landelijke typen en besprekingen, die tot het gebied der volkpsychologie behooren, op een zoo belangwekkende wijze dooreen te mengen, dat de lezer die uitweidingen gaarne verontschuldigt. Anderen nog, zooals Maxímow, slaagden erin van hunne ethnographische beschrijvingen ware kunstwerken te maken zonder dat hunne wetenschappelijke waarde daardoor ook maar in het minst verminderd werd.

De eerste Volks-schrijvers.

Een der eerste volks-schrijvers was Grigoròwitsj (1822—1899), een man van groot talent die soms aan de zijde van Tolstóij, Toergénjew, Gontsjarów en Ostrówskij wordt gesteld. Zijne letterkundige loopbaan was zeer belangwekkend. Hij was de zoon van een Russischen vader en van eene Fransche moeder, en toen hij tien jaar oud was kende hij nauwelijks enkele woorden Russisch. Zijne opvoeding was volkomen on-Russisch — in hoofdzaak Fransch — en in werkelijkheid leefde hij nooit het landleven waarin Tolstóij en Toergénjew waren opgegroeid. Bovendien heeft hij zich nooit uitsluitend

aan de letterkunde gewijd: hij was een schilder zoowel als een letterkundige en tevens een fijn kunstkenner. Gedurende de laatste dertig jaren van zijn leven schreef hij schier niets, maar hij schonk al zijn tijd aan de Russische Schildersmaatschappij. En toch was deze half-Rus een van diegenen die aan Rusland, vóór de afschaffing der lijfeigenschap, denzelfden dienst bewezen als Harriet Beecher Stowe aan de Vereenigde-Staten door hare beschrijving van het lijden der neger-slaven.

Grigorówitsj werd aan dezelfde militaire school voor ingenieurs opgeleid als Dostojéwskij, en nadat hij aldaar zijne studiën had voleindigd huurde hij van den portier der Academie van schoone kunsten een klein kamertje, met het plan zich geheel aan de kunst te wijden. Hij maakte echter op de ateliers kennis met den klein-Russischen dichter Sjewtsjénko, en daarna met Nekrásow en Valerián Májkow (een zeer jong gestorven criticus van buitengewoon talent) en door hun toedoen ontdekte hij zijne letterkundige roeping.

In 't begin der jaren veertig was hij alleen bekend door een bekoorlijke schets, *De Draaiorgel-spelers*, waarin hij met een warm gevoel van het ellendig leven van deze klasse der Petersburgsche bevolking sprak. De Russische maatschappij onderging in die jaren den invloed van de socialistische herleving van Frankrijk, en hare beste vertegenwoordigers werden afkeerig van de lijfeigenschap en het absolutisme. Fourier en Pierre Leroux waren lievelingsschrijvers in de vooruitstrevende intellectueele kringen, en Grigorówitsj werd door den wassenden stroom medegesleept. Hij verliet St. Petersburg, vertoefde een jaar of twee ten plattenlande en in 1846 gaf hij zijn eerste novelle (*Het Dorp*), die over het landelijk leven handelde, in het licht. Hij schilderde daarin, zonder eenige overdrijving, de sombere zijden van het dorpsleven en de

gruwelen der lijfeigenschap, en hij deed dit met zooveel levendigheid, dat de criticus Bjelinskij in hem terstond een nieuw schrijver van groot talent erkende en hem als dusdanig gelukwenschte. Zijn volgende roman, *Antoon de Ongelukkige*, ook aan het dorpsleven ontleend, behaalde een ontzaglijken bijval en zijn invloed was bijna even groot als die van *De Hut van Oom Tom*. Geen beschaafd mensch kon toen en kan thans nog het boek lezen, zonder door de ongelukken van Antoon tot tranen toe bewogen te worden, — zonder in zijn hart medegevoel voor de lijfeigenen te voelen opwellen. In de volgende acht jaren (1847—1855) volgden nog verscheidene romans van gelijken aard: *De Visschers*, *De Landverhuizers*, *De Landarbeider*, *De Landlooper*, *De Landwegen*.

Daarna kwam Grigorówitsj's letterkundige loopbaan tot een stilstand. In 1865 nam hij met eenigen onzer beste schrijvers: Gontsjarów, Ostrówskij, Maxímow (den ethnograaf) en enkele anderen deel aan eene letterkundige onderneming die door Grootvorst Constantijn werd ingericht, teneinde onderzoekingsreizen door Rusland en reizen om de wereld aan boord van schepen van de Marine te doen. Grigorówitsj deed eene zeer belangwekkende zeereis, doch zijne reis-schetsen (*Het Schip Retwizan*) komen niet in vergelijking bij Gontsjarów's *Het Fregat Pallas*. Na zijne terugkomst van de reis wendde hij zich van de letterkunde af om zich geheel aan de kunst te wijden. Hij schreef later nog een paar romans en zijne *Herinneringen*. Hij overleed in 1899.

Grigorówitsj gaf dus al zijne belangrijkste romans in de jaren 1846—1855 in het licht. De meeningen over zijn werk zijn uiteenlopend. Sommige Russische critici loopen hoog weg met hem, doch anderen — en dezen zijn de talrijksten — zeggen dat zijne boeren niet geheel echt zijn. Toergénjew maakte ook de aanmerking dat zijne beschrijvingen te koud zijn; men

voelt in hen het hart niet. Deze laatste aanmerking mag waar zijn, ofschoon de gewone lezer, die Grigorówitsj niet persoonlijk kende, dit nauwelijks had ondervonden. In elk geval beoordeelde het groote publiek, ten tijde van het verschijnen van *Antoon, De Visschers*, enz., den schrijver dezer werken anders. Wat zijne boeren betreft wil ik mij veroorlooven ook iets te doen opmerken. Ongetwijfeld zijn zij iets geïdealiseerd, doch het dient ook gezegd te worden dat de Russische boeren geenszins een eenvormige onafgewisselde massa voorstellen.

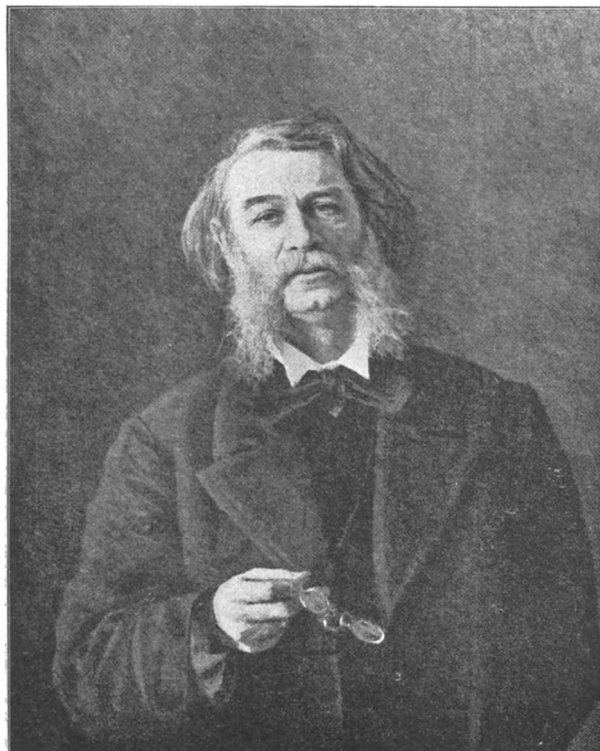
Op het Europeesch-Russisch grondgebied hebben zich verscheidene rassen nedergezet, en die verschillende deelen der bevolking hebben in hunne ontwikkeling niet alle dezelfde richting gevolgd. De Zuid-Russische boer verschilt volkomen van den Noord-Russischen en de Westelijke boeren zijn in elk opzicht anders dan de Oostelijke. Grigorówitsj beschreef hoofdzakelijk diegenen, die onmiddellijk ten Zuiden van Moskou, in de provinciën Toéla en Kalóega wonen, en daar leeft juist dat zacht en ietwat dichterlijk, onderdrukt en toch argeloos goedhartig boerenras, dat Grigorówitsj in zijne romans beschrijft — eene soort vermenging van het Litausch en het Klein-Russisch poëtisch gemoed met den Groot-Russischen geest van gemeenschap. Zelfs ethnografen beschouwen de bevolking van dit gedeelte van Rusland als eene bijzondere ethnografische afdeeling.

Stellig zijn Toergénjew's boeren (Toéla en Orel) meer echt, zijne typen zijn beter bepaald en ieder der moderne volks-schrijvers, zelfs der minder begaafden, is veel dieper dan Grigorówitsj doorgedrongen in het karakter van den boer en in het boerenleven. Doch, zooals zij waren, oefenden zijne romans niettemin een diepen invloed uit op een geheel geslacht. Zij vervulden ons met liefde tot de boeren en deden ons voelen hoe zwaar wij — het beschaafde gedeelte der maatschappij —

met schuld waren beladen tegenover hen. Zij hielpen krachtig mede om ten gunste der lijfeigenen eene algemeene strooming te doen ontstaan zonder welke de afschaffing der lijfeigenschap nog lange jaren ware uitgesteld geworden en waarschijnlijk minder volledig ware geweest. En later, in de jaren zeventig, droegen zijne werken ongetwijfeld bij tot het ontstaan der beweging „tot het volk” (w naród) die toen tot stand kwam. Wat zijn letterkundigen invloed betreft, hij was van dien aard dat de vraag kan gesteld worden of Toergénjew ooit zoo vrijmoedig over de boeren had geschreven als hij deed in zijne *Gedenkschriften van een Jager* en of Nekrásow ooit zijne hartstochtelijke verzen over het volk had gedicht, indien zij niet in Grigorówitsj een voorlooper hadden gevonden.

Tot dezelfde school behoorde ook mevr. **Marie Márkowitsj**, die, eveneens aan den vooravond van de vrijmaking der lijfeigenen, een diepen indruk maakte en onder het pseudoniem **Márko Wowtsjók** schreef. Zij was eene Groot-Russin — hare ouders behoorden tot den adel van Centraal-Rusland — doch zij huwde den Klein-Russischen schrijver **Márkowitsj**, en haar eerste bundel verhalen uit het boerenleven (1857—1858) was in voortreffelijk Klein-Russisch geschreven (Toergénjew vertaalde ze in het Groot-Russisch). Zij keerde echter spoedig terug tot hare moedertaal en haar tweede bundel plattelands-verhalen was, evenals al hare volgende romans uit het leven der beschaafde klassen, in het Groot-Russisch geschreven.

Heden ten dage mogen de romans van Márko Wowtsjók ons te sentimenteel toeschijnen; ook de wereldberoemde roman van Harriet Beecher Stowe maakt thans dien indruk. In die jaren echter, toen het voor Rusland de groote vraag was of de lijfeigenen al dan niet zouden vrijgemaakt worden en toen

D. W. GRIGORÓWITSJ.
(1822 – 1899).

al de beste krachten van het land vereischt werden tot den strijd ten gunste der vrijmaking — in die jaren las het beschaafde Rusland de romans van Márko Wowtsjók met geestdrift en het weende over het lot van hare boeren-heldinnen. Afgezien echter van dit vereischte van het oogenblik — en het is de plicht der kunst zich in zulke tijden van crisis in dienst der maatschappij te stellen — hadden de schetsen van Márko Wowtsjók ook degelijke hoedanigheden. Hun sentimentalisme was niet dat van het begin der negentiende eeuw, waarachter zich een gebrek aan waar gevoel verborg. Een beminnend hart klopt in hare geschriften en daarin ademt een echt poëtisch gevoel, ingegeven door de folklore en de volksliederen van Ukraine. Hiermede was Mevr. Márkowitsj zoo goed vertrouwd dat zij, zooals Russische critici opmerkten, hare onvolkomen kennis van het werkelijke volksleven aanvulde door op meesterlijke wijze vele bijzonderheden uit de folklore en de volksliederen van Klein-Rusland in hare beschrijvingen te vlechten. Hare helden waren verzonnen, doch in die schetsen ademt de atmosfeer van een Klein-Russisch dorp en het leven is er vol locale kleur. En de zacht-dichterlijke weemoedige stemming der Klein-Russische boeren wordt er met eene teedere vrouwenhand weergegeven.

Onder de romanschrijvers van dit tijdperk dient ook **Dani-léwskij** (1829—1890) vermeld te worden. Ofschoon hij vooral bekend is als schrijver van historische romans, werden zijne drie lijvige romans *De Vluchtelingen in Noworósija* (1862), *Vrijheid, of de Terugkeerende Vluchtelingen* (1863), en *Nieuwe Landstreken* (1867), die alle drie handelen over het leven der kolonisten in Bessarabië, alom gelezen. Zij bevatten levendige en zeer belangwekkende tooneelen uit het leven dier kolonisten — grootendeels voortvluchtige lijfeigenen — die zonder de toestemming van het Centraal-gouvernement de vrije

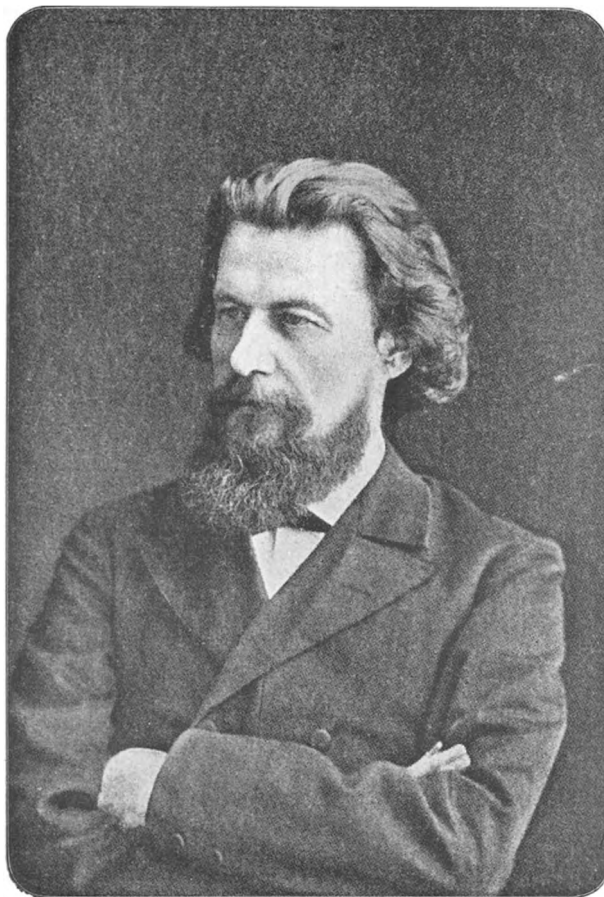
gronden in het nieuw geannexeerd gebied van Zuid-West-Rusland bezetten en aldaar de prooi werden van ondernemende gelukzoekers.

Overgangstijdperk.

Niettegenstaande al de goede hoedanigheden van hunne werken zagen Grigorówitsj en Márko Wowtsjók niet in, dat het kiezen van het leven der armere klassen tot onderwerp van romans de uitwerking van eene bijzondere letterkundige manier vereischte. De gewone letterkundige techniek die ontstaan is voor den roman waarin gehandeld wordt over de lui in goeden doen, met zijne gekunsteldheid en zijne helden die thans gepoëtiseerd worden, zooals weleer de ridders in de riddergeschiedenissen, is zeker niet de best geschikte voor romans die het leven van Amerikaansche kolonisten of Russische boeren tot onderwerp hebben.

Nieuwe methoden en een andere stijl moesten uitgewerkt worden; doch dit geschiedde slechts stap voor stap en het zou buitengewoon belangrijk zijn deze trapsgewijze evolutie te volgen van af Grigorówitsj tot het ultra-realisme van Rjesjétnikow en eindelijk tot de volmaaktheid van vorm, die bereikt werd door den realist-idealist Górkij in zijne kortere schetsen. In deze bladzijden kunnen echter slechts enkele overgangstrappen aangewezen worden.

I. T. Kókorjew (1826—1853) die zeer jong stierf nadat hij enkele verhalen uit het leven der kleine handwerkslieden in de steden had geschreven, was niet vrij van het sentimentalisme van een welwillend oningewijde; hij kende echter dit leven door en door: hij werd immers in diepe armoede onder deze lieden geboren en grootgebracht. Dientengevolge zijn de

A. A. РОТJÉКШИН.

Geb. 1829.

handwerkslieden in zijne romans levende wezens die, zooals Debroloébow zeide, geschilderd zijn met warmte en toch met een zacht zelfbedwang alsof zij naaste bloedverwanten van hem waren. Nochtans, „geen wanhoopskreet, geen geweldige toorn, geen bijtende ironie kwam uit dit zacht, geduldig lijdend hart.” Hij laat zelfs een verzoenenden klank hooren over de maatschappelijke ongelijkheden.

Met **A. Th. Pisemskij** (1820—1881) en **A. A. Potjékchin** (geboren in 1829) deed de volksroman een heelen stap vooruit ofschoon geen van beiden uitsluitend volks-schrijver was. Pisemskij was een tijdgenoot van Toergénjew en een tijdlang scheen het dat hij geroepen was om eene plaats in te nemen naast Toergénjew, Tolstój en Gontsjarów. Ongetwijfeld was hij met een groot talent bedeed. In al hetgeen hij schreef ademde kracht en werkelijk leven en zijn roman *Duizend Zielen*, die verscheen aan den vooravond van de vrijmaking der lijfeigenen (1858), maakte een diepen indruk. Ook in Duitschland, alwaar hij het volgend jaar werd vertaald, werd hij op hoogen prijs gesteld.

Doch Pisemskij was geen man die nauwgezet van geweten en vast van karakter was en deze roman was zijne laatste ernstige en werkelijk goede pennevrucht. Pisemskij was in zijn oordeel over menschen en denkbelden diep pessimistisch en „leerstellingen” beschouwde hij als een dekmantel waarachter kleinzielige zelfzucht van de laagst zinnelijke soort zich verbergt. Toen de groote Radicale en Nihilistische beweging plaatsgreep (1858—1864) en het noodig werd in den scherpen strijd der meeningen op eene besliste wijze partij te kiezen, nam hij eene vijandige houding aan tegenover die beweging en hij schreef romans als *De Bandeloze Zee*, die louter schotschriften tegen het jongere geslacht waren. Dit betekende natuurlijk den dood van zijn alleszins merkwaardig talent.

Pisemskij schreef ook gedurende het eerste gedeelte zijner letterkundige loopbaan enkele verhalen uit het leven der boeren (*De timmermans-Artel*, *De St. Petersburger*, enz.) en een drama (*Een bitter Lot*) aan het dorpsleven ontleend, die alle werkelijk letterkundige waarde hebben. Deze werken munten uit door de kennis van het boerenleven en het meesterschap over de spreektaal der Russische volksklasse als ook door eene volmaakt realistische opvatting van het boerenkarakter. Bij hem viel geen spoor te ontdekken van idealiseering, zooals b.v. zoo duidelijk waargenomen wordt in de latere werken van Grigorówitsj, die onder den invloed van George Sand waren geschreven. De vaste, verstandige boerenkarakters, die Pisemskij teekent, zijn de vrucht van werkelijke, diepe waarneming naar het leven zelf, en komen in vergelijking bij de beste boerenkarakters van Toergénjew. Wat zijn drama betreft (terloops gezegd was hij een zeer goed tooneelspeler), het kan gelijkgesteld worden met Ostrówskij's dramas en is tragischer dan een dezer, terwijl het door zijn krachtig realisme geenszins beneden Tolstóij's *Macht der Dwisternis* staat, waarmee het zeer veel gemeen heeft en dat het ten opzichte van de tooneelkunst wellicht overtreft.

Potjékchin's voornaamste werk bestaat uit zijne komediespelen, die in het vorige hoofdstuk werden vermeld. Zij zijn alle aan het leven der beschaafde klassen ontleend, doch hij schreef ook enkele minder bekende tooneelspelen uit het boerenleven en tweemaal — bij den aanvang zijner loopbaan in de jaren vijftig en later in de jaren zeventig — wijdde hij zich aan het schrijven van korte verhalen en romans uit het volksleven.

Deze verhalen en romans zijn voor de ontwikkeling van den volksroman in die jaren hoogst kenmerkend. In zijne eerste verhalen stond hij nog geheel onder den invloed van de toenmaals heerschende manier, die de boeren idealiseerde, terwijl

in zijne tweede periode, nadat hij de tijden van het realisme der jaren zestig had doorleefd en aan de reeds vroeger vermelde ethnographische onderneming had deelgenomen, zijne schrijfwijze veranderde. Hij werd volkomen bevrijd van welwillende idealiseering en stelde de boeren voor, zooals zij waren. In het scheppen van individueele karakters was hij ongetwijfeld zeer gelukkig, doch het leven der dorpsgemeenschap (*mir*) zonder hetwelk het Russische dorpsleven niet kan beschreven worden en dat in de latere werken der volks-schrijvers zoo voortreffelijk weergegeven wordt, ontbreekt hier nog. Over 't geheel voelt men dat Potjékchin met de uiterlijke levensverschijnselen der Russische boeren — met inbegrip van hunne wijze van spreken — goed bekend was, maar dat hij nog niet tot de ziel zelve van den boer was doorgedrongen.

Ethnographische onderzoekingen.

In 1861 werd de lijfeigenschap afgeschaft en de tijd van jammeren over hare misstanden was voorbij. Het was niet langer noodig te bewijzen dat de boeren ook menschelijke wezens waren, die vatbaar waren voor elk menschelijk gevoel.

Nieuwe en diepere vraagstukken betreffende het leven en de idealen van het Russische volk rezen op in den geest van elken nadenkenden Rus. Hier was een volk van bijna vijftig millioen zielen, wier levensgewoonten, geloof, denkwijze en idealen volkomen verschillend waren van die der beschaafde klassen, en tevens aan de zoogenaamde leiders van den vooruitgang evenzeer onbekend, alsof die millioenen menschen eene geheel andere taal hadden gesproken en tot een geheel ander ras hadden behoord.

Onze beste mannen voelden dat die onwetendheid — indien

zij bleef voortbestaan — in den weg stond aan heel de toekomstige ontwikkeling van Rusland — en de letterkunde deed haar best om de groote vragen te beantwoorden die bij elken nieuwen stap op politiek en sociaal gebied den nadenkenden geest bestormden.

In de jaren 1858—1878 geschiedde het ethnographisch onderzoek van Rusland; het werd uitgevoerd op eene zoo grootsche wijze als nog nergens in Europa en in Amerika gezien was. De overblijfselen der oude folklore en volkspoëzie; het gewoonterecht der verschillende gedeelten en volkeren van het Rijk; het godsdienstig geloof, de verschillende vormen van eeredienst en vooral de maatschappelijke verlangens die voor de talrijke afgescheiden sekten kenschetsend zijn; de uiterst belangrijke gebruiken en gewoonten die in de verschillende provinciën heerschen; de economische levensvoorwaarden der boeren; hunne huis-industrieën; de ontzaglijke gemeente-visscherijen in Zuid-Rusland; de duizenden verschillende vormen die de volks-coöperatieve inrichtingen (*Artels*) hebben aangenomen; de „inwendige kolonisatie” van Rusland die enkel met die der Vereenigde Staten kan vergeleken worden; de ontwikkeling der denkbeelden over grondeigendom, enz. — dat alles werd het onderwerp van uitvoerige onderzoekingen.

De groote ethnographische expeditie, door Grootvorst Constantijn georganiseerd en waaraan velen onzer beste schrijvers deelnamen, was slechts de voorbode van talrijke kleinere en grootere ondernemingen, die de vele Russische wetenschappelijke genootschappen op het getouw zetten om op uitvoerige wijze de ethnographie, de folklore en de economische toestanden van Rusland te bestudeeren. Er werden mannen gevonden als **Jakoésjkin** (1820—1872) die aan die taak zijn geheele leven wijdde: die te voet reisde van dorp tot dorp,

gekleed als de armste boer, onbezorgd over den dag van morgen; die na een dagmarsch door den regen zijne natte boerenkleeren aan zijn lijf liet drogen, in de arme hutten der boeren leefde en volksliederen of ethnographische bouwstoffen van de hoogste waarde verzamelde.

Een bijzonder type van Russische „intellectueelen” ontwikkelde zich onder de zoogenaamde „Liederen-Verzamelaars” en „Zemstwo-Statistiekers”, die gedurende de laatste vijf-entwintig jaren, als vrijwilligers of voor een bespottelijk karig loon, hun leven wijdden aan het „onderzoek van huis tot huis” ten behoeve van de Provinciale Raden. (A. Aertel heeft deze statistiekers in een zijner romans heerlijk beschreven).

Het is voldoende te zeggen dat volgens **A. N. Pýpin** (den schrijver van eene uitvoerige *Geschiedenis der Russische Ethnographie*; 4 deelen), gedurende de twintig jaren van 1858 tot 1878, niet minder dan vier duizend grootere werken en omvangrijke tijdschrift-artikelen uitgegeven werden, waarvan de helft aan de economische toestanden der boeren gewijd was, terwijl de andere helft over de ethnographie in ruimeren zin handelde, en het onderzoek wordt nog steeds op gelijke wijze voortgezet. Het beste dier geheele beweging was dat zij niet beperkt bleef tot het neerleggen van dood materiaal in officiële uitgaven. Sommige verslagen, zooals **Maximow's** *Een Jaar in het Noorden, Siberië en Dwangarbeid* en *Hel Omszwervende Rusland*; **Afanásijew's** *Legenden*; **Zjeleznów's** *Oeral-Kozakken*; **Mélnikow's** (**Petsjérsky**) *In de Wouden en Op de Bergen*; als ook de talrijke schetsen van **Mordówtsew** waren zoo goed geschreven, dat zij evenveel als de beste romans werden gelezen, terwijl de droge statistische berichten werden samengevat in levendig geschreven tijdschrift-artikelen (in Rusland zijn de tijdschriften veel omvangrijker en de artikelen veel langer dan in andere landen), die veel en alom gelezen en

besproken werden. Daarenboven werden door mannen als **Proegáwin, Zasódimskij, Pysjów** (*Geschiedenis der Herbergen*, die werkelijk eene populaire geschiedenis van Rusland is) bewonderenswaardige onderzoekingen gedaan omtrent bijzondere volksklassen, streken en instellingen.

De beschaafde Russische maatschappij, die vroeger de boeren nooit anders bekeek dan van het balkon van hare kasteelen, werd aldus in den tijd van enkele jaren in nauwe betrekking gebracht met al de lagen der zwoegende massa en het valt gemakkelijk te begrijpen welken invloed dit verkeer uitoefende niet alleen op de ontwikkeling der politieke denkbeelden, maar op geheel het karakter der Russische letterkunde.

De geïdealiseerde roman van vroeger had uitgediend. De voorstelling der „lieve boeren” met hunne idyllische deugden als achtergrond tegenover de ondeugden der beschaafde standen was niet langer mogelijk. Het volk eenvoudig als onderwerp voor potsierlijke verhalen te nemen, zooals **Nicolaas Oespénskij** en **V. A. Sljeptsów** beproefden te doen, viel slechts gedurende een zeer korten tijd in den smaak. Er ontstond behoefte aan eene nieuwe, bij uitnemendheid realistische school van volks-schrijvers, en het gevolg was dat talrijke baanbrekende schrijvers opdaagden, die aan de kunst zeer hoge eischen stelden in het voorstellen der arme, onbeschaafde klassen en daardoor, naar mijne meening, eene nieuwe richting openden voor de ontwikkeling van den roman in de letterkunde van alle landen.

Pomjalóws kij.

In Rusland vormt de geestelijkheid d.i. de priesters, de diakens, de zangers, de klokkenluiders — eene afzonderlijke

klasse die tusschen de „klassen” en de „massa” staat, doch veel dichter bij deze dan bij gene. Dit geldt vooral van de geestelijkheid in de dorpen en was voor vijftig jaren nog meer dan thans het geval. Daar zij geen bezoldiging ontvingen leefden de dorpspastoor met zijn diaken en zijne zangers hoofdzakelijk van het bebouwen der akkers die bij de dorpskerk behoorden, en in mijne jeugd, in onze Centraal-Russische buurt, in de warme zomermaanden als het hooitijd of oogsttijd was, maakte de priester steeds haastig voort met de misteneinde naar den veldarbeid te kunnen terugkeeren. De woning van den priester was in die jaren een huis van balken dat slechts iets beter gebouwd was dan de huizen der boeren, naast welke het zich bevond. Soms was het voorzien van een strooien dak, in plaats van eenvoudig gedekt te zijn met stroo dat door middel van stroobanden bevestigd was. Zijne kleederen onderscheidden zich van die der boeren meer door het verschil in snit dan door de stof, waaruit zij vervaardigd waren, en tusschen de kerkelijke diensten, telkens als het volbrengen van zijne herderlijke werkzaamheden het toeliet, kon men steeds den priester op den akker zien, achter den ploeg loopend of met eene zeis bezig met maaien op de weide.

Al de kinderen der geestelijken genoten eene kosteloze opvoeding in bijzondere kerkelijke scholen en sommigen hunner daarna in seminariën, en het was door de beschrijving der afschuwelijke opvoedings-methoden die in de jaren veertig en vijftig in die scholen in zwang waren, dat **Pomjalóws kij** (1835—1863) zich bekend maakte. Hij was de zoon van een arm diaken in een dorp bij St. Petersburg en zelf leerling in eene dier scholen en in een seminarie geweest. Zoowel de lagere als de hoogere scholen waren toemaals in handen van volkomen onbeschaafde priesters — vooral monniken — en het ongerijmdst van buiten leeren van de meest

abstracte theologie was de regel. Het algemeen zedelijk peil dier scholen stond uiterst laag; er werd overdadig gedronken en het voornaamste opvoedingsmiddel bestond in geeselingen die voor elke niet van buiten geleerde les werden toegevend, soms twee- en driemaal daags, met allerlei verfijning van gruwzaamheid. Pomjalóws kij beminde zijn jongeren broeder hartstochtelijk en wilde hem in elk geval de ervaringen besparen die hij zelf had doorleefd. Aldus begon hij voor een paedagogisch tijdschrift over de opvoeding in de geestelijke scholen te schrijven teneinde zich de middelen te verschaffen om zijn broeder aan een gymnasium te laten opvoeden. Een zeer krachtige roman, die blijkbaar aan het leven in die scholen was ontleend, volgde, en een aantal priesters, die zelf de slachtoffers van eene dergelijke „opvoeding” waren geweest, bevestigden in de tijdschriften hetgeen Pomjalóws kij had gezegd. De waarheid zonder eenige opsmukking, de naakte waarheid met volkomen ontkenning van het motto: „de kunst voor de kunst alleen”, was de kenmerkende trek van Pomjalóws kij, die in deze richting zelfs zoo ver ging dat hij het schilderen van zoogenaamde helden liet varen. Zijne personages waren geen scherp afgeteekende typen; het waren veel- eer, als ik mij aldus mag uitdrukken, „neutraal-gekleurde” typen uit het werkelijk leven, nl. die onbepaalde, noch te goede noch te slechte karakters, waaruit de menschheid grootendeels samengesteld is en wier inertie overal de groote hinderpaal voor den vooruitgang is.

Behalve zijne schetsen uit het leven in de geestelijke scholen schreef Pomjalóws kij nog twee romans, aan het leven der armere middel-klassen ontleend: *Philister-Geluk* en *Mólotow* — de laatste was grootendeels autobiographisch — en een onvoltooiden roman *Broeder en Zuster*. Hij legde in deze werken denzelfden breed humanitarischen geest aan den dag als

Dostojéwskij toen deze in de meest ontaarde mannen en vrouwen overblijvende menselijke trekken ontdekte waardoor hunne verlaging werd goedge maakt, — doch met de sterk realistische strekking die het hoofdkenmerk was der jonge letterkundige school, waarvan Pomjalówskij een der stichters was. Hij beschreef ook op buitengewoon krachtige en tragische wijze den held uit de armere klassen, die vervuld is met haat tegen de hogere klassen en tegen al de maatschappelijke instellingen waardoor zij begunstigd worden — en die nog geen vertrouwen stelt in zijne eigen kracht, die door kennis wordt verkregen; die nog niet weet dat wezenlijke kracht steeds tot werkelijkheid kan worden gebracht. Daarom is het einde van zijn held of wel eene kleingeestige familie-idylle of wel, bij gebrek daarvan, eene propaganda van roekelooze gruwzaamheid en van verachting voor de geheele menschheid, waarin hij den eenig mogelijken grondslag ziet voor persoonlijk geluk.

Deze romans waren veelbelovend en Pomjalówskij werd beschouwd als de toekomstige aanvoerder eener nieuwe letterkundige school; hij overleed echter vóór hij zijn dertigste jaar had bereikt.

Rjesjétnikow.

Rjesjétnikow (1841—1871) ging nog verder in dezelfde richting: hij kan met Pomjalówskij als de stichter van de ultra-realistische school der Russische volks-schrijvers worden beschouwd. Hij werd in den Oeral geboren en was de zoon van een arm kerkzanger die daarna brievenbesteller werd. Het gezin verkeerde in de grootste armoede. Een oom nam hem bij zich te Perm, en aldaar werd hij in zijne kinderjaren geslagen en mishandeld. Toen hij tien jaar oud was, werd hij

naar eene ellendige geestelijke school gezonden, waar hij zelfs nog slechter dan in het huis van zijn oom werd behandeld. Hij liep weg, doch werd achterhaald en het arme kind werd zoo vreeselijk gegeeseld dat het twee maanden in een hospitaal moest liggen. Zoodra hij weer op school was, liep hij voor de tweede maal weg en sloot zich aan bij een troep zwervende bedelaars. Hij leed verschrikkelijk tijdens hunne zwerftochten, en werd nogmaals achterhaald en weer op dezelfde barbaarsche wijze gegeeseld. Zijn oom was eveneens brievenbesteller en Rjesjétnikow, die niets te lezen had, placht uit het postkantoor couranten te stelen die hij vernietigde nadat hij ze gelezen had. Dit werd echter ontdekt, daar de knaap een belangrijk Keizerlijk manifest had vernield, dat voor de plaatselijke overheden was bestemd. Hij werd voor het gerecht gebracht en veroordeeld om enkele maanden opgesloten te worden in een klooster (er bestonden te dien tijde geen verbeterhuizen). De monniken waren goed voor hem doch zij leidden een zeer losbandig leven; zij dronken en aten overdadig, en slopen 's nachts uit het klooster weg; zij leerden den knaap drinken. Niettegenstaande dit alles legde Rjesjétnikow, toen hij uit het klooster kwam, op schitterende wijze zijn examen af op de districts-school en hij werd aangenomen als gouvernementsklerk, met een maandelijksch salaris van drie en een halven gulden en later van zes gulden. Dit beteekende natuurlijk de diepste armoede, daar de jonge man geen steekpenningen aannam, zooals alle klerken te dien tijde gewoon waren te doen. De aankomst van een „revisor” te Perm redde hem. Deze heer gebruikte Rjesjétnikow als kopiïst en daar hij voor hem genegenheid had opgevat verstrekke hij hem de noodige middelen om zich naar Petersburg te begeven, alwaar hij hem in het Ministerie van Financiën eene plaats van klerk bezorgde met een salaris dat bijna tweemaal

zoo hoog was als vroeger. Rjesjétnikow was reeds te Perm begonnen te schrijven en ging daarmede voort te Petersburg. Hij leverde bijdragen aan sommige kleinere couranten tot hij met Nekrásow kennis maakte. Toen publiceerde hij in de *Sowreménnik* (*De Tijdgenoot*) zijn roman *Podlípowsy* (in het Fransch vertaald: *Ceux de Podlípnaïa*).

Rjesjétnikow neemt in de Russische letterkunde eene geheel eenige plaats in. „De diepe waarheidsliefde van Rjesjétnikow” — met deze woorden kenmerkt Toergénjew zijne geschriften. Het is inderdaad waarheid, niets dan waarheid, zonder eenige poging om op te smukken en zonder lyrische effecten, een soort dagboek waarin de menschen, waarmede de schrijver leefde in de bergwerken van den Oeral, in zijn Permisch dorp, en in de Petersburgsche achterbuurten, beschreven worden. „Podlípowsy” beteekent de bewoners van een klein, ergens in het Oeral-gebergte verloren dorpje Podlípnaïa. Het zijn Permiërs, die nog niet volkomen Russisch geworden zijn en denzelfden beschavingstoestand hebben bereikt waarin zich heden ten dage nog zoovele bevolkingen van het Russische Rijk bevinden — namelijk dien van den primitieven landbouw. Onder hen zijn er slechts weinig die langer dan twee maanden in 't jaar zuiver roggebrood te eten hebben; gedurende de overige tien maanden worden zij genoodzaakt hun meel met bast van boomen te mengen, om toch „brood” te hebben. Zij hebben niet het geringste denkbeeld van hetgeen Rusland is; zij weten niet wat de Staat is en zeer zelden zien zij een priester. Zij weten nauwelijks hoe het land dient bebouwd te worden. Zij kunnen niet eens eene kachel maken en de periodieke hongersnood van Januari tot Juli heeft hunne ziel en hun hart verstompt. Zij staan op een lageren trap van beschaving dan de ware wilden.

Een der besten hunner, Pilá, kan tot vijf tellen, doch de

anderen zijn daartoe niet in staat. Pilá's begrippen van ruimte en tijd zijn van de meest primitieve soort en toch is Pilá een geboren leider van zijne halfwilde dorpsgenooten en hij is gestadig bezig met voor hen iets te doen. Hij zegt hun wanneer het tijd is om te ploegen; hij tracht de voortbrengselen van hunne kleine huis-nijverheid te verkoopen; hij kent den weg naar de naaste stad, en als er aldaar iets te verrichten valt, doet hij het. Zijne betrekkingen met zijn gezin, dat uit eene eenige dochter, Apróska, bestaat, staan op een trap die tot de vóórhistorische anthropologie behoort, en toch beminnen hij en zijn vriend Sysój dit meisje zoo diep dat zij na haar dood zichzelve het leven willen benemen. Zij verlaten hun dorp en gaan het harde leven der schippers leiden op de rivier, waar zij de zware schepen tegen stroom op moeten trekken. Deze halve wilden zijn echter diep menschelijk en men voelt dat zij dit zijn niet alleen, omdat de schrijver het aldus verlangt, doch in werkelijkheid. En men kan het verhaal van hun leven en van het lijden dat zij verduren met de gelatenheid van een geduldig dier, niet lezen zonder daardoor soms nog dieper aangegrepen te worden dan door een goeden roman aan ons eigen leven ontleend.

Een ander werk van Rjesjétnikow, *De Gloémow's*, is wellicht een der meest nederdrukkende romans uit dit gedeelte der letterkunde. Hij bevat niets dat in 't oog valt — geen ongelukken, geen rampen, geen dramatische effecten; doch het geheele leven der daarin beschreven ijzerbewerkeren van het Oeral-gebergte is zoo somber, de mogelijkheid om uit die naarheid te ontsnappen is zoo ondenkbaar, dat eene diepe hopeloosheid ons aangrijpt terwijl wij allengs de onverbiddelijkheid beseffen van het leven, dat in dit boek beschreven wordt.

In *Onder de Menschen* verhaalt Rjesjétnikow de geschiedenis

A. F. PISÉMSKY.
(1820—1881).

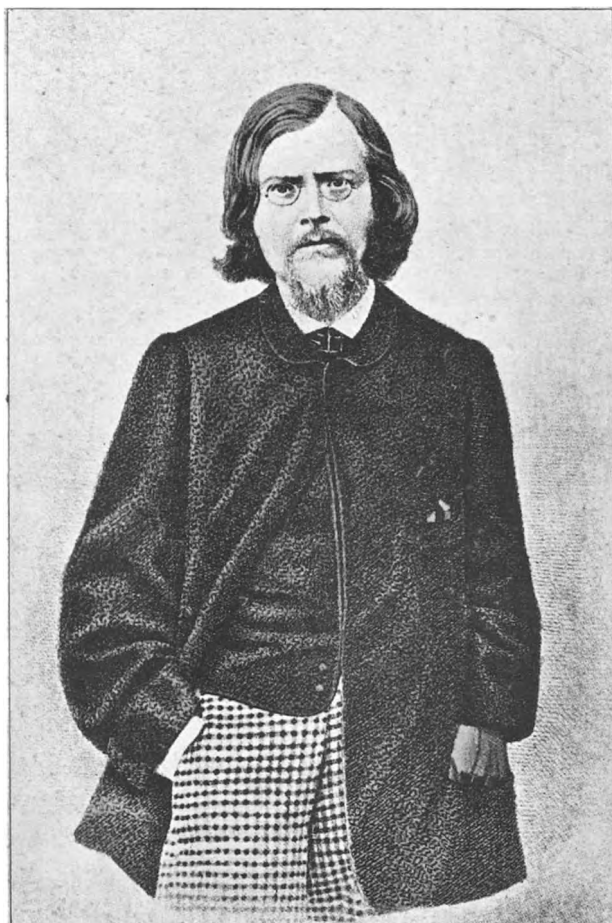
van zijne vreeselijke kindsheid. En zijn grootere roman in twee deelen — *Waar is het beter?* — is eene eindelooze reeks ongelukken, waardoor eene vrouw uit de armere klasse, die naar Petersburg was gekomen om werk te zoeken, overvallen wordt. Wij vinden hier (en ook in een anderen grooten roman: *Het eigen Brood*) dezelfde vormeloosheid, dezelfde afwezigheid van krachtig geteekende karakters als in *De Gloémow's*, en de indruk dien wij ontvangen is even zwaarmoedig.

De letterkundige gebreken van al Rjesjétnikow's werken zijn maar al te duidelijk. Toch heeft hij het recht, beschouwd te worden als de baanbreker van eene nieuwe roman-manier die hare eigen kunstwaarde heeft, in weerwil van haar gebrekkigen vorm en van het ultra-realistische in opvatting en bouw. Rjesjétnikow kon in geen geval eene school van navolgers doen ontstaan, doch aan diegenen, die na hem kwamen, heeft hij aangeduid wat dient gedaan en wat dient vermeden te worden om den waren volks-roman te scheppen. In zijne geschriften is geen zweem van romantisme te bespeuren; er komen geen helden in voor; niets dan die groote, onverschillige, nauwelijks geïndividualiseerde menigte, zonder helle kleuren en zonder reusachtige gestalten. Alles is klein; de belangstelling is beperkt tot eene microscopisch kleine omgeving. De spil waarom alles draait is immers de alles beheerschende vraag: waar kan men brood en een onderkomen vinden, al is het ook ten koste van onmenschelijk zwoegen. Ieder beschreven persoon heeft natuurlijk zijne individualiteit; al deze individualiteiten gaan echter geheel in één enkelen wensch op: een bestaan te vinden dat iets anders zal zijn dan bloote ellende, dan eene afwisseling van dagen van welstand en van hongersnood. Hoe zal de last verlicht worden van den arbeid die de menschelijke krachten te boven gaat? Hoe zal een plaatsje op aarde gevonden worden waar

arbeid niet onder zulke vernederende omstandigheden behoeft verricht te worden? Dit zijn de vragen, waarin het eenig levensdoel van al deze mannen en vrouwen uitgedrukt wordt.

Zooals ik zeide komen in Rjesjétnikow's romans geene helden voor: dat wil zeggen geene „helden” in onzen gewonen letterkundigen zin; doch ware reuzen verschijnen voor ons, werkelijke helden in de diepste beteekenis van het woord — helden van lijdzaamheid — zooals het ras moet voortbrengen, als het samengesteld is uit eene vormlooze menigte die een vreeselijken strijd tegen koude en honger moet voeren. De wijze waarop deze helden den strijd voor het bestaan voeren: hoe zij de ongelooflijkste lichamelijke ontberingen verduren, terwijl zij van het eene gedeelte van Rusland naar het andere zwerven, hoe zij de wreedste wederwaardigheden dragen terwijl zij naar werk zoeken — dat alles is reeds aangrijpend genoeg; doch de wijze, waarop zij sterven, is wellicht nog treffender. Vele lezers kennen natuurlijk Tolstój's *Drie Dooden*: de dame die aan de tering sterft en hare ziekte vervloekt, den boer die in zijn laatste uur aan zijne laarzen denkt en aanduidt aan wien ze moeten geschonken worden, opdat de zwoeger, die er het meest behoefte aan heeft, ze krije; en het derde geval: den dood van den berkeboom. Voor Rjesjétnikow's helden, die, zoolang zij leven, nooit zeker zijn of zij den volgenden dag brood zullen hebben, is de dood geen groot ongeluk. Hij beteekent slechts: steeds minder kracht om aan den kost te komen, steeds minder wilskracht om een stukje droog brood te kauwen, steeds minder brood, minder olie in de lamp — en op zekeren dag wordt de lamp uitgeblazen.

Rjesjétnikow weet bovendien in zijne romans op de aangrijpendste wijze te beschrijven hoe de mensch aan den drank raakt. Men ziet het langzamerhand aankomen — men ziet

A. I. LEWITOW.
(1835—1877).

hoe de drank zich organisch, onvermijdelijk, noodlottig van den mensch meester maakt en hem in zijne macht houdt tot den dood. Dit Shakespeareaansch fatalisme ten aanzien van het drinken — waarvan de uitwerkselen maar al te goed bekend zijn aan diegenen die het leven van het volk kennen — is wellicht de verschrikkelijkste trek van Rjesjétnikow's romans. Hij is vooral sterk uitgesproken in *De Gloémow's*. Men ziet hier hoe de onderwijzer in eene mijn-stad, omdat hij weigerde het beheer behulpzaam te zijn tot de uitbuiting der kinderen, van alle bestaansmiddelen wordt beroofd en hoe wel hij ten laatste eene zeer mooie vrouw huwt, door drank-zucht te gronde wordt gericht. De vrouwen alleen drinken niet en dit behoedt het ras voor volledigen ondergang. In Rjesjétnikow's romans is schier elke vrouw inderdaad eene heldin van volhardenden arbeid in den strijd voor de noodwendigheden des levens, zooals trouwens het wijfje in de geheele dierenwereld is. En aldus zijn de vrouwen in het werkelijke leven van het Russische volk.

Het is reeds voor den schrijver zeer moeilijk romantisch sentimentalisme te vermijden, als hij bij het beschrijven van het eentonig alledaagsch leven der burgerlijke massa tevens bij den lezer sympathie voor die massa wil opwekken; de moeilijkheid wordt nog grooter, als hij op de sociale ladder eene sport lager daalt en over de boeren handelt, of nog erger, als hij diegenen beschrijft die tot de laagste standen der stadsbevolking behooren. De meest realistische schrijvers zijn in sentimentalisme en romantisme vervallen zoodra zij dit beproefden. Ook Zola, in zijn laatsten roman *De Arbeid*, raakt in deze val. Dit is echter juist wat Rjesjétnikow steeds heeft vermeden. Zijne geschriften zijn een geweldig protest tegen de aesthetiekers en zelfs tegen elke soort conventioneele kunst. Hij was het echte kind van het tijdperk dat door Toergénjew

in Bazárow werd gekenschetst. Het is alsof hij tot zijne lezers zeggen wilde: „Ik bekommer mij niet over den vorm van mijne geschriften: de waarheid zal voor zichzelf spreken.” Hij had er zich over geschaamd, had hij ergens, zelfs onbewust, zijne toevlucht tot dramatische effecten genomen ten einde zijne lezers te roeren — juist als de redenaar, die uitsluitend steunt op de schoonheid van de gedachten die hij uitspreekt, zich schamen zou, als hem eene louter oratorische uitdrukking ontviel.

Naar mijne meening was er een groot scheppend talent noodig om, zooals Rjesjétnikow deed, uit het alledaagsche, uit het eentonige leven der menigte die kleinigheden in de uitdrukking, die uitroepen, die bewegingen uit te kiezen waardoor gevoelens en gedachten te kennen worden gegeven zonder welke zijne romans volkomen ongenietbaar waren geweest. Een onzer critici maakte eens de opmerking dat, als men een roman van Rjesjétnikow begint te lezen, men het gevoel heeft alsof men in een chaos was verzonken. Hij geeft ons de beschrijving van ergens een gewoon landschap dat eigenlijk in 't geheel geen „landschap” is. Dan verschijnt de held of de heldin van den roman en hij of zij is een persoon zooals in elke menigte kan gezien worden, — die zich door niets boven de menigte verheft, die in den hoop nauwelijks van de anderen kan onderscheiden worden. Deze held spreekt, eet, drinkt, werkt, vloekt zooals ieder ander in den hoop doet. Hij is geen uitverkoren mensch — geen duivelsch karakter — geen Richard III in een bombazijnen buis, en geene Cordelia, niet eens eene „Nelly” van Dickens. Rjesjétnikow's mannen en vrouwen zijn juist zooals duizenden mannen en vrouwen rondom hen; een kruimeltje van hun gemoed, een uitroep, een woord dat hun hier en daar ontvalt, of zelfs eene kleine beweging die opgemerkt wordt, maken van lieverlede onze belangstel-

ling gaande. Na de eerste dertig bladzijden hebben zij beslist onze sympathie gewonnen en zij houden ons in die mate geboeid dat wij bladzijde na bladzijde deze chaotische bijzonderheden lezen alleen met het doel het antwoord te vinden op de vraag, die onze hartstochtelijke belangstelling begint op te wekken: Zal Peter of Anna heden het verlangde stuk brood krijgen? Zal Maria het werk vinden dat haar in staat zal stellen een snuifje thee voor hare zieke en half waanzinnige moeder te koopen? Zal vrouw Praskówja in dezen bitter kouden nacht in de straten van Petersburg doodvriezen of zal zij naar een hospitaal worden gebracht, waar zij eene warme deken en een kop thee zal bekomen? Zal de brievenbesteller zich van „brandwater” onthouden en zal hij eene plaats krijgen of niet?

Om dezen uitslag door zulke niet-conventioneele middelen te kunnen bereiken, was stellig een groot talent onontbeerlijk. Dit beteekent dat de schrijver de kracht bezat zijne lezers te roeren — dat hij liefde en haat in hen kon opwekken — en dit is de ware grondslag van het letterkundig talent. Daarom hebben deze vormlooze, veel te lange en veel te nare romans van Rjesjétnikow de beteekenis van een mijlpaal op den weg der Russische letterkunde en zijn zij de voorbode niet alleen van een Gorkij, doch zonder eenigen twijfel van een nog grooter talent.

Lewítow.

Een ander volks-schrijver van hetzelfde geslacht was **Lewítow** (1835 of 1842—1877). Hij beschreef voornamelijk dat gedeelte van het Zuidelijk Midden-Rusland, dat aan de grens tusschen de beboschte gedeelten van de streek en de boomlooze

steppe gelegen is. Zijn leven was uiterst droevig. Hij werd geboren in het gezin van een arm plattelandspriester, in een dorp der provincie Tambów, en opgevoed in eene geestelijke school van de soort die Pomjalówskej beschreven had. Toen hij slechts zestien jaar was begaf hij zich te voet naar Moskou, teneinde daar aan de hoogeschool te studeeren, en daarna ging hij naar Petersburg. Aldaar werd hij al dadelijk in eene „studenten-zaak” gewikkeld en in 1858 naar Sjenkóersk, in het verre Noorden, gebannen en vervolgens naar Wólogda gestuurd. Hier leefde hij in volkomen intellectueele afzondering en in eene verschrikkelijke armoede die het verhongeren nabij was. Eerst na drie jaren werd hem toegestaan naar Moskou terug te keeren en daar hij volkomen onbemiddeld was volbracht hij de reis te voet en verdiende hij bij gelegenheid enkele guldens door schrijfwerk te verrichten voor een kantonaal bestuur in een of ander dorp. Die jaren van verbanning lieten diepe indrukken na in zijn verder leven, dat hij in de grootste armoede doorbracht; nooit slaagde hij er in eene plaats te vinden waar hij zich vestigen kon, en hij trachtte in den drank het lijden te vergeten van een liefdevol rusteloos gemoed.

In zijne kindsheid was hij diep onder den indruk van de bekoorlijkheid en de rust van het dorpsleven in de steppen en daarover schreef hij later: „Deze rust van het dorpsleven komt of liever zweeft mij voor den geest als iets, dat werkelijk leeft, als een duidelijk afgeteekend beeld. Ja, ik zie boven ons dagelijksch leven in het dorp duidelijk eene zwevende gedaante, een weinig boven het kruis onzer kerk, te zamen met de lichte wolken, — eene lichte gestalte met zachte omtrekken, met het vriendelijk en bescheiden gelaat onzer steppenmeisjes!” „Aldus, na vele jaren te hebben doorgebracht in het versmoorde lijden van mijn tegenwoordig leven, stel ik mij den beschermgeest van het dorpsleven voor.”

De bekoorlijkheid der eindelooze graslanden van Zuid-Rusland — der steppen — werd door Lewítow zoo wonderschoon weergegeven, dat geen enkel Russisch schrijver, behalve Kolt-sów in zijne verzen, hem in de dichterlijke beschrijving daarvan heeft overtroffen. Lewítow was eene reine steppenbloem, vol dichterlijke liefde voor zijne geboorteplaats, en hij moet ongetwijfeld veel hebben geleden toen hij midden in het intellectueel proletariaat der groote, koude, egoïstische hoofdstad aan de Newa werd verplaatst. Tijdens zijn verblijf te Petersburg of te Moskou leefde hij steeds in de armste gedeelten der stad, in de eene of andere buitenwijk die hem aan zijne geboorteplaats herinnerde, en als hij zich aldus onder de nederigste standen der bevolking vestigde, was het, zooals hij zelf schreef, „om de zedelijke tegenstrijdigheden, de kunstmatigheid van het leven, de gewaande menschlievendheid en de dorre, opgesmukte, denkbeeldige voortreffelijkheid der beschaafde klassen te ontloopen.” Hij kon niet eens een paar maanden lang in betrekkelijken welstand leven: hij begon gewetensknagingen te voelen en hij eindigde met zijn uiterst schraal goed in den steek te laten en ergens heen te gaan — ergens — waar hij in nog grooter armoede verkeerde, onder andere arme lieden die van de hand in den tand leefden.

Ik weet niet eens of ik het recht heb, van Lewítow's werken als van romans te spreken. Zij gelijken veeleer op vormlooze, lyrisch-epische improvisatiën in proza. Alleen hebben wij in deze improvisatiën niet de gewone, afgezaagde sympathie van den schrijver voor het lijden van andere lieden. Het is eene epische beschrijving van hetgeen de schrijver heeft doorleefd, terwijl hij met allerlei menschen uit de armste klassen in nauwe aanraking was, en het lyrisch element daarin is de droefenis die hijzelf kende, — niet door verbeelding, maar uit eigen ervaring. Hij kende de ellende, de huiselijke

zorgen, de droefheid van onverwezenlijkte verwachtingen, van de eenzaamheid, van allerlei onderdrukking en van allerhande menselijke zwakheid. De bladzijden die hij heeft gewijd aan de gewaarwordingen van den dronkaard en aan de wijzen, waarop deze ziekte — de drankzucht — den mensch vermeestert, zijn werkelijk iets verschrikkelijks. Natuurlijk stierf hij jong, — aan eene longontsteking die hij opdeed toen hij op een Januari-dag in eene oude zomerjas was uitgegaan om van een kleinen uitgever, aan het andere uiteinde van Moskou, vijf roebel te gaan ontvangen.

Het meest bekende werk van Lewítow is een boek, *Schetsen uit de Steppen*; doch hij schreef ook tooneelen uit het stadsleven, getiteld: *Moskousche Schuilholen en Achterbuurten, Straatschetsen*, enz. en een boekdeel waaraan een zijner vrienden den titel: *Verdriet in de Dorpen, op de Landwegen en in de Steden* moet hebben gegeven. In het tweede dezer werken vinden wij eene eenvoudig verschrikkelijke verzameling van landloopers en verwoordingen van de groote steden, van menschen die tot het laagste levenspeil in de stads-achterbuurten zijn gezonken. Zij worden zonder de geringste poging tot idealiseeren voorgesteld en toch zijn zij diep menscheijk. Zijn beste werk is *Schetsen uit de Steppen*. Het is eene verzameling in proza geschreven gedichten, vol wonderschoone natuurbeschrijvingen en fijne details uit het leven der boeren met al hunne kleine zorgen, hunne gewoonten en gebruiken en hun bijgeloof. Talrijke persoonlijke herinneringen liggen in deze schetsen verspreid en men treft er tafereelen aan van kinderen die in de weiden der steppe spelen en leven in overeenstemming met het leven der natuur, waarin elke trek met warme teedere liefde geschilderd is. En schier overal voelt men de ongeziene tranen van droefgeestigheid die de schrijver vergoot.

Onder de vele schetsen van het leven en van de werken

G. I. OESPENSKY.

Geb. 1840.

van Lewítow is die van A. Skabitsjéwskij in zijne *Geschiedenis der moderne Russische Letterkunde* met een diep gevoel geschreven: zij bevat verrukkelijke idyllische trekken uit Lewítow's kinderjaren als ook eene vreeselijke beschrijving van zijn later leven.

Gleb Oespénskij.

Gleb Oespénskij (1840—1902) verschilt aanzienlijk van al de vorige schrijvers. Op zichzelf vertegenwoordigt hij eene school, en in geene letterkunde is mij een schrijver bekend met wien ik hem kan vergelijken. Eigenlijk gezegd, is hij geen romanschrijver; zijne geschriften behooren evenwel noch tot de ethnographie noch tot de statistiek, daar zij behalve beschrijvingen die tot het gebied der volks-psychologie behooren, al de bestanddeelen van een roman bevatten. Zijne eerste voortbrengselen waren romans die naar de ethnographie overgingen. Zoo is *Het Verval* een roman waarin Oespénskij voortreffelijk afschildert op welke wijze het geheele leven eener kleine provinciestad, die onder de zeden en gewoonten der lijfeigenschap bloeiend was geweest, na de afschaffing dier instelling te gronde ging. Doch zijne latere werken, die geheel over het dorpsleven handelen en de vruchten zijn van zijn volkomen rijp talent, waren veeleer ethnographische schetsen van de hand van een begaafd romanschrijver dan eigenlijke romans. Zij beginnen zooals romans. Verscheidene personen treden op de gewone wijze op en allengs begint men in hun doen en laten belang te stellen. En zij worden ons niet op goed geluk af onder de oogen gebracht zooals in het dagboek van een ethnograaf zou geschieden. Maar zij zijn door den schrijver uitgekozen, omdat hij ze beschouwt als typisch voor die zeden van het dorpsleven waarover hij handelen wil.

Doch de schrijver vergenoegt zich niet met den lezer eenvoudig met deze typen bekend te maken: hij begint ze weldra te bespreken en te handelen over hunne plaats in het dorpsleven en over den invloed dien zij op de toekomst van het dorp moeten uitoefenen, en daar men in deze lieden reeds belang stelt, leest men deze besprekingen met aandacht. Dan komt een wonderschoon tafereel dat in een roman van Tolstój of van Toergénjew op zijne plaats zou zijn. Doch, na enkele bladzijden eener dergelijke kunstschepping wordt Oespénskij weer een ethnograaf die de toekomst der dorpsgemeenschap bespreekt. Hij was te zeer een politiek schrijver om steeds in beelden te denken en een zuiver romanschrijver te zijn; maar hij werd te hartstoechtelijk aangegrepen door de individuele feiten, die hij waarnam, om ze kalm te bespreken zooals de zuiver politieke schrijver zou doen. In weerwil van dit alles en niettegenstaande dit mengsel van politieke literatuur en kunst, leest men Oespénskij wegens zijn kunsttalent juist zooals men een goed romanschrijver leest.

Elke beweging onder de beschaafde klassen ten gunste der armere klassen begint met het idealiseeren dezer. Daar het vooreerst noodig is een aantal vooroordeelen uit den weg te ruimen, die onder de rijken ten opzichte van de armen bestaan, is eenigermate idealiseeren onvermijdelijk. Daarom namen de eerste volks-schrijvers slechts de meest treffende typen, — die, welke de rijke lieden beter verstaan, en waarmede zij kunnen sympathiseeren, en over de minder sympathieke trekken uit het leven der armen liepen zij losjes heen. Aldus geschiedde het in de jaren veertig in Frankrijk en Engeland, aldus deden in Rusland Grigorówitsj, Márko Wowtsjók en verscheidene anderen. Daarna kwam Rjesjétnikow met zijn kunst-nihilisme: zijne ontkenning van al de gebruikelijke kunstgrepen en zijne objectiviteit; zijne barsche weige-

ring om „typen” te scheppen, en zijne voorliefde voor den gansch gewonen mensch; zijne manier om aan den lezer zijne liefde voor het volk mede te deelen, eenvoudig door het onderdrukken van de hevigheid van zijn eigen gevoel. Later bevond zich de Russische letterkunde voor nieuwe vraagstukken. De lezers waren reeds bereid met den afzonderlijken boer of fabrieksarbeider te sympathiseeren, doch zij wilden iets meer weten: wat waren de eigenlijke grondslagen, de idealen, de bronnen van het dorpsleven? Wat was hunne waarde voor de verdere ontwikkeling der natie? Op welke wijze en in welken vorm kon de ontzaglijke landbouw-bevolking van Rusland medewerken tot de ontwikkeling van het land en van de geheele beschaafde wereld? Al dergelijke vragen konden niet door den statistieker alleen opgelost worden. Dit vereischte het genie van den kunstenaar, die uit duizenden kleine teekens en feiten het ware antwoord weet te ontcijferen, en onze volks-schrijvers begrepen deze nieuwe behoefte van den lezer. Daar reeds eene uitgebreide verzameling afzonderlijke boerentypen voorhanden was, was het nu vooral het leven van het dorp, van de *mir*, met zijne licht- en schaduwzijden en zijne beloften voor de toekomst, dat de lezer uit den volks-roman wilde leeren kennen. Dit waren de vragen waarvan de bespreking door het nieuwere geslacht van volks-schrijvers ondernomen werd.

Hierin waren zij ongetwijfeld op den goeden weg. Men mag niet vergeten dat elk economisch en sociaal vraagstuk ten slotte afhangt van de psychologie der individueele en sociale groepeerings. Door de rekenkunde alléén kan de vraag niet opgelost worden. Daarom vindt de dichter in de sociale wetenschap en ook in de menschelijke psychologie vaak beter zijn weg dan de physioloog. In elk geval heeft hij ook in deze zaken iets te zeggen.

Toen Oespénskij zijne eerste schetsen uit het dorpsleven begon te schrijven — het was in 't begin der jaren zeventig — was Jong Rusland in de groote beweging „tot het volk” medegesleept en het moet erkend worden dat in deze beweging, evenals in elke andere, eene zekere idealisatie bestond.

Diegenen, die het dorpsleven hoegenaamd niet kenden, koesterden overdreven idyllische illusiën over de dorpsgemeenschap. Naar alle waarschijnlijkheid deelde Oespénskij, die geboren was in eene groote nijverheidsstad — Toela — in het gezin van een klein ambtenaar, en het landleven ternauwernood kende, deze illusiën in zekere mate, waarschijnlijk zelfs in zeer hooge mate, en hij was er nog mede bezield toen hij naar eene provinciestad van Zuid-Oost Rusland ging, — Samara, — die kort te voren de prooi was geworden van den modernen handelsgeest en alwaar, ten gevolge van talrijke bijzondere omstandigheden, de afschaffing der lijfeigenschap was geschied onder voorwaarden die voor de boeren, en voor het dorpsleven vooral, buitengewoon verderfelijk waren. Hier moet hij vreeselijk hebben geleden toen hij de droomen zijner jeugd zag vervliegen, en zooals kunstenaars vaak plegen te doen, haastte hij zich een bijzonder geval als algemeen te beschouwen. Hij was niet bedeed met de kennis van den waren ethnograaf, waardoor hij zou vermeden hebben uit zijne beperkte bouwstoffen overhaastige, algemeen ethnographische gevolgtrekkingen af te leiden en hij begon eene reeks tooneelen uit het dorpsleven te schrijven, waarin het diepste pessimisme ademde. Het was eerst veel later, tijdens zijn verblijf in een dorp van Noord-Rusland, in de provincie Nowgorod, dat hij begon te begrijpen welken invloed de akkerbouw en het leven in een landbouwersdorp kunnen uitoefenen op den bewerker van den grond; toen eerst kreeg hij een denkbeeld van de sociale en zedelijke krachten, die gelegen zijn in den landbouw

N. N. ZLATOWRATSKY.

Geb. 1845.

en in het gemeenschappelijk leven, en van hetgeen vrije arbeid op een vrijen grond zijn kan. Deze waarnemingen gaven Oespénskij wellicht het beste in dat hij heeft geschreven, *De Macht van den Grond* (1882). In elk geval is dit werk zijne belangrijkste bijdrage op dit gebied, daar de kunstenaar hier te voorschijn treedt in al de kracht van zijn talent en in het volbrengen van zijne ware taak: de uiteenzetting van de innerlijke oorzaken van een bepaalden levensvorm.

Zlatowrátskij en andere Volks-Schrijvers.

Eene der grootste vragen van den dag voor Rusland is te weten of wij, naar 't voorbeeld van West-Europa, den gemeenschappelijken grondeigendom zullen afschaffen en in de plaats daarvan het persoonlijk boeren-grondbezit zullen invoeren, of wel zullen trachten de dorpsgemeenschap te behouden en ons zullen beijveren ze verder te ontwikkelen in de richting der coöperatieve landbouw- en nijverheidsmaatschappijen. — Daarover wordt een groote strijd onder de beschaafde klassen van Rusland gevoerd en in zijne eerste Samára-schetsen, onder den titel: *Uit een Dorps-Dagboek*, schonk ook Oespénskij veel aandacht aan deze vraag. Hij trachtte te bewijzen, dat de dorpsgemeenschap, zooals zij is, uitloopt op eene vreeselijke dwingelandij van het individu, een hinderpaal is voor het persoonlijk initiatief, velerlei verdrukking der armere boeren door de rijkere ten gevolge heeft en daardoor algemeene armoede na zich sleept. Hij had evenwel al de argumenten over het hoofd gezien die deze arme boeren zelf, indien men hen daarover ondervroeg, ten gunste van het tegenwoordig gemeenschappelijk grondbezit in 't midden zouden brengen, en

hij schreef aan deze instelling uitwerkselen toe die het gevolg zijn van andere algemeene oorzaken, zooals blijkt uit het feit dat juist dezelfde armoede, dezelfde verstomping en dezelfde verdrukking van het individu in zelfs nog hoogere mate aangetroffen worden in Klein-Rusland, waar de dorpsgemeenschap reeds sedert langen tijd opgehouden heeft te bestaan. Oespénskij drukte aldus — althans in die schetsen, welke over de dorpen van Samára handelen — de meening uit die in de middelklassen van West-Europa heerscht en in Rusland onder de opkomende dorps-bourgeoisie in zwang is.

Deze houding lokte eene reeks antwoorden uit van een anderen volks-schrijver van even groot talent — Zlatowrátskij (in 1845 geboren) — die ieder van Oespénskij's schetsen beantwoordde met een roman waarin hij de zaken van een volkomen tegenovergesteld standpunt bekeek. Hij kende het boerenleven in midden-Rusland sedert zijne kindsheid en hoe minder hij zich daarover illusiën maakte, des te beter was hij in staat, toen hij de boeren ernstig begon te bestudeeren, de werkelijk goede trekken van hun leven in te zien en die typen onder hen te begrijpen, die de belangen van het dorp, als een geheel beschouwd, ter harte nemen, typen die ook ik in mijne jeugd in dezelfde provinciën goed kende.

Men legde Zlatowrátskij natuurlijk ten laste dat hij de boeren idealiseerde; doch de werkelijkheid is dat Oespénskij en Zlatowrátskij elkander aanvullen. Juist zooals zij dit elkander geographisch doen — de laatste spreekt van het zuiver landbouwend gedeelte van midden-Rusland, terwijl Oespénskij den omtrek van dit gebied behandelde — zoo vullen zij ook psychologisch elkander aan. Oespénskij had gelijk toen hij wees op de nadeelen van de instelling der dorpsgemeenschap, die door eene almachtige bureaucratie van hare levenskracht wordt beroofd, en Zlatowrátskij had eveneens gelijk, toen hij aantoonde

welk soort menschen de instelling der dorpsgemeenschap en de gehechtheid aan den grond desniettemin voortbrengen en welke diensten zij aan den boerenstand onder andere voorwaarden van vrijheid en onafhankelijkheid zouden kunnen bewijzen.

Zlatowrátskij's romans vormen aldus eene belangrijke ethnographische bijdrage en hebben tevens waarde als kunstwerken. Zijn *Dagelijksch Leven in het Dorp* en wellicht nog meer zijn *Boeren-Gezworenen* (sedert 1864 bekleeden de hoofden van boerengezinnen beurtelings het ambt van gezworene bij de rechtbanken) zijn vol bekoorlijke dorpstaferelen, terwijl zijn *Grondslagen* eene ernstige poging voorstellen om de grondbegrippen van het Russisch landleven in een kunstwerk te omvatten. In dit laatste werk treffen wij ook typen aan van boeren die in opstand komen tegen de verdrukking van buiten zoowel als tegen de onderworpenheid der massa, mannen die onder gunstige omstandigheden bewegingen met groote bedoelingen in 't leven zouden kunnen roepen. Dat deze typen niet verzonnen zijn, zal een ieder moeten toegeven die het Russisch dorpsleven door en door kent.

De schrijvers die in de vorige bladzijden werden genoemd, vertegenwoordigen nog bij lange na niet de geheele school der volks-schrijvers. Niet alleen werd elk Russisch romanschrijver in vroeger dagen, van af Toergénjew, in sommige zijner werken door het volksleven bezield, doch eenige van de beste voortbrengselen der meest uitstekende schrijvers van dezen tijd zooals Korolénko, Tsjéchow, Aertel en vele anderen (zie volgend hoofdstuk), behooren eveneens tot dezelfde klasse van geschriften. Er zijn daarenboven talrijke romanschrijvers die tot de klasse der eigenlijke volks-schrijvers behooren en in

een leergang van Russische letterkunde uitvoerig zouden dienen besproken te worden, doch waarvan ik hier ongelukkig slechts in weinige regels melding kan maken.

Naúmow werd geboren te Tobólsk (in 1838). Nadat hij te Petersburg eene academische opleiding had genoten vestigde hij zich in West-Siberië; hij gaf eene reeks korte novellen en schetsen uit, waarin hij het leven in de West-Siberische dorpen en bergwerk-steden beschreef. Deze verhalen werden alom gelezen, wegens den levendigen echten volks-stijl waardoor zij uitmuntten, de levenskracht die erin ademde en de treffende beelden die zij bevatten van de uitbuiting der arme massa door de rijke boeren, die in Rusland onder den naam *mir*-vreter (*miróéd*) bekend staan.

Zasódimskij (geboren in 1843) behoort tot hetzelfde tijdperk. Evenals velen zijner tijdgenooten bracht hij eenige jaren zijner jeugd in ballingschap door. Hij bleef evenwel steeds de volksvriend die hij in zijne jeugd was, vol liefde tot het volk en vol vertrouwen in de boeren. Zijne *Kroniek van het Dorp Smoérino* (1874) en *Geheimen der Steppen* (1882) zijn vooral belangwekkend, daar hij in deze romans trachtte verlichte en protesteerende boeren voor te stellen, die werkelijk bestaan, maar gewoonlijk door onze volks-schrijvers worden verwaarloosd. Sommigen hunner zijn muiters die vooral uit eigenbelang tegen de voorwaarden van het dorpsleven opkomen; anderen zijn vreedzame godsdienst-propagandisten en nog anderen hebben zich onder den invloed van beschaafde propagandisten ontwikkeld.

Een ander schrijver, die uitmuntte in het beschrijven van het type van den *mir*-vreter in de dorpen van Europeesch-Rusland, is **Sálow** (1843—1902).

Petrapáwlowskij (1857—1892), die onder het pseudoniem **Karónin** schreef, was een waar dichter van het dorpsleven en

van den akkerarbeid. Hij werd in Zuid-Oost Rusland, in de provincie Samára, geboren, werd echter vroegtijdig gebannen naar het Gouvernement Tobolsk in Siberië, alwaar hij jaren lang gevangen werd gehouden; korten tijd na zijne vrijlating stierf hij aan de tering. Hij beschreef in zijne romans en verhalen verscheidene zeer aangrijpende dorps-typen van *ne'er-do-well's* ¹⁾, doch de roman *Mijne Wereld* is het meest kenmerkend voor zijn talent. Hij beschrijft daarin hoe een „intellectueele” in „innerlijken strijd met zichzelf” vervalt, tengevolge van dit dualisme bijna zijn verstand verliest en innerlijken vrede en verzoening met het leven vindt als hij zich naar een dorp begeeft en er met schier bovenmenselijke krachtsinspanning zwoegt, zooals de boeren doen, als het gras gemaaid en de oogst binnengehaald moet worden. Daar hij leeft zooals zij doen, wordt hij ook door hen bemind en hij vindt een gezond schrandere meisje dat hem hare liefde schenkt. Dit is natuurlijk, in zekere mate, eene dorpsidylle. De idealiseering is echter gering, want te oordeelen naar de ervaring van die „intellectueelen”, die naar de dorpsbewoners toe gingen als naar huns gelijken, stemt de idylle bijna met de werkelijkheid overeen.

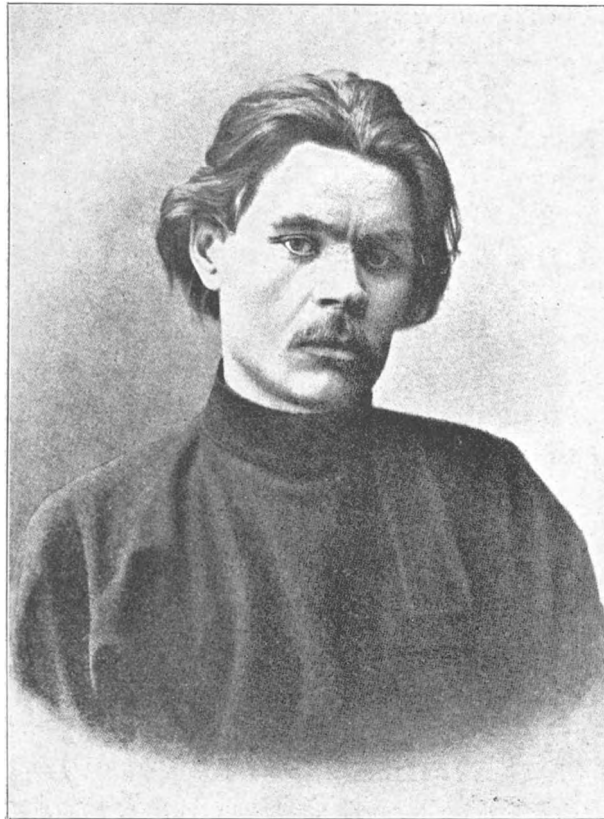
Verscheidene andere volks-schrijvers nog zouden dienen vermeld te worden, o.a.: **L. Melsjin** (geboren in 1860; het pseudoniem van een banneling „**P. Ya**”) die insgelijks een dichter is en — nadat hij als politiek veroordeelde twaalf jaren dwangarbeid in Siberië had doorstaan — onder den titel *In de Wereld der Verworpenen* twee deelen schetsen in het licht gaf (een werk dat bij Dostojéwskij's *Gedenkschriften uit een Dood Huis* te vergelijken is); **S. Elpátjewskij** (geboren in 1854), eveneens een banneling, die goede schetsen van de Siberische landloopers leverde; **Nefédow** (1847—1902), een ethnograaf, die verdienstelijke wetenschappelijke onderzoekingen heeft gedaan

¹⁾ Menschen met wie het is: twaalf ambachten, dertien ongelukken.

en tevens voortreffelijke schetsen van het fabrieks- en dorpsleven heeft geschreven en wiens werken vol zijn van een diep vertrouwen in de sluimerende levens- en scheppingskracht van de massa der landelijke bevolking, en nog verscheidene anderen. Ieder dezer schrijvers verdient echter meer dan eene korte vermelding, daar ieder hunner heeft bijgedragen hetzij tot het begrijpen van deze of gene klasse der bevolking, hetzij tot het uitwerken van die vormen van „idealistisch realisme” welke voor het behandelen der typen uit de zwoegende massa het best zijn geschikt en waaraan Maxim Gorkij dezer dagen zijn bijval verschuldigd is.

Maxim Górkij.

Weinige schrijvers hebben zoo snel als **Maxim Górkij** hun roem gevestigd. Zijne eerste schetsen (1892—1895) werden in een weinig bekend tijdschrift in den Kaukasus uitgegeven en waren de letterkundige wereld volkomen onbekend. Toen echter een kort verhaal van hem verscheen in een zeer verspreid tijdschrift, waarvan Korolénko de uitgever was, trok het dadelijk de algemeene aandacht. De schoonheid van den vorm, de kunstige afwerking, de nieuwe toon van kracht en moed, die erin klonk, stelden den jongen kunstenaar onmiddellijk op den voorgrond. Men vernam toen dat „Maxim Górkij” het pseudoniem was van een heel jong man, **A. Pjésjkow**, die in 1868 geboren werd te Nisjni Nówgorod, eene groote stad aan de Wolga; dat zijn vader een koopman of een ambachtsman was, zijne moeder eene merkwaardige boerenvrouw die korten tijd na de geboorte van haar zoon overleed, en dat de jongen, die reeds op negenjarigen leeftijd een wees was, in een gezin van verwanten van zijn vader werd

M. GORKY.
Geb. 1868.

grootgebracht. De kindsheid van Górkij moet alles behalve gelukkig zijn geweest, daar hij op zekeren dag wegliep en op eene stoomboot op den Wolga in dienst trad. Dit geschiedde toen hij slechts twaalf jaar oud was. Later arbeidde hij als bakker, werd hij kruier, verkocht hij appelen op straat, tot hij eindelijk eene plaats van klerk bij een advocaat vond. In 1891 leefde hij in Zuid-Rusland onder landloopers, met wie hij te voet omzwierf; tijdens deze zwerftochten schreef hij tal van korte verhalen, waarvan het eerste in 1892, in een tijdschrift in den Noordelijken Kaukasus verscheen. Die verhalen bleken buitengewoon mooi te zijn en toen in 1900 eene verzameling van al hetgeen hij tot dusverre had geschreven in vier kleine deelen werd uitgegeven, werd de groote oplage in zeer korten tijd geheel uitverkocht en de naam van Górkij vond zijne plaats naast dien van Korolénko en Tsjéchow en onmiddellijk na dien van Leo Tolstóij — om slechts van de levende romanschrijvers te spreken. — In West-Europa en in Amerika verspreidde zich zijn roem met dezelfde snelheid, zoodra een paar zijner verhalen in het Fransch en in het Duitsch, en uit deze talen in het Engelsch werden overgezet.

Het is voldoende enkele zijner korte verhalen te lezen, b.v. *Máljwa*, of *Tsjelkásj*, of *De Gewezen Menschen* of *Zes en twintig Man en een Meisje*, om dadelijk de oorzaken zijner spoedig verkregen populariteit te begrijpen. Zijne mannen en vrouwen zijn geen helden, het zijn zeer gewone landloopers of bewoners der armste buurten, en hij schrijft geen romans in den eigenlijken zin van het woord, maar louter schetsen uit het leven. En toch zijn er in de letterkunde van alle landen, met inbegrip van de korte schetsen van Guy de Maupassant en Bret Harte, slechts weinig gewrochten, waarin eene zoo fijne analyse van ingewikkelde en tegenstrijdige gevoelens wordt gegeven, waarin zulke belangwekkende, oorspronkelijke en

nieuwe karakters zoo volmaakt worden geteekend en waarin de psychologie der menschen zoo heerlijk wordt doorweven met de natuur als achtergrond: een stille zee, dreigende wolken of eindelooze, door de zon verschroeide steppen. In het eerstgenoemde verhaal rijst de landtong, die uitsteekt in den „lachenden vloed” en waarop de visscher zijne hut heeft gebouwd, werkelijk voor het oog op, en men begrijpt waarom Máljwa, het meisje, dat hem bemint en hem elken Zondag komt bezoeken, evenveel van dat plaatsje als van den visscher zelf houdt. En op elke bladzijde worden wij getroffen door de verrassende verscheidenheid van fijne trekken waarmede de liefde van die zonderlinge en ingewikkelde natuur van Máljwa geschilderd wordt, of door de onverwachte zijden waaronder de gewezen boer, die visscher geworden is, en zijn zoon zich vertoonen in den tijd van slechts enkele dagen. De menigvuldigheid der trekken, fijne en brutale, teedere en vreeslijk ruwe, waarmede Górkij de menschelijke gevoelens teekent, is van zulken aard, dat in vergelijking bij zijne helden de helden en heldinnen onzer beste romanschrijvers ons zoo eenvoudig — zoo vereenvoudigd — voorkomen als eene bloem in de Europeesche decoratieve kunst vergeleken bij eene werkelijke bloem.

Górkij is een groot kunstenaar, hij is een dichter, maar hij is ook een zoon van die lange reeks volks-schrijvers die Rusland in de laatste halve eeuw heeft voortgebracht.

Hij heeft zich hunne ondervindingen ten nutte gemaakt en eindelijk die gelukkige vereeniging van idealisme en realisme gevonden, waarnaar de Russische volks-schrijvers zoovele jaren hebben getracht. Rjesjétnikow en zijne school hadden beproefd ultra-realistische romans te schrijven zonder eenig spoor van idealiseering. Zij bedwongen zich, telkens als zij geneigd waren te veralgemeenen, te scheppen, te idealiseeren.

Zij trachtten louter dagboeken op te stellen, waarin zij elke gebeurtenis, groot en klein, belangrijk en onbeduidend, met gelijke nauwkeurigheid verhaalden zonder zelfs den toon van het verhaal te wijzigen. Wij hebben gezien dat zij op die wijze door de kracht van hun talent in staat waren de sterkste indrukken teweeg te brengen. Maar, evenals de geschiedschrijver, die te vergeefs tracht „onpartijdig” te zijn, toch steeds partij kiest, hebben zij het idealiseeren, waarvoor zij zooveel vrees hadden, niet ontgaan. Dit konden zij niet vermijden. Een kunstwerk is altijd persoonlijk. De sympathieën van den schrijver, hij doe wat hij wil, moeten noodzakelijk in zijne scheppingen te voorschijn treden, en hij zal steeds diegenen idealiseeren, die aan zijne sympathie beantwoorden. Grigorówitsj en Márko Wowtsjók hebben het alles vergoelijkend geduld en de alles verdurende onderworpenheid van den Russischen boer geïdealiseerd, en Rjesjétnikow idealiseerde onbewust en wellicht tegen zijn wil in, de schier bovennatuurlijke kracht waarmee alles verdragen wordt, waarvan hij in den Oeral en in de armste buurten van St. Petersburg getuige was geweest. Beiden idealiseerden iets: de ultra-realist zoowel als de romantieker. Górkij moet daarvan de beteekenis hebben begrepen; in elk geval heeft hij niets in te brengen tegen een zeker idealiseeren. Wat het huldigen der waarheid betreft is hij een even goed realist als Rjesjétnikow; maar hij idealiseert in denzelfden zin als Toergénjew deed toen hij Roedin, Helena of Basárow beschreef. Hij zegt zelfs dat wij *moeten* idealiseeren en hij kiest daartoe het type, dat hij onder de landloopers, die hij kende, het meest bewonderde — den rebel. Dit was de oorzaak van zijn bijval; dit scheen juist te zijn wat de lezer in alle landen onbewust verlangde in tegenstelling met de stompe middelmatigheid en het gebrek aan krachtige individualiteit die alom heerschten.

De maatschappelijke laag, waaruit Górkij de helden van zijne eerste korte verhalen nam — en in zijne korte verhalen komt zijn talent het best aan den dag — is die van de landloopers van Zuid-Rusland: mannen die met de geregelde maatschappij hebben gebroken, die nooit het juk van bestendigen arbeid willen dragen, die slechts zoolang arbeiden als het hun behaagt, als „toevallige” arbeiders in de havens der Zwarte Zee, die in „slaap-huizen” of in ravijnen in de buitenbuurten der steden overnachten, en ’s zomers van Odessa naar de Krim en van de Krim naar de graslanden van Noord-Kaukasië trekken, waar zij in den oogsttijd steeds welkom zijn.

Dat eeuwig weeklagen over armoede en rampspoed, die hulpeloosheid en hopeloosheid, die bij de vroegere volkschrijvers overheerschend waren, zijn in Górkij’s verhalen geheel verdwenen. Zijne landloopers weeklagen niet. „Alles goed”, zegt een hunner, „het strekt tot niets te jammeren en te klagen — dat werpt niets af. Men moet leven en verduren tot men gebroken is, en is men reeds gebroken — dan wacht men den dood af. Dit is de geheele wijsheid der wereld. — Begrijpt gij?”

Verre van te jammeren en te klagen over het harde lot zijner vagebonden, laat Górkij in zijne verhalen een opwekkenden toon van energie en moed klinken, die in de Russische letterkunde volkomen eenig is. Zijne landloopers zijn vreeslijk arm, maar „het kan hun niet schelen”. Zij drinken, doch bij hen doet niets denken aan de nare wanhoops-dronkenschap die wij bij Lewítow zien. Zelfs de meest vertrapte mensch onder hen — verre van zijne hulpeloosheid tot eene deugd te maken, zooals Dostojéwskij’s helden steeds deden — droomt van de wereld te verbeteren en ze rijk te maken. Hij droomt van het oogenblik, waarop „wij, die eenmaal de armen’ waren,

zullen verdwijnen nadat wij de rijken der aarde met den rijkdom van den geest en met de kracht des levens zullen verrijkt hebben". (*Eene dwaling*, I, 170).

Górkij kan geen jammeren uitstaan; hij kan die zelfkastijding niet lijden waarin andere Russische schrijvers zooveel behagen scheppen: die zelfgeeseling die Toergénjew's „kleine Hamlets" zoo dichtertlijk plachten uit te drukken, waarvan Dostojéwskij eene deugd heeft gemaakt en waarvan Rusland eene zoo oneindige verscheidenheid van voorbeelden vertoont. Górkij kent het type, doch met zulke menschen heeft hij geen medelijden. Het is beter wat ook te zijn dan een van die egoïstische zwakkelingen die hun leven lang verteerd worden van spijt, die anderen aansporen om met hen te drinken, ten einde hen te kunnen voorkletsen over hunne „blakende zielen"; menschen „die vol zijn van medelijden" dat echter nooit verder gaat dan zelf-beklag, en „vol zijn van liefde" die nooit iets anders is dan eigenliefde. Górkij kent maar al te goed die lieden, die uit louter moedwilligheid het leven verwoesten van de vrouwen, die hun haar vertrouwen hebben geschonken, die niet eens voor moord plegen terug te deinzen, zooals Raskólnikow of de gebroeders Karamázow, en die toch maar jammeren over de omstandigheden die ze daartoe hebben gebracht. „Wat beteekent al dat geklets over omstandigheden!" laat hij den ouden Izerghil zeggen. „Ieder schept zijne eigen levensomstandigheden! Ik zie alle mogelijke soorten menschen, maar waar zijn de krachtige? Er zijn hoe langer hoe minder edelaardige menschen!"

Daar Górkij weet hoezeer de Russische *intellectueelen* aan die jammer-ziekte lijden, daar hij weet hoe zeldzaam de aanvallende idealisten, de werkelijke *rebellén*, onder hen zijn, en hoe talrijk aan den anderen kant de Nezdánow's (Toergénjew's *Maagdelijke Bodem*) zijn, zelfs onder de „politiekers" die

met gelatenheid naar Siberië trekken, ontleent hij zijne typen niet aan de kringen der *intellectueelen*, daar hij gelooft dat zij te licht de „gevangenen van het leven” worden.

In *Wärenka Olésowa* drukt Górkij al zijne verachting uit voor de middelmatige *intellectueelen* van onzen tijd. Hij stelt ons het belangwekkend type voor van een meisje vol levenskracht, een hoogst primitief wezen, dat nooit iets vernomen heeft van de idealen van vrijheid en gelijkheid, maar zoo vol intensief leven, zoo onafhankelijk, zoo volkomen zichzelf is, dat men niet anders kan dan groote belangstelling voor haar voelen. Zij ontmoet een dier intellectueelen, die hogere idealen kennen en bewonderen, doch zwakkelingen zijn van alle levenskracht verstoken. Natuurlijk lacht Wärenka reeds bij de gedachte alleen dat een dergelijk man op haar zou verlieven en Górkij laat haar in de volgende bewoordingen den gewonen held van den Russischen roman kenmerken:

„De Russische held is steeds sullig en dom”, zegt zij; „hij is altijd iets moede en denkt steeds aan iets dat niet kan begrepen worden en voelt zichzelf zoo ellendig, zoo el-len-dig! Hij denkt, en denkt, en dan praat hij, en hij gaat, en doet eene liefdesverklaring, en daarna denkt en denkt hij nogmaals, totdat hij trouwt... En als hij getrouwd is vertelt hij aan zijne vrouw allerlei onzin, en hij verlaat haar dan”. (*Warénka Olesówa*, II, 281).

Górkij's lievelingstype is de „rebel” — de man die in volle verzet is tegen de maatschappij en tevens een sterke man, eene macht is, en daar hij onder de landloopers waarmee hij heeft geleefd althans de kiem van dit type aantrof, heeft hij aan die laag der maatschappij zijne belangwekkendste helden ontleend.

In *Konowálow* geeft Górkij zelf de psychologie of liever een gedeelte van de psychologie van zijn vagebond-held: — „Een

intellectuele onder diegenen die door het lot werden te kort gedaan — onder de havelooze, hongerige en verbitterde halve-menschen en halve-dieren, waarvan de stads-achterbuurten krielen". — „Het is gewoonlijk een wezen dat zich in geen enkele klasse laat rangschikken", de man die „van alle banden is losgescheurd, die aan alles vijandig is en elk oogenblik bereid is uit te varen tegen het eerste het beste met al de kracht van zijn vertoornd, verbitterd scepticisme" (II, 23). Zijn vagebond voelt dat hij in het leven overwonnen werd, doch hij zoekt geen verontschuldiging in de omstandigheden. Konowálow b.v. verwerpt de theorie die bij den beschaafden *ne'er-do-well* zoozeer in zwang is, namelijk dat hij het droevig voortbrengsel van ongunstige omstandigheden is. „Men moet werkelijk flauwhartig zijn om een zoodanig mensch te worden," zegt hij. „Ik leef, en iets drijft mij aan"... doch „ik heb geen innerlijk richtsnoer... begrijpt ge? Ik weet niet hoe het te zeggen. In mijne ziel heb ik die sprankel niet... kracht misschien? Iets ontbreekt, dat is alles!" En als zijn jonge vriend, die in de boeken op allerlei wijze karakterzwakheid heeft zien verontschuldigen, spreekt van de „duistere vijandige machten, die ons omringen", antwoordt Konowálow: „Houd dan halt! Krijg vaster voet! Zoek grond, en houd halt!"

Sommigen van Górkij's landloopers zijn trouwens filosofen. Zij denken na over het menschelijk leven en zij hadden gelegenheid het te leeren kennen. „Een ieder," merkt hij ergens op „die een strijd voor zijn leven heeft moeten voeren en door het leven verslagen werd en zich thans vreeslijk verzonken voelt in het slijk, is meer dan Schopenhauer zelf een filosoof, want de afgetrokken gedachte kan nooit in een zoo juisten en levendig plastischen vorm worden gebracht als die, waarin de gedachte, die rechtstreeks uit leed geboren

werd, wordt uitgedrukt." (I, blz. 31.) „De levenskennis onder zulke menschen is treffend," zegt hij op eene andere plaats.

Liefde voor de natuur is een andere kenmerkende trek van den landlooper: — „Konowálow beminde de natuur met eene innige stilzwijgende liefde die slechts door eene glinstering zijner oogen verraden werd. Telkens als hij zich op het veld, of aan den oever der rivier bevond, werd hij overmeesterd door een gevoel van vrede en van liefde, dat hem nog meer tot een kind maakte. Soms, als hij den hemel aanschouwde, riep hij uit: 'Goed!' en in dezen uitroep lag meer zin en gevoel dan in de woordenpraal van vele dichters.... Zooals met alles het geval is, verliest de poëzie haar heiligen eenvoud en hare spontane uiting als zij een beroep wordt". (I, 33-4.)

Nochtans is Górkij's rebel-vagebond geen Nietzscheaan die al hetgeen buiten zijn kortzichtig egoïsme ligt ignoreert en zichzelf voor een *bovenmensch* houdt; de ziekelijke eierzucht van een *intellectuele* wordt vereischt om het ware Nietzsche-type te scheppen. Górkij's landloopers evenals zijne vrouwen der laagste klassen vertoonen vonken van eene karakter-grootheid en een eenvoud die met den eigenwaan van den bovenmensch niet vereenigbaar zijn. Hij maakt ze niet op zulke wijze dat zij werkelijke helden worden; dit ware al te zeer ontrouw aan het leven: de vagebond is steeds een overwonneling. Doch hij toont aan, hoe deze menschen, ten gevolge van een innerlijk bewustzijn van kracht, oogenblikken van eene zekere grootschheid hebben, zelfs als die innerlijke kracht niet sterk genoeg is om van Orlów (in *De Orlów's*) of van Iljá (in *De Drie*) een werkelijken held te maken, d. i. een man die strijdt tegen diegenen die veel sterker zijn dan hij. Het heeft den schijn alsof hij zeggen wilde: Waarom zijt gij, *intellectueelen*, niet even waarlijk „individueel", niet

even openhartig in opstand tegen de maatschappij die gij critiseert, niet even sterk als sommigen dier diep gezonkenen zijn?

In zijne korte verhalen is Górkij groot; doch telkens als hij trachtte een langeren roman met uitvoerig ontwikkelde karakters te schrijven, slaagde hij daarin evenmin als zijne beide tijdgenooten Korolénko en Tsjéchow. Over 't geheel genomen is *Fomá Gordéjew*, ondanks verscheidene mooie en diep indrukwekkende tafereelen, zwakker dan het meerendeel van Górkij's korte verhalen, en terwijl het eerste deel van *De Drie* — het idyllisch leven der drie jonge lieden en het daarin doorschemerend tragisch einde — laat verwachten dat men in dezen roman een van de heerlijkste voortbrengselen der Russische letterkunde zal aantreffen — is het einde eene teleurstelling. De Fransche vertaler van *De Drie* heeft zelfs verkozen den roman plotseling af te breken dáár waar Iljá bij het graf staat van den man dien hij heeft gedood, liever dan Górkij's einde van het boek te geven.

Waarom Górkij in deze richting te kort schoot, is natuurlijk eene te kiesche en te moeilijke vraag om te kunnen beantwoorden. Aan ééne oorzaak kan echter gedacht worden. Górkij is, evenals Tolstóij, een te eerlijk kunstenaar, om een einde te „verzinnen” dat hem niet door het werkelijke leven zijner helden werd ingegeven, al was dit einde zeer schilderachtig, en de klasse van menschen die hij zoo bewonderenswaardig beschrijft is niet bedeed met dien samenhang en die „eenheid”, die noodig zijn om een kunstwerk volkomen te maken en er dat slotakkoord aan toe te voegen zonder hetwelk het nooit volledig kan zijn.

Nemen wij b.v. Orlów in *De Orlów's* „Mijne ziel brandt in mij”, zegt hij. „Ik heb behoefte aan ruimte om mijne kracht den vrijen teugel te laten. Ik voel in mij een onuitblusbaar vuur! Indien b.v. de cholera een mensch, een reus kon

worden — al was het Iljá Moéromets zelf — ik zou mij met hem meten! 'Laten wij strijden op leven en dood', zou ik zeggen; 'gij zijt sterk, en ik, Grísjka Orlów, ben het ook: laten wij zien wie de sterkste is!'

Doch dat vuur en die kracht duren niet. Orlów zegt ergens dat „hij in alle richtingen tegelijk wordt medegesleept” en dat zijn lot is — niet een reuzentemmer, maar een eenvoudig landlooper te zijn. En aldus eindigt hij. Górkij is een te groot kunstenaar om van hem een reuzen-dooder te maken. Hetzelfde geldt van Iljá in *De Drie*. Iljá is een krachtig type en men is geneigd te vragen: Waarom laat Górkij hem niet een nieuw leven beginnen onder den invloed der jonge socialisten die hij ontmoet? Waarom sterft hij niet bijvoorbeeld in eene dier bloedige botsingen tusschen werkstakers en soldaten, die in Rusland plaatsgrepen juist in den tijd dat Górkij dien roman eindigde. Doch ook hier zou Górkij's antwoord waarschijnlijk zijn, dat zulke zaken zich in het werkelijk leven niet voordoen. Mannen als Iljá, die slechts droomen van „het nette leven van een koopman”, nemen geen deel aan arbeiders-bewegingen. Hij verkoos aan zijn held een hoogst teleurstellend einde te geven en hem bij het aanranden van de vrouw van den politie-dienaar ellendig en klein te laten voorkomen, op zulke wijze dat de sympathie van den lezer zelfs op die vrouw wordt overgebracht — liever dan van Iljá eene uitstekende figuur in een werkstakersstrijd te maken. Indien het mogelijk was geweest Iljá in zulke mate te idealiseeren zonder de veroorloofde grenzen te overschrijden, had Górkij dit naar alle waarschijnlijkheid gedaan, daar hij volkomen voorstander is van het idealiseeren in de realistische kunst; dit zou echter zuiver romantisme zijn geweest.

Herhaaldelijk komt hij terug op de gedachte dat een ideaal noodzakelijk is in het werk van den romanschrijver. „De oor-

zaak van het tegenwoordige gevoelen (in de Russische maatschappij)" zegt hij, „is het achterstellen van het idealisme. Zij, die alle romantisme uit het leven hebben gebannen, hebben ons als 't ware de kleeren van het lijf afgestroopt en ons naakt gelaten. Dit is de reden waarom wij elkaar zoo saai voorkomen en een afkeer hebben van elkander". (*Eene Dwaling*, I, 151). En in *De Lezer* (1898) ontwikkelt hij uitvoerig zijn aesthetisch stelsel. Hij verhaalt hoe een zijner eerste werken bij zijne verschijning op een avond in een kring van vrienden werd voorgelezen. Velen maakten hem hun compliment over zijn arbeid en nadat hij het huis had verlaten, terwijl hij langs de eenzame straat voortstapte en voor de eerste maal het geluk des levens voelde, werd hij achterhaald door iemand dien hij niet kende, dien hij onder de aanwezigen niet had opgemerkt, en die met hem over de plichten van den schrijver begon te spreken:

„Gij zult met mij instemmen", spreekt de onbekende, „als ik u zeg dat de letterkunde ten doel heeft den mensch te helpen zichzelf te begrijpen, zijn geloof in zichzelf te versterken, den dorst naar waarheid in hem te ontwikkelen, de slechtheid in hem te bestrijden, het goede in hem te ontdekken; in de ziel der menschen eergevoel, verontwaardiging, manmoedigheid op te wekken, opdat zij krachtig zullen worden in den edelen zin des woords, opdat hun leven zal bezielde worden met den heiligen geest der schoonheid." (III, 241).... „Het komt mij voor dat wij opnieuw behoefte hebben aan droomen, mooie dichterlijke schepingen van onze verbeelding en visioenen, want het leven, dat wij ons geschapen hebben, is te kleurloos, te dof, te vervelend..... Laten wij het beproeven: wellicht kunnen de verzinsels der verbeelding medehelpen om den mensch een oogenblik te verheffen boven de aarde, teneinde de plaats terug te vinden die hij verloren heeft". (blz. 245) ¹⁾

Doch verder legt Górkij eene bekentenis af die wellicht

1) Deze aanhalingen werden letterlijk uit het Russisch in 't Nederlandsch vertaald. (N. v. d. V.)

verklaart, waarom hij met het scheppen van een langeren karakter-roman niet gelukkig is geweest: „Ik ontdekte in mijzelf,” zegt hij, „vele goede gevoelens en wenschen, en eene vrij groote hoeveelheid van hetgeen gewoonlijk goed wordt genoemd; doch, *een gevoel waardoor dit alles tot een geheel kon vereenigd worden* — eene wel gegronde, heldere gedachte, die al de levensverschijnselen omvatte — vond ik in mijzelf niet.” En als men dit leest denkt men dadelijk aan Toergénjew, die in zulk een „meesterschap”, in zulk eene samenvatting van het heelal en van zijn leven tot één geheel, de eerste voorwaarde zag om een groot kunstenaar te zijn.

„Kunt gij,” zal de lezer vragen, „voor de menschen eene illusie scheppen, hoe gering ook, die hunne ziel verheft? Neen!” (blz. 248)... „Gij allen, leeraars des levens in onze dagen, gij ontnemt aan de menschen veel meer dan gij hun geeft, want gij spreekt gestadig van tekortkomingen, gij ziet niet anders. Maar in den mensch moeten ook verdiensten te vinden zijn; in u zijn er aanwezig, nietwaar?... Merkt gij niet op dat de deugden en de ondeugden, door uwe gestadige pogingen om ze te bepalen, door elkander verward zijn geworden zooals twee kluwens garen, een zwart en een wit, die beide grijs zijn geworden, omdat zij te dicht bij elkander lagen en omdat de kleur van het een op het ander is overgegaan?... Ik twijfel of God u op de aarde gezonden heeft:... hij zou sterkeren dan gij hebben gekozen. Hij zou hun hart hebben doen ontgloeien in hartstochtelijke liefde tot het leven, tot de waarheid, tot de menschen”....

„Altijd alledaagsch leven, alledaagsche menschen, alledaagsche denkbeelden en gebeurtenissen!” vervolgt de onmeedoogende lezer. „Wanneer zal men dan spreken van den geest van verzet en van de noodzakelijkheid van de wedergeboorte der ziel? Waar blijft dan de oproep tot het scheppen van een nieuw leven? Waar blijven de lessen van manmoedigheid en de opwekkende woorden die vleugels geven aan de ziel?”....

„Want, beken het, gij kunt niet van het leven een tafereel geven dat in de menschen wrekende verontwaardiging opwekt en eene vurige begeerte doet ontstaan om nieuwe levensvormen te scheppen.... Kunt

gij den pols van het leven sneller doen kloppen, kunt gij hem meer levenskracht schenken, zooals anderen hebben gedaan?" (blz. 251)...

„Ik zie rondom mij vele verstandige, maar weinig edele menschen, en dezen zijn gebroken en lijdende zielen. Ik weet niet hoe het komt, maar het is zoo: Hoe beter een mensch is, hoe reiner en eerlijker zijne ziel, des te zwakker en ziekelijker is hij, des te zwaarder valt hem het leven.... Hoewel hij vol is van verlangen naar iets beters, de kracht ontbreekt hem om het te scheppen.”

„Nog iets,” vervolgde mijn zonderlinge onbekende. „Kunt gij in den mensch een lach opwekken die vol levensvreugde en tevens zielsreinigend zij? Zie, de menschen hebben den gezonden lach geheel afgeleerd!”.....

„De beteekenis van het leven ligt niet in het geluk, in de zelfvol-daanheid; alles in alles is de mensch beter dan dat. De beteekenis van het leven ligt niet in de schoonheid en de kracht van het streven naar een zeker doel; elk oogenblik des levens moet zijn hooger doel hebben”. (blz. 254).... „Toorn, haat, manmoedigheid, schaamte, afkeer, en eindelijk kwaadaardige vertwijfeling, ziedaar de hefboomen waarmede gij alles op aarde kunt vernielen”. (blz. 252).... „Wat kunt gij doen om in den mensch het verlangen naar leven op te wekken, als gij niets doet dan zuchten, klagen, en hem met onverschilligheid te kennen geeft hoe hij voor de ontbinding is bestemd?” (blz. 253).

„O, was er een man verschenen, gestreng en liefdevol, met vlammend hart en een machtigen, alles omvattenden geest! In de verstikking van het schandelijk stilzwijgen zouden zijne prophetische woorden als klokslagen weerklinken, en wellicht zouden de lage zielen van de levende dooden sidderen!” (blz. 253). (¹)

Die denkbeelden van Górkij over de noodzakelijkheid van iets beters dan het dagelijksch leven — van iets dat de ziel zou verheffen — verklaren ook volkomen zijn laatste drama, *De slaapstee*, dat zooveel opgang maakte te Moskou, doch te Petersburg zoo weinig geestdrift opwekte, hoewel het stuk

¹) Bovenstaande aanhalingen werden letterlijk uit het Russisch in 't Nederlandsch vertaald. (N. v. d. V.)

door dezelfde kunstenaars werd gespeeld. De grondgedachte is dezelfde als die van Ibsen's *Wilde Eendje*. De bewoners van eene slaapstee behouden slechts zoolang hunne levenskracht als hun de eene of andere illusie overblijft: de aan den drank verslaafde acteur droomt van genezing in een zekere bijzondere geneeskundige inrichting, het gevallen meisje houdt zich recht door hare hoop op eene werkelijke liefde, enz. En de dramatische toestand dezer wezens, die reeds zoo weinig hebben om hen aan het leven te hechten, wordt nog akeliger zoodra de illusiën vervlogen zijn. Het drama is krachtig. Het moet echter op het tooneel verliezen, wegens zekere technische gebreken (een overtoollig vierde bedrijf, het onnoodig invoeren in het eerste tooneel van eene vrouw die daarna verdwijnt); afgezien van deze gebreken is het stuk echter hoog dramatisch. De toestanden zijn waarlijk tragisch, de handeling ontwikkelt zich vlug en de gesprekken alsook de levens-philosophie van de bewoners van de slaapstee zijn boven allen lof verheven. Alles wel ingezien, voelt men dat Górkij nog lang niet zijn laatste woord heeft gezegd. De vraag is slechts of het hem mogelijk zal zijn in de maatschappelijke klassen waarin hij thans verkeert de verdere — ongetwijfeld bestaande — ontwikkeling te ontdekken van de typen die hij het best begrijpt. Zal hij bij hen nieuwe bouwstoffen vinden die beantwoorden aan de aesthetische regels, die tot nog toe de bron zijn geweest zijner kracht?

HOOFDSTUK VIII.

POLITIEKE LETTERKUNDE; HEKELSCHRIFTEN; KUNSTCRITIEK; HEDENDAAGSCHE ROMANSCHRIJVERS; BIBLIOGRAPHISCHE AANTEKENINGEN.

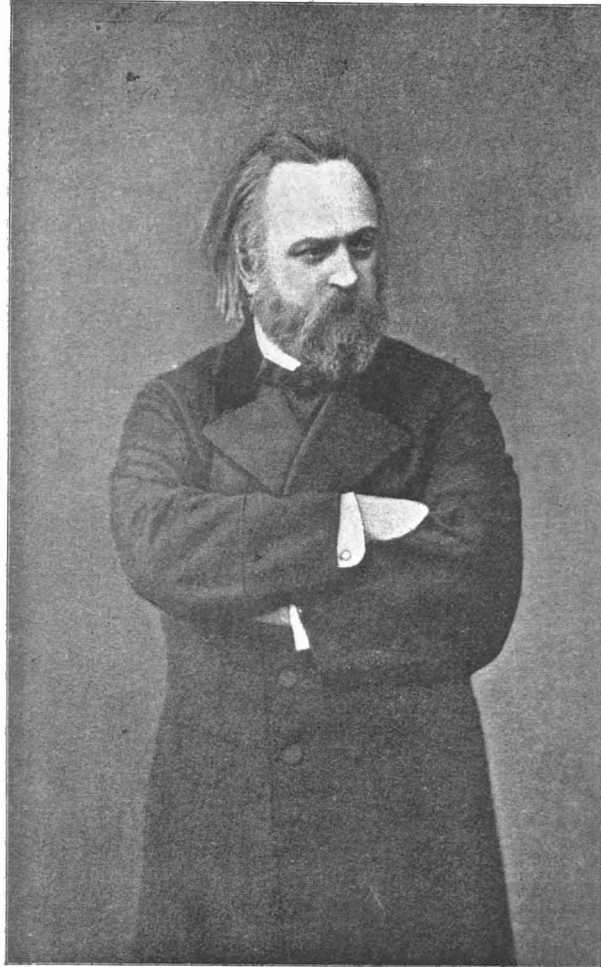
POLITIEKE LETTERKUNDE: De Censuur. — De Kringen. — Westerschgezinden en Slavophielen. — Politieke Letterkunde in het buitenland: Herzen. — Ogarjów. — Bakúnin. — Lawrów. — Stepnjak. — „De Tijdgenoot” en Tsjernysjéwskij. — **HEKELSCHRIFTEN:** Sjsjtédra (Saltykóv). — **KUNSTCRITIEK:** Belangrijkheid der Kunsteritiek in Rusland. — Bje-línskij. — Dobroloébow. — Písarew. — Michailówskij. — Tol-stój's „Wat is Kunst?” — **HEDENDAAGSCHE ROMANSCHRIJVERS:** Aertel. — Korolénko. — Tegenwoordige richting der Letterkunde. — Merzjkówskij. — Boborýkin. — Potápenko. — Tsjéchow. — **BIBLIOGRAPHISCHE AANTEKENINGEN.**

Politieke letterkunde.

Van politieke letterkunde te spreken in een land waar geen politieke vrijheid bestaat en waar niets kan gedrukt worden zonder de goedkeuring eener strenge censuur, klinkt bijna als ironie. En toch, niettegenstaande al de pogingen der regeering om in de pers en zelfs in de bijzondere kringen de bespreking van politieke aangelegenheden te beletten, wordt eene dergelijke bespreking gevoerd onder alle mogelijke vormen en onder alle denkbare voorwendsels. En het gevolg is dat men zonder overdrijving zeggen mag, dat in den nood-

wendig beperkten kring der beschaafde, Russische *intellectueelen* zooveel kennis van politieke vragen bestaat als in de beschaafde kringen van welk ander Europeesch land ook en dat een zekere kennis van het politiek leven van andere landen onder het lezend publiek in Rusland zeer verspreid is.

Het is wel bekend dat al hetgeen in Rusland verschijnt, zelfs in den tegenwoordigen tijd, aan de censuur wordt onderworpen eer het in druk gegeven wordt of daarna. Om een tijdschrift of een blad te stichten moet de uitgever bevredigende waarborgen opleveren ten opzichte van zijn politieke denkbeelden. Deze mogen niet „te zeer geavanceerd” zijn, anders bekomt hij van den minister van binnenlandsche zaken de noodige vergunning niet om het blad of het tijdschrift te stichten, en om als uitgever ervan op te treden. In zekere gevallen wordt in de twee hoofdsteden — nooit echter in de provinciën — gedoogd dat een blad of een tijdschrift verschijne zonder aan den censor onderworpen te worden eer het in druk wordt gegeven; doch in zulke gevallen moet hem een afdruk worden gezonden, zoodra met het drukken wordt aangevangen, en bij elk nummer kan het drukken tegengehouden en de verspreiding van het blad belet worden, nog eer het de drukkerij verlaat, om maar niets te zeggen van latere vervolgingen. De boeken zijn aan dezelfde voorwaarden onderworpen. En zelfs nadat een tijdschrift of een boek door de censuur werd toegelaten, kan het nog het voorwerp van vervolgingen zijn. De wet van 1864 stelde op zeer bepaalde wijze de gevallen vast waarin eene dergelijke vervolging kon worden ingesteld; de zaak moest namelijk binnen den tijd van ééne maand na de verschijning voor eene geregelde rechtbank worden gebracht; deze wet werd echter nooit door de regeering geëerbiedigd. Boeken werden aangeslagen en vernield — tot papierpap gemaakt — zonder dat de zaak ooit voor eene

A. I. HÉRZEN.
(1812—1870).

rechtbank werd gebracht, en ik ken uitgevers die eenvoudig werden gewaarschuwd dat, als zij op eene gerechtelijke vervolging aandrongen; zij zonder meer, langs administratieven weg, naar eene afgelegen provincie zouden gebannen worden. Dit is echter nog niet alles. Een blad of een tijdschrift kan eene eerste, eene tweede en eene derde waarschuwing ontvangen en na de derde wordt het, op grond van deze, geschorst. Bovendien kan de minister van binnenlandsche zaken ten allen tijde den verkoop van het blad op straat en in de winkels verbieden of het blad berooven van het recht advertentiën op te nemen.

Het arsenaal van straffen is dus ruimschoots voorzien, doch er is nog iets anders, n.l. het stelsel der ministeriële circulaire. Onderstellen wij dat eene werkstaking uitbreekt, of dat de een of ander schandelijke omkoopertij in zekeren tak der administratie ontdekt is geworden: onmiddellijk ontvangen alle bladen en tijdschriften eene circulaire van het ministerie van binnenlandsche zaken waarin hun verboden wordt over die werkstaking of dit schandaal te spreken. Zelfs minder belangrijke zaken worden op die wijze doodgezwegen. Zoo werd b.v. voor enkele jaren in een Petersburgschen schouwburg een anti-semitisch stuk opgevoerd. Het was gedrenkt met den slechtsten geest van nationalen haat tegen de Joden, en de actrice die de hoofdrol moest vervullen weigerde te spelen. Zij verkoos hare verbintenis te verbreken liever dan in dit stuk op te treden. Eene andere actrice werd geëngageerd. Dit werd onder het publiek bekend en bij de eerste opvoering greep eene ontzaglijke betooging plaats zoowel tegen de tooneelspelers die rollen in het stuk vervulden als tegen den schrijver. Een tachtigtal personen — vooral studenten en andere jonge lieden en letterkundigen — werden tijdens de vertooning aangehouden en twee dagen lang werd het voorval in de Petersburgsche cou-

ranten druk besproken; doch nu kwam eene ministeriële circulaire, die alle verdere mededeelingen over dit onderwerp verbood, en den derden dag werd van die zaak met geen enkel woord meer gerept in de geheele Russische pers.

Het bespreken van het socialisme, de sociale vragen in 't algemeen en de arbeidersbeweging wordt gestadig door ministeriële circulaires onderdrukt — (om niet te spreken van de schandalen in de maatschappij en aan het Hof, of van de verduisteringen die van tijd tot tijd in het hooger bestuur worden ontdekt). Bij het einde der regeering van Alexander II werd op dezelfde wijze verboden de theorieën van Darwin, Spencer en Buckle te bespreken en aan de leesbibliotheken werd verboden die werken te bezitten.

Dit is de wijze waarop de censuur heden ten dage te werk gaat. En wat betreft hetgeen vroeger geschiedde, een zeer vermakelijk boek zou kunnen samengesteld worden met de gekke daden der verschillende censors, door eenvoudig Skabitsjéwskij's *Geschiedenis der Censuur* te benuttigen. Laat het genoeg zijn te zeggen dat, als Poésjkin, van eene dame sprekend, schreef: „Uwe goddelijke gelaatstrekken”, of van „hare hemelsche schoonheid” gewaagde, de censor door die verzen eene streep haalde en met rooden inkt op het manuscript schreef, dat dergelijke uitdrukkingen godlasterend waren en niet konden veroorloofd worden. Verzen werden verminkt zonder zich in het minst te bekreunen om de regels van den versbouw, en zeer dikwijls bracht de censor tooneelen van eigen maaksel in een roman.

Onder dergelijke omstandigheden moesten gestadig nieuwe wegen tot het uitdrukken van politieke denkbeelden gezocht worden. Eene geheel bijzondere taal ontwikkelde zich diensgevolge in de tijdschriften en de bladen tot behandeling van de verboden stof en tot het uitdrukken van gedachten die de

censuur niet zou hebben gedoogd. Zelfs in kunstwerken werden zulke middelen aangewend. Enkele woorden, die een Roédin of eene Bazárow zich in een roman van Toergénjew lieten ontvallen, waren de dragers van eene wereld van gedachten. Het was evenwel noodig andere middelen dan bloote toespelingen te vinden en dientengevolge werden politieke gedachten op velerlei wijze uitgedrukt; vooreerst in de letterkundige en filosofische kringen die hun stempel drukten op de gezamenlijke literatuur van een gegeven tijdperk, en verder in de kunsteritiek, de hekelschriften en in de geschriften die buiten Rusland — in Zwitserland of in Engeland — werden uitgegeven.

De „Kringen”. — Westerschgezinden en Slavophielen.

Het was vooral in de jaren veertig en vijftig der negentiende eeuw dat „de kringen” eene belangrijke rol in de verstandelijke ontwikkeling van Rusland vervulden. Geene enkele uiting van het politiek denken kon te dien tijde in druk verschijnen. De twee of drie half officieele couranten die mochten verschijnen waren volkomen waardeloos. De romans, de toneelstukken, de gedichten behandelden slechts de meest oppervlakkige zaken en de ernstigste wetenschappelijke en filosofische boeken waren evenzeer aan verbod blootgesteld als de lichtere letterkunde. Persoonlijke omgang was het eenig mogelijk middel tot gedachtenwisseling en derhalve werden de beste mannen van dien tijd lid van een of anderen kring, waar meer of minder geavanceerde denkbeelden in vriendschappelijke gesprekken werden uiteengezet. Er zijn zelfs mannen als **Stankéwitsj** (1817—1840) die, ofschoon zij nooit iets hebben geschreven, in elken leergang van Russische let-

terkunde vermeld worden, wegens den zedelijken invloed dien zij binnen hun kring uitoefenden. (Toergénjew's *Jákow Pásynkow* werd door zulk een persoon ingegeven.)

Het spreekt vanzelf dat onder zulke omstandigheden de ontwikkeling van eigenlijke politieke partijen onmogelijk was. Doch reeds in het midden der negentiende eeuw waren twee stroomingen van filosofische en sociale denkbeelden onder de namen „Westersch” en „Slavophiel” steeds merkbaar. De Westerschgezinden waren in 't algemeen voorstanders der Westersche beschaving. Rusland — zoo beweerden zij — was geene uitzondering in de groote familie der Europeesche landen. Het zou onvermijdelijk dezelfde ontwikkelingstoestanden doorloopen die West-Europa had beleefd en bijgevolg moest de eerstvolgende stap die van de vrijmaking der lijfeigenen zijn; daarna zouden dezelfde grondwettelijke instellingen tot stand komen als in West-Europa. De Slavophielen aan den anderen kant beweerden dat Rusland eene eigen roeping had. Het onderging nooit vreemde veroveringen zooals die der Noormannen, maar had de kenmerken van zijne oorspronkelijke organisatie der clan-periode behouden. Derhalve moest het zijn eigen zelfstandigen ontwikkelingsgang hebben in overeenstemming met hetgeen de Slavophielen beschouwden als de drie voornaamste grondslagen van het Russische leven: de Grieksch-Orthodoxe Kerk, het onbeperkt gezag van den Tsaar en de patriarchale familie.

Dit waren natuurlijk zeer ruime programma's, die veel verscheidenheid van gedachten en overgangsvormen toelieten. Zoo was voor de groote massa der Westerschgezinden het Westelijk liberalismus van het Whig- of het Guizot-type het hoogste ideaal waarnaar Rusland streven moest. Zij beweerden daarenboven dat al hetgeen zich in West-Europa had voorgedaan: — b. v. de ontvolking der dorpen, de gruwelen van het

opkomend en toenemend kapitalisme (die in Engeland in de jaren veertig door de Parlements-Commissiën aan den dag werden gebracht), de macht der bureaucratie, zooals zij zich in Frankrijk had uitgebreid, enz., — in Rusland noodwendig moest herhaald worden. Dit waren de onvermijdelijke *wetten* der evolutie. — Zulks was de meening van den grooten hoop der „Westerschgezinden”.

De verstandiger en beter opgeleide vertegenwoordigers dezer partij — Bjelínskij, Hérzen, Toergénjew, Tsjernysjéwskij, die allen onder den invloed van geavanceerde Europeesche denkbeelden stonden, oordeelden geheel anders. Het lijden van de werklieden en de landarbeiders in West-Europa, ten gevolge van de onbeteugelde macht die de grondbezitters en de middelklassen in de Parlementen hadden verkregen en van de beperking der politieke vrijheden die in de Staten van het Europeesch vasteland door eene bureaucratistische centralisatie was ontstaan, was naar hunne meening geenszins eene „historische noodwendigheid”. Rusland, zeiden zij, was niet genoodzaakt die misslagen te herhalen; het moest zich integendeel de ervaringen der anderen ten nutte maken en indien Rusland zijn nijverheids-tijdperk kon bereiken zonder den gemeenschappelijken grondeigendom, of de autonomie van zekere deelen van het Rijk, of de zelf-regeering van de *mir* in de dorpen te moeten opgeven, zou dit een ontzaglijk voordeel zijn. Het ware derhalve de grootste politieke fout de dorpsgemeenschap verder te vernielen, het land geheel in handen van den landadel te laten overgaan en het politieke leven van een zoo uitgestrekt grondgebied, dat zoo veel verscheidenheid vertoont, onder eene enkele centrale regeering te plaatsen, in overeenstemming met de Pruisische of de Napoleontische idealen van politieke centralisatie — vooral nu de macht van het kapitalisme zoo groot is.

Ook onder de Slavophielen heerschte verscheidenheid in de meeningen. Hunne beste vertegenwoordigers — de twee gebroeders **Aksàkow**, de twee gebroeders **Kiréjewskij**, **Homjaków**, enz. waren de groote massa hunner partijgenooten een heel eind vooruit. De gewone Slavophiel was eenvoudig een dweeppzuchtig voorstander van het onbeperkt gezag en van de orthodoxe Kerk, waarbij gewoonlijk nog eene soort van sentimenteele gehechtheid aan den „goeden ouden tijd” gevoegd werd, hetgeen allerlei zaken omvatte: patriarchale gewoonten uit de tijden der lijfeigenschap, landelijke gebruiken, volksliederen, overleveringen en nationale kleederdracht. Men was toenmaals pas begonnen de werkelijke geschiedenis van Rusland te ontcijferen, en zij vermoedden niet eens dat het federalistisch beginsel tot den Mongoolschen inval in Rusland had geheerscht; dat het gezag van de Tsaren van Moskou sedert betrekkelijk korten tijd (vijftiende, zestiende en zeventiende eeuw) gevestigd was en dat de autocratie geenszins eene erfenis was van het „oude” Rusland, doch voornamelijk het werk was van dien Peter dien zij verwenschten omdat hij met geweld Westersche zeden had ingevoerd. Daarenboven begrepen slechts weinigen hunner dat de godsdienst van de groote massa van het Russische volk niet die was van de officieele orthodoxe Kerk, maar in een duizendtal verschillende secten was gesplitst. Zij verbeeldden zich dat zij de idealen van het Russische volk vertegenwoordigden, terwijl zij werkelijk de vertegenwoordigers waren van de idealen van den Russischen Staat en van de Moskousche Kerk, die van een gemengden Byzantijnsch-Latiijnschen en Mongoolschen oorsprong waren. Bevorderd door de nevelachtige Duitsche metaphysica — vooral door die van Hegel — welke te dien tijde zeer in zwang was, en begunstigd door die voorliefde voor afgetrokken terminologie, welke in de eerste helft der

negentiende eeuw heerschte, kon de bespreking van zulke onderwerpen blijkbaar jarenlang voortduren zonder dat men tot een bepaald besluit kwam.

Bij dit alles dient echter toegegeven te worden dat de beste vertegenwoordigers der Slavophielen krachtig hebben medegeholpen om eene school van geschiedenis en recht te doen ontstaan die de geschiedkundige studiën in Rusland op een vasten grondslag heeft gevestigd, door een duidelijk onderscheid te maken tusschen de geschiedenis en het recht van den Russischen *Staat* en die van het Russische *volk*.

Kostomárow (1818—1885), **Zabjélin** (geboren in 1820) en **Bjelájew** (1810—1873) zijn de eersten geweest die de ware geschiedenis van het Russische volk hebben geschreven, en de twee laatstgenoemden waren Slavophielen, terwijl de eerste een Ukrainisch nationalist was die aan de Slavophielen hunne wetenschappelijke denkbeelden had ontleend. Zij brachten het federalistisch karakter der vroegere Russische geschiedenis duidelijk aan het licht. Zij bewezen de onwaarheid van de legende die Karamzín had verspreid over eene onafgebroken overerving van het koninklijk gezag, die men onderstelde duizend jaar lang te hebben plaatsgegrepen, sedert de tijden van den Noorman Rurik tot op onze dagen. Zij brachten aan het licht door welke geweldige middelen de prinsen van Moskou de vernieling van de onafhankelijke stads-republieken van het vóór-Mongoolsche tijdperk hadden bewerkt en hoe zij langzamerhand, met de hulp der Mongoolsche Khans, de Tsaren van Rusland werden; zij verhaalden (vooral Bjelájew in zijne *Geschiedenis van de Boeren van Rusland*) de gruwelijke geschiedenis van het ontstaan der lijfeigenschap onder de heerschappij der Tsaren van Moskou, sedert de zeventiende eeuw. Bovendien is het vooral aan de Slavophielen dat wij de erkenning danken van het feit dat twee verschillende

rechten in Rusland bestaan: — het Rijks-recht dat het recht is der beschaafde klassen, en het gewoonterecht dat (evenals het Noormansche recht op Jersey) aanzienlijk van het eerste verschilt, en zeer dikwijls door zijne opvatting van grondeigendom, overerving, enz. de voorkeur boven het Rijks-recht verdient. Het gewoonterecht geldt onder de boeren en in de kleine bijzonderheden verschilt het van de eene provincie tot de andere. De erkenning van dit feit heeft reeds voor het geheele leven van Rusland en zijne koloniën ver strekkende gevolgen gehad.

Ten gevolge van het ontbreken van politiek leven nam de filosofische en letterkundige strijd tusschen de Slavophielen en de Westerschgezinden in de jaren 1840—1860 den geest van de meest begaafde mannen in de letterkundige kringen van Petersburg en Moskou geheel in beslag. De vraag of elke nationaliteit al dan niet geroepen is tot de eene of andere vooraf bepaalde zending in de geschiedenis, en of Rusland eene dergelijke bijzondere zending te vervullen heeft werd levendig besproken in die kringen waartoe Bakúnin, de criticus Bje-línskij, Hérzen, Toergénjew, de Aksákow's en de Kiréjewskij's, Kawélin, Bótkin en feitelijk al de voortreffelijkste mannen van dien tijd behoorden. Doch later, toen de lijfeigenschap werd afgeschaft (in de jaren 1857—1863) brachten de omstandigheden van het oogenblik de merkwaardigste verstandhouding teweeg tusschen Slavophielen en Westerschgezinden over zekere belangrijke vragen. De meest vooruitstrevende socialistische Westerschgezinden, zooals Tsjernysjéwskij, werden het eens met de geavanceerde Slavophielen over de wenschelijkheid van het behoud van de voornaamste instellingen der Russische boeren: de dorpsgemeenschap, het gewoonterecht en de federalistische beginselen; terwijl de geavanceerde Slavophielen wezenlijke concessies deden aan de Westersche idealen, die in de Verklaring van de

Onafhankelijkheid en in de Verklaring van de Rechten van den Mensch waren belichaamd. Het was op die jaren dat Toergénjew zinspeelde toen hij zeide dat hij — „een verstokt Westerschgezinde” — in *Een Nest van Edellieden*, in de bespreking tusschen Lawrétskij en Pánsjin, aan de bewijsgronden van den verdediger der Slavophiele denkbeelden de overhand had gegeven, uit hoofde van de achting die zij toenmaals in het werkelijke leven genoten.

Thans is de strijd tusschen de Westerschgezinden en de Slavophielen geëindigd. De laatste vertegenwoordiger der Slavophiele school, de zeer betreurde filosoof **W. Solowjow** (1853—1900), was te geleerd in de geschiedkunde en de filosofie en had een te breeden geest om in de uitersten der oude Slavophielen te vervallen. Wat de tegenwoordige Slavophielen betreft, zij hebben niets van de bezieling die de stichters dier school kenmerkte; zij zijn niet anders dan eenvoudige imperialistische droomers en krijgsmachtige nationalistes, of orthodoxe ultramontanen wier geestelijke invloed gelijk staat met *nul*. Thans wordt de strijd hoofdzakelijk gevoerd tusschen de verdedigers der autocratie en die der vrijheid; de verdedigers van het kapitaal en die van den arbeid; de verdedigers der centralisatie en der bureaucratie en die van het republikeinsch federalistisch beginsel, van de onafhankelijkheid der gemeente, en van de onafhankelijkheid der dorpsgemeenschap.

Politieke letterkunde in het buitenland.

Het was een groot nadeel voor Rusland dat geen enkel gedeelte van de Slavische landen ooit politieke vrijheid bekwam, zooals Zwitserland of België, en dus nooit aan de Russische politieke vluchtelingen eene schuilplaats kon aanbieden waar

zij zich niet volkomen afgezonderd van het moederland zouden hebben gevoeld. Zoo moesten de Russen, die uit Rusland vluchtten, naar Zwitserland of naar Engeland gaan, waar zij, tot voor korten tijd, volkomen vreemdelingen bleven. Zelfs Frankrijk, waarmede zij meer aanrakingspunten hadden, stond slechts nu en dan voor hen open, terwijl de twee landen die het dichtst bij Rusland zijn gelegen — Duitschland en Oostenrijk — zelve niet vrij waren, en voor hen gesloten bleven. Om die reden bleef de godsdienstige en politieke uitwijking uit Rusland tot voor korten tijd onbeduidend en slechts gedurende enkele jaren van de negentiende eeuw oefenden de politieke letterkundige geschriften die in het buitenland in het licht werden gegeven, wezenlijken invloed uit in Rusland. Dit was ten tijde van Hérzen en van zijn blad, *De Klok*.

Hérzen (1812—1870) werd in een rijk gezin te Moskou geboren — zijne moeder was echter eene Duitsche — en in de oud-adellijke Maarschalk-wijk opgevoed. Een Fransch uitgewekene, een Duitsch gouverneur, een Russische leermeester die zeer vrijheidlievend was, en de rijke bibliotheek van zijn vader, die uit werken van Fransche en Duitsche filosofen der achttiende eeuw bestond — die vormden zijne opleiding. Het lezen van de Fransche encyclopedisten liet diepe sporen in zijn geest na, zoodat hij zelfs later, toen hij, evenals al zijne jonge vrienden, aan de studie der Duitsche metaphysica zijn tol betaalde, nooit den concreten gedachtengang en de naturalistische geestesrichting liet varen die hij aan de Fransche wijsgeeren der achttiende eeuw had ontleend.

Hij werd student aan de faculteit van natuur- en wiskunde der hoogeschool te Moskou. De Fransche omwenteling van 1830 had kort te voren op de denkende geesten in geheel Europa een diepen indruk gemaakt en in een kring van jonge

lieden, waartoe Hérzen, zijn intieme vriend de dichter Ogarjów, Pássek, de toekomstige onderzoeker van de folklore, en verscheidene anderen behoorden, werden geheele nachten doorgebracht met het lezen en bespreken van politieke en sociale vragen, in 't bijzonder van het Saint-Simonisme. Onder den indruk van hetgeen hun van de Decembristen was bekend, hadden Hérzen en Ogarjów toen zij nog jongens waren den plechtigen eed gezworen, dat zij de nagedachtenis van die voorloopers der vrijheid zouden wreken. Het gevolg van die jeugdige vergaderingen was dat op zekeren dag een lied werd gezongen, waarin oneerbiedige toespelingen op Nicolaas I voorkwamen. Dit kwam de staatspolitie ter oore. Er werden nachtelijke huiszoekingen bij de jongelieden gedaan en allen werden aangehouden. Sommigen werden naar Siberië gezonden, en de anderen, o.a. Polezjájew en Sjewtsjénko, zouden als soldaten bij een bataljon ingelijfd zijn geworden, waren niet zekere hooggeplaatste personen bemiddelend opgetreden. Hérzen werd naar Wjátka, eene kleine stad in den Oeral, gezonden en bracht ruim zes jaar in ballingschap door.

Toen het hem in 1840 vergund werd naar Moskou terug te keeren, vond hij de letterkundige kringen geheel onder den invloed der Duitsche filosofie en in metaphysische abstractiën verdwaald. Hegel's „absolute”, zijne triade van den menschelijken vooruitgang en zijn „al wat bestaat is redelijk” werden ernstig besproken.

Dit laatste had de Hegelianen ertoe gebracht te beweren dat zelfs het despotisme van Nicolaas I „redelijk” was en zelfs de groote criticus Bjelínskij was door die erkenning van de „historische noodzakelijkheid” van het absolutisme getroffen geworden. Ook Hérzen moest natuurlijk Hegel studeeren, doch deze studie bracht hem, en ook zijn vriend **Michaël Bakúnin** (1824-1876) tot geheel andere gevolgtrekkingen. Beiden verkregen

in de kringen een grooten invloed en legden zich toe op de studie van de geschiedenis van den strijd voor de vrijheid in West-Europa en van de Fransche socialisten, vooral van Fourier en Pierre Leroux. Zij vormden toen den linkervleugel der „Westerschgezinden”, waartoe Toergénjew, Kawélin en nog vele andere schrijvers behoorden, terwijl de Slavophielen den rechtervleugel vormden, waarvan reeds vroeger melding werd gemaakt.

In 1842 werd Hérzen nogmaals verbannen — ditmaal naar Nowgorod, en slechts met veel moeite kon hij vergunning bekomen om zich naar het buitenland te begeven. Hij verliet Rusland in 1847 en zou nooit terugkeeren. Bakúnin en Ogarjów waren reeds in het buitenland en na eene reis naar Italië, dat toen heldhaftige pogingen deed om zich van het Oostenrijksche juk te bevrijden, ging hij naar zijne vrienden te Parijs. Destijds stond Parijs aan den vooravond der omwenteling van 1848.

Hij beleefde de jeugdige geestdrift der beweging die zich in het voorjaar van 1848 over geheel Europa verbreidde; hij beleefde ook al de daarop volgende teleurstellingen en was getuige van de slachting der proletariërs te Parijs gedurende de verschrikkelijke Juni-dagen. De wijk waar hij en Toergénjew woonden was omsingeld door eene rij politieagenten die hen beiden persoonlijk kenden en zij moesten knarsetandend op hunne kamers blijven terwijl zij de salvo's hoorden, die aankondigden dat de overwonnen en gevangen genomen arbeiders door de zegevierende *bourgeoisie* bij hoopen neergeschoten werden. Beiden hebben voortreffelijke beschrijvingen van die dagen nagelaten. Hérzen's *Juni-Dagen* is een 'der beste stukken van de Russische letterkunde.

Diepe troosteloosheid maakte zich van Hérzen meester toen al de verwachtingen die de omwenteling had opgewekt zoo

spoedig te niet waren gegaan en toen zich over geheel Europa eene vreeselijke reactie had verspreid, die Italië en Hongarije weer aan de Oostenrijksche heerschappij onderwierp, Napoleon den weg naar Parijs baande en overal elk spoor van de uitgebreide socialistische beweging dier dagen wegveegde. Hérzen wanhoopte destijds aan de geheele Westersche beschaving en hij drukte dit uit in zeer treffende bladzijden in zijn boek *Van den anderen Oever*. Hij slaakt daarin een wanhoopskreet, den kreet van een staatkundig profeet met de stem van een groot dichter.

Later stichtte hij te Parijs met Proudhon een blad *L'Ami du Peuple*, waarvan schier elk nummer door de politie van Napoleon III werd aangeslagen. Het blad kon niet bestaan en Hérzen zelf werd weldra uit Frankrijk gedreven. Hij liet zich in Zwitserland naturaliseeren en eindelijk, na den tragischen dood van zijne moeder en van zijn zoon bij eene schipbreuk, vestigde hij zich te Londen in 1857. Hier werd nog in hetzelfde jaar eene vrije Russische drukkerij gesticht en zeer spoedig verkreeg Hérzen in Rusland een buitengewoon grooten invloed. Hij richtte eerst een tijdschrift op waarvan de naam *De Noordster* eene herinnering was aan den almanak die vroeger onder denzelfden titel door Ryléjew (zie Hoofdstuk I) werd uitgegeven. In dit tijdschrift publiceerte hij, behalve politieke artikelen en buitengewoon kostbare bouwstoffen voor de jongere geschiedenis van Rusland, zijne bewonderenswaardige gedenkschriften, *Verloegen Gebeurtenissen en Denkbeelden*.

Gezwegen van hare geschiedkundige waarde — Hérzen kende al de historische personen van zijn tijd — behooren deze gedenkschriften voorzeker tot de beste voortbrengselen der dichterlijke letterkunde in alle talen. Zij bevatten de beschrijving van mannen en gebeurtenissen, te beginnen met Rusland in de jaren veertig tot de jaren van balling-

schap en elke bladzijde van deze geschriften geeft blijk van een buitengewoon filosofisch doorzicht, een diep sarcastischen geest en tevens veel goedmoedigen humor, een ingewortelden haat tegen de verdrukken en eene innige liefde voor de eenvoudige oprechte helden der menschelijke ontvoogding. Tevens bevatten zij heerlijke dichterlijke tafereelen uit het persoonlijk leven van den schrijver, b.v. zijne liefde voor Natalie — die later zijne vrouw werd — en het aangrijpend hoofdstuk *Oceano Nox*, waarin hij van den dood van zijn zoon en van zijne moeder spreekt. Een hoofdstuk dezer gedenkschriften bleef tot nog toe onuitgegeven en te oordeelen naar hetgeen Toergénjew mij daarvan heeft verhaald, moet het buitengewoon mooi zijn. „Niemand heeft ooit geschreven zooals hij”, zeide Toergénjew, „het is alles met tranen en bloed geschreven”.

Een blad, *De Klok*, volgde weldra op *De Noordster* en door dit blad werd Hérzen's invloed in Rusland tot eene werkelijke macht. Uit de onlangs in 't licht gegeven briefwisseling tusschen Toergénjew en Hérzen is thans gebleken dat de groote romanschrijver zeer ijverig aan *De Klok* medewerkte. Hij was het die zijn vriend Hérzen de belangwekkendste bouwstoffen verschafte en hem wenken gaf omtrent de houding die in deze of gene zaak diende aangenomen te worden.

Dit geschiedde in de dagen toen Rusland zich aan den vooravond van de afschaffing der lijfeigenschap en van de grondige hervorming van vele verouderde instellingen van Nicolaas I bevond en toen een ieder in de openbare zaken belang stelde. Talrijke verhandelingen over vragen van den dag werden aan den Tsaar gericht, of wel eenvoudig in 't geheim in handschrift-exemplaren verspreid, en Toergénjew wist ze in handen te krijgen en zij werden in *De Klok* besproken. Tevens bracht het blad

feiten van wanbestuur aan den dag die men onmogelijk in Rusland bekend had kunnen maken. Bovendien werden de hoofdartikelen door Hérzen met zooveel kracht en innerlijken gloed en in zulk een mooien vorm geschreven als zelden in de politieke literatuur wordt aangetroffen. Ik ken geen enkel West-Europeesch schrijver dien ik met Hérzen zou kunnen vergelijken. Talrijke exemplaren van *De Klok* werden in Rusland binnengesmokkeld en zij was overal te vinden. Zelfs door Alexander II en Keizerin Marie werd zij geregeld gelezen.

Twee jaar na de afschaffing der lijfeigenschap en terwijl nog allerlei dringende hervormingen besproken werden — d.i. in 1863 — brak, zooals bekend is, de Poolsche opstand uit, en deze opstand die in stroomen bloeds gesmoord en door de galg onderdrukt werd, bracht de vrijheidsbeweging in Rusland tot volkomen stilstand; de reactie kreeg de overhand en Hérzen, die ten gunste van de Polen was opgetreden, verloor onvermijdelijk zijne populariteit. *De Klok* werd in Rusland niet langer gelezen en Hérzen's pogingen om ze in het Fransch voort te zetten gelukten niet.

Een nieuw geslacht kwam nu op den voorgrond, het geslacht der Bazárow's en der „populisten”, die Hérzen van 't begin af niet begreep, ofschoon het zijne eigen geesteskinderen waren die thans een nieuw, meer democratisch en realistisch gewaad droegen. Hij overleed in afzondering, in Zwitserland, in 1870.

Hérzen's werken worden thans nog in Rusland niet toegelaten en het jongere geslacht kent ze niet voldoende. Als de tijd zal gekomen zijn dat men ze weer zal lezen, zullen de Russen echter ongetwijfeld in Hérzen een zeer diep denker ontdekken, wiens sympathieën geheel voor de arbeidende klassen waren, die de ingewikkelde vormen der menschelijke ontwikkeling begreep en in een onovertroffen mooien stijl

schreef — het beste bewijs dat zijne denkbeelden goed doordacht en in elk opzicht doorgrond waren.

Eer hij uitgeweken was en eene vrije drukkerij te Londen had opgericht, schreef Hérzen in Russische tijdschriften (onder den naam **Iskander**) over verscheidene onderwerpen, zooals West-Europeesche politiek, socialisme, filosofie der natuurwetenschappen, enz. Hij schreef ook een roman, *Wie is plichtig?* waarvan dikwijls in de geschiedenis van de ontwikkeling der intellectuele typen in Rusland gesproken wordt. De held van dezen roman, Bêltow, is een rechtstreeksche afstammeling van Lérmontow's Petsjórin en vormt een overgang tusschen hem en Toergénjew's helden.

De geschriften van den dichter **Ogarjów** (1813—1877) zijn niet zeer talrijk en zijn intieme vriend Hérzen, die een groot meester in de kennis der karakters was, kon van hem zeggen dat het voornaamste werk van zijn leven het uitwerken was geweest van zulk eene ideale persoonlijkheid als hij zelf was. Zijn privaat leven was erg ongelukkig, maar zijn invloed op zijne vrienden was zeer groot. Hij was een hoogst vrijheidlievend man, die, eer hij Rusland verliet, de tienduizend lijfeigenen die hem toebehoorden vrijmaakte en hun al zijn land afstond, en zijn leven lang in het buitenland aan de idealen van gelijkheid en vrijheid zijner jeugd getrouw bleef. Persoonlijk was hij de beminnelijkste man dien men zich denken kan en een toon van gelatenheid, die aan Schiller doet denken, klinkt in zijne poëzie, terwijl vurige gedichten, met den geest van verzet en van mannelijke energie bezield, daarin weinig voorkomen.

Michaël Bakúnin (1824—1876), de tweede groote vriend van Hérzen, is vooral bekend door zijn aandeel aan de werkzaamheden der Internationale Arbeiders-vereeniging en van hem kan nauwelijks gewag worden gemaakt in eene schets der

Russische letterkunde; zijn persoonlijke invloed op eenigen van de uitstekendste schrijvers van Rusland was echter zeer groot. Het zal volstaan hier mede te deelen dat Bjelínskij in zijne brieven Bakúnin onbewimpeld als zijn „geestelijken vader” heeft erkend en dat het feitelijk Bakúnin was, die in de Moskousche kringen, waarvan reeds vroeger sprake was, en in de letterkundige kringen van St. Petersburg socialistische denkbeelden verspreidde. Hij was de typische revolutionnair, dien niemand naderen kon zonder door het revolutionnaire vuur aangegrepen te worden. Bovendien, als de geavanceerde gemeederen in Rusland steeds getrouw zijn gebleven aan de zaak der nationaliteiten — Polen, Finnen, Klein-Russen en Kaukasiërs — die door het Russisch tsarisme of door Oostenrijk werden verdrukt, is dit in hooge mate aan Ogarjów's en Bakúnin's invloed te danken. In de internationale arbeidersbeweging werd Bakúnin de ziel van den linkervleugel der groote werklieden-vereeniging en hij was de stichter van het moderne anarchisme of anti-staatssocialisme, waarvan hij de grondslagen vestigde op zijne uitgebreide kennis der geschiedenis en der wijsbegeerte.

Eindelijk moet ik onder de Russische politieke schrijvers in het buitenland **Peter Lawrów** vermelden (1823—1901). Hij was een wiskundige en een filosoof die onder den naam van „anthropologisme” de verzoening van het modern natuurwetenschappelijk materialisme met de leer van Kant voorstond. Hij was kolonel bij de artillerie, professor in de wiskunde en lid van het kort te voren samengesteld stedelijk bestuur van St. Petersburg, toen hij aangehouden en naar eene kleine stad in den Oeral gebannen werd. Een der jonge socialistische kringen bevrijdde hem: hij vluchtte naar Londen, alwaar hij in 1874 het socialistisch tijdschrift *Vooruit* stichtte. Lawrów was een buitengewoon encyclopedisch geleerd man, die door zijne *Mechanische*

Theorie van het Heelal en ook door de eerste hoofdstukken van eene zeer grondig uitgewerkte geschiedenis der wiskundige wetenschappen naam maakte. Zijn latere werk: *Geschiedenis van het Moderne Denken* zou voorzeker eene belangrijke bijdrage tot de evolutionistische wijsbegeerte geweest zijn, ware het voleindigd geworden. Ongelukkig werden slechts de vier of vijf inleidende deelen ervan uitgegeven. In de socialistische beweging behoorde hij tot de sociaal-democratische partij, doch hij was een te veelzijdig ontwikkeld geleerde en met te veel filosofischen geest bedeed, om de Duitsche sociaal-democraten te volgen in hunne idealen van een gecentraliseerden communistischen Staat of in hunne bekrompen verklaring der geschiedenis. Het werk waardoor Lawrów het meest roem verwierf en waarin zijne persoonlijkheid het best uitgedrukt wordt, is een klein werk, *Historische Brieven*, dat hij in Rusland onder het pseudoniem *Mirtow* in 't licht gaf en waarvan thans eene Fransche vertaling bestaat. Dit kleine werk verscheen op het gepaste oogenblik — juist toen onze jeugd, in de jaren 1870—1873, een nieuw programma van werkzaamheden onder het volk trachtte te vinden. Lawrów vertoont zich daarin als een apostel der werkdadigheid onder het volk. Hij spreekt tot de beschaafde jeugd van hetgeen zij aan het volk schuldig is, en van den plicht dien zij volbrengen moet door de schuld te betalen, die zij jegens de armere klassen heeft aangegaan door de jaren welke zij aan de hoogeschole heeft doorgebracht — dit alles toegelicht met een overvloed van historische toespelingen, filosofische bewijsovoeringen en practische raadgevingen. Deze brieven hadden een grooten invloed op onze jeugd. Aan de denkbeelden die Lawrów in 1870 predikte wijdde hij geheel zijn later leven. Hij werd acht-en-zeventig jaar oud en bracht zijn leven door in overeenstemming met zijn ideaal; hij bewoonde te Parijs

twee kleine kamers, beperkte zijne dagelijksche uitgaven voor voedsel tot een bespottelijk klein bedrag, verdiende zijn levensonderhoud met schrijven en wijdde al zijn tijd aan de verspreiding der denkbeelden die hem zoo dierbaar waren.

Nicolaas Toergénjew (1789—1871) was een merkwaardig politiek schrijver die tot twee verschillende tijdperken behoorde. In 1818 publiceerde hij in Rusland eene *Theorie der Belasting* — een voor zijn tijd en voor zijn land buitengewoon merkwaardig boek, daar het de ontwikkeling van de liberale economische denkbeelden van Adam Smith bevatte. Te dien tijde begon hij reeds voor de afschaffing der lijfeigenschap te werken. Hij deed eene practische poging door een gedeelte van zijne eigen lijfeigenen vrij te maken en schreef over dit onderwerp verscheidene opstellen ten dienste van Keizer Alexander I. Hij werkte ook ten gunste van eene grondwettelijke regeering en werd weldra een van de invloedrijkste leden van het geheim genootschap der Decembristen; in December 1825 bevond hij zich echter in het buitenland en dientenvolge ontsnapte hij aan het lot dat zijne vrienden trof. Daarna leefde hij in ballingschap, meestal te Parijs, en in 1857, toen de Decembristen werden begenadigd en het hem was toegestaan, naar Rusland terug te keeren, deed hij dit slechts voor enkele weken.

Hij werkte evenwel ijverig mede tot de vrijmaking der lijfeigenen, die hij reeds sedert 1818 gepredikt had en die hij ook had besproken in zijn groot werk, *La Russie et les Russes*, dat in 1847 te Parijs verscheen. Thans schreef hij over dit onderwerp verscheidene artikelen in *De Klok* en verschillende vlugschriften. Tevens zette hij de propaganda voort ten gunste van de bijeenroeping van eene algemeene wetgevende Kamer, de ontwikkeling van de provinciale zelf-regeering en andere dringende hervormingen. Hij overleed te Parijs in 1871, na-

dat hij het geluk had beleefd, dat zoo weinig Decembristen te beurt viel, op het einde van zijn leven een werkdadig aandeel te mogen hebben aan de verwezenlijking van een van de droomen zijner jeugd, waarvoor zoovelen onzer edelste mannen hun leven hadden opgeofferd.

Ik ga verscheidene andere schrijvers met stilzwijgen voorbij, zooals Prins Dolgoróekij, en vooral een aantal Poolse schrijvers, die Rusland verlieten omdat de vrijheid van spreken in dat land werd onderdrukt.

Een aantal geschriften en tijdschriften over socialistische onderwerpen en grondwettelijke instellingen, die in Zwitserland of in Engeland gedurende de laatste twintig jaren uitgegeven werden, ga ik eveneens met stilzwijgen voorbij. Ik wil alleen met enkele woorden mijn vriend **Stepnjak** (1852—1897) vermelden. De meeste zijner werken werden in het Engelsch geschreven; maar daar zij thans in het Russisch vertaald zijn zal hij voorzeker eene eervolle plaats in de geschiedenis der Russische letterkunde bekleeden. In zijne twee romans *De Loopbaan van een Nihilist* (in het Russisch *Andréj Kozjoechów*) en *De Stundist Páwel Roedénko*, evenals in zijne vroegere schetsen *Het onderaardsche Rusland*, komt zijn merkwaardig letterkundig talent aan den dag. Eene spoorwegramp maakte echter een einde aan zijn jong leven, dat zoo vol kracht en gedachten en zoo vol beloften voor de toekomst was.

Er dient ook nog vermeld te worden, dat de grootste Russische schrijver van onzen tijd, **Leo Tolstójk**, vele zijner werken in Rusland niet kan laten drukken en dat zijn vriend, **W. Tsjertków**, daarom in Engeland eene volledige uitgeversonderneming heeft opgericht, niet alleen met het doel Tolstójk's werken uit te geven, maar ook om de godsdienstige bewegingen die thans in Rusland plaatsgrijpen, en de vervolgingen, die

N. G. TSJERNYSJEWSKY.
(1828—1889).

zij vanwege het gouvernement te verduren hebben, in het openbaar te maken.

Tsjernysjéwskij en „De Tijdgenoot”.

De uitstekendste onder de politieke schrijvers in Rusland zelf was ongetwijfeld **Tsjernysjéwskij** (1828—1889), wiens naam onafscheidbaar is van het tijdschrift *Sowreménnik* (*De Tijdgenoot*). De invloed dien dit tijdschrift uitoefende op de openbare meening in de jaren van de afschaffing der lijfeigenschap (1857—1862) was even groot als die van Hérzen's *Klok*, en die invloed was hoofdzakelijk het werk van Tsjernysjéwsky en gedeeltelijk dat van den criticus Dobrolóebow.

Tsjernysjéwsky werd in Zuid-Rusland geboren, te Sarátow, alwaar zijn vader een beschaafd en eerbiedwaardig priester der hoofdkerk was, — en zijne eerste opleiding ontving hij tehuis en later aan het seminarie te Sarátow. Hij verliet echter het seminarie in 1844 en twee jaar later werd hij student aan de philologische faculteit der hoogeschool te Petersburg.

De hoeveelheid arbeid, dien Tsjernysjéwskij gedurende zijn leven volbracht, en de veelzijdigheid der kennis, die hij verwierf, waren eenvoudig verbazend. Hij begon zijne letterkundige loopbaan met werken over philologie en litteraire critiek; over dit laatste vak schreef hij drie belangrijke boeken, *De Aesthetische Betrekkingen tusschen Kunst en Werkelijkheid*, *Schetsen van het Gógol-tijdperk* en *Lessing en zijn Tijd*, waarin hij eene geheele theorie der aesthetiek en letterkundige critiek uiteenzette. Zijn belangrijkste werk werd echter volbracht gedurende de vier jaren 1858—1862, toen hij in *De Tijdgenoot* uitsluitend over staatkundige en economische vragen schreef.

Dit waren de jaren van de afschaffing der lijfeigenschap, en de openbare meening en de regeerende kringen waren nog in onzekerheid over de leidende beginselen die bij de vrijmaking dienden gevolgd te worden. De twee hoofdvragen waren: zullen de vrijgemaakte lijfeigenen het land bekomen, dat zij gedurende hunne lijfeigenschap bebouwden, en in voorkomend geval, — onder welke voorwaarden? En vervolgens — zullen de instellingen der dorpsgemeenschap behouden blijven en zal het land, zooals vroeger, gemeenschappelijk eigendom zijn, zoodat de dorpsgemeenschap in dit geval de grondslag zou worden der toekomstige zelf-regeering? Al de beste mannen van Rusland waren voor een bevestigend antwoord op die beide vragen gewonnen en zelfs in de hoogere kringen volgde de denkwijze dezelfde richting; doch al de reactionnair en de slavenbezitters der oude school bestreden die meening hardnekkig; zij schreven memorie op memorie en richtten die tot den Keizer en tot de vrijmakingscomiteiten, en het was natuurlijk noodig hunne bewijsgronden te ontleden en overtuigende historische en economische tegenbewijzen aan te voeren. In dezen strijd verdedigde Tsjernysjéwskij, die natuurlijk, evenals Hérzen's *Klok*, tot de geavanceerde partij behoorde, deze richting met al de kracht van zijn machtigen grooten geest, met zijne uitgebreide kennis en zijn onovertroffen arbeidsvermogen, en zoo deze partij de zegepraal behaalde en eindelijk Alexander II en de officieele leiders der Vrijmakings-Comiteiten tot hare zienswijze kon overhalen, had men dit zeker in hooge mate aan de krachtadigheid van Tsjernysjéwskij en van zijne vrienden te danken.

Het dient ook gezegd te worden dat in dezen strijd *De Tijdgenoot* en *De Klok* krachtig gesteund werden door twee geavanceerde politieke schrijvers uit het Slavophiele kamp: Kósjeljew (1806—1883) en Joérj Samarin (1819—1876).

De eerste had sedert 1847 — zoowel door zijne geschriften als door zijne daden — de vrijmaking der lijfeigenen „met het land” en tevens de instandhouding der dorpsgemeenschap en de zelf-regeering der boeren bepleit, en thans steunden Kósjeljew en Samarin, beiden invloedrijke grondbezitters, krachtig deze denkbeelden in de Vrijmakings-Comiteiten, terwijl Tsjernysjéwskij daarvoor streed in *De Tijdgenoot* en in zijne *Brieven zonder Adres* (die blijkbaar tot Alexander II waren gericht en eerst later in Zwitserland uitgegeven werden).

Een even grooten dienst bewees Tsjernysjéwskij aan de Russische maatschappij door ze voor te lichten omtrent economische vragen en omtrent de geschiedenis der moderne tijden. Hierbij legde hij eene bewonderenswaardige paedagogische bekwaamheid aan den dag. Hij vertaalde Mill's staathuishoudkunde en voegde er aantekeningen bij in socialistischen zin. Verder deed hij al hetgeen hem mogelijk was om gezonde economische denkbeelden te verspreiden in eene reeks artikelen, zooals *Kapitaal en Arbeid* en *De Economische werkzaamheid en De Staat*. Op historisch gebied deed hij hetzelfde in eene reeks vertalingen en in talrijke oorspronkelijke artikelen over den strijd der partijen in het moderne Frankrijk.

In 1863 werd Tsjernysjéwskij aangehouden en gedurende zijne gevangenschap in de vesting schreef hij een merkwaardigen roman, *Wat dient gedaan te worden?* Ten opzichte van de kunst laat deze roman veel te wenschen over; doch voor de Russische jeugd van dien tijd was het eene openbaring en het boek werd als 't ware een programma. De vraag van het huwelijk en van de scheiding na het huwelijk, in gevallen waar eene dergelijke scheiding noodzakelijk wordt, bracht in die jaren de gemoederen der Russische maatschappij in beweging en het was volkomen onmogelijk daarvan onkundig te blijven. Tsjernysjéwskij behandelde ze in zijn roman,

waarin hij de betrekkingen beschreef tusschen zijne heldin Wjéra Páwlowna, haar echtgenoot Lopoechów en den jongen doctor op wien zij na haar huwelijk verliefd wordt. Hij wijst op de eenige mogelijke oplossingen, die in een dergelijk geval door de volkomenste eerlijkheid en door het oprecht gezond verstand kunnen goedgekeurd worden. Hij predikte tevens, op bedekte doch duidelijk verstaanbare wijze, het Fourierisme en maakte de bekoorlijkste beschrijving van de communistische vereenigingen van voortbrengers. In zijn roman toonde hij ook aan wat echte „nihilisten” waren en waarin zij van Toergénjew's Bazárow verschilden. Geen enkele roman van Toergénjew, geen enkel geschrift van Tolstój of van eenigen anderen schrijver heeft ooit een zoo uitgebreiden en diepen invloed op de Russische maatschappij uitgeoefend als deze roman. Hij werd het wachtwoord van Jong Rusland en de invloed van de denkbeelden, die hij verspreidde, bleef tot nog toe steeds voelbaar.

In 1864 werd Tsjernysjéwskij wegens zijne politieke en socialistische propaganda tot dwangarbeid veroordeeld en naar Siberië gebannen, en uit vrees dat hij uit Transbaikalië mocht ontsnappen, werd hij weldra naar eene zeer verwijderde plaats in Noord-Oost-Siberië — Wiljoéïsk — gebracht, alwaar hij tot 1883 gevangen gehouden werd. Eerst toen mocht hij naar Rusland terugkeeren en zich te Astrakan vestigen. Zijne gezondheid was echter geheel geknakt. Desniettemin ondernam hij de vertaling van Weber's *Wereldgeschiedenis*, waaraan hij uitgebreide aanvullingen toevoegde, en hij had twaalf deelen daarvan vertaald, toen in 1889 de dood hem wegrukte.

Stormen van polemiek hebben over zijn graf gewoed, ofschoon zijn naam zelfs thans in de Russische pers niet mag genoemd en zijne denkbeelden niet mogen besproken worden. Niemand werd door zijne politieke tegenstrevers zoozeer gehaat

als Tsjernysjéwskij. Doch thans moeten zelfs zij de groote diensten, die hij Rusland tijdens de vrijmaking der lijfeigenen bewees, en zijn ontzaglijken beschavenden invloed erkennen.

De Satire : Saltyków.

Tengevolge van al de hinderpalen, die in Rusland aan de politieke letterkunde in den weg werden gesteld, werd de satire onvermijdelijk een der meest geliefde middelen tot het uitdrukken van politieke denkbeelden. Het zou te veel tijd vergen zelfs eene korte schets van de oudere Russische hekel-dichters te geven, en te dien einde zou men tot de achttiende eeuw moeten teruggaan. Van Gógol's satire heb ik reeds melding gemaakt; ik zal mij derhalve in deze afdeeling beperken tot de bespreking van een enkelen vertegenwoordiger der moderne satire, **Saltyków** (1826—1889), die beter onder het pseudoniem **Sjtsjédriin** bekend staat.

De invloed van Saltyków in Rusland was zeer groot, niet alleen onder de Russische geavanceerden, maar ook onder het algemeen lezend publiek. Hij was wellicht een der meest geliefde schrijvers van Rusland. Hier wil ik echter eene persoonlijke opmerking maken. Bij de beoordeeling van verschillende schrijvers mag men nog zoozeer trachten objectief te blijven — een subjectief bestanddeel zal toch steeds zijn invloed laten gelden — en wat mij persoonlijk betreft, hoewel ik het groot talent van Saltyków bewonder, heb ik nooit zijne geschriften met die geestdrift gelezen als de groote meerderheid mijner vrienden deden. Niet dat ik van hekelschriften niet houd, integendeel; maar ik meen dat de hekelende zinspeelingen veel meer op den voorgrond moeten treden dan in de

geschriften van Saltykóv. Ik erken volkomen dat zijne aanmerkingen soms buitengewoon diep en steeds gegrond waren en dat hij in vele gevallen de op handen zijnde gebeurtenissen voorzag, lang nog eer de gewone lezer het naderen ervan kon vermoeden; ik geef toe dat de satirieke schilderingen, die hij van verscheidene klassen der Russische maatschappij gaf, op 't gebied der goede kunst thuishooren en dat zijne typen wezenlijk typisch zijn — maar bij dit alles vind ik dat die voortreffelijke schilderingen en scherpzinnige aanmerkingen worden verdrongen in een vloed van onbeduidende praatjes, die voorzeker ingevoerd werden teneinde de censuur op een dwaalspoor te brengen, maar de scherpheid der satire verzachten en bijdragen om haar invloed te niet te doen.

Derhalve verkies ik in mijne beoordeeling van Saltykóv de meening te volgen van onze beste critici, in 't bijzonder van K. K. Arsénjew, aan wien wij twee bundels voortreffelijke *Kritische Studiën* te danken hebben.

Saltykóv begon zijne letterkundige loopbaan zeer vroeg en evenals de meesten onzer beste schrijvers, leerde hij de ballingschap kennen. In 1848 schreef hij een roman: *Eene ingewikkelde Zaak*, waarin zekere socialistische strekkingen werden uitgedrukt in den vorm van een droom van een arm beampte. Toevallig verscheen de roman enkele weken nadat de omwenteling van Februari 1848 was uitgebroken, en toen het Russisch gouvernement buitengewoon op zijne hoede was. Derhalve werd Saltykóv gebannen naar Wjátka, een ellendig provincie-stadje in Oost-Rusland, en gedwongen in civielen dienst te treden. De ballingschap duurde zeven jaar, hetgeen hem in de gelegenheid stelde om de ambtenaars-wereld, die rondom den Gouverneur der Provincie vereenigd was, door en door te leeren kennen. In 1857, toen betere tijden voor de Russische letterkunde aangebroken waren, mocht Saltykóv

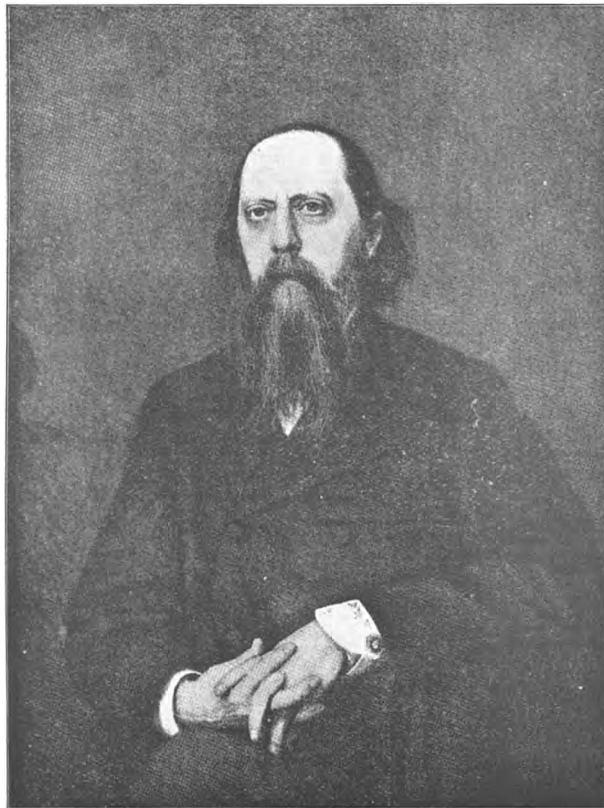
naar Moskou en Petersburg terugkeeren; hij maakte zich zijne kennis van het provincie-leven ten nutte om eene reeks *Provinciale Schetsen* te schrijven.

De opgang dien deze schetsen maakten was verbazend. Geheel Rusland sprak er over. Saltyków's talent kwam in dit boek in zijne volle kracht aan den dag en daarmede begon een geheel nieuw tijdperk in de Russische letterkunde. Talrijke navolgers begonnen nu op hunne beurt het Russisch bestuur en de tekortkomingen zijner ambtenaren over den hekel te halen. Iets dergelijks werd trouwens reeds door Gógol gedaan. Maar Gógol, die twintig jaar vroeger schreef, was genoodzaakt zich tot algemeenheden te beperken, terwijl Saltyków de zaken bij haar naam kon noemen en de maatschappij der provincie kon beschrijven zooals zij was: zijn boek was eene aanklacht tegen de veilheid der ambtenaren, de rotte toestanden in het geheele bestuur, de blindheid voor de levensvragen, die de toekomst van het land raken, enz.

Toen Saltyków, na zijne ballingschap, vergunning verkreeg om naar Petersburg terug te keeren, verliet hij den staatsdienst niet, waarin hij te Wjátka had moeten treden. Met slechts eene korte onderbreking bleef hij ambtenaar tot 1868. Gedurende dien tijd werd hij tweemaal onder-Gouverneur en zelfs eenmaal Gouverneur van eene provincie. Eerst daarna verliet hij den staatsdienst voor goed, om samen met Nekrásow het maandschrift *Otétjestwenja Zapíski* uit te geven: nadat de uitgave van *De Tijdgenoot* belet was geworden, werd dit tijdschrift de vertegenwoordiger der geavanceerde democratische denkbeelden in Rusland tot 1884, toen het op zijne beurt op bevel der censuur werd gestaakt. Toen was Saltyków's gezondheid echter geheel geknakt en hij overleed in 1889 na eene zeer pijnlijke ziekte, gedurende welke hij niettemin zijne letterkundige werkzaamheden bleef voortzetten.

Door de *Provinciale Schetsen* werd het karakter van Saltyków's geschriften eens voor altijd vastgesteld. Zijn talent werd rijper naarmate hij in jaren toenam, en in zijne ontleding van het modern beschaafd leven, van de vele hinderpalen die den vooruitgang in den weg staan, en van de talloze wijzen waarop de strijd der reactie heden ten dage tegen den vooruitgang wordt gevoerd, drong zijne satire dieper en dieper door. In zijne *Onschuldige Verhalen* raakte hij eenige der meest tragische zijden der lijfeigenschap aan. Verder, in zijne voorstelling van de moderne ridders der industrie en der plutocratie met hunne zucht naar geld en naar lage genoegens, hunne harteloosheid en hunne hopelooze gemeenheid, bereikte Saltyków het toppunt der beschrijvende kunst; maar hij muntte wellicht nog meer uit in het schilderen van den *gewonen mensch*, die geen sterke hartstochten heeft, maar, alleen om in het genot van zijn philister-welzijn niet gestoord te worden, voor geen misdaad tegen de beste mannen van zijn tijd zal terugdeinzen en, zoo het noodig is, den ergsten vijanden van den vooruitgang hulp zal bieden. In de geeseling van dien *gewonen mensch*, die door zijne grenzenlooze lafhartigheid in Rusland zoo weelderig kon gedijen, vond Saltyków de stof voor zijne grootste scheppingen. Toen hij echter over die menschen handelde die de werkelijke genieën der reactie zijn — diegenen, die den *gewonen mensch* vrees aanjagen en, zoo noodig, de reactie tot brutaliteit en wreedheid drijven — toen was Saltyków's satire voor die taak bevreesd of zijne uitvallen werden met zooveel kleine comische uitdrukkingen en woorden bemanteld, dat al de venijnigheid ervan verdwenen was.

Toen de reactie in 1863 zegevierde en de uitvoering van de hervormingen van 1861 en van diegene, die nog dienden ondernomen te worden, in handen viel van de ergste tegenstanders dier hervormingen, toen de vroegere bezitters

M. E. SALTYKOW (SJTSJEDRIN).
(1826—1889).

van lijfeigenen al deden wat zij konden om de lijfeigenschap weer in te voeren of althans om de boeren door bovenmatige belastingen of hoge pachten dusdanig te binden, dat zij letterlijk op nieuw slaven werden — toen gaf Saltyków eene reeks satiren in het licht waarin hij van deze nieuwe soort menschen eene bewonderenswaardige voorstelling gaf. *De Geschiedenis van eene Stad* is eene komische geschiedenis van Rusland, vol toespelingen op de toen heerschende gedachten. *Het Dagboek van een Provinciaal te Petersburg*, *Brieven uit de Provinciën* en *De Pompadour's* behooren tot die reeks, terwijl hij in *Die Heeren van Tasjkent* dien zwerm schilderde, die toen jacht op fortuin maakte bij het aanleggen van spoorwegen, of door te pleiten voor de hervormde rechtbanken, of bij de inlijving van nieuw grondgebied. In die schetsen en ook in die, welke hij wijdde aan de beschrijving van de bedroevende en soms psychologisch ongezonde voortbrengselen uit de tijden der lijfeigenschap (*De Heeren Golowlów*, *Het oude Posjechónsk*) schiep hij typen waarvan sommige, zooals Joedoesjka, de typen van Shakespeare bijna evenaren.

Eindelijk, in 't begin der jaren tachtig, toen de vreeselijke strijd der terroristen tegen de autocratie een einde had genomen en toen, bij de troonsbeklimming van Alexander III, de reactie zegevierend was, gingen Saltyków's satiren in een wanhoopskreet over. Soms wordt de hekeldichter groot in zijne zwaarmoedige ironie en zijne *Brieven aan mijne Tante* zullen niet alleen als eene historische maar ook als eene diep menschelijke oorkonde voortleven.

Het is ook meldenswaardig dat Saltyków als schrijver van verhalen wezenlijk talent bezat. Sommige daarvan, vooral die, welke over de kinderen in de tijden der lijfeigenschap handelen, zijn buitengewoon mooi.

De Letterkundige Critiek.

Het was vooral in de letterkundige critiek dat de politieke denkbeelden in Rusland gedurende de laatste vijftig jaren hunne uitdrukking vonden: de critiek bereikte dientenvolge eene ontwikkeling en eene belangrijkheid zooals in geen ander land het geval was. De ware ziel van een Russisch tijdschrift is zijn kunst-criticus. Zijn artikel is eene veel belangrijker gebeurtenis dan een roman van een geliefd schrijver die in dezelfde aflevering verschijnt. De criticus van een leidend tijdschrift is de geestelijke voorlichter van het jongere geslacht, en gedurende de laatste helft der eeuw hadden wij in Rusland eene reeks kunst-critici, die op de geestesrichting van hun tijd een veel grooteren en vooral veel verder strekkenden invloed uitoefenden dan eenig romanschrijver of eenig schrijver op welk ander gebied ook. Dit is in 't algemeen zoo waar, dat de geestesrichting van een gegeven tijdperk het best kan worden gekenmerkt door den naam van den criticus, die te dien tijde een overwegenden invloed uitoefende. Bjelinskij in de jaren dertig en veertig, Tsjernysjéwskij en Dobrolóebow in de jaren vijftig en 't begin der jaren zestig, en Pisarew op het einde der jaren zestig en in de jaren zeventig beheerschten, ieder in zijn tijd, de denkbeelden der beschaafde jeugd. En later, toen de ware politieke beweging, ontstond — die zelfs in het geavanceerde kamp gelijktijdig twee of drie verschillende richtingen volgde — vertegenwoordigde Michailowskij, de leidende criticus sedert de jaren tachtig tot in onzen tijd, niet de geheele beweging, maar in meerdere of mindere mate eene van hare richtingen.

Dit beteekent trouwens dat de letterkundige critiek in Rusland zekere bijzondere zijden vertoont. Zij bepaalt zich niet bij eene critiek der kunstwerken uit een zuiver letterkundig

of aesthetisch oogpunt. Of een Róedin of eene Catharina typen van werkelijk levende wezens zijn, en of de roman of het tooneelspel goed gebouwd, goed ontwikkeld en goed geschreven is — dit zijn natuurlijk de vragen die in de eerste plaats in aanmerking komen. Doch daarop is het antwoord spoedig gegeven, en er zijn andere, veel belangrijker vragen, die in de nadenkende geesten door elk wezenlijk goed kunstwerk worden opgewekt: vragen betreffende de plaats van een Róedin of van eene Catharina in de maatschappij, de goede of de slechte rol die zij daarin vervullen, de denkbeelden die hen bezielen en de waarde dier denkbeelden, en dan de handelingen der helden en de maatschappelijke en persoonlijke beweeggronden dier handelingen. In een goed kunstwerk zijn de handelingen der helden natuurlijk hetgeen zij onder gelijke omstandigheden in de werkelijkheid zouden zijn: anders ware het *geen* goede kunst. Zij kunnen als wezenlijke feiten besproken worden.

Deze handelingen en hare oorzaken en gevolgen openen echter voor den nadenkenden criticus den ruimsten horizon en stellen hem in de gelegenheid om de idealen zoowel als de vooroordeelen der maatschappij te beoordeelen, de harts-tochten te ontleden, de mannen- en vrouwentypen, die in een bepaald tijdperk de overhand hebben, te bespreken. Feitelijk geeft een goed kunstwerk stof tot de bespreking van schier al de wederkeerige betrekkingen die in eene maatschappij van een gegeven type bestaan. De schrijver, als hij een nadenkende dichter is, heeft dit alles bewust, of dikwijls ook onbewust, in 't oog gehouden. Het is zijne levenservaring die hij in zijne werken geeft. Waarom zou de criticus den lezer de gedachten niet voorleggen, die den schrijver doorden geest zijn gegaan, of onbewust op hem hebben ingewerkt, toen hij die tooneelen of dat brokje leven schilderde?

Dit is hetgeen de Russische critici in de laatste vijftig jaren hebben gedaan, en daar het veld der fictie en der dichterlijke schepping geen grenzen heeft, is er ook niet ééne van de groote maatschappelijke en menschelijke vragen die zij niet op die wijze in hunne critische geschriften hebben gediscuteerd. Dit is ook de reden waarom de werken der vier reeds genoemde critici thans even gretig gelezen en herlezen worden als vóór twintig of vijftig jaar: zij hebben niets van hunne frischheid en van hunne belangrijkheid verloren. Is de kunst eene levensschool — zulke geschriften zijn het nog meer.

Het is zeer belangrijk aan te stippen dat de kunst-critiek in Rusland van 't begin af (in de jaren twintig) en geheel onafhankelijk van elke navolging van West-Europeesche voorbeelden, het karakter van eene *philosophische aesthetiek* heeft aangenomen. De opstand tegen de pseudo-classieke letterkunde was onder de banier van het romantisme pas begonnen, en het verschijnen van Póesjkin's *Ruslân en Ludmilla* had het eerste werkdadig argument ten gunste van de romantische rebellen pas geleverd, toen de dichter **Wenewítinow** (zie hoofdstuk II), weldra gevolgd door **Nadézjdin** (1804—1856) en **Polewój** (1796—1846: de eigenlijke stichter van eene ernstige dagbladpers in Rusland) — de grondslagen van eene nieuwe kunst-critiek legden. De letterkundige critiek, zeiden zij, moet niet alleen de aesthetische waarde van een kunstwerk ontleden, maar voornamelijk het leidend denkbeeld er van — zijne *philosophische*, zijne maatschappelijke beteekenis — leeren kennen.

Wenewítinow, wiens eigen gedichten een zoo verheven intellectueelen stempel droegen, bestreed onversaagd het gebrek aan verheven denkbeelden bij de Russische romantiekers en hij schreef „dat de ware dichters van alle landen steeds filosofen waren, die het toppunt der geestes-veredeling

hadden bereikt". Een dichter, die aan zichzelf genoeg heeft, zonder te streven naar een doel tot bevordering van den algemeenen vooruitgang, is van geene waarde voor zijne tijdgenooten. ¹⁾

Nadéjzjin volgde dezelfde richting en viel Poésjkin geweldig aan wegens zijn gebrek aan hoogere bezieling en omdat „de wijn en de vrouwen” de eenige onderwerpen van zijne gedichten waren. Hij verweet onzen romantiekers dat zij in hunne werken de ethnographische en historische waarheid niet getrouw bleven en dat zij onbeduidende onderwerpen voor hunne gedichten kozen. Wat Polewój betreft, hij had zoo-veel bewondering voor de poëzie van Byron en Victor Hugo dat hij aan Poésjkin en Gógol het gemis van verheven denkbbeelden in hunne werken niet vergeven kon. Daar zij niets bevatten, waardoor de mensch tot verheven gedachten en daden kan opgewekt worden, komen zij in geen en deele in vergelijking bij de onsterfelijke scheppingen van Shakespeare, Hugo en Goethe. Dit gebrek aan edele leidende denkbbeelden in Poésjkin's en Gógol's werken maakte op de twee laatste critici zulk een diepen indruk dat zij zelfs over het hoofd zagen welken buitengewonen dienst die stichters der Russische letterkunde ons hebben bewezen door het invoeren van dat gezonde naturalisme en realisme, dat sedert een kenmerkende trek der Russische kunst is geworden en waarvan de noodzakelijkheid eerst door Nadéjzjin en Polewój werd ingezien. Het was Bjelínskij, die hun werk weer moest opnemen en volledigen en moest aantoonen, wat de techniek van werkelijk goede kunst en de inhoud van een waar kunstwerk zijn moeten.

¹⁾ Ik ontleen deze opmerkingen over de voorgangers van Bjelínskij aan een artikel van Professor Iwánow over de letterkundige critiek in Rusland, in het *Russisch Encyclopedisch Woordenboek*, Deel 32, 771.

Wanneer men van **Bjelinskij** (1810—1848) als van een zeer begaafd criticus spreekt, heeft men van hem nog niets gezegd: hij was in werkelijkheid — en juist op een zeer belangrijk oogenblik der menschelijke ontwikkeling — een leeraar en een opvoeder der Russische maatschappij, niet alleen in de kunst (hare beteekenis, haar doel, hare strekking), maar ook wat de politiek, de sociale vragen en het humanitarisch streven betreft.

Hij was de zoon van een eenvoudigen militairen arts en bracht zijne kindsheid door in eene afgelegen provincie van Rusland. Goed voorbereid door zijn vader, die de waarde der wetenschap kende, werd hij student aan de Petersburgsche hoogeschool; hij werd er echter uitgesloten in 1832, wegens een drama dat hij in den trant van Schiller's *Roovers* had geschreven en dat een krachtig protest was tegen de lijfeigenschap. Reeds had hij zich bij den kring van Hérzen, Ogarjów, Stankéwitsj enz. aangesloten en hij begon in 1834 zijne letterkundige loopbaan met eene critische beoordeeling der letterkunde die al dadelijk de aandacht op zich vestigde. Van toen af tot aan zijn dood schreef hij critische artikelen en bibliografische berichten voor eenige der leidende tijdschriften en hij werkte met zooveel hardnekkigheid dat hij aan de tering bezweek, toen hij acht-en-dertig jaar was. Hij stierf niet te vroeg. In West-Europa was de omwenteling uitgebroken en toen Bjelinskij op zijn sterfbed lag, kwam een dienaar der Staats-politie van tijd tot tijd bij hem aanloopen om zich te overtuigen of hij nog leefde. Het bevel was gegeven hem aan te houden, ingeval hij mocht herstellen, en zijn lot ware ongetwijfeld de vesting en in het gunstigste geval de verbanning geweest.

Toen Bjelinskij begon te schrijven, stond hij volkomen onder den invloed der idealistische Duitsche wijsbegeerte. Hij

was de zienswijze toegedaan dat de kunst te groot en te rein is, om met de vragen van den dag iets te maken te hebben. De kunst was eene voorstelling van „het algemeen idee van het leven der natuur”. De vragen, die zij te bespreken had, waren die van het heelal en niet die van nietige menschen en van hunne onbeduidende wederwaardigheden. Van dit idealistisch standpunt der schoonheid en der waarheid zette hij de grondbeginselen van de kunst uiteen en verklaarde hij het ontstaan van hare scheppingen. In eene reeks artikelen over Poésjkin schreef hij, feitelijk, van dit standpunt uit, eene geschiedenis der Russische letterkunde tot aan Poésjkin.

Door zulke abstracte bespiegelingen werd Bjelínskij, tijdens zijn verblijf te Moskou, er zelfs toe gebracht met Hegel aan te nemen dat „alles wat bestaat redelijk is” en de verzoening met de dwingelandij van Nicolaas I te prediken. Onder den invloed van Hérzen en Bakúnin werd hij echter weldra bevrijd van den nevel der Duitsche metaphysica; hij verhuisde naar Petersburg en ging in eene nieuwe richting aan den arbeid.

Onder den indruk van het realisme van Gógol, wiens beste werken destijds verschenen, begreep Bjelínskij dat ware poëzie werkelijkheid is: dat zij eene poëzie van leven en werkelijkheid zijn moet. En onder den invloed der politieke beweging die in Frankrijk plaatsgreep werd hij tot geavanceerde politieke denkbeelden gebracht. Hij schreef in een meesterlijken stijl en al wat hij schreef was zoo vol kracht, en droeg tevens in zulke hooge mate den stempel van zijne uiterst sympathieke persoonlijkheid, dat het steeds op de lezers een diepen indruk maakte. En al zijn streven naar hetgeen groot en verheven is, zijne grenzenlooze liefde voor de waarheid, die hij vroeger in dienst stelde van zijne eigen volmaking en van de ideale kunst, kwamen thans in dienst van de menschheid, in de

bedroevende toestanden der Russische werkelijkheid. Hij ontleeft de werkelijkheid onmeedoogend, en overal waar hij in de letterkundige werken, die hem onder de oogen kwamen, onoprechtheid of aanmatiging aantrof, of onverschilligheid voor de algemeene belangen of gehechtheid aan de ouderwetsche dwingelandij, of aan slavernij, in welken vorm ook — ook die der vrouw — bestreed hij die kwalen met al de kracht van zijn vurigen hartstocht. Hij werd aldus een politiek schrijver in den besten zin van het woord, tegelijkertijd als hij een kunst-criticus was; hij werd een verkondiger van de verhevenste humanitarische beginselen.

In zijn *Brief aan Gógol* betreffende diens *Briefwisseling met Vrienden* (zie Hoofdstuk III) zette hij een geheel programma van dringende sociale en politieke hervormingen uiteen; zijne dagen waren echter reeds geteld. Zijn overzicht van de letterkunde van het jaar 1847, dat uitmuntte door schoonheid en diepzinnigheid, was zijn laatste werk. De dood spaarde hem voor het gezicht van de donkere wolk der reactie die van 1848 tot 1855 boven Rusland hing.

Walerján Májkow (1823—1847) beloofde een groot criticus in dezelfde richting als Bjelínskij te worden; hij stierf ongelukkig te jong en het was Tsjernysjéwskij, weldra gevolgd door Dobroloébow, die het werk van Bjelínskij en van zijne voorgangers voortzette en verder ontwikkelde.

Het leidend denkbeeld van **Tsjernysjéwskij** was, dat kunst in zichzelf haar doel niet vinden kan, dat het leven hooger staat dan de kunst, en dat het doel der kunst is „*het leven te verklaren, het uit te leggen, en eene meening er over uit te drukken*”. Hij ontwikkelde deze denkbeelden in een goed overlegd en opwekkend boek, *De Aesthetische Betrekkingen tusschen de Kunst en de Werkelijkheid*, waarin hij de heerschende theorieën der schoonheidsleer afbrak en eene realistische bepaling van het

Schoone gaf. De gewaarwording — schreef hij — die het Schoone in ons doet ontstaan, is een gevoel van stralend geluk, dat gelijk op de aandoening die de tegenwoordigheid van een geliefd wezen in ons opwekt. Het moet derhalve iets bevatten dat ons dierbaar is, en dat dierbaar iets is *het leven*. „Hetgeen wij Schoonheid noemen, is leven; dat wezen is schoon waarin wij leven zien — het leven zooals het naar onze opvatting zou moeten zijn — en dat voorwerp dat ons van leven spreekt is schoon; — deze bepaling, meenen wij, verklaart op bevredigende wijze alle gevallen, die in ons het gevoel van het schoone opwekken”. Het besluit dat uit zulk eene bepaling diende getrokken te worden was, dat het Schoone in de kunst, ver van voortreffelijker te zijn dan het Schoone in het leven, slechts dat begrip van het Schoone kan voorstellen, dat de kunstenaar aan het leven heeft ontleend. Het doel der kunst is grootendeels hetzelfde als dat der wetenschap, ofschoon de kunst andere middelen aanwendt. Het ware doel der kunst is, ons aan te toonen wat belangrijk is in het menschelijk leven, en ons te leeren hoe de menschen leven en hoe zij zouden moeten leven. Dit laatste deel van Tsjernysjéwskij's leer werd vooral door Dobroloébow verder uitgewerkt.

Dobroloébow (1836—1861) werd geboren te Nisjni-Nowgorod, alwaar zijn vader een parochie-priester was, en hij ontving zijne opvoeding eerst aan eene geestelijke school en daarna aan een seminarie. In 1853 begaf hij zich naar St. Petersburg en werd student aan het Paedagogisch Instituut. Zijne moeder en zijn vader stierven het volgend jaar en hij moest toen in het onderhoud van al zijne broeders en zusters voorzien. Hij gaf lessen waarmede hij bespottelijk weinig verdiende, maakte vertalingen die al even slecht werden betaald, en moest daarenboven zijne plichten als student volbrengen; dit alles beteekende vreeselijk hard werken en dit

knakte vroegtijdig zijne gezondheid. In 1855, nadat hij zijne studiën aan het Instituut had geëindigd, maakte hij kennis met Tsjernysjéwskij en nam hij (in 1857) de redactie van het critisch gedeelte van *De Tijdgenoot* in handen, en hij arbeidde alweer overdadig. Hij overleed vier jaar later (in 1861) op vijf-en-twintigjarigen leeftijd. Hij had zich letterlijk doodgewerkt. Hij liet vier deelen critische verhandelingen na, waarvan ieder een ernstig oorspronkelijk werk is. Zulke verhandelingen als: *De Macht der Duisternis*, *Een Lichtstraal*, *Wat is Oblomovisme?* *Wanneer komt de ware Dag?* oefenden vooral op de jeugd van dien tijd een grooten invloed uit.

Niet dat Dobrolóebow een zeer bepaald criterium der letterkundige critiek of een zeer duidelijk programma had, maar hij was een der zuiverste en sterkste vertegenwoordigers van dat nieuwe type van nieuwe menschen — den realist-idealist — dat Toergénjew bij het einde der jaren vijftig zag opkomen. In al hetgeen hij schreef voelde men derhalve den door en door zedelijken, door en door vertrouwbaren en eenigszins ascetischen „rigorist” die alle levensdaden beschouwde van het standpunt: — „welk nut zullen zij den zwoegenden klassen aanbrengen” of wel: „hoe zullen zij mannen doen ontstaan wier blikken op dat doel zijn gericht?” — Zijne houding tegenover de aesthetiekers van beroep was zeer misprijzend; maar hijzelf was met diep kunstgevoel begaafd en hij genoot van de groote werken der kunst. Hij veroordeelde Poésjkin niet wegens zijne oppervlakkigheid, noch Gógol wegens zijn gebrek aan idealen. Hij gaf aan niemand den raad, romans of gedichten te schrijven met een bepaald doel; hij wist dat de uitkomsten gering zouden zijn. Hij erkende dat de groote genieën in hun onbewust scheppen gelijk hadden, omdat hij begreep dat de ware kunstenaar slechts schept als hij door

de eene of andere zijde der werkelijkheid getroffen is geworden. Het eenige waarnaar hij vroeg was, of een kunstwerk al dan niet trouw en juist het leven teruggaf. Was dit het geval niet, dan ging hij het voorbij. Indien het echter het leven trouw voorstelde, schreef hij verhandelingen *over dat leven*, en zijne artikelen waren verhandelingen over zedenleer, of wel over politieke en economische onderwerpen — terwijl het kunstwerk slechts de bouwstoffen voor zulke besprekingen leverde. Dit verklaart den invloed dien Dobrolóebow op zijne tijdgenooten uitoefende. Zulke geschriften, van de hand van eene dergelijke persoonlijkheid, waren juist hetgeen vereischt werd in die jaren van beroering om betere mannen te vormen voor den strijd die in aantocht was.

Pisarew (1841—1868), de criticus die als 't ware Dobrolóebow opvolgde, was een geheel ander man. Hij werd in eene rijke familie van grondbezitters geboren en ontving eene opvoeding die hem geheel onbekend liet met hetgeen het beteekent, aan iets gebrek te lijden. Hij begreep echter weldra de nadeelen van een dergelijk leven en terwijl hij aan de hoogeschool te Petersburg student was, verliet hij de rijke woning van zijn oom en nam hij zijn intrek bij een armen kameraad, of hij ging samen met een aantal andere studenten op kamers wonen, en onder hunne luidruchtige discussiën en hun gezang schreef hij maar aldoor. Evenals Dobrolóebow werkte hij buitengewoon veel en iedereen was verbaasd over de veelzijdige kennis die hij bezat en het gemak waarmee hij deze verwierf.

In 1862, toen de reactie weer opkwam, stond hij aan een kameraad toe, in eene geheime drukkerij een artikel van zijne hand te drukken, dat de toelating der censuur niet bekomen had (het was de critiek van een of ander reactionnair politiek schotschrift). De geheime drukkerij werd ontdekt en Písarew

werd voor vier jaar in de vesting van Peter en Paulus opgesloten. Hier schreef hij al hetgeen hem over geheel Rusland bekend maakte. Toen hij de gevangenis verliet was zijne gezondheid reeds geknakt en in den zomer van 1868 verdronk hij, terwijl hij een bad nam in eene der badplaatsen aan de Baltische Zee.

Op de Russische jeugd van zijn tijd en bijgevolg op hetgeen die jeugd later, op rijperen leeftijd, tot den algemeenen vooruitgang van het land bijdroeg, oefende Písarew een invloed uit, even groot als die van Bjelínskij, Tsjernysjéwskij en Dobrolóebow. Ook hier is het alweer onmogelijk de kenmerken en de oorzaak van dien invloed te bepalen door eenvoudig naar Písarew's regels in zake kunstcritiek te verwijzen. De denkbeelden die hem hierin hebben geleid kunnen samengevat worden in enkele woorden: zijn ideaal was „de realist vol gedachten” — het type dat Toergénjew kort te voren in Bazárow had beschreven en dat Písarew in zijne critische geschriften verder ontwikkelde. Evenals Bazárow had hij een lagen dunk van de kunst, maar als eene toegeving verlangde hij dat de Russische kunst zich althans zou verheffen tot het peil dat Goethe, Heine en Börne hadden bereikt, tot veredeling der menschheid — of wel dat diegenen die steeds praten over kunst en niets kunnen voortbrengen, dat daarop gelijk, veeleer hunne krachten zouden wijden aan iets dat beter in hun bereik ligt. Dit is de reden waarom hij zulke zorgvuldig bewerkte artikelen schreef tot afkeuring van Poésjkin's oppervlakkige poëzie. Wat de zedenleer betreft was hij het volkomen eens met den „Nihilist” Bazárow, die voor geen ander gezag dan dat van zijne eigen rede buigen wilde, en hij meende (evenals Bazárow in een gesprek met Páwel Petrówitsj) dat de hoofdzaak, *op dat gegeven oogenblik*, was het ontwikkelen van den *door en door wetenschappelijk*

opgeleiden realist die met al de overleveringen en dwalingen van den ouden tijd zou breken; van den realist die zou arbeiden, en daarbij het menschelijk leven zou beschouwen met het flink gezond verstand van een realist. Hij droeg zelfs bij tot de verspreiding van eene gezonde natuurwetenschappelijke kennis, die zich in die jaren zoo plotseling had ontwikkeld, en schreef eene zeer merkwaardige uiteenzetting van het Darwinisme in eene reeks artikelen onder den titel *Vooruitgaande Ontwikkeling in het Planten- en Dierenrijk*.

Doch, „dit alles” — zooals Skabitsjéwskij zeer terecht zegt — „bepaalt geenszins Písarew's plaats in de Russische letterkunde. In dit alles was hij slechts op een gegeven oogenblik de belichaming van de Russische jeugd met al hare overdrevenheden.” De ware reden van Písarew's invloed is elders gelegen en kan best door het volgend voorbeeld verklaard worden. Er verscheen een roman waarin sprake was van een goedgehartig en eerlijk, doch volkomen onbeschaafd meisje, dat in hare opvattingen over geluk en leven de meest alledaagsche begrippen had en van al de heerschende maatschappelijke vooroordeelen doortrokken was; de schrijver verhaalt hoe dit meisje verliefd werd en door allerlei ongelukken overvallen werd. Dit meisje was — Písarew begreep dit terstond — geenszins een verzinsel. Er bestaan duizenden en nogmaals duizenden zulke meisjes, die een gelijken levensloop hebben. Zij zijn, zooals hij zich uitdrukt, „neteldoek-meisjes”: hare begrippen over het heelal strekken niet veel verder dan haar „neteldoeksch klee”, en hij betoogde hoe het met hare „neteldoek-opleiding” en hare „neteldoek-meisjes-begrippen” onvermijdelijk voor haar verkeerd moet loopen. En door dit artikel, dat ieder meisje in elk beschaafd Russisch gezin las en nog steeds leest, bracht hij duizenden en duizenden Russische meisjes er toe, bij zichzelf te zeggen: „Neen, nooit wil ik

zijn als dat arme neteldoek-meisje. Ik wil kennis verwerven, ik wil denken en mij eene betere toekomst voorbereiden." Ieder artikel van zijne hand oefende een gelijksoortigen invloed uit. Zij gaven den jongen geest den eersten stoot. Zij openden de oogen der jonge mannen en vrouwen voor die duizenden kleine bijzonderheden van het leven, waarvoor de gewoonte ons blind heeft gemaakt en die echter, alle vereenigd, die stikkende atmosfeer veroorzaken, waarin de heldinnen van „Krestówschij-pseudonien" plachten te verdorren. Van dat leven, dat niets anders beloven kon dan teleurstelling, verstomping en gedachteloosheid, werd de jeugd van beide geslachten door hem afgewend: hij riep ze op tot een nieuw leven, vol van het licht der kennis, een leven van arbeid, vol grootsche gedachten en sympathieën, dat nu open lag voor den „nadenkenden realist".

De tijd is nog niet gekomen om het werk van **Michaïlówschij** (1842—1904), die in de jaren zeventig de leidende criticus werd, volkomen te kunnen beoordeelen. Bovendien, om de juiste plaats die hij bekleedt te bepalen, zou ik in talrijke bijzonderheden moeten treden betreffende het karakter der intellectueele beweging in Rusland gedurende de laatste dertig jaren, en die beweging was van uiterst ingewikkelden aard. Het zij voldoende te zeggen dat de letterkundige critiek met Michaïlówschij eene filosofische wending nam. Gedurende dat tijdperk had Spencer's filosofie in Rusland grooten opgang gemaakt en Michaïlówschij onderwierp ze, van een anthropologisch standpunt, aan eene strenge analyse, waarin hij hare zwakke zijden aantoonde en eene eigen *theorie van den vooruitgang* uitwerkte die voorzeker in West-Europa in achting zal komen te staan als zij buiten Rusland zal bekend worden. Zijne zeer merkwaardige artikelen over *Het Individualisme*, *De Helden en de Menigte*, *Het Geluk* hebben eene even groote

philosophische waarde, terwijl de enkele citaten uit *De Linker- en de Rechterhand van Graaf Tolstój*, die in een vroeger hoofdstuk werden gegeven, duidelijk genoeg laten blijken, naar welke zijde zijne sympathieën hem doen overhellen.

Van de andere critici van dezelfde richting zal ik slechts de volgende vermelden: **Skabitsjéwskij** (geboren in 1838): wij bezitten van hem eene zeer goed geschreven geschiedenis der moderne Russische letterkunde, die reeds in dit boek vermeld werd; — **K. Arsénjew** (geboren in 1837) wiens *Critische Studiën* (1888) zeer belangrijk zijn, daar zij vrij uitvoerig handelen over eenige minder bekende dichters en jongere schrijvers uit den tegenwoordigen tijd; — en **P. Polewój**, (1839—1903), den schrijver van talrijke historische romans en van eene populaire en zeer verdienstelijke *Geschiedenis der Russische Letterkunde*. Ik kan slechts met een enkel woord gewag maken van het voortreffelijk critisch werk dat **Droezjínin** (1824—1864) na den dood van Bjelínskij heeft verricht, als ook van **Grigórjew** (1822—1864), een schitterend en oorspronkelijk schrijver uit het kamp der Slavophielen. Beiden verdedigden het *aesthetisch* standpunt en bestreden het nuttigheids-beginsel in de kunst; — zij oogstten echter niet veel bijval.

Tolstój's „Wat is Kunst?"

Wij hebben dus gezien dat in de laatste tachtig jaren de Russische kunst-critici, te beginnen met Wenewítinow en Nadézjdin, zich hebben beijverd om het denkbeeld te verspreiden dat de kunst slechts reden van bestaan heeft als zij „in dienst der maatschappij" staat en bijdraagt, om deze tot hoogere humanitarische begrippen te verheffen, door die

middelen, welke aan de kunst eigen zijn en waardoor zij zich van de wetenschap onderscheidt. Dit denkbeeld dat de West-Europeesche lezers zoozeer ergerde toen Proudhon het ontwikkelde, werd in Rusland verdedigd door allen die een wezenlijken invloed hebben uitgeoefend op de critische beoordeeling van kunstwerken. En die critici werden metterdaad bijgestaan door eenigen onzer grootste dichters, zooals Lermontow en Toergénjew. De critici van het andere kamp, zooals Droezjínin, Annenkow en A. Grigórjew, die het tegenovergestelde standpunt met het motto „de kunst voor de kunst alléén”, of wel een tusschengelegen standpunt innamen, predikten dat het criterium van de kunst *Het Schoone* is en bleven aan de theorieën der Duitsche aesthetieke schrijvers hangen: zij hebben op de Russische denkwijze geen invloed uitgeoefend.

De metaphysica der Duitsche aesthetiekers werd meer dan eens in de meening der Russische lezers afgebroken — vooral door Bjelínskij in zijn *Letterkundig Overzicht voor 1847*, en door Tsjernysjéwskij in zijne *Aesthetische Verhouding der Kunst tot de Werkelijkheid*. In dat *Overzicht* ontwikkelde Bjelínskij uitvoerig zijne denkbeelden over de kunst in dienst der menschheid en hij bewees dat de kunst en de wetenschap een gemeenschappelijk doel hebben, in weerwil van het onderscheid, dat tusschen beide bestaat, en ofschoon de kunst van de wetenschap verschilt door de wijze waarop zij de feiten van het leven behandelt. De man van de wetenschap *bewijst* — de dichter *toont*; maar beiden overtuigen: de een door zijne bewijsgronden, de andere door zijne tafereelen uit het leven. Hetzelfde werd door Tsjernysjéwskij gedaan toen hij beweerde dat het doel der kunst niet merkbaar verschilt van dat der geschiedenis. *Zij verklaart ons het leven* en eene kunst, die slechts de feiten van het leven zou teruggeven zonder iets te voegen bij het

begrip dat wij ervan hebben, zou bijgevolg volstrekt geen kunst zijn.

Deze enkele opmerkingen zullen verklaren waarom Tolstój's *Wat is Kunst?* in Rusland veel minder indruk maakte dan in het buitenland. Hetgeen ons in dit boek trof was niet zijn hoofddenkbeeld, dat ons reeds goed bekend was, maar het feit dat de groote kunstenaar het ook tot het zijne maakte en het met al de kracht van zijne kunstervaring steunde; en dan, zooals vanzelf spreekt, de letterkundige vorm dien hij aan dit denkbeeld gaf. Voor het overige lazen wij met de grootste belangstelling zijne geestige critieken over de „decadente" zoogenaamde dichters en over de libretti van Wagner's opera's. Betreffende deze libretti wil ik terloops opmerken dat Wagner op sommige plaatsen ervan wonderschoone muziek schreef, telkens als hij bezield werd door algemeene *mensche-lijke hartstochten*, zooals liefde, medelijden, nijd, levensvreugde, en daarbij alles vergat wat op zijn sprookjes-achtergrond betrekking had.

Wat is kunst? wekte in Rusland des te meer belangstelling op daar de verdedigers der zuivere kunst en de bestrijders der „nihilisten in de kunst" gewoon waren Tolstój als een voorstander hunner zienswijzen te beschouwen. In zijne jeugd schijnt hij trouwens geen nauwkeurig bepaalde denkbeelden over de kunst te hebben gehad. In elk geval, toen hij in 1859 als lid van de Maatschappij van de Vrienden der Russische Letterkunde werd aangenomen, hield hij eene redevoering over de noodzakelijkheid om de kunst buiten de kleine geschillen van den dag te houden: daarop antwoordde de Slavóphiel Homjaków in eene vurige redevoering, waarin hij Tolstój's meening met groote kracht bekaampte.

Er zijn oogenblikken — groote historische oogenblikken — zeide Homjaków — waarop de zelf-aanklacht (hij meende

vanwege de maatschappij) bijzondere onloochenbare rechten heeft. Het ,toevallige' en het ,voorbijgaande' in de historische ontwikkeling van een volk verkrijgen dan de beteekenis van het universeele, van het algemeen menschelijke, omdat al de geslachten en al de volkeren het smartelijk gekreun en de pijnlijke bekentenissen van een zeker geslacht of van een zeker volk kunnen begrijpen — en feitelijk begrijpen „. Een kunstenaar" — vervolgde hij — „is niet eene theorie; hij is niet alleen het eigendom van het denkvermogen, van de werkende kracht der hersenen. Hij is een mensch — steeds een mensch van zijn eigen tijd — gewoonlijk een der voortreffelijkste vertegenwoordigers van zijn tijd. Juist tengevolge van de ontvankelijkheid van zijn gemoed, zonder welke hij geen kunstenaar ware geworden, oefenen de aangename en de smartelijke indrukken der maatschappij waarin hij geboren werd op hem een sterkeren invloed uit dan op de anderen".

Homjaków wees er op dat Tolstój reeds dit standpunt in sommige zijner werken had ingenomen, b.v. toen hij den dood van den voerman in *Drie Dooden* beschreef, en hij besloot met de woorden: „Ja, gij zijt geweest en gij zult zijn een dergenen die de misstanden der maatschappij aanklagen. Blijf den voortreffelijken weg volgen dien gij hebt ingeslagen". ¹⁾

¹⁾ De redevoering van Homjaków werd in Skabitsjéwskij's *Geschiedenis* (I. c.) overgedrukt. Ik verlangde zeer Tolstój's redevoering te bezitten, daar ik meen dat de denkbeelden, die hij uitsprak over „het blijvende in de Kunst, het universeele", het aanklagen der misstanden, waaraan eene maatschappij op een gegeven oogenblik lijdt, niet volkomen uitsluiten. Wellicht was zijne bedoeling dezelfde als die van Nekrásow, toen deze de letterkunde, die haar oorsprong heeft in Sjtsjédrin's *Schetsen uit de Provincie*, beschreef als „eene geeseling van kleine dieven tot vermaak van de groote". Ongelukkig werd die redevoering niet gedrukt en het handschrift kon niet teruggevonden worden.

In elk geval laat Tolstój in *Wat is Kunst?* de theorieën varen van „de Kunst voor de Kunst alléén” en schaaft hij zich openlijk aan de zijde van diegenen, wier denkbeelden in de vorige bladzijden werden uiteengezet. Alleen bepaalt hij nog nauwkeuriger het gebied der kunst als hij zegt dat de kunstenaar steeds tracht aan anderen die gevoelens mede te deelen die hijzelf bij het aanschouwen van de natuur of van het menschelijk leven ondervindt. De taak van den kunstenaar is niet te *overtuigen*, zooals Tsjernysjéwskij zegt, het is anderen te *bemetten* met zijne eigen *gevoelens* — hetgeen stellig juist is. „Gevoelens” en „gedachten” zijn evenwel onafscheidbaar. Een gevoel zoekt woorden om zich uit te drukken en een gevoel, dat in woorden wordt uitgedrukt, is eene gedachte. En als Tolstój zegt dat de arbeid der kunst ten doel heeft de verhevenste gevoelens, die de menschheid heeft bereikt, over te planten, en dat de kunst godsdienstig zijn moet, dit wil zeggen de edelste zielsverheffing in het leven roepen, drukt hij slechts met andere woorden uit hetgeen onze beste critici sedert Wenewítinow, Nadéjzjin en Polewój reeds hebben gezegd. Immers, als hij er over klaagt dat niemand de menschen leert *hoe ze leven moeten*, ziet hij over het hoofd dat het juist dit is, dat goede kunst bewerkt en dat onze kunstcritici steeds gedaan hebben. Bjelínskij, Dobroloébow en Písarew en hunne opvolgers hebben niets anders gedaan dan de menschen te leeren *hoe ze leven moeten*. Zij onderzochten en ontleedden het leven zooals het begrepen werd door de grootste kunstenaars van elke eeuw, en uit hunne werken leidden zij af *hoe men leven moet*.

En meer nog: als Tolstój met al de kracht van zijn kunstrechterschap geeselt, hetgeen hij zoo treffend *de namaking der kunst* noemt, zet hij het werk voort van Tsjernysjéwskij, Dobroloébow en vooral van Písarew. Hij kiest partij voor

Bazárow. Dit optreden van den grooten kunstenaar brengt echter aan de theorie van „de Kunst voor de Kunst alléén” (die in West-Europa nog in zwang is) een ergeren slag toe dan welk geschrift ook van Proudhon of van onze in West-Europa onbekende Russische critici ooit had kunnen doen.

Tolstój's denkbeelden, dat de waarde van een kunstwerk gemeten wordt door zijne toegankelijkheid voor 't gros des volks, werd van alle zijden geweldig bestreden en zelfs bespot. Ofschoon deze zienswijze wellicht nog niet zeer gelukkig werd uitgedrukt, meen ik dat zij de kiem bevat van een grootsch denkbeeld dat zijn weg zal maken. Het spreekt vanzelf dat elke vorm der kunst eene zekere conventioneele wijze van uitdrukken heeft, — zijne eigen wijze om „anderen met de gevoelens van den kunstenaar te besmetten” — en derhalve eene zekere opleiding vereischt om begrepen te worden. Met Tolstój kan moeilijk ingestemd worden, als hij over 't hoofd ziet, dat zelfs de eenvoudigste vormen der kunst eene zekere voorbereiding vereischen om begrepen te worden, en derhalve schijnt zijne „algemeene verstaanbaarheid” als maatstaf ver gezocht te zijn.

In hetgeen hij zegt ligt evenwel een diep denkbeeld. Tolstój heeft volkomen gelijk als hij vraagt waarom de Bijbel, als kunstgewrocht dat voor een ieder genietbaar is, tot nog toe niet werd overtroffen. Michelet maakte reeds dezelfde opmerking, en hij voegde er bij dat hetgeen onze eeuw noodig had was *Le Livre, Het Boek*, dat in een grootschen, dichtertlijken, voor allen genietbaren vorm de belichaming der natuur zal bevatten met al hare heerlijkheden en de geschiedenis der geheele menschheid in hare diepst menschelijke trekken. Humboldt heeft dit ten doel gehad in zijn *Kosmos*, doch hoe grootsch dit werk ook wezen moge, het is slechts voor weinigen genietbaar. Hij was het niet, die van de wetenschap poëzie

kon maken. En wij bezitten geen enkel kunstgewrocht dat deze behoefte der moderne wetenschap zelfs nabij komt.

De reden daarvan is in 't oog vallend: *De Kunst is te kunstmatig geworden*; zij is in hoofdzaak voor de rijken bestemd, zij is dientengevolge te eenzijdig geworden in hare wijzen van uitdrukken, zoodat zij slechts door enkelen kan begrepen worden. Hierin heeft Tolstòj volkomen gelijk. Nemen wij de talrijke voortreffelijke werken, die in dit boek werden vermeld: hoe weinig daarvan zullen ooit voor een talrijk publiek toegankelijk worden!

Het is een feit, dat er behoefte bestaat aan een nieuwe kunst. En zij zal komen met den kunstenaar, die het denkbeeld van Tolstòj zal begrepen hebben en tot zichzelf zal zeggen: „ik kan hoog wijsgeerige kunstwerken schrijven, waarin ik het innerlijk drama der hoog beschaafde en verfijnde menschen onzer dagen schilder; ik kan boeken schrijven, die de hoogste poëzie der natuur bevatten, die een diepe kennis en een diep begrip van het leven der natuur in zich dragen; doch, indien ik zulke dingen schrijven kan, moet ik ook bekwaam zijn om tot allen te spreken, of ik ben geen waar kunstenaar: ik moet zulke dingen kunnen schrijven, die even diep van opvatting zijn, maar die een ieder begrijpen en genieten kan, tot den laatsten mijnwerker, tot den nederigsten boer toe.” Het is onjuist te zeggen, dat een volkslied hoogere kunst is dan eene sonate van Beethoven; wij kunnen een storm in de Alpen en de worsteling daartegen niet vergelijken met een mooien zomerdag en het binnenhalen van het hooi. Er bestaat evenwel wezenlijk behoefte aan een waarlijk hooge kunst, die niettegenstaande hare diepte en hare hooge vlucht kan doordringen in elke boerenhut en allen kan bezielen met een verhevener opvatting van het denken en van het leven.

Hedendaagsche Romanschrijvers.

Het behoort niet tot het plan van dit boek de tegenwoordige Russische schrijvers te ontleden. Er zou een tweede boekdeel toe noodig zijn, om hun recht te laten wedervaren, niet alleen wegens de letterkundige beteekenis van sommigen hunner en de belangrijkheid der verschillende kunstrichtingen, die zij vertegenwoordigen, maar vooral omdat een behoorlijke uiteenzetting van het karakter der hedendaagsche letterkunde en der verschillende stroomingen in de Russische kunst ons zou noodzaken, in vele bijzonderheden te treden betreffende de ongunstige omstandigheden, waarin het land heeft verkeerd gedurende de laatste dertig jaren. Daarenboven hebben de meeste hedendaagsche schrijvers hun laatste woord nog niet gezegd en wij mogen van hen werken verwachten van nog hoogere waarde dan hetgeen zij tot dusverre hebben voortgebracht. Ik ben derhalve genoodzaakt mij te beperken tot korte opmerkingen over de belangrijkste romanschrijvers van den tegenwoordigen tijd.

Aertel (geboren in 1855) heeft ongelukkig in de laatste jaren zijn letterkundigen arbeid laten varen, juist toen zijn laatste roman, *Smjéna (Het Aflossen der Wacht)*, bewijzen had gegeven van een verdere ontwikkeling van zijn sympathiek talent. Hij werd in het grensland der Russische steppen geboren en op een van de groote landgoederen dier streek grootgebracht. Later werd hij student aan de hoogeschool te Petersburg. Hij werd echter na zekere studenten-woelingen gedwongen ze te verlaten; de stad Twer werd hem als gedwongen verblijf aangewezen. Hij keerde echter weldra terug naar zijne

geboortestreek in de steppen, die hij evenzeer liefhad als Nikítin en Koltsów.

Aertel begon zijn letterkundige loopbaan met eenige korte schetsen, die thans verzameld zijn in twee deelen, onder den titel: *Gedenkschriften van een Man uit het Grasland*; door hare manier doen zij aan Toergénjew's *Gedenkschriften van een Jager* denken. In deze kleine verhalen wordt de natuur der steppen heerlijk beschreven met gloed en poëzie, en de typen der boeren, die er in voorkomen, zijn volkomen echt, zonder eenige poging tot idealiseeren, ofschoon men voelt dat de schrijver geen groot bewonderaar der *intellectueelen* is en de zedenleer van het landleven in 't algemeen ten zeerste waardeert. Sommige dier schetsen, vooral die, welke handelen over de opkomende *bourgeoisie du village*, zijn voortreffelijke kunstwerken. *Twee Paren* (1887), waarin de gelijklopende geschiedenis van twee jonge verliefde paren — het een uit de beschaafde klasse, het ander uit den boerenstand — wordt verhaald, werd blijkbaar onder den invloed van Tolstój's denkbeelden geschreven en draagt de sporen van een vooropgevatte meening, waardoor de kunstwaarde van den roman op sommige plaatsen wordt geschaad. Hij bevat niettemin voortreffelijke tooneelen, die van een zeer fijne opmerkingsgave getuigen.

Aertel's ware kracht is evenwel niet in het behandelen van psychologische vragen gelegen. Zijn eigenlijk gebied is de beschrijving van geheele streken met al de verschillende menschen-typen, die men in de gemengde bevolking van Zuid-Rusland aantreft, en zijne kracht vertoont zich vooral in *De Gardénins*; *hunne onderhoorigen*, *hunne aanhangers* en *hunne vijanden* en in *Het Aflossen der Wacht*. Russische critici hebben, zooals vanzelf spreekt, de jonge helden Efrem en Nicolaas, die in *De Gardénins* voorkomen, zeer ernstig en omstandig besproken en de wijze van denken dier jonge

lieden grondig onderzocht. Dit is echter van zeer ondergeschikt belang en men moet het schier betreuren, dat de schrijver, toegevende aan den smaak van zijn tijd, aan die beide jonge lieden meer aandacht heeft geschonken dan zij verdienen, daar zij toch in het groot tafereel van het landleven, dat hij voor ons heeft geschilderd, niets anders doen dan het getal der personages met twee vermeerderen. Hoe het ook zij, evenals zich in Gógol's verhalen eene gansche wereld aan onze blikken vertoont — het leven in een Klein-Russisch dorp of in de provincie — zoo ontrolt zich ook hier voor onze oogen, zooals door den titel zelf van den roman wordt aangewezen, het geheele leven van een groot landgoed ten tijde der lijfeigenschap, met zijne talrijke onderhoorigen, aanhangers en vijanden, allen gegroepeerd rondom de paardenstoeterij, die den roem uitmaakt van het landgoed en de trots is van allen, die er mede in verband staan. Het leven dier menigte, het leven op de paardenmarkten en wedrennen, wekken vooral onze belangstelling op — niet de gesprekken en de liefde van een paar jonge lieden. En dat leven wordt hier even meesterlijk geschilderd als eene dorpskermis op een goede Hollandsche schilderij. Geen schrijver in Rusland sedert Sergjéj Aksákow en Gógol is er zoo goed in geslaagd een geheel stuk van Rusland te beschrijven met zijn talrijke typen, alle levend en de plaats innemend, die overeenstemt met de betrekkelijke belangrijkheid van elk hunner in het werkelijk leven.

Diezelfde kracht voelt men in *Het Aflossen der Wacht*. Het onderwerp van dezen roman is zeer belangwekkend. Hij toont ons, hoe de oude adellijke familiën uiteenvallen evenals hunne landgoederen, en hoe een andere klasse van menschen — kooplieden en gewetenlooze gelukzoekers — bezit neemt van hunne eigendommen, terwijl een nieuwe klasse

W. G. KOROLENKO.

Geb. 1853.

van jonge kooplieden en beampten, die reeds eenige begrippen van vrijheidsliefde en hoogere beschaving hebben verkregen, de kiemen vormen van eene nieuwe laag der beschaafde maatschappij. Ook in dezen roman werd de aandacht der critici vooral gevestigd op de ontegenzeggelijk zeer belangrijke typen van het jonge, aristocratische meisje, van den nonconformistischen boer, dien zij begint te beminnen, en van den practisch-radicalen jongen koopman, die allen volkomen getrouw naar het leven geteekend zijn. Doch zij zagen over het hoofd hetgeen de wezenlijke waarde van den roman uitmaakt. Hier krijgen wij alweer eene geheele streek in Zuid Rusland, even typisch als het Verre Westen in de Vereenigde Staten, onder het oog, tintelend van beweging en kleur, vol levende mannen en vrouwen, alles geschilderd zooals dit een twintigtal jaren na de vrijmaking der lijfeigenen was, toen een nieuw leven, dat niet zonder gelijkenis was met het Amerikaansche, zich begon te vertoon. De tegenstelling tusschen dit jonge leven en het vervallen groote heerenhuis is zeer goed teruggegeven in de verdichte geschiedenis der jonge lieden, en het geheel draagt den stempel van de hoogst sympathieke persoonlijkheid van den schrijver.

Korolénko werd geboren in 1853, in een kleine stad van West-Rusland, alwaar hij ook zijn eerste opvoeding genoot. In 1872 was hij student aan de Landbouw-Hoogeschool te Moskou, maar na korten tijd was hij genoodzaakt ze te verlaten, daar hij aan eene studenten-woeling had deelgenomen. Later werd hij als „politieker” aangehouden en gebannen, eerst naar een kleine stad in den Oeral en later naar West-Siberië, en toen hij geweigerd had den eed van trouw aan Alexander III af te leggen, werd hij van daaruit overgebracht naar een Jakoët-kamp, vele honderden mijlen voorbij Jakoétsk. Aldaar bracht hij verscheidene jaren door en toen

hij in 1886 naar Rusland terugkeerde en hem werd verboden in eene universiteitsstad te wonen, vestigde hij zich te Nisjnij Nowgorod.

Het leven in het verre Noorden, in de woestijnen van Jakoétsk, in een klein kamp, dat schier de helft van het jaar in de sneeuw begraven lag, maakte op Korolénko een uiterst diepen indruk en de kleine verhalen, waarin hij Siberische onderwerpen behandelde (*De Droom van Makár*, *De Man van Sachalin*, enz.) waren zoo mooi, dat hij algemeen als de ware erfgenaam van Toergénjew werd erkend. In deze kleine verhalen van Korolénko is een kracht, een gevoel voor de verhoudingen, een meesterschap in het beschrijven der karakters en een kunstige volledigheid, waardoor de schrijver niet alleen uitmunt boven de meesten zijner jonge tijdgenooten, maar die hem daarenboven tot een echt kunstenaar stempelen. *Het Woud ruischt*, waarin hij een dramatische episode uit den tijd der lijfeigenschap in Litauen verhaalt, bevestigde opnieuw den roem, dien Korolénko reeds had verworven. Het is geen navolging van Toergénjew, en toch, door zijne opvatting van het leven van het woud doet dit werk ons dadelijk denken aan de schets van den grooten romanschrijver, *De Woudlanden*. *In slecht Gezelschap* is blijkbaar ontleend aan de kindsheid van den schrijver en deze idylle onder landloopers en dieven, die zich in de puinen van een toren schuilhouden, is van zulke heerlijke schoonheid, vooral in die tafereelen waarin kinderen voorkomen, dat een ieder daarin een echt „Toergénjewsche bekoring” vond. Maar daarna hield Korolénko halt. Zijn *Blinde Muzikant* werd in alle talen gelezen en bewonderd — wederom wegens zijne bekoorlijkheid; men voelde echter dat de overfijne psychologie van dezen roman nauwelijks waar is. Korolénko heeft sedert dien tijd geen grooter werk voortgebracht, dat zijn buitengewoon sympathiek

en rijk talent waardig is, en zijne pogingen om een lijviger, meer uitgewerkten roman te schrijven, werden niet met een goeden uitslag bekroond.

Dit is eenigszins verrassend, maar hetzelfde kan men zeggen van al Korolénko's tijdgenooten, waaronder zich mannen en vrouwen van groot talent bevinden. Het zou voorwaar een verleidelijke taak zijn, de oorzaken van dit feit te onderzoeken, vooral ten opzichte van een zoo groot kunstenaar als Korolénko. Doch dit zou eene vrij uitvoerige bespreking vereischen van de verandering, die zoowat in de laatste twintig jaar in den Russischen roman ontstaan is in verband met het politiek leven van het land. Enkele wenken zullen wellicht verklaren, wat daarmede wordt bedoeld. In de jaren zeventig werd een geheel bijzondere soort van romans geschapen door een aantal jonge schrijvers — meestal medewerkers van het tijdschrift *Roéskoje Slówo*. De *nadenkende realist* — zooals Písarew hem begreep — was hun held, en hoe gebrekkig de techniek van deze romans in sommige gevallen ook mag geweest zijn, hun leidend denkbeeld was zeer eerlijk en hun invloed op Jong Rusland was van weldoenden aard. Dit was de tijd, waarin de Russische vrouwen hare eerste schreden in de richting van eene hoogere ontwikkeling deden en een zekere economische en geestelijke onafhankelijkheid trachtten te veroveren.

Daarbij hadden zij een zwaren strijd te voeren tegen het oudere geslacht. „Mevrouw Kabanówa” en „Dikój” (zie Hoofdstuk VI) leefden destijds in duizenden vormen in alle klassen der maatschappij: zoo moesten onze vrouwen een geduchten strijd doorstaan tegen hare ouders en verwanten, die hunne kinderen niet begrepen; tegen de maatschappij in haar geheel, die de *geëmancipeerde vrouw* haatte, en tegen het Gouvernement, dat maar al te goed de gevaren voorzag die een nieuw geslacht van beschaafde vrouwen voor een autocratische

bureaucratie zou opleveren. Het was derhalve in de eerste plaats noodig, dat de jonge vrouwelijke strijders voor de rechten der vrouw althans onder de mannen van hare generatie medewerkers vonden, en niet dat soort mannen waarover Toergénjew's heldin in *Briefwisseling* schreef (zie Hoofdstuk IV). In die richting — vooral na het schitterend optreden van twee schrijfsters: **Sophie Smirnówa** (*Het vuurtje*, *Het Zout der Aarde*) en **Olga Sjapír** — hebben onze mannelijke romanschrijvers goede diensten bewezen, daar zij de energie der vrouwen in haar moeilijken strijd steunden en tevens de achting der mannen opwekten voor dien strijd en voor haar die hem streden.

Later trad een nieuw element in den Russischen roman te voorschijn. Het was het *volks-element*, de liefde tot de zwoevende menschen, de propaganda onder hen, teneinde in hun treurig bestaan al was het slechts een enkel straaltje licht en hoop te brengen. Hier nogmaals droeg de roman ontzaglijk veel bij, om deze beweging te steunen en de mannen en de vrouwen met geestdrift te bezielen voor dit werk, waarvan wij in een vroeger hoofdstuk, bij de bespreking van *De Groote Beer*, een voorbeeld hebben gegeven. De werkers in die twee richtingen waren talrijk en ik kan slechts terloops de volgende namen vermelden: **Mordówtsew** (in *Teekenen des Tijds*), **Sjtsjeller**, die onder den naam **A. Micháillow** schreef, **Stanoekówitsj**, **Nowodwórs kij**, **Barantséwitsj**, **Matsjtsjét**, **Mámin** en den dichter **Nadson**, die allen rechtstreeks of onrechtstreeks, hetzij in romans, hetzij in poëzie, in dezelfde richting werkzaam waren.

De strijd voor de vrijheid, die omstreeks 1857 begonnen was, kwam evenwel tot een stilstand. Nadat hij in 1881 zijn toppunt had bereikt en gedurende de eerstvolgende tien jaren vervielen de Russische intellectueelen in een diepe neerslach-

tigheid. Het geloof in de vroegere idealen en bezielende wachtwoorden — zelfs het geloof in de menschheid — begon verloren te gaan en nieuwe richtingen ontstonden in de kunst, deels onder den invloed van dien ontwikkelingstoestand der Russische beweging en deels onder dien van West-Europa. Een gevoel van matheid werd duidelijk merkbaar. Het geloof in de wetenschap was geschokt. Sociale idealen traden op den achtergrond. *Rigorisme* werd veroordeeld en *popularisme* als belachelijk beschouwd, ofwel, als het zich opnieuw vertoonde, was het in een godsdienstigen vorm, zooals het Tolstojisme. In de plaats van de vroegere geestdrift voor de *menschheid* werden thans de *rechten van het individu* verkondigd, en dit beteekende niet gelijke rechten voor allen, maar de rechten van enkelen over al de anderen.

Onze jonge romanschrijvers, die er steeds naar streefden de vragen van den dag in hunne kunst af te spiegelen, moesten zich onder die geschokte toestanden der sociale denkbeelden ontwikkelen, en die verwardheid stond hun noodzakelijk in den weg, om even heldere en volkomen scheppingen voort te brengen als hunne voorgangers der voorafgaande generatie deden. Zulke volledige individualiteiten hebben in de maatschappij nog niet bestaan en een echt kunstenaar is niet bekwaam om iets te verzinnen, dat niet bestaat.

Dmitrij Merezjkówskij (geboren in 1866) kan als voorbeeld genomen worden om de moeilijkheden in het licht te stellen, waartegen zelfs een buitengewoon begaafd schrijver kampen moest om zijne volkomen ontwikkeling te bereiken onder de sociale en politieke toestanden van Rusland, tijdens het vermelde tijdperk. Laten wij zijne poëzie ter zijde — ofschoon deze ook zeer kenmerkend is — en nemen wij slechts zijne romans en critische artikelen. Daarin zien wij hoe

Mereżkówszki in den beginne den schrijvers van het voorafgaande geslacht, die bij het schrijven hunner werken met geestdrift voor verheven sociale idealen vervuld waren, een zekere sympathie, of althans een zekeren eerbied toedroeg, daarna die idealen allengs voor verdacht begon te houden ze eindelijk met verachting behandelde. Hij vond dat zij van geenerlei nut waren en sprak meer en meer van de *souvereine rechten van het individu*, doch niet in den zin, waarin Godwin en andere denkers der achttiende eeuw deze begrepen hadden, en evenmin in de beteekenis, die daaraan door Písaveu werd gegeven, toen hij van den *nadenkenden realist* sprak. Mereżkówszki vatte ze op in den zin dien Nietzsche er aan geeft, d. w. z. hopeloos onbestemd, en bekrompen als zij niet onbestemd zijn. Tevens begon hij meer en meer van *het Schoone* en van de *vereering van het Schoone* te spreken, maar alweer niet in den zin, dien de idealisten aan dergelijke woorden toekenden, maar in den beperkten erotischen zin waarin de *Aesthetiekers* der jaren veertig *het Schoone* hadden begrepen.

Het hoofdwerk dat Mereżkówszki ondernam was zeer belangwekkend. Hij begon eene trilogie van romans, waarin hij den strijd der oude heidensche wereld tegen het Christendom wilde voorstellen: aan den eenen kant de Helleensche liefde tot de natuur met hare dichterlijke opvatting en hare verheerlijking van het gezond overvloedig leven, en aan den anderen kant de nederdrukkende invloeden van het Joden-Christendom met zijn misprijzen van de studie der natuur, de poëzie, de kunst, het genot, en van het krachtig gezond leven in 't algemeen. *Julianus de Afvallige* was de eerste, *Leonardo da Vinci* de tweede roman der trilogie. Zij waren de vrucht van een zorgvuldige studie der Oud-Grieksche wereld en der Renaissance en ondanks enkele tekortkomingen (gebrek

aan echt gevoel, zelfs bij de verheerlijking van den eeredienst van *het Schoone*, en een zeker misbruik van archaeologische bijzonderheden) bevatten ze beide voortreffelijke en aangrijpende tooneelen; terwijl de grondgedachte — de noodwendigheid van eene synthesis tusschen de natuurpoëzie der oudheid en de verhevener menschelijke idealen van het Christendom — met kracht in het gemoed van den lezer werd geprent.

Ongelukkig was Merežkóvskij's bewondering voor den natuur-godsdienst der ouden niet van langen duur. Hij had den derden roman zijner trilogie nog niet geschreven, toen reeds het moderne *symbolisme* in zijne werken begon door te schemeren — met het gevolg dat de jonge schrijver, ondanks al zijne begaafdheden, thans regelrecht schijnt gedreven te worden naar een hopeloos mysticisme, waarin ook Gógol in de laatste jaren van zijn leven verviel.

Het zal den West-Europeeschen lezer wellicht zonderling voorkomen te hooren van zulke spoedig opeenvolgende veranderingen in de denkwijze der Russische maatschappij, die diep genoeg waren om op de voortbrengselen der letterkunde een invloed uit te oefenen, zooals hooger werd vermeld. En toch is het zoo, ten gevolge van den tegenwoordigen ontwikkelingsgang van Rusland. Een zeer begaafd romanschrijver, **Boborýkin** (geboren in 1836) heeft zelfs de heerschende denkwijze der beschaafde Russische maatschappij in hare spoedig opeenvolgende afwisselingen gedurende de laatste dertig jaren tot het bijzonder onderwerp zijner romans gekozen. De techniek zijner romans is steeds voortreffelijk (hij is ook de schrijver van een pas verschenen, goed critisch werk over den invloed der Westersche romans op den Russischen). Zijne opmerkingen zijn steeds gegrond. Zijn persoonlijk standpunt is dat van een eerlijk geavanceerden progressist en zijne boeken geven steeds een juiste voorstelling van de rich-

tingen, die op een gegeven oogenblik onder de Russische *intellectueelen* heerschten. Voor de geschiedenis der gedachte in Rusland zijn zij eenvoudig onschatbaar en zij zullen menig jongen lezer en menige jonge lezeres in de verwarring des levens op den rechten weg hebben geholpen; maar den West-Europeeschen lezer moet de verscheidenheid der gedachtenstroomingen, die door Boborýkin werden geboekstaafd, eenvoudig verbijsterend toeschijnen.

Sommige critici hebben Boborýkin ten laste gelegd dat hij geen voldoende onderscheid heeft gemaakt tusschen hetgeen belangrijk was in de levensfeiten, die hij beschreef, en hetgeen van ondergeschikten aard of slechts voorbijgaande was; dit is echter nauwelijks gegrond. Het hoofdgebrek zijner werken is wellicht elders gelegen, namelijk in het feit dat de individualiteit van den schrijver daarin schier niet aan den dag komt. Hij schijnt den caleidoscoop van het leven voor te stellen zonder met zijne helden mede te leven, zonder met hen te lijden of zich met hen te verblijden. Hij heeft de personen, die hij beschrijft, goed bekeken en volmaakt waargenomen. Zijn oordeel is dat van een verstandig ervaren man, maar geen hunner heeft genoeg bezit van hem genomen om tot een deel van hemzelf te worden. Dientengevolge is de indruk, dien zij op den lezer maken, niet diep genoeg.

Een onzer hedendaagsche schrijvers, die ook met veel talent is begaafd en een verbazend groot aantal romans in het licht geeft, is **Potápenko**. Hij werd in 1856 in Zuid-Rusland geboren; hij studeerde eerst in de muziek en begon daarna, in 1881, te schrijven, en hoewel zijn latere romans de sporen van overhaasting dragen, blijft hij steeds een geliefd schrijver. Onder de huidige Russische romanschrijvers, bij wie de sombere kleuren de overhand hebben, is Potápenko een gunstige uitzondering. Sommige zijner romans zijn vol van

A. P. Tsjéchow.
(1860—1904).

hoogst comische tooneelen en doen den lezer hartelijk met den schrijver meêlachen. Maar zelfs als dit niet het geval is en als de gebeurtenissen integendeel droevig of zelfs tragisch zijn, bezwaart de roman het gemoed niet — wellicht omdat de schrijver zijn eigen standpunt van een voldaan optimist nooit verlaat. In dit opzicht is Potápenko geheel het tegenovergestelde van zijne tijdgenooten en vooral van Tsjéchow.

A. P. Tsjéchow.

Onder al de hedendaagsche romanschrijvers van Rusland was **Tsjéchow** (1860—1904) ongetwijfeld met de diepste oorspronkelijkheid bedeed. Het gold hier niet alleen de oorspronkelijkheid van den stijl. Zijne schrijfwijze, zooals die van elk groot kunstenaar, draagt den stempel van zijne persoonlijkheid; maar hij trachtte nooit door zekere hem eigen stijl-effecten zijne lezers te treffen; hij verachtte ze waarschijnlijk en schreef met denzelfden eenvoud als Póesjkin, Toergénjew en Tolstójk. Hij koos ook nooit bijzondere onderwerpen uit voor zijne verhalen en novellen, en beperkte zich evenmin tot een zekere klasse van menschen. Integendeel, weinig schrijvers hebben zooveel verschillende groepen mannen en vrouwen uit alle lagen, deelen en onderdeelen der Russische maatschappij behandeld als door Tsjéchow werd gedaan. En met dat alles, zooals Tolstójk heeft opgemerkt, neemt Tsjéchow in de kunst eene plaats in, die hem eigen is. Hij opende een nieuwe ader, niet alléén voor de Russische letterkunde, maar voor de letterkunde in 't algemeen, en aldus behoort hij tot alle natiën. Hij is het nauwst verwant met Guy de Maupassant;

er bestaat tusschen beiden een zekere familietrek, die evenwel slechts in enkele hunner kortere verhalen te voorschijn komt. Tsjéchow's manier, en vooral de gemoedsstemming waarin al zijne schetsen, kleinere novellen en drama's zijn geschreven, is hem volkomen eigen. En daarenboven bestaat tusschen de beide schrijvers hetzelfde groote onderscheid als tusschen het hedendaagsche Frankrijk en Rusland in het bijzonder tijdperk van ontwikkeling, dat dit land sedert enkele jaren heeft doorgemaakt.

Men kan den levensloop van Tsjéchow in enkele woorden samenvatten. Hij werd geboren in 1860 te Taganróg in Zuid-Rusland. Zijn vader, oorspronkelijk een lijfeigene, was blijkbaar met buitengewone handelsbegaafdheden bedeed en bevrijdde zichzelf op jeugdigen leeftijd. Aan zijn zoon gaf hij eene goede opleiding. Deze bezocht eerst het plaatselijk gymnasium en studeerde daarna aan de Universiteit te Moskou. — „Te dien tijde,” schreef Tsjéchow eens in een korte biographische nota, „had ik maar weinig verstand van faculteiten, en ik herinner mij niet al te best waarom ik aan de medische faculteit de voorkeur gaf; maar ik heb die keus later nooit betreurd.” — Hij werd geen praktiseerend geneesheer; hij oefende de praktijk uit gedurende slechts één jaar in een klein dorpshospitaal bij Moskou, en later, toen hij zich vrijwillig aanbood om aan het hoofd te staan van een medisch district, tijdens de cholera-epidemie van 1892. Daardoor heeft hij gemeenzaamen omgang gehad met een uitgebreiden kring van mannen en vrouwen van allerlei soort en karakter, en zooals hij zelf opmerkt, waren zijne kennis der natuurwetenschappen en zijn wetenschappelijke gewoonte van denken hem van groot nut bij zijn verderen letterkundigen arbeid.

Tsjéchow's letterkundige loopbaan begon zeer vroeg. Reeds in de eerste jaren van zijn studententijd (in 1879) begon hij

(onder het pseudoniem Tsjéchonte) kleine schetsen in eene lichte stemming te schrijven voor zekere humoristische weekbladen. Zijn talent ontwikkelde zich spoedig en stellig zullen de sympathie, waarmede zijn eerste bundeltjes kleine schetsen onthaald werden door de pers, en de belangstelling, die de beste Russische critici (in 't bijzonder Michailówskij) den jongen novellist toedroegen, bijgedragen hebben om aan zijn scheppend vernuft een ernstige plooi te geven. Van jaar tot jaar werden de door hem behandelde vraagstukken diepzinniger en meer ingewikkeld, terwijl de vorm een steeds toenemende verfijning vertoonde. Toen Tsjéchow in 1904 op den leeftijd van slechts vijf en veertig jaar overleed, was zijn talent reeds tot volle rijpheid gekomen. Zijn laatste werk, een drama, vertoont fijne poëtische trekken en een dichtertlijk melancholische stemming die hand in hand gaat met een streven naar de zielevreugde van een goed besteed leven. Het zou een nieuwe bladzijde van zijn scheppingsvermogen hebben laten te gemoet zien, was het niet bekend geweest dat de tering spoedig zijn leven ondermijnde.

Niemand heeft ooit zoo goed als Tsjéchow de gebreken weten te teekenen der menschelijke natuur in onze tegenwoordige beschaving en vooral de instorting, het bankroet van den beschaafden man tegenover de alles overrompelende middelmatigheid van het dagelijksch leven. Die nederlaag der *intellectueelen* heeft hij met treffende kracht teruggegeven, op de meest verschillende wijzen en met den meesten nadruk. En daarin ligt de kenmerkende trek van zijn talent.

Als men de schetsen en novellen van Tsjéchow in tijdsorde leest, leert men allereerst een schrijver kennen vol overvloedige levenskracht en jeudige luimigheid. De verhalen zijn in den regel zeer kort; vele beslaan niet meer dan drie of vier bladzijden; zij zijn echter vol van de meest aanstekelijke

vroolijkheid. Sommige zijn niet meer dan grappen, maar of men wil of niet, zij doen hartelijk lachen, want zelfs de gekste en de onmogelijkste bezitten een ongeëvenaarde bekoorlijkheid. En dan, gaandeweg, tusschen dezelfde grappigheid door, verschijnt in het verhaal een trek van harteloze gemeenheid, vanwege een der optredende personen, en men voelt hoe het hart van den schrijver daarbij bloedt. Allengs komt die toon van alledaagsche laagheid veelvuldiger voor: meer en meer vestigt hij de aandacht op zich; het is niet langer bij toeval, dat hij te voorschijn komt, hij wordt een onmisbaar bestanddeel — tot hij eindelijk, in ieder verhaal, in iedere novelle al het overige overschaduwet. Het mag de onbezonnen harteloosheid gelden van een jongen man die ,voor de grap' een meisje wil doen gelooven dat hij haar bemint, of de ongevoeligheid en 't gemis van gewone menscheijkheid in het gezin van een ouden professor, het blijft steeds dezelfde toon van harteloosheid en laaghartigheid, hetzelfde gemis van verfijnd menscheijk gevoel, of wel, hetgeen nog erger is — het volledig intellectueel en zedelijk bankroet van den *intellectueele*.

Tsjéchow's helden zijn geen menschen die verstoken zijn gebleven van eene betere levensopvatting, of nooit hoogere begrippen hebben leeren kennen dan de philister-begrippen die in omloop zijn in de laagste, gemeen-burgerlijke kringen. Zij hebben wel van beters gehoord, hun hart heeft eenmaal warm geklopt bij het vernemen van hoogere denkbeelden; maar het gewone, alledaagsche leven heeft die zielsverheffing gesmoord, onverschilligheid is in de plaats getreden, en thans schiet er niets meer over dan van den eenen dag in den anderen te leven, in een hopelooze middelmatigheid. De middelmatigheid, die Tsjéchow schildert, begint met het verlies van het vertrouwen op eigen krachten en met het langzaam verdwijnen van alle opwekkende wenschen en illusiën, die het zielsgenot zijn bij

elke werkzaamheid, en dan, door die middelmatigheid, drogen de bronnen zelve van het leven gaandeweg op: hoop, hart, wilskracht, het wordt alles vernield. Men bereikt een toestand, waarin men nog slechts in staat is om werktuigelijk dezelfde handelingen te herhalen van den eenen dag op den anderen, en 's avonds gaat men naar bed, gelukkig indien men den tijd op de eene of andere wijze heeft kunnen *dooden*; allengs vervalt men in een staat van volkomen verdooving van den geest, van zedelijke onverschilligheid. Het ergste is dat Tsjéchow daarvan vele voorbeelden geeft uit de meest verschillende lagen der maatschappij, zonder ooit in herhalingen te vervallen: het is alsof de schrijver door die veelvuldigheid den lezer bekend wilde maken met de rotheid van eene geheele beschaving, met het bederf van een tijdperk.

Van Tsjéchow sprekend, heeft Tolstóï opgemerkt dat hij behoorde tot die enkelen, wier novellen men gaarne herleest. Dit is zeer waar. Elk verhaal van Tsjéchow, het mag een klein stukje zijn, of een kleine novelle of een drama, laat een indruk na, die niet licht vergeten wordt. Tevens bevatten zij een overvloed van bijzonderheden, die wondergoed gekozen zijn om den indruk nog dieper te maken, en die bij het herlezen steeds nieuw genot verschaffen. Tsjéchow was voorzeker een groot kunstenaar. De groote verscheidenheid van mannen en vrouwen uit alle standen, die in zijne boeken voorgesteld worden, en van psychologische onderwerpen, die hij daarin heeft behandeld, is eenvoudig verbazend. En toch draagt elke novelle in die mate den stempel van den schrijver, dat men Tsjéchow zelfs in zijn onbeduidendste geschrift herkent, met zijn eigen persoonlijkheid en manier, en met zijn opvatting van menschen en zaken.

Tsjéchow heeft nooit beproefd lange novellen of romans te schrijven. Zijn gebied is het korte verhaal en daarin munt

hij uit. Hij tracht echter nooit de geheele geschiedenis van zijne helden, van hunne geboorte tot hun dood, weer te geven, hetgeen trouwens niet zou passen in een kort verhaal. Hij kiest slechts een kort gedeelte uit dat leven, eene episode. Hij weet dit op zulke wijze te verhalen dat het voorgestelde type van een man of van eene vrouw voor altijd in het geheugen van den lezer geprent blijft, en als deze later een levend voorbeeld van dat type ontmoet, zal hij uitroepen: „Dat is Tsjéchow's 'Iwánow', of Tsjéchow's 'Doésjetsjka' ('Lieveeling')!” In een twintigtal bladzijden en binnen de grenzen van eene eenvoudige episode openbaart hij een ingewikkeld psychologisch drama, eene wereld van onderlinge betrekkingen. Nemen wij b.v. de zeer korte en treffende schets *Uit de praktijk van een dokter*. Het is een verhaal dat eigenlijk geen verhaal is. Een geneesheer wordt ontboden bij een meisje, wier moeder de eigenares is van een groote katoenfabriek. Zij wonen in de nabijheid van de fabriek, in een groot heerenhuis, dat zich binnen de omheining van de ontzaglijke fabrieksgebouwen bevindt. Het meisje is een eenig kind en wordt door hare moeder aanbeden. Zij is echter niet gelukkig. Onbestemde gedachten kwellen haar: die omgeving drukt haar. De moeder is eveneens ongelukkig, omdat haar lieveling niet gelukkig is, en het eenige voldane wezen in het huisgezin is de gewezen gouvernante van het meisje, thans eene soort gezelschapsjuffer, die wezenlijk geniet van de weelderige omgeving op het kasteel en van zijn rijke tafel. De dokter wordt verzocht om te blijven overnachten, en hij vertelt de slapelooze zieke, dat zij niet genoodzaakt is daar te blijven wonen, dat een oprecht welmeenend mensch vele plaatsen in de wereld kan aantreffen, waar hij een bevredigenden werkkring kan vinden. En als de dokter's morgens heengaat, heeft het meisje een wit kleed aangedaan en zij

draagt eene bloem in het haar. Haar blik is zeer ernstig en men vermoedt dat zij er reeds over nadenkt een nieuwen stap in haar leven te doen. Binnen de grenzen van deze enkele gegevens werd ons aldus een geheele wereld van doelloos philister-leven ontsluit, eene wereld van fabrieksleven, en een nieuw streven, dat daartegen komt indruischen en van buiten steun vindt. Dat alles staat in het klein brokje levensgeschiedenis te lezen. Men ziet op treffend aangrijpende wijze de vier hoofdpersonages, waarop gedurende een oogenblik al het licht wordt geworpen. En op den nevelachtigen achtergrond van het tafereel, die veeleer vermoed wordt dan gezien, rondom de plaats, die al het licht ontvangt, ontdekt men een geheele wereld van ingewikkelde menselijke betrekkingen, op het tegenwoordig oogenblik, en in de toekomst. Laat iets achterwege van de duidelijkheid waarmede de personen geteekend zijn op de helder verlichte plaats, of wijzig iets aan de onbestemdheid van het overige — en de schilderij zal bedorven zijn.

Zoo zijn bijna al Tsjéchow's verhalen. Ook die, welke een vijftigtal bladzijden beslaan, vertoonen dezelfde kenmerken. Tsjéchow heeft een paar verhalen uit het boerenleven geschreven. Maar de boeren en het dorpsleven behooren niet tot zijn eigenlijke sfeer. Zijn waar gebied is de wereld van de *intellectueelen* — het beschaafd en half beschaafd gedeelte van de Russische maatschappij — en die kent hij volmaakt. Hij legt hun volslagen bankroet aan den dag, hunne onbekwaamheid om de oplossing te vinden van het groot historisch vraagstuk der maatschappelijke vernieuwing, dat op hen drukt, en ook de middelmatigheid en gemeenheid van het dagelijksch leven, waarin zij, in ontzaglijk groot aantal, te gronde gaan. Sedert Gógol's tijd heeft geen schrijver in Rusland zoo uitnemend de menselijke middelmatigheid in al hare vormen

beschreven. En nochtans, hoezeer verschillen beiden niet van elkander! Gógol behandelde vooral de uitwendige gemeenheid, die in 't oog valt en dikwijls overgaat in eene klucht, en derhalve in vele gevallen een glimlach om de lippen doet zweven, of ons doet lachen. Het lachen is echter steeds een begin van verzoening. Tsjéchow wekt ook onze lachlust op in zijn vroegere geschriften, maar naarmate hij in leeftijd vordert en het leven met meer ernst bekijkt, verdwijnt zijn lach, en hoewel een fijne humor hem blijft, voelen wij dat hij thans handelt over een soort laagheid en gemeene *philisterheid*, die hem niet doet glimlachen, maar hem met smart vervult. Tsjéchow's *treurigheid* kenmerkt zijne geschriften even goed, als de diepe rimpel tusschen de wenkbrauwen van zijn levendige oogen zijn goedaardig gelaat kenmerkt. Bovendien is de gemeenheid die Tsjéchow beschrijft veel lager dan die, welke Gógol kende. Een felle strijd is thans aan den gang in de diepte van de gemoederen der moderne beschaafde menschen, en daarvan wist Gógol, zeventig jaar geleden, niets af. De *treurigheid* van Tsjéchow getuigt trouwens van een veel gevoeliger en meer verfijnd gemoed dan de *verborgen tranen* van Gógol's satire.

Beter dan eenig ander Russisch romanschrijver begrijpt Tsjéchow het hoofdgebrek van die massa Russische *intellectueelen*, die zeer goed de donkere zijde van het leven in Rusland zien, doch geen kracht bezitten om zich aan te sluiten bij de kleine minderheid van jongeren, die het aandurven tegen het kwaad in opstand te komen. In dit opzicht kan slechts één ander schrijver naast hem geplaatst worden en die was eene vrouw, Mevrouw Chwóstsjinskaja (pseudoniem Krestówskij). Tsjéchow wist, of beter nog, hij voelde met al de fijngevoeligheid van zijn dichterlijke ziel, hoe de Russische *intellectueelen*, een handvol sterke mannen en vrouwen daar-

gelaten, leden aan twee plagen: de slapheid van hun wil en de zwakheid van hunne wenschen. Misschien voelde hij die plagen in zich zelf. En toen hem eens (in 1894) in een brief gevraagd werd: — Wat zou een Rus tegenwoordig moeten begeeren? antwoordde hij: — „Hier is mijn antwoord: Begeeren! Hetgeen hij bovenal begeeren moet, is een mensch van karakter te zijn. Wij hebben onze bekomst van dat doelloos weenen.” — Dit gebrek aan vermogen, om sterk te begeeren, en die zwakheid van wil worden in zijne helden telkens opnieuw voorgesteld. En de voorkeur voor dit onderwerp was niet een toevallig gevolg van zijn gemoedstoestand of van zijn karakter. Het was een rechtstreeksche vrucht van de tijden waarin hij leefde.

Wij hebben reeds vroeger gezegd dat Tsjéchow negentien jaar oud was, toen hij begon te schrijven, in 1879. Hij behoort dus tot de generatie die haar beste levensjaren doorbracht in de slechtste jaren, die Rusland in de tweede helft der negentiende eeuw gekend heeft. Met den tragischen dood van Alexander II en de troonsbeklimming van zijn zoon Alexander III was een geheel tijdperk — het tijdperk van den progressistischen arbeid en van de schitterende verwachtingen — tot zijn einde gekomen. Al het edel streven van het jong geslacht, dat in de jaren zeventig het politiek strijdperk was ingetreden onder de leus: *Met het Volk!* was met een verpletterende nederlaag geëindigd. De slachtoffers ervan zuchtten in vestingen en in de sneeuw van Siberië. Meer nog: de reactionnaire elementen, die zich rondom Alexander III hadden geschaard, begonnen thans de afschaffing der lijfeigenschap, die in de jaren zestig door toedoen van de generatie der Hérzen's, der Toergénjew's en der Tsjernysjéwskij's tot stand was gekomen, en al de andere groote hervormingen als even zoovele misslagen te beschouwen. Nooit zal een Westerling

begrijpen tot welke diepe wanhoop en grenzenlooze droefheid de Russische intellectueelen gebracht werden gedurende de tien of twaalf daarop volgende jaren, na de dubbele nederlaag, toen het bleek dat het niet in hunne macht lag de inertie der massa te overwinnen en de geschiedenis te dwingen de kloof te dempen tusschen hun verheven idealisme en de hartbrekende werkelijkheid. De jaren tachtig waren wellicht in dit opzicht de somberste tijden, die Rusland heeft doorleefd in de laatste honderd jaar. In de jaren vijftig waren de intellectueelen vol vertrouwen in hunne kracht; nu hadden zij zelfs dat vertrouwen verloren. Het was juist in dien tijd, dat Tsjéchow begon te schrijven, en daar hij een waar kunstenaar was, in wiens gemoed de stemming van het oogenblik weerklank vond, werd hij de schilder van die instorting, van de schipbreuk der *intellectueelen* die als eene nachtmerrie dreef boven het beschaafde gedeelte der Russische maatschappij. En omdat hij een groot dichter was, beschreef hij ook de alles overmeesterende philister-laagheid zoo treffend, dat de tafereelen, die hij ervan geschilderd heeft, door de jaren heen zullen voortleven. Hoe oppervlakkig is Zola niet geweest in zijne beschrijving van het philister-burgerlijke, als men hem bij Tsjéchow vergelijkt! Of is de kwaal, die destijds het beendermerg der Russische *intellectueelen* uitknaagde, in Frankrijk misschien onbekend?

Met dat alles is Tsjéchow volstrekt geen pessimist in den eigenlijken zin van het woord; ware hij tot wanhoop gebracht geweest, hij zou het bankroet der *intellectueelen* als eene onvermijdelijke fataliteit hebben beschouwd. Een ijdel woord, zooals b.v. *fin de siècle*, ware zijn troost geweest. Tsjéchow kon zich echter niet tevreden stellen met zulke woorden, daar hij vast geloofde dat een beter bestaan mogelijk was en eenmaal komen zou. Hij schreef in een vertrouwelijken brief:

Van kindsbeen af heb ik geloofd in den vooruitgang, omdat de afstand tusschen den tijd, waarin zij gewoon waren mij te geeselen, en den tijd, waarin dat opgehouden heeft [in de jaren zestig] ontzaglijk is!

Er bestaan van Tsjéchow drie drama's, n.l. *Iwánow*, *Oom Wánja* (*Oom Jan*) en *De Tuin met de Kerseboomen*, waaruit duidelijk blijkt dat zijn geloof in een betere toekomst vaster werd, naarmate hij in jaren toenam. *Iwánow*, de held van het eerste drama, is de belichaming van die schipbreuk der intellectueelen, waarvan hooger sprake was. Hij kende ook eenmaal verheven ideale levensopvattingen, waarover hij nog steeds praat, hetgeen voor Sásja de aanleidende oorzaak is om op hem te verliefen. Sásja is een meisje vol edel streven, een dier heerlijke intellectueele typen, waarvan de beschrijving ons in Tsjéchow een echten nakomeling van Toergénjew doet erkennen. *Iwánow* weet echter, dat het met hem uit is, dat het meisje in hem iets bemint, dat niet meer bestaat; dat in hem het heilig vuur alleen nog smeult als een flauwe herinnering aan betere jaren die onherroepelijk vervlogen zijn; — en als het drama zijn toppunt bereikt, op het oogenblik dat zijn huwelijk met Sásja zal ingezegend worden, schiet *Iwánow* zich voor het hoofd. Het pessimisme is zegevierend.

Oom Wánja eindigt eveneens op zeer droevige wijze, doch niet zonder enkele stralen van hoop. Het drama maakt ons bekend met een nog volkomener verval van den beschaafden *intellectueele*, in 't bijzonder van den voornaamsten vertegenwoordiger dier klasse — den professor, den kleinen god van het huisgezin, voor wien al de anderen zich hebben opgeofferd, die zijn leven lang niet anders geschreven heeft dan mooie woorden over de heilige vraagstukken der kunst, en voor 't overige een volmaakt egoïst is gebleven. Het drama eindigt echter geheel anders: het meisje, Sónja, de tegen-

hanger van Sásja, was een dergenen die zich voor den professor hebben opgeofferd; zij blijft min of meer op den achtergrond, en aan het einde van het stuk treedt zij naar voren in een stralenkrans van eindelooze liefde. Zij wordt verwaarloosd door den man dien zij bemint. Hij is een enthousiast, die echter een mooie vrouw (de tweede vrouw van den professor) boven Sónja verkiest; deze is slechts eene van die **arbeidsters**, die licht brengen in het sombere Russische dorpsleven, door de onwetende menigte behulpzaam te zijn om de moeilijkheden van haar lastig bestaan te boven te komen.

Het drama eindigt als een hartroerende muzikale harmonie van toewijding en zelfopoffering vanwege Sónja en haar oom. „Er is niets aan te doen”, zegt Sónja, „wij moeten leven, oom Jan: wij zullen leven! We zullen veel achtereenvolgende dagen leven en veel lange nachten leven; laten wij geduldig het lijden dragen dat het noodlot ons zenden zal; wij zullen werken voor anderen, nu, en later op onzen ouden dag, zonder rust te nemen, en als ons laatste uur zal geslagen zijn, zullen wij sterven zonder morren, en daar, aan gene zijde van het graf, — — — zullen wij rusten!”

Alles wel ingezien, ligt er in die wanhoop iets troostends. Sónja's geloof in haar vermogen om te arbeiden blijft behouden. Zij blijft gelooven dat zij hare taak zal kunnen volbrengen, zelfs zonder persoonlijk geluk.

Maar naarmate het Russische leven minder somber wordt, naarmate de jeugdige arbeidersbeweging in de nijverheidscentra hoop op een betere toekomst voor ons land doet ontstaan, terwijl de oproep der arbeiders door de ontwikkelde jeugd onmiddellijk beantwoord wordt; naarmate de *intellectuelen* herleven, bereid om zichzelven op te offeren voor de vrijmaking van het groote geheel van het Russische volk — begint Tsjéchow met blijder moed de toekomst in te zien.

De Tuin met de Kerseboomen was zijn zwanenzang en in de laatste woorden van dit drama klinkt een toon van hoop op een betere toekomst. De tuin met de kerseboomen behoort toe aan een adellijk landheer en lijkt op een tuin uit een wondersprookje. Als de boomen met bloesems bedekt zijn en de nachtegaal in de kreupelboschjes zijn lied laat hooren, wordt hij meedoogenloos neergeveld door den man uit den middelstand, die hem heeft gekocht en alles te gelde maakt. Geen bloesems, geen nachtegalen — slechts dollars. Tsjéchow ziet echter verder in de toekomst: hij ziet de plaats weer in andere handen overgaan en een nieuwe tuin gaat opgroeien op de plaats van den ouden — een tuin, waarin allen nieuw geluk in eene nieuwe omgeving zullen vinden. Menschen, die alleen voor zichzelf leefden, konden nooit een dergelijken tuin kweken; doch op een dag, die niet ver meer verwijderd is, zal dit volbracht worden door wezens als Anja, de heldin, en haar vriend, den levenslangen student, die reeds door het Gouvernement verscheidene malen naar een verafgelegen dorpje in het Oosten gebannen werd, en telkens opnieuw naar de Alma-Mater terugkeert, vol opgewekte hoop op een heerlijke toekomst.

Zooals Tolstóï heeft opgemerkt, zal Tsjéchow's letterkundige invloed voortleven en niet beperkt blijven tot Rusland alléén. Het kort verhaal, als middel om de gebeurtenissen van het menschelijk leven te schilderen, heeft door zijn toedoen zulke belangrijkheid verkregen, dat hij als een baanbreker op het gebied der letterkundige vormen dient beschouwd te worden. In Rusland vond hij reeds een aantal navolgers die tot hem opzien als tot den stichter eener nieuwe school. — Zullen zij ook begaafd zijn met zijn onovertroffen dichterlijk gevoel, met zijn bekoorlijke gemoedelijkheid in de wijze van verhalen? Zullen zij de Natuur beminnen op dezelfde wijze als hij deed, en zullen zij even heerlijk als hij kunnen glimlachen achter

hunne tranen? Zullen zij bedeed zijn met al die hoedanigheden, die onafscheidbaar zijn van zijne persoonlijkheid?

Wat zijne drama's betreft, zij zijn de lievelingen van het Russisch tooneel, zoowel in de hoofdsteden als in de provinciën. Zij zijn uitstekend voor het tooneel geschikt en maken een diepen indruk, en als zij zoo voortreffelijk gespeeld worden als in het kunst-theater te Moskou — zooals met *De Tuin met de Kerseboomen* onlangs het geval was — wordt de opvoering ervan een ware gebeurtenis op het gebied der tooneelkunst.

In Rusland is Tsjéchow thans wellicht de meest populaire schrijver onder de jongeren. Onder de levende romanschrijvers wordt hij onmiddellijk na Tolstóy geplaatst en zijne werken worden ontzaglijk veel gelezen. Afzonderlijke deelen van zijne verhalen, die onder verscheidene titels verschenen (*In de Schemering*, *Bedroefde Menschen*, enz.), beleefden ieder tien tot veertien drukken, terwijl volledige uitgaven van Tsjéchow's werken, in tien en veertien deelen, in fabelachtige getallen verkocht werden: van eene dier uitgaven, die als bijvoegsel van een weekblad verscheen, werden meer dan 200.000 exemplaren in één jaar verspreid.

In Duitschland heeft Tsjéchow een diepen indruk gemaakt. Zijn beste novellen werden verscheidene malen vertaald, zóó zelfs, dat een der voornaamste Berlijnsche critici onlangs uitriep: „Tsjéchow, Tsjéchow, *und kein Ende!*”

Hij begint ook in Italië veel gelezen te worden. Het zijn echter alleen zijne verhalen die buiten Rusland bekend zijn. Zijne drama's schijnen te *Russisch* te zijn. Zij kunnen slechts moeilijk buitenlandsche toehoorders diep aandoen, daar dergelijke drama's van innerlijke tegenstrijdigheid buiten Rusland's grenzen geen kenmerkenden trek van het oogenblik vormen.

Indien er eenige logica bestaat in den ontwikkelingsgang der maatschappijen, moest er een schrijver als Tsjéchow optreden

eer de literatuur een nieuwen weg kon inslaan en de nieuwe typen kon voortbrengen, die reeds ontkiemen. In elk geval moest een indrukwekkend afscheidswoord gesproken worden en dit is wat Tsjéchow heeft gedaan.

Bibliographische aantekeningen.

Terwijl dit boek in gereedheid werd gebracht om gedrukt te worden, verscheen in Amerika een zeer kostbaar werk dat voor de Engelsch-lezende vrienden van de Russische letterkunde zeer belangrijk is. Ik bedoel de *Anthologie der Russische Letterkunde van het vroegste Tijdperk tot op onze Dagen*, door Leo Wiener, assistent-leeraar in de Slavische talen aan de Harvard-hoogeschool. Dit werk verscheen in twee lijvige deelen bij *Putnam's Sons*, te New-York. Het eerste deel (400 bladzijden) bevat een rijke keuze van de oudste oorkonden der Russische letterkunde — de kronieken, de epische liederen, de lyrische volksliederen, enz. — en ook uittreksels uit de schrijvers der zeventiende en achttiende eeuw. Het bevat een kort overzicht van de letterkunde van elk tijdperk, en al de Engelsche vertalingen uit de oudere Russische letterkunde worden vermeld. Het tweede deel (500 bladzijden) bevat uittreksels uit de voornaamste schrijvers der negentiende eeuw, te beginnen met Karamzín en om te eindigen met Tsjéchow, Górkij en Merezjkóws kij, met korte verklarende aantekeningen en een volledige bibliographie. Leo Wiener bezit een grondige kennis der Russische letterkunde en is volkomen vertrouwd met elken schrijver. De keuze der kenmerkende uittreksels kon moeilijk beter zijn en de talrijke vertalingen, die de schrijver zelf heeft gemaakt, zijn voortreffelijk. In het tweede deel worden daarenboven al de Engelsche vertalingen

van Russische schrijvers vermeld, en men mag hopen dat hun aantal thans spoedig zal aangroeien.

Van talrijke Russische schrijvers werd schier niets in 't Engelsch vertaald. In dergelijke gevallen blijft niets anders over dan den Engelschen lezer den raad te geven Fransche of Duitsche vertalingen te lezen. In die beide talen zijn talrijker vertalingen voorhanden dan in het Engelsch en vele Duitsche vertalingen verschenen in de goedkoope Reklam-uitgaven.

Een werk over de Klein-Russische letterkunde, dat veel op prof. Wiener's werk gelijkt wat plan en uitvoering betreft, werd voor korten tijd uitgegeven onder den titel: *Wjek ; de Eeuw, eene Verzameling van Klein-Russische Gedichten en Proza, verschenen van 1798 tot 1898*, in drie deelen (Kiew, Peter Barski; besproken in *Athenaeum*, 10 Januari 1903).

Onder de algemeene werken, die bij de studie der Russische letterkunde nuttig kunnen zijn, noemen wij: *Early Russian History, Songs of the Russian People* en *Russian Folk Tales* (1872—1874), door Ralston, en ook zijne vertalingen van Afanásiëw's *Legenden*; *La Russie épique* (1876) door Rambaud en zijn voortreffelijke *Geschiedenis van Rusland*; *Le Roman Russe* door Voguë; *Indrukken uit Rusland*, door George Brandes en zijn werk *Moderne Geister*, dat een heerlijk hoofdstuk over Toergénjew bevat.

Onder de Russische werken, waarin over de letterkunde in 't algemeen wordt gehandeld, kunnen de volgende vermeld worden: *Geschiedenis der Russische Letterkunde in Biographieën en Schetsen* door P. Polewój (2 deelen, geïllustreerd, 1883; nieuwe vermeerderde uitgave in 1903) en *Geschiedenis der Nieuw-Russische Letterkunde van 1848 tot 1898*, door A. Skabitsjéwskij, (4de uitgave, 1900, met 52 portretten). Die beide werken zijn betrouwbaar, goed geschreven en niet te om-

vangrijk; het eerste is meer een populair boek, terwijl het tweede een critisch werk is, waarin elk schrijver grondig behandeld wordt. De onlangs verschenen *Reeks Russische Schrijvers*, uitgegeven door I. Ignátow (Moskou, 1901), bevat meer dan tweehonderd vijftig goede portretten van Russische schrijvers, en over de werken van elken schrijver ééne bladzijde goed geschreven aantekeningen. Een zeer uitvoerig werk is de *Geschiedenis der Russische Letterkunde* door A. Pýpin, (4 deelen, 1889), van de vroegste tijden tot Póesjkin, Lérmontow, Gógol en Koltsów. Van denzelfden schrijver verscheen ook eene *Geschiedenis der Russische Ethnographie* (eveneens in 4 deelen).

Onder de werken, die slechts over gedeelten der Russische letterkunde handelen, kunnen de volgende worden vermeld: Tsjernysjéwskij, *Critische Artikelen*, St. Petersburg, 1893; Annenkow, *Póesjkin en Zijn Tijd*; O. Miller, *Russische Schrijvers na Gógol*; de boeken van Merezjkówskij over Póesjkin en een boek van denzelfden over Tolstój; Arsénjew's *Critische Studiën over de Russische Letterkunde*, twee deelen, 1888 (in dit boek reeds vermeld) en bovenal, zooals vanzelf spreekt, de verzamelde *Werken* onzer critici: Bjelínskij (12 deelen); Dobrolóebow (4 deelen); Písarew (6 deelen) en Michailówsky (6 deelen, aangevuld door zijne *Letterkundige Herinneringen*).

Een voortreffelijk werk, dat steeds voortgezet wordt, is het *Biographisch Woordenboek der Russische Schrijvers*, uitgegeven en schier geheel geschreven door S. Wengérow, die tevens de uitgever is van nieuwe wetenschappelijk bewerkte uitgaven van de volledige werken van verscheidene schrijvers (Bjelínskij is thans verschenen). Zeer goede biographieën en critische schetsen van al de Russische schrijvers komen voor in het *Russisch Encyclopedisch Woordenboek* van Brockhaus-Efron. De eerste twee deelen van dit woordenboek (die door een

Appendix zullen worden aangevuld) waren een eenvoudige vertaling van het *Lerikon* van Brockhaus; de leiding der uitgave ging echter nog bijtijds over in handen van Russische mannen van wetenschap (o.a. Mendelëjew, Wojéjkow, W. Solowjów, enz.) die van dit *Woordenboek* in twee en tachtig deelen (volledig in 1904; elk deel kost f 3,60) eene der beste encyclopedieën hebben gemaakt, die ooit in Europa verschenen. Het zal voldoende zijn, te zeggen dat al de artikelen over scheikunde en scheikundige techniek of geschreven, of wel zorgvuldig nagezien werden door Mendelëjew.

Volledige uitgaven van de werken der meeste Russische schrijvers werden in den laatsten tijd uitgegeven; sommige daarvan door den uitgever Marks, te zamen met zijn geïllustreerd weekblad, tegen verbazend lage prijzen, die slechts verklaard kunnen worden door het cijfer van meer dan twee honderd duizend exemplaren, dat deze uitgaven elk jaar bereiken. De werken van Gógol, Toergénjew, Gontsjarów, Ostróws kij, Boborýkin, Tsjéchow en eenige minder bekende schrijvers, zooals Daniléwskij en Ljesków, werden aldus verspreid. (1)

1) De aanhaling uit *De Revisor* van Gógol (op blz. 97—99) hebben wij ontleend aan de Nederlandsche vertaling van Niko en Tony (1887).

De aanhalingen uit *Het Onweder* van Ostróws kij (op blz. 264—266 en 268—270) hebben wij ontleend aan de vertaling, die uitgegeven werd door A. Rössing (1889).

REGISTER.

- Aandeel der „Kringen” in de intellectueele ontwikkeling van Rusland, 339.
- Ablesimow, tooneelschrijver, 248; De Molenaar, 248.
- Absolutisme, een historische noodwendigheid, 347.
- Aertel, romanschrijver, 386; Smjéna, (Het Aflossen der Wacht), 386; Gedenkschriften van een Man uit het Grasland, 387; Twee Paren, 387; De Gardénins, hunne Onderhoorigen, hunne Aanhangers en hunne Vijanden, 387; vermeld, 295.
- Afanásiëw, Legendes, 295, 412.
- Aksákow, Constantijn, Slavophiel schrijver, 239.
- Aksákow, Iwán, Slavophiel schrijver, 239.
- Aksákow, Serghèj Timoféjewitsj, 229; Gedenkschriften van een Hengelaar, 229; Gedenkschriften van een Jager met Geweer in het Gouvernement Orenburg, 229; Verhalen en Herinneringen van een Jager 229; Eene Familie-kroniek en Herinneringen, 230; De Kinderjaren van Bagrów de Kleinzoon, 230; Gedenkschriften, 230.
- Alexander de Groote, legendes over, 13.
- Alexander I, opgevoed door La Harpe, 45; is bereid aan Rusland eene grondwet te schenken, 46; schenkt die aan Finland, 46; invloed van het Duitsch mysticisme op, 46; geeft zich over aan de reactionnair, 46; invloed van Mevr. Krúdener op, 46; schenkt aan Polen eene grondwet, 46.
- Alexéj, Tsaar, vader van Peter I, 244.
- Algemeenen godsdienst, grondslagen van een, 188.
- Anacreon, 243.
- Anarchisme, Bakúnin stichter van het modern, 353.
- Annenkow, Poésjkin en zijn Tijd, 413, vermeld, 142.
- Apotheose der Russische Boeren-vrouw, 227.
- Araktsjéjew, Generaal, beheerscht Rusland gedurende de laatste tien jaren van Alexander I's regeering, 46.
- Arsénjew, Critische Studiën over de Russische letterkunde, 362, 413; vermeld, 223, 233.
- Audubon, Johannes Jacobus, vermeld, 230.
- Auerbach, Berthold, vermeld, 115.
- Awakum, Nonconformistisch priester, gedenkschriften, 26; aanhaling uit, 26, 27; gebannen naar Siberië, 27; aan den paal levend verbrand, 28.
- Bagryjánskij, Dr., vriend van Nowikow, 39.
- Bakúnin, Michaël, Russisch revolutionair, 344, 347, 352.
- Balakláwa-ramp, Tolstójs gedichten over, 144.
- Balzac, Honoré de, 75, 110, 115.
- Baratýnskij, romantisch Russisch dichter, 81.
- Barantséwitsj, romanschrijver, 392.
- Barbier, Henri Auguste, 51, 225, 242.

- Bojan, Russisch bard, 16.
 Beschaafde mannen, volslagen wan-
 hoop aan de krachtdadigheid
 der, 121.
 Beschaafde vrouwen, nieuw geslacht
 van, 391.
 Beschaving gesteund op Kerk en
 Staat, 169.
 Bestoëzjew, Alexander, (pseudoniem
 Marlinskij) proza-schrijver, 83.
 Béranger, 5, 242.
 Bibliographische Aanteekeningen,
 411—414.
 Bidlo, Dr., vermeld, 245.
 Bijbel, Russische vertaling van, in
 de negende eeuw, 6; de eerste
 Russische, 25; waarom de, tot
 nog toe niet werd overtroffen, 384.
 Bijbelsch Oud-Slavisch, 29.
 Bismarck, vermeld, 158.
 Bjelájew, 343; Geschiedenis
 van de Boeren van Rusland,
 343.
 Bjelinskij, de groote criticus van
 zijn tijd, geboorte en afstamming
 370—372; staat vooreerst onder
 den invloed der idealistische
 Duitsche wijsbegeerte, 370; voor-
 stelling van de kunst, 371; in-
 vloed van Hérzen en Bakunin,
 371; Brief aan Gógol, 372, 376,
 380, 383; Werken van, in 12
 deelen, 413.
 Boborýkin, romanschrijver, 395—
 396; beschrijft de heerschende
 denkwijze der beschaafde Rus-
 sische maatschappij, 395; ver-
 meld, 233, 414.
 Bodensedt, vriend van Lermontow
 en Duitsch vertaler van L.'s ge-
 dichten, 69, 73.
 Boeren-rechtbanken, 282.
 Boerjate-trekken, Alexander de
 Groote onder, 13.
 Bogdanówitsj, 37, Doesjenka, 37.
 Bondarjów, Nonconformistische
 boer, 178.
 Borodín, muziek van, 18.
 Botkin, vermeld, 344.
 Brandes, George, studie over Toer-
 génjew, aanhalingen uit, 115, 116,
 118, 119; vermeld, 412.
 Browning, Robert, vermeld, 51, 242.
 Buckle, Henry Thomas, vermeld, 265.
 Bylíný, epische liederen, 10; onder-
 zoekers van de Russische byli-
 nen, 12.
 Byron, Lord George Gordon, ver-
 meld, 51, 54, 58, 59, 62, 67, 81,
 83, 242, 243, 369.
 „Byronisten”, 210.
 Byzantijsche geschiedschrijvers, 20.
 Byzantijsche idealen der Russi-
 sche Kerk, 21.
 Byzantijsche zeden van Moskou, 86.
 Catharina II, letterkunde onder, 34;
 vooruitstrevende denkbeelden
 van, 34; haar omgang met Fran-
 sche filosofen, 34; haar Na-
 kaz, 34; geeft een maandelijksch
 tijdschrift uit, 38; schreef een
 paar hekelende komediespelen en
 eene boertige opera 248; Het
 Feest van Mevrouw Brom-
 beer, 248.
 Cervantes, vermeld, 5.
 Chmelnítskij, vertaler van Molière,
 250.
 Christelijke broederschappen, vroe-
 ge, 23.
 Christelijke zedenleer, hoofdpunten
 der, 184—188.
 Christendom, rationalistische ver-
 klaring van het, 180; dogmati-
 sche bestanddeelen van, 181;
 hinderpaal voor de verbreiding
 der Christelijke leer, 182.
 Chwóstsjsinskaja (W. Krestowskij-
 pseudoniem), 234; De Groote
 Beer, 234; Het Album: Groe-
 pen en portretten, 235; Bij
 den photograaf, 236.
 Cicero, 32.
 Circassiërs, strijd der, tegen de
 Russen, 74.
 Classieken, Russische, verspreiding
 der, 8.
 Constantijn, Grootvorst, ontdek-
 kingstocht, 286, 294.
 Constantijn volgt Alexander I op,
 47; treedt af, 47.
 Coolidge, professor te Cambridge
 Mass.; artikels over Russische
 schrijvers, 50.
 Cooperatieve inrichtingen, 294.
 Copernicus, vermeld, 33.
 Coppe, vermeld, 243.
 Cornwall, Barry, vermeld, 243.
 Crabbe, vermeld, 242.

- Dal, V. ethnograaf en prozaschrijver, schreef ook onder het pseudoniem Kozak Loegánskij; geboorte en afstamming, 230; zijn hoofdwerk: Verklarend Woordenboek der Russische Taal, 231; schetsen uit het leven van het volk onder het pseudoniem Kozak Loegánskij, 231; Beelden uit het Russisch Leven, 231; de Spreekwoorden van het Russische Volk, 231.
- Daniléwskij, schrijver van historische romans, 289; De Vluchtelingen in Noworósja, 289; Vrijheid, of de Terugkeerende Vluchtelingen, 289; Nieuwe Landstreken, 289; vermeld, 414.
- Dante, vermeld, 81, 243.
- Dargomoézijskij, opera's van, 17, 61.
- Darwinisme, 141; vooruitgaande ontwikkeling in het Planten- en Dierenrijk, door Písarew, 377.
- Decembristen, de, 45—49; Nicolaas I hangt vijf, 48; verbant de overige, 48.
- Délwig, Russisch dichter, persoonlijk vriend van Poésjkin, 81.
- Demetrius, de pretendent, 24.
- Dmitrew, fabeldichter, 79.
- Dmitréwskij, acteur, vermeld, 246.
- Denck, Hans, vermeld, 179.
- Denkbeelden, geavanceerde, in Europa, 341.
- Dersjáwin, hofdichter van Catharina II, 35; Ode aan God, 36; De Waterval, 36.
- Dickens, Charles, vermeld, 5, 115, 243.
- Dobrolóbow, criticus. Het Rijk der Duisternis, 264; Werken (4 deelen) 113; vermeld, 3, 145, 213, 223, 373.
- Dolgóesjin-groepen, verhoor der, 175.
- Dolgoróekij, Prins, politiek schrijver, 356.
- Dorpsgemeenschap, toekomst der, 282; idyllische illusiën over de, 314; teleurstellingen, 316.
- Dorpsleven en humor, 87.
- Dostojéwskij, levensbeschrijving en bespreking van zijne werken, 210—221; Arme Liederen, 211; De Vernederden en Beledigden, 212; De Dubbelganger, 212; Nétotsjka Nézwanowa, 212; Gedenkschriften uit een Dood Huis, 213; Schuld en Boete, 213; De Gebroeders Karamázow, 213; Jonkman, 213; De Idioot, 213; De Duivels, 213.
- Dramatische Kunst in Rusland, ontwikkeling der, 100.
- Drankzucht, 305.
- Droesjínin, criticus, 379.
- Drukkerij te Moskou omstreeks 1585, 25.
- Duitsche Aesthetische schrijvers, metaphysica der, 380.
- Elliot, George, vermeld, 233.
- Elpatjewskij, S., schrijver, 319.
- Elster, Fanny, ballet-danseres, treedt op in het Keizerlijk theater Moskou, 257.
- Epische gedichten, Russische, mythologische trekken der helden van, 11.
- Ergólskaja, T. A., een vrouwelijke verwante van Tolstóij, 141.
- Ethnographische onderzoekingen in Rusland, 293—296.
- Euler, Leonard, 32.
- Faust, Dr., 7.
- Federale beginselen in Rusland, 43; 342.
- Fonvizin (von Wizin), 35, 248.
- Franklin, Benjamin, vermeld, 40.
- Fransche omwenteling van 1830, 346; van 1848, 348.
- Fransche filosofen, Catharina's omgang met, 34.
- Fourier, François, vermeld, 285, 348.
- Fourierisme, 360.
- Fourieristen, 211.
- Gársjin, romanschrijver, vermeld, 160.
- Gedachtenwisseling alleen mogelijk door persoonlijken omgang, 339.
- Geheime genootschappen beginnen in Rusland te ontstaan, 46.
- Gellert, vermeld, 40.
- Gemeenschappelijke grondeigendom, 341.

- Gerbel, N. Dichter-vertaler, 242: overzetting van het Lied van den veldtocht van Igor, 242; Schiller door Russische dichters vertaald, 242.
- „Geschiedenis-makende” typen van Toergénjew, 113.
- Geschiedschrijvers van den Generelen Staf, 159.
- Glinka, muziek van, 18.
- Godsdienst, zie Algemeene.
- Gogól, levensbeschrijving en bespreking zijner werken, 85—111; geboorte en afstamming, 85; humor van, 86; Mirgorod, 86; Avonden op de Pachthoeve nabij Dikánka, 84; Hoe Iwán Iwánowitsj twist kreeg met Iwán Nikiforitsj, 88; korte inhoud van zijn roman Taras Bulba, 90; De Mantel, 93; Dagboek van een Waanzinnige, 93; zijne comédie De Revisor, 94; aanhalingen uit, 97—99; Het Kruis van Wladimir, 100; De voormiddag van een Man die veel te doen heeft, 101; Het Huwelijk, 101; Doode Zielen, zijn hoofdwerk, 101; Het Rechtsgeding, 101; aanhalingen uit, 102—104; lijdt aan eene zenuwkwaa, 107; komt onder den invloed der piëtisten, 107; dood van, 107; zijn groote invloed op de gemoederen in Rusland, 107; Briefwisseling met Vrienden, 107; vermeld, 8, 36, 75, 112, 121, 212, 229, 230, 257, 361, 363, 369, 388, 413, 414.
- Goethe, Johann Wolfgang, vermeld, 5, 51, 52, 58, 82, 224, 242, 243, 369, 376.
- Gontsjarów, begaafd Russisch schrijver, levensbeschrijving en bespreking van zijne werken, 194—208; objectief talent van, 195; overvloed van bijzonderheden, 195; beschrijving van zijn roman Oblómow, 195—205; aanhalingen uit Oblómow, 199, 200, 201, 202, 204; De Afgrond, 209, 210; Het Fregat Pallas, 194; Een gewoon Verhaal, 194; vermeld, 414.
- Gorkij, Maxim (pseudoniem). A. Pjésjkow, schrijver en toneelschrijver, 320—334; zijne kindsheid, 321; naam in Amerika en West-Europa, 321; beschrijving der karakters in zijne novellen, 321—334; Máljwa, 321; Tsjelkásj, 321; De Gewezen Menschen, 321; Zes en twintig Man en één Meisje, 321; Konowálow, 326; Warenka Olesówa, 326; De Orlow's, 328; De Drie, 328; Foma Gordéjew, 329; Eene Dwaling, 331; De Lezer, 331; Aanhalingen uit de, 331, 332, 333; vermeld, De Kleine Burgers, 280; De Slaapstee, 280, 321; 414.
- Gregory, werkt „Engelsche stukken” naar den Russischen smaak om, 245; De comédie van Koningin Esther, 245; Tobias, 245; Judith, 245.
- Gribojédow, tooneelschrijver, geboren te Moskou, 250; treedt in diplomatischen dienst, 251; wordt naar Teheran gezonden, 251; gedood te Teheran, 253; Ongeluk uit Wijsheid, 253; Een Georgische Nacht, 253.
- Grigórjew, criticus, 379.
- Grigorówitsj, een der eerste volkschrijvers, 284; De Draaiorgel-spelers, 285; Het Dorp, 285; Antoon de Ongelukkige, 286; De Visschers, 286; De Landverhuizers, 286; De Landarbeider, 286; De Landlooper, 286; De Landwegen, 286; Het Schip Retwizan, 286; Het Fregat Pallas, 286; Herinneringen, 286; vermeld, 211.
- Grimm's verzameling sprookjes, 10.
- Gutzkow, vermeld, 243.
- Hamlet en Don Quichot, 133.
- Hamletisme in het Russische leven, 122, 138.
- Harte, Bret, vermeld, 321.
- Hatzfeld, gravin, 118.
- Heath, Richard, 3.
- Hedendaagsche romanschrijvers, 386—411.
- Heidendom, terugkeer tot het, 23.
- Heilige schrift, het drukken van, 25.
- Heine, Heinrich, vermeld, 5, 58, 242, 243, 376.
- Hemnitzer, fabeldichter, 37.

- Herder, Johann Gottfried, vermeld, 44.
- Hérzen, Alexander, geboorte en afstamming, 346; wordt student aan de Universiteit te Moskou, 346; gebannen naar den Oeral, 347; keert naar Moskou terug, 347; gebannen naar Nowgorod, 348; uit Frankrijk gedreven, 349; genaturaliseerd in Zwitserland, 349; sticht de Noordster, 349; Vervolgen Gebeurtenissen en Denkbeelden, 349; sticht De Klok, 350; zijn invloed wordt tot een werkelijke macht, 350; ondersteunt Polen, 351; schrijft onder het pseudoniem Iskander, 352; Wie is plichtig? 352; vermeld, 341, 344, 371.
- Hiawatha, vertaald door Sjoekówskij, 5.
- Hilferding, A., 11.
- Hiller, O., Russische Schrijvers na Gógol, 413.
- Historische drama's, 275—277.
- Historische ontwikkeling, het 'toevallige', het 'voorbijgaande' in de, 382.
- Historische romans, groote moeilijkheid bij het schrijven van, 157.
- Holberg, Deensch tooneelschrijver, Jean de France, 36.
- Homerus, vermeld, 14.
- Homjaków, Slavophiel, 342.
- Hood, Thomas, vermeld, 242.
- Hugo, Victor, vermeld, 51, 225, 242, 277, 369.
- Humboldt, dichterlijke natuuropvatting, 33.
- Huwelijk, meeningen over het, 163; beschuldiging tegen het, 164; vragen over h. en scheiding, 359.
- Huxley, Thomas Henry, vermeld, 33.
- Huyghens, Constantijn, vermeld, 33.
- Ibsen, Hendrik, vermeld, 334.
- Idealistisch realisme, vormen van, 320.
- Ignátow, I., Reeks Russische schrijvers, 413.
- Igor, Het Lied van den veldtocht van, aanhaling uit, 16.
- Intellectueel leven in Rusland van 1848 tot 1876, 122—123.
- Intellectueelen, Russische, 325.
- Iwan Antonowitsj, Grootvorst, 39.
- Iwan de Wreede, brieven van, aan Prins Koérsbskij, 24; alsdan heerschende politieke denkbeelden gekenschetst, 24.
- Iwánow, Professor, 369 n.
- Jakoésjkin, ethnograaf, 294.
- Jarosláwna, jammerklachten van, 16.
- Jásnaja Poljána, Tolstójs landgoed, 141, 144, 148, 168.
- Jazykow, dichter, 81.
- Jersey, Noormansche recht op, 344.
- Jong Rusland, herleving van, 127; 174, 175.
- „Kalevála”, der Finnen, 14.
- Kaliki, zwervende zangers, 10.
- Kantemir, schrijver van hekelschriften, 29; ambassadeur te Londen, 30 n.
- Kapitalisme, macht van het, 341.
- Kapnist, schrijver van hekeldichten, 37; De Aanklacht, 248.
- Karamzin, geschied-enromanschrijver, 42; De Geschiedenis van den Russischen Staat, 42; lofredenaar van de deugden der monarchie, 42; Brieven van een Russisch Reiziger, 43; zijn sentimenteel romantisme, 44; Arme Liza, 44; levendig protest tegen de lijfeigenschap, 44; vermeld, 411.
- Katénin, vertalingen van Racine, 249.
- Kaukasus, een der heerlijkste landstroken in de wereld, 68.
- Kawelin, filosoof en rechtsgeleerd acteur, 66; vermeld, 344.
- Kerk-Christendom, 181 n.
- Kiew, annalen van, 19; verdwijnt gedurende twee eeuwen uit de Geschiedenis, 20.
- Kiréjewskij, gebroeders, Slavophielen, 342.
- Klein-Rusland, beschrijving van, 86.
- Klein Russische letterkunde, werk over, 412; Wjek: De Eeuw, eene Verzameling van Klein-Russische Gedichten en proza, verschenen van 1798 tot 1898, 412.
- Klok, De, (Kolokol), blad gesticht door Hérzen, 350—351.

- Kloosters, wetenschap geconcentreerd in de, 22.
- Knjasjnin, vertaler van Fransche treurspelen, 247; Rossláw, 247; Wadim van Nowgorod, 247; De Schreeuwer, 248; Wonderlijke Liederen, 248; Sbiestensjtsjik, 248.
- Kóerbskij, Prins, brieven aan Iwan de Wreede van, 24.
- Kókorjew, volks-schrijver, 290.
- Kokósjkin, vertaler van Racine, 249.
- Koltsov, dichter, 237.
- Koninklijk gezag, ononderbroken overerving van het, 343.
- Korolenko, romanschrijver, 389; levensbeschrijving, 389—390; De Droom van Makar, 390; De Man van Sachalin, 390; Het Woudruischt, 390; In Slecht Gezelschap, 390; Blinde Muzikant, 390.
- Kórsakow, Rimskij, muziek van, 18.
- Kort verhaal, belangrijkheid van het, 409.
- Kostomárow, geschiedschrijver, 343.
- Kotosjikhin, geschiedschrijver, 28; zijne handschriften te Upsala ontdekt, 28.
- Kotzebue, vermeld, 249.
- Kozlów, Russisch dichter, 81; vertaler van De Krimische Sonnetten, 81; Monnik, 81.
- Krestówszki, W., pseudoniem, (N. D. Chwóstsjinskaja), schrijfster, 232; De groote Beer, 234; Het Album: Groepen en portretten, 235; Bij den photograaf, 236.
- Krestówszki, Wsewolod, schrijver van romans in den trant der Fransche politie-romans, 232; St. Petersburgsche Achterbuurten, 232.
- Krudener, Mevrouw, haar invloed, op Alexander I, 46.
- Krylow, fabeldichter, 78; schreef ook comediën, 78; zijne vertaling uit Lafontaine, 79; bekleed een eenige plaats in de Russische letterkunde, 80; vermeld, 230, 248.
- Krylow, W. A., (Alexandrow), zeer vruchtbaar tooneelschrijver, 230.
- Kryzjánitsj, Zuid-Slavische schrijver, 28.
- Kunst, goede, 383.
- Kunst-critiek, grondslagen der nieuwe, 368.
- Kunst. Het motto de kunst voor de kunst alléén, dichters en schrijvers met, 238, 380, 383.
- Laagheid, toon van alledaagsche, 400.
- Lábin, een Christen mystiek, schrijft tegen het zedenbederfen wordt gebannen, 39.
- La Harpe, Fransch republikein, is de opvoeder van Alexander I, 45.
- Landbouw-bevolking, onzaglijke, in Rusland, 313.
- Landloopers van Zuid-Rusland, 324; Górkij's typen van, 328; landloopers en verworpelingen der Russische groote steden, 310.
- Lassalle, Ferdinand, vermeld, 118.
- „Latijnsche” Kerk, belet haar gezag over Rusland uit te breiden, 21.
- Lawrów, Peter, pseudoniem Mirtow, 353; stichter van het tijdschrift Vooruit, 353; Mechanische Theorie van het Heelal, 354; Geschiedenis van het moderne Denken, 354; Historische Brieven, 354.
- Lazjétsjnikow, schrijver van historische romans, 84.
- Lenan, vermeld, 242.
- Leopardi, vermeld, 243.
- Lérmontow, Mikhaïl Joerewitsj; levensbeschrijving en werken van, 66—78; schrijft verzen en gedichten op veertien-jarigen leeftijd, 67; wordt student aan de hoogeschool te Moskou, 67; komt op de militaire school te Petersburg, 67; schrijft een gedicht over de vrijheid en wordt naar een linie-regiment in den Kaukasus gezonden, 68; inhoud van De Demon, 70; beschrijving van Mtsyri, 71; zijn demonism of pessimism, 72; een „humanist”, 73; zijne liefde tot Rusland, 73; zijn haat tegen den oorlog, 74; zijn dood, 74; inhoud van zijn roman De Held van Onzen Tijd, 76—78; vermeld, 6, 87, 108, 112, 223, 224, 229, 380, 413.
- Leroux, Pierre, vermeld, 284, 348.
- Letterkunde, der Oecheen, 6; der Polen, 6; van de groote slavische taalfamilie, 6; van de Groot-Russen, 8; van de Klein-Russen,

- 8; van de Witte Russen, 8; schatten uit de dertiende eeuw, 20; een nieuw tijdperk voor de Russische, 34; modern Rusland geschapen, 56; Russisch realisme, 60; het invoeren van het sociaal bestanddeel, 109; de plaats van de volksbeschrijving in de, 221; de grondleggers der moderne Russische, 229; een nieuwe school van realisme in de, 299; de plicht der, 331.
- Letterkundige critiek, 366—385.
- Leven, het staat hooger dan de kunst, 372.
- Lewitow, volks-schrijver, 281, 307; Schetsen uit de Steppen, 310; Moskousche Schuilhoeken en Achterbuurten, 310; Straatschetsen, 310; Verdriet in de Dorpen, op de Landwegen en in de Steden, 310.
- Lied van Roland, 15.
- Liederen-verzamelaars, 294—295.
- Liefde, discussie over de, 164.
- Lijfeigenen, algemeene strooming ten gunste der, 288.
- Lijfeigene, als slaven verkocht, 101.
- Lijfeigenschap, wordt te Moskou ingevoerd, 21; in Rusland, 24; letterkundige beweging tegen, 108; misstanden der, 282.
- Ljesków, Russisch schrijver, vermeld, 414.
- Loeganskij, Kozak, (zie Dal).
- Lomonósov, 31; student te Moskou, en te Kiew, 31; wordt naar Duitschland gezonden, en studeert onder Christian Wolff, 31; schrijft eene verhandeling over Arktische onderzoekingen, 33; stelt de mechanische theorie der warmte duidelijk voor, 33.
- Longfellow, vermeld, 5, 242.
- Luiheid, de poëzie der, 200.
- Maatschappelijke en menselijke groote vragen in de critische geschriften gediscuteerd, 368.
- Maatschappij, de rebel tegen de, 326.
- Maatschappij, Russische beschaafde, 296.
- Maatschappij van de Vrienden der Russische Letterkunde, 381.
- Macht der bureaucratie, 341.
- Májkow, Apollon, dichter met het motto „de kunst voor de kunst alléén”, 239.
- Májkow, Walerján, criticus, 285, 372.
- Mámin, romanschrijver, 392.
- Man en Vrouw, scheiden van, in Rusland besproken, 127.
- Márkowitsj, Mevr. Marie, pseudoniem Márko Wowtsjók, 288.
- Marks, Russisch uitgever, vermeld, 414.
- Marlínskij, (Bestóezjew), 83—84.
- Martynow, doodt Lérmontow, 75.
- Matsjtsjót, romanschrijver, 392.
- Maupassant, Guy de, vermeld, 321, 397.
- Mazéppa, Hetman, sluit zich bij Karel XII aan tegen Peter I, 49.
- Mazzini, Jozef, vermeld, 118.
- Meij, L., dichter en tooneelschrijver, 243.
- Melsjin, L., volks-schrijver, 319.
- Mendeléjew, 414.
- Menschelijke natuur, gebreken der, 399.
- Merezjkówschij, Dmitrij, schrijver, 393; Julianus de Afvallige, 394; Leonardi da Vinci, 394; vermeld, 411, 413.
- Mérimée, Prosper, vermeld, 50.
- Metaphysica, nevelachtige Duitsche, 342.
- Michaël (de eerste Romanow), voert de lijfeigenschap in, 24.
- Michailow, Michaël, vertaler van gedichten, medewerker van De Tijdgenoot, 242.
- Michailówschij, Russisch criticus, 169; aanhaling uit De Rechteren de Linkerhand van Graaf Tolstóej, 170—171; Theorie van den Vooruitgang, 378; Het Individualisme, 378; De Helden en de Menigte, 378; Het Geluk, 378.
- Minájew, Russisch schrijver, 226, 243.
- Ministerie van binnenlandsche zaken, Russische censuur van boeken en couranten bij het, 337.
- Mir-vreeters, 318.
- Modern beschaafd leven, ontleding van het, 364.
- Móesjkin, vermeld, 138.
- Moltke, vermeld, 158.

- Montesquieu, vermeld, 26.
 Moore, Thomas, vermeld, 44, 243.
 Moravische taal, 5, 6.
 Mordówtsew, 235, 295, 392; Teekenen des Tijds, 392.
 Morris, William, vermeld, 190.
 Moskou, een militaire staat opgebouwd te, met de hulp der Mongoolsche Khans, 21; wordt het centrum van Kerk en Staat, 21; de erfenamen van Constantinopel, 21.
 Moskou, Instituut van de Broeders, (door Nowikow gesticht), 40; monarchie van, 21.
 Moskou, Onbeperkte macht der Prinsen van, 21; tooneel te, 256—271; gezag der tsaren van, 342.
 Mysteryën, 245.
- Nadson, dichter, 392.
 Nadezjdin, dichter, 368.
 Narjeznij, historisch romanschrijver, 84.
 Naturalisme en realisme, gezond, 369.
 Naturalisme en realisme, in Frankrijk, 282.
 Natuurschoon van den Kaukasus, 68.
 Naúmow, schrijver, 318.
 Nefédow, volks-schrijver, 281, 319.
 Negentiende eeuw in Rusland, eerste jaren der, 41—45.
 Nekrásow, Nicolaas, dichter, 221; levensbeschrijving en werken, 221—229; groote armoede, 222; wordt eigenaar van De Tijdgenoot, 222; innerlijke kracht zijner geschriften, 226; zijn pessimisme, 226; strijd tegen de lijfeigenschap, 226; zijn beste gedicht; De Rood-neuzige Vorst, 227; De Boerenkinderen, 228; Sasja, 228.
 Nestor, de Kronieken van, 19.
 „Neteldoek-meisjes”, 378.
 Netsjájew-groepen, 174.
 Newton, Sir Isaac, vermeld, 33.
 Nicolaas I wordt Keizer, 47; hangt eenige en verbant andere Decembristen, 47.
 Nicolaas, de Dorpeling, 11.
 Niebelungen-lied, 15.
 „Nihilisme” is niet „Terrorisme”, 129.
- Nihilist, de, in de Russische maatschappij, 130—131; wat echte nihilisten zijn, 360; de, in de kunst, 381.
 Nihilistische beweging van 1858 tot 1864, 228.
 Nijverheids-tijdperk, 341.
 Nikítin, Russisch dichter, 237.
 Nikitytsj, Dobrynja, ridder, 11.
 Noordster, De, (Polarnaja Swjesda), tijdschrift door Hérzen gesticht, 349.
 Nowgorod, annalen van, 19; republiek van, 19.
 Nówikow, N. 35; een apostel van hervormingen, 38—39.
 Nowodwórskej, romanschrijver, 392.
- Oblómowisme, luiheid van geest en hart, 205; geen ziekte van het ras, 205.
 Odójewskij, Prins Alexander, dichter, 82, 251; Droom van een Dichter, 82; Wasilkó, 82.
 Odyssea, vermeld, 45.
 Oespénskij, Gleb, volks-schrijver, 281; Het Verval, 311; De Macht van den Grond, 315; Uit een Dorps-Dagboek, 315; zijne denkbeelden over grondeigendom, 315.
 Oespénskij, Nicolaas, de geïdealiseerde roman, 296.
 Ogarjow, dichter, 347, 352.
 Olonez, het gouvernement, oude barden, 10.
 Ongezonde levensvoorwaarden, vooroordeelen en leerstelsels, verbreid door Kerk en Staat, 187.
 Oorlogs-correspondenten, 160.
 Ostrowskij, Russisch tooneelschrijver, levensbeschrijving en bespreking zijner werken, 259—275; Armoede is geen Schande, 260—263; Tafereelen van Huiselijk Geluk, 260; Wij zullen het onder ons effen maken of het Bankroet, 260; Neem geen Plaats in anderman's Sleden, 260; Het Onweder, aanhaling uit, 264—266; 268—270; De arme Bruid, 272; Een onstuimig Hart, 272; Vastenavondpretheeft een Einde, 272; Het Woud, 272; Niemand is voor Zonde

- en Ongeluk vrij, 275; vermeld, 80, 414.
- Otetsjestwennyja Zapiski, tijdschrift, 170.
- Oud Testament in Rusland, de boeken van het, 23.
- Overeenstemming tusschen „gedachte en vorm” in de dichtkunst, 225.
- Ovidius, vermeld, 32.
- Ozerow, pseudo-classieke treurspelen, 244; Oedipus te Athene, 247; Oleg's Dood, 247; Dmitrij Donskój, 249.
- Palm, A. I., tooneelschrijver, 279; De oude Edelman, 280; Onze Vriend Neklóesjew, 280.
- Panájew, romanschrijver, 232; Ydele Snoevers, 232.
- Passék, vermeld, 347.
- Patriarchale familie in Rusland, 340.
- Perniërs, in het Oeral-gebergte, 301.
- Pers, de Russische, onderdrukt, 238.
- Péstel, vermeld, 47.
- Peter I, ingrijpende hervormingen van, 28; historische beteekenis van zijne hervormingen, 28; verwezenlijkt de belangrijkheid der letterkunde, 28; verspreidt onder zijne landgenooten Europeesche wetenschap, 28; voert een nieuw alfabet in, 29.
- Petrápáwlowskij, (pseudoniem Karónin), dichter van het dorpsleven, 318; Mijne Wereld, 319.
- Petrasjéwskij-groepen, 211.
- Philosofie van den oorlog, 158.
- Pisarew, groot criticus, vermeld, 3, 131, 250; 375—378; „neteldoekmeisjes”, 377; Werken, (6 deelen), 413; Letterkundige Herinneringen, 413.
- Pisemskij, A. Th., volks-schrijver; Een bitter Lot, 278, 292; De Bandeloze Zee, 291; Duizend Zielen, 291; De Timmerman's Artel, 292; De St. Peterburger, 292.
- Pjésjkow (pseudoniem Maxim Gorkij), 320.
- Plattner, vermeld, 40.
- Plestisjéjew, A., Russisch dichter, 226; werd gevangen genomen, 226; 238.
- Poegatsjów, 40, 58, 61.
- Póesjkin, Russisch dichter, 50; levensbeschrijving van, 51—57; schoonheid van den vorm, 51; persoonlijkheid en intensief leven, 52; geboorte en afstamming, 53—54; beschrijft zijn leven in Jewgénij Onégin, 53; Ode aan de Vrijheid, 54; naar Kisjinéw gebannen, 54; Ruslan en Ludmilla, 55; groote eenvoud in het vers, 56; kenmerkende eenvoud der uitdrukking, 57; de sprookjes van zijn oude njanja, 57; moeilijkheid om Póesjkin te vertalen, 57; grootste macht in lyrische gedichten, 58; heeft de letterkundige taal geschapen, 60; dramatische voortbrengselen, Don Juan, 60; De Vrekkige Ridder, 60; Meermin, 61; historisch drama, Boris Godoenów, 61; einde van zijn kortstondig leven, 61; bespreking van Jewgénij Onegin, 62—64; aanhaling uit, 64—65; De Dochter van den Kapitein, 75; vermeld, 6, 8, 17, 36, 42, 49, 66, 69, 70, 76, 80, 84, 86, 87, 88, 101, 108, 110, 112, 130, 223, 224, 228, 249, 338, 368, 369, 371, 376, 397, 413.
- Póesjtsjin, vermeld, 53.
- Polen: eerste Russische Bijbel in Polen gedrukt, 25.
- Polewój, P., schrijver van historische romans, 379.
- Polewój, dichter, 368.
- Polezjájew, dichter, 82; Sasjka, autobiographisch dichtstuk 82, 347.
- Polónskij, dichter, Een Muzikaal Krekeltje, 240.
- Pólotskij, Simeon, schreef mysteriën, 245.
- Poltáwa, Karel XII van Zweden verslagen te, 49.
- Pomjalówsckij, volks-schrijver, 281; zijne schetsen uit het leven der kerkelijke scholen, 297; Philister-Geluk, 298; Molótow, 298; Broeder en Zuster, 298.
- Poolsche grondeigenaars, afpersingen der, 92.
- Potápenko, romanschrijver, 396.
- Potjékchin, A. A., tooneelschrijver, 278 en volks-schrijver, 291; Klatergoud, 278; Een Afgesneden Stuk, 278; Eene Vaca-

- ture, 278; In troebel Water, 278.
- Proegáwin, vermeld, 296.
- Prokopówitsj, priester en schrijver, sticht een Grieksch-Slavische Academie, 29.
- Proletariërs, slachting der, te Parijs, 384.
- Protestantsch rationalisme te Nowgorod en Pskow in de twaalfde eeuw, 23.
- Pseudo-classieke letterkunde, opstand tegen de, 368.
- Pskow, republiek; annalen van, 19; worstelingen tusschen armen en rijken, 19.
- Psychische ziekten in Dostojéwskij's romans, vertegenwoordigers van allerlei, 218.
- Pýpin, A., Geschiedenis der Russische Letterkunde, 413; Geschiedenis der Russische Ethnographie, 413; vermeld, 295.
- Rachmétow, vermeld, 145.
- Racine, vermeld, 81.
- Radístsjew, politiek schrijver, 35; ontvangt zijne opvoeding in het Korps van Pages, 40; Reis van Petersburg naar Moskou, 40; naar Oost-Siberië gebannen, 41; zelfmoordenaar, 41.
- Ralston, 11, Early Russian History, 412; Songs of the Russian people, 412; Russian Folk-Tales, 412.
- Rimbaud, 14; La Russie épique, 412; Geschiedenis van Rusland, 412.
- Rázin, Stepan, lievelingsheld geworden der verdrukte boeren, 25.
- Realisme, in dienst van verheven doeleinden, 110; in de Russische letterkunde, 282.
- Realistische bepaling van het Schoone, 373.
- Realistische school in Rusland door Poésjkin ingevoerd, 75.
- Recht, het, van den Russischen Staat, 343.
- Recht te oordeelen? heeft de maatschappij het, 192.
- Rechten van het individu, 393.
- Renaissance, groote beweging der, bereikt Rusland niet, 23.
- Richard James, volksliederen uit de sombere tijden der lijfeigenschap, neergeschreven door, 24.
- Ridders der industrie en plutocratie, de moderne, 364.
- Rímskij, vermeld, 18.
- Rjépin's schilderij: Tolstóij achter den ploeg, 177.
- Rjesjétnikow, volks-schrijver, 281; beschrijving van zijne romans, 299; Podlipowtsy, 301; De Gloémow's, 302; Onder de menschen, 302; Waar is het beter, 303; Het eigen Brood, 303.
- Romantisme en pseudo-classicisme op het Russisch tooneel, strijd tusschen, 249.
- Romantisme en sentimentalisme, 305.
- Rousseau, Jean Jacques, vermeld, 152, 193.
- Rurik, Huis van, 18; de Noorman Rurik, 343.
- Rusland, rotte toestanden in het geheele bestuur, 363.
- Russisch Aardrijkskundig Genootschap, balladen voorgedragen voor het, 11.
- Russisch Encyclopaedisch Woordenboek (in twee en tachtig deelen), 414.
- Russisch tooneel, het, 244—280.
- Russische annalen, hooge letterkundige waarde der, 19.
- Russische folklore, 13.
- Russische intellectueelen, zedelijk bankroet der, 400.
- Russische Kerk, scheuring in de, 25—28.
- Russische kunst, verschillende stroomingen in de, 386.
- Russische maatschappij, invloed uitgeoefend door Tsjernysjéwskij's romans op de, 359.
- Russische populaire wetenschappelijke taal door Lomonósow geschapen, 42.
- Russische taal, 4—49; rijkdom der, 4; kneedbaarheid bij het vertalen, 4; muzikaal karakter der, 4; vele uitheemsche woorden opgenomen in, 5; merkwaardige schoonheid der, 7; onveranderde wortels, 7; vrij van dialect, 8; eenheid der gesproken, 18; Lomonósow grondlegger der Russi-

- sche spraakleer, 32; woordenboek van de Russische taal door de Academie van Wetenschappen samengesteld, 35.
- Russischen versbouw, rhythmische vorm van den, 17.
- Rustem van Perzië, legende, 10.
- Ryléjew, dichter, Decembrist, 45; machtige poëtische begaafdheid van, 48; Wojnarowskij, 48; De Noordster, almanak van Ryléjew, 349; vermeld, 251.
- Sadówszki, vermeld, 258.
- Saint-Simonisme, 271.
- Sálow, volks-schrijver, 318.
- Saltyków, (pseudoniem Sjtsjédrin) 361—365; Een ingewikkelde Zaak, 362; Provinciale Schetsen, 363; Onschuldige Verhalen, 364; De Geschiedenis van eene Stad, 365; Het Dagboek van een Provinciaal te Petersburg, 365; Brieven uit de Provincie, 365; De Pompadour's, 365; Die Heeren van Tasjkent, 365; De Heeren Golowlow, 365; Het oude Posjekhonsk, 365; Brieven aan mijne tante, 365.
- Sand, George, vermeld, 292.
- Satire, de, een geliefd middel tot het uitdrukken van politieke denkbeelden, 361.
- Schiller, Johann Christoph, vermeld, 5, 44, 51, 67, 73, 130, 242, 352, 370.
- Schopenhauer, Arthur, vermeld, 174, 327.
- Scott, Sir Walter, vermeld, 81, 249.
- Sebastopol, Tolstójs schetsen van de belegering van, 143, 144.
- Selbourne's Natuurlijke Historie, 230.
- Shelley, vermeld, 5, 67, 70, 224, 243.
- Sheridan, vermeld, 243.
- Sjachowskó, Prins, tooneelschrijver, 249.
- Sjapir Olga, romanschrijfster, 392.
- Sjensjin, A., (pseudoniem A. Fet), Russisch dichter, 210.
- Sjewtsjénko, Klein-Russisch dichter, vermeld, 83, 285, 347.
- Sjoekówszki, romantiek dichter, 44; vertaalt werken van Europeesche dichters en klassieken, 44; zijn romantisme, 45; beroep op de vrouwen, 45; vermeld, 242, 249.
- Sjtsjeller (pseudoniem A. Michailow) romanschrijver, 392.
- Sjtsjépkín, vermeld, 257.
- Sjtsjerbátow, Prins, verzamelt op wetenschappelijke wijze de oude kronieken en volksverleveringen, schrijver eener geschiedenis van Rusland, 37; vermeld, 41 n, 43 n.
- Sjtsjerbina, N., anthologisch dichter, 240.
- Skabitsjéwskij, Geschiedenis der moderne Russische Letterkunde, 281, 412; Geschiedenis der Censuur, 281.
- Shakespeare, William, vermeld, 5, 67, 69, 162, 249, 253 n., 277, 369.
- Skandinavische helden, bloedwraak, 14.
- Slavische mythologie, oude, 12, 29.
- Slavophielen, 339, 345; fanatieken van het absoluut gezag, 342, 347.
- Smirnów, Mevr. O. A., piëtiste, Gógol komt onder haren invloed, 107.
- Smirnówa, Sophie, romanschrijfster, 392; Het Vuurtje, 392; Het Zout der Aarde, 392.
- Smith, Adam, vermeld, 355.
- Smolensk, verovering van, door de Polen, 24.
- Sociale misstanden, hoofdoorzaak van, 187.
- Socialistische herleving van Frankrijk, 284.
- Soekchowó—Kobýlin, tooneelschrijver, 215; Kretsjińskij's Huwelijk, 278; De Zaak, trilogie, 278.
- Soemarókow, geschiedschrijver, de Russische Racine, 34; schreef treurspelen en droeg bij tot de ontwikkeling van het Russisch tooneel, 34; Hórew, 247; Sináw en Troéwor, 247; Jaropólk en Dílitsa, 247; De valsche Demetrius, 247.
- Soesdal, het gebied van, 18.
- Soetjájew, vermeld, 178.
- Solidariteit, kiemen eener realistische filosofie van, 132.
- Solowjów, N., tooneelschrijver, 280.
- Solowjów, W., filosoof, 345, 414.
- Sowreménnik, De Tijdgenoot,

- zie Tsjernysjéwskij en De Tijdgenoot, 357.
- Spencer, Herbert, vermeld, 338; filosofie van, maakt opgang in Rusland, 378.
- Staatsgodsdiensten in 't belang der heerschende klassen, 184.
- Stankéwitsj, vermeld, 370.
- Stanoekówitsj, romanschrijver, 392.
- Stásow, W. W., zijne theorie over de epische liederen der Slavische mythologie, 12.
- Stepnjak, politiek schrijver, 356; De Loopbaan van een Nihilist, 356; De Stundist Páwel Roedénko, 356; Het onderaardsche Rusland, 356.
- Sterne, Laurence, vermeld, 40.
- Stowe, Harriet Beecher, vermeld, 285, 288.
- Systeem der ministerieele circulaire, 337.
- Tartaren, invallen van, in Rusland, 21.
- Tasso, Torquato, vermeld, 81.
- Tatistsjew, geschiedkundige, schreef een aantal politieke werken, 31.
- Tennyson, Sir Alfred, vermeld, 225, 226, 242.
- Terrorisme en nihilisme vergeleken, 129.
- Thackeray, William, vermeld, 232.
- Theocritus, vermeld, 243.
- Tijdgenoot, De, (Sowreménnik), een maandelijksch tijdschrift, Tolstóij medewerker aan, 139; voert strijd voor de vrijmaking der boeren, 144; Nekrasow uitgever en medewerker, 223; Tsjernysjéwskij, medewerker, 357; opgeschorst, 363.
- Tjóetsjew, Th., Russisch dichter, 239.
- Tocqueville, Alexis de, Democratie in Amerika, door de censuur in Rusland verboden, 123.
- Toergénjew, Nicolaas, Decembrist, politiek schrijver, 355; Theorie der Belasting, 355; La Russie et les Russes, 355.
- Toergénjew, laatste woorden van, tot de Russische schrijvers, 4; zijn leven en bespreking zijner werken, 112—139; de grootste romanschrijver van zijne eeuw, 112; schoonheidszin, 113; zijne romans, eene reeks tafereelen, 114; vereenigt de eigenschappen van een pessimist met die van een vriend der menschheid, 118; Gedenkschriften van een Jager, 119; Een Rustig Hoekje, 120; Jákow Pasynkow, 120; Faust, 120; Asya, 120, 122; zijn pessimisme, verklaring van, 121; Aanhaling uit Briefwisseling, 120—121; bedreigd met ballingschap naar Siberië, 121; Hamlet van het Szygrówskej-District, 122; Dagboek van een nutteloos Mensch, 122; bespreking van zijn Roedin, 123—125; aanhaling uit, 125—126; zijn kunstrijkste gewrocht Een Nest van Edelieden, 126; Eerste Liefde, 126; beschrijving van een Russisch meisje, 127; Aan den Vooravond, 127—129; Vaders en Zonen, 129—133; zijne houding tegenover Bazárov, 133; Hamlet en Don Quichot 133—136; Walm, 136; Lentestroom, 136; Genoeg; uit de Gedenkschriften van een Dooden Kunstenaar, 137; Geesten, 137; Maagdelijke Bodem, 137—138; zijn dood te Parijs, 139; Gedichten in Proza: Oude Vrouw; De Bedelaar; Masjá; Hoe Mooi, hoe Frisch de Rozen waren; De Natuur; De Hond, 139; vermeld, 4, 8, 41, 60; 66; 69; 76; 108; 110; 140; 195; 220; 228; 231; 232; 233; 258; 259; 273; 278; 284; 286; 287; 291; 305; 317; 323; 325; 332; 339; 341; 344; 348; 350; 360; 374; 376; 380; 387; 390; 392; 397; 405; 414.
- Tolstóij, graaf Alexej Constantino-witsj, dichter, schrijver van historische romans en tooneelstukken, 241, 276; Prins Serébrjanjij, 276; Don Juan, 276; De Dood van Iwan de Wreede, 276; De Tsaar Theodoor Iwanowitsj, 276; Boris Godoenow, 276.
- Tolstóij, Leo, zijn leven en bespreking zijner werken, 139—193;

- Kindsheid, 139—141; Jongensjaren, 139—141; bijdragen aan De Tijdgenoot, 139; geboorte en afstamming, 141; verliest zijn vader en moeder terwijl hij nog zeer jong is, 141; De Morgen van een Landheer, 141; Aanteekeningen van een Markteur, 142; treedt in militairen dienst in den Kaukasus, 142; Sebastopol in December; 1854, 143; zijn leven gedurende en na den Krim-Oorlog, 144—146; neemt deel aan het beleg van Silistria en den slag bij Balaklava, 144; gaat naar Petersburg, 144; maakt kennis met Toergénjew, 144; Jeugd, 146—150; scheppingskracht en kunstgaven, 149; Lucern, 149; Drie Dooden, 150; De Sneeuwstorm, 150; De Twee Huzaren, 150; De Kozakken, 151; opvoedingswerk, 153; godsdienstige crisis, 166—179; Holstomyjér: de Geschiedenis van een Paard, 168; eigendom en arbeid, 169; tegenstrijdigheid, 169—170; Huwelijksgeluk, 171; zijne liefde tot de boeren, 173; meening omtrent het verdienen van eigen bestaan, 173—174; hervormt zijn leven, 177; gewoon voedsel, 178; gedrag door filosofische redenen verklaard, 178; zijne verklaring der Christelijke Leer, 179—184; De Christelijke Leer, 179, 182; Dogmatische Godgeleerdheid, 179; Het leven en de Leer van Christus, 179; Het Koninkrijk Gods is binnen U of Het Christendom niet een mystieke Leer maar een nieuwe Verklaring van het Leven, 179; Mijn Antwoord op den Bannvloek der Synode, 179; Mijn Biecht, 179; Over de Betekenis van het Leven, 179; Wat dient nu gedaan te worden? 179; Mijn Geloof, 179; Wat is Religie? 179, 181; Denkbeelden over God, 182; De Dood van Iwan Illytsj, 189; Hoeveel Land heeft een Mensch noodig, 189; De Kreutzer Sonate, 190; De Macht der Duisternis, 190; De Vruchten der Beschaving, 190; Opstanding, 191—192; Watis Kunst? 191, 379—385; zijn invloed, 192—193; vermeld, 6, 8, 46, 76, 195, 219, 258, 259, 291, 292, 321, 356, 360, 387, 397, 413.
- Tolstája, gravin, A. A., 155.
- Tolstójsme, 393.
- Tooneel, Het Russisch, wordt eene Staatsinstelling, 246.
- Tooneel in Rusland, 244; Peter I opent een schouwburg te Moskou, 245; schouwburgen eene vaste instelling, 246.
- Trans-Baikalië, folklore, 13.
- Tredjakówsjij, zoon van een priester, diensten bewezen aan de Russische dichtkunst door, 4, 30.
- Tsaren-gezag, goddelijken oorsprong van het, 24.
- Tsjaadájew, vermeld, 251.
- Tsjaikówsjij, 18, 62.
- Tsjéchow (pseudoniem Tsjechónte) tooneel- en romanschrijver, 397—411; levensloop, 398—399; zedelijk bankroet der intellectuelen, 400; Uit de praktijk van een Dokter, 402; „treurigheid” van, 404; Iwánow, 407; Oom Wánja, 407; De Tuin met de Kerseboomen, 407; vermeld, 414.
- Tsjernysjéwskij, Nicolaï, politiek schrijver, 357; geboorte en afstamming, 357; aangehouden, gevangenschap, 359; zijn invloed op de Russische maatschappij, 359; Aesthetische Betrekkingen tusschen Kunst en Werkelijkheid, 357; Schetsen van het GógolTijdperk 357; Lessing en zijn Tijd, 357; Wat dient gedaan te worden? 359; Brieven zonder Adres, 381; vermeld, 372, 374, 376, 380, 383, 413.
- Tsjernysjów, J. E., acteur en tooneelschrijver, 280; Een bedorven Leven, 280.
- Tsjertków, vermeld, 181, 356.
- Turken, verhalen van de, 10.
- Turksche oorlog van 1877, 159.

- Uhland, Ludwig, vermeld, 44.
- Van Waar en Hoe kwam Rusland tot Stand, 19.
- Vaudevilles, op het Russisch tooneel, 249.
- Veldtocht tegen het huwelijk, 190.
- Veldtocht van Igor, Het lied van den, 14.
- Verhalen, Russische, en lyrische volksliederen, 9.
- Versbouw, rhythmische, 30; schoonheid van den vorm, 225.
- Virgilius, vermeld, 32.
- Voguë, Le Roman Russe, 412.
- Volhynische Kronieken, 18.
- Volks-element in den Russischen roman, 392.
- Volks-schrijvers, 284—334; realistische school, 281, 297.
- Voltaire, vermeld, 5, 246.
- Vrije gedachte, in Rusland verstikt onder Nicolaas I., 48.
- Vrijmetselaars-beweging, 37.
- Vrijmetselaars in Rusland, hun streven om onder het volk zedelijke opvoeding te verspreiden, 37; hun groote invloed, 38; Alexander I schenkt hun meer vrijheid, 39.
- Vrouwen, de, in de Russische revolutionaire bewegingen, 139.
- Wanbestuur in Rusland, 351.
- Waräger, de Skandinavische, 43.
- Wagner's opera's, libretti van, 381.
- Wasiljew, vermeld, 258.
- Wedénskij, proza-vertaler, 243.
- Weinberg, vertaler van gedichten, 242.
- Wenewitinow, dichter, 82, 368.
- Wengérow, criticus, vermeld, 3, 131, 153, 223, 226; Biographisch Woordenboek der Russische Schrijvers, 414.
- Wensch naar geluk, 183.
- Weresjtsjagin, Russisch schilder, 160.
- Werstóws kij, Graf van Askold, 17.
- Wesenjew (pseudoniem) vermeld, 236.
- West-Siberië, dorpsleven in, 318.
- Westerlijke invloeden, strijd gevoerd tegen, 21.
- Westerschgezinden, 339, 341, 345.
- Wiener, Leo, Anthologie der Russische Letterkunde van het vroegste Tijdperk tot op onze Dagen, 411.
- Wiskundige wetenschappen, zeevaart- krijgs- en versterkingskunst, belangstelling van Peter I, 29.
- Wit-Russische letterkunde, 8.
- Wizin, von, (Fonvizin) tooneelschrijver, 35; stichter van het Russisch nationaal tooneel, 36; De Brigadier, 36; Nédorosl, 36; realistische richting, 36; secretaris van Graaf Panin, 37; vermeld, 248.
- Wijsgeerige zedenleer, 181.
- Wladimir, Kiewsche Prins, de Schoone Zon, 11.
- Wojnarowskij, Russisch patriot, 49; gebannen naar Siberië, 49.
- Wolff, Christian, natuurphilosoof, 31.
- Wolkhónskaja, Prinses, Tolstó j's moeder, 155.
- Wólkow, gebroeders, vermeld, 246.
- Wordsworth, William, vermeld, 57, 242.
- Wojéjkow, vermeld 414.
- Worontsówa Dásjkowa, Prinses, 35; helpt Catharina II bij haren Staatsaanslag, 35; wordt tot voorzitster benoemd der Academie van Wetenschappen, 35.
- Wowtsjó k, Marko (pseudoniem van Mevr. Marie Márkowitsj, volkschrijfster), 288—289.
- Wraak, Bijbelsche, 164.
- Wycliff, vermeld, 179.
- Zabjélin, geschiedschrijver, 342.
- Zagóskin, schrijver van historische romans, 84; Joérj Miloslawskij, 84; Roslawlew, 84.
- Zasódimskij, volks-schrijver, 281, 296; Kroniek van het Dorp Smóerino, 318; Geheimen der Steppen, 318.
- Zasóelitsj, Vera, het proces tegen, 175.
- Zedelijke grondbeginselen van het leven, 166.
- Zemstwo-Statistiekers, 295.
- Zimarow (pseudoniem), vermeld, 236.

<p>Zjeleznów, 295; Oeral-Kozak-ken, 295.</p> <p>Zlatowrátskij, volks-schrijver, 281; Dagelijksch Leven in het Dorp, 317; Boeren-Gezwo-
renen, 317; Grondslagen, 317.</p> <p>Zola, Emile, realisme van, in
zijne geschriften der eerste perio-
de, 110; vermeld, 282, 305, 406.</p> | <p>Zuid-Oostelijke Steppen, legerplaat-
sen der Tartaren in de, 22.</p> <p>Zuid-Slaven, volksliederen der, 6.</p> <p>Zuid-Slavische taal, hooge trap
van volmaaktheid, 6.</p> <p>Zuid-Rusland, gesproken taal van, 8.</p> <p>Zuid-Russische Kronieken, 18.</p> |
|--|--|

ERRATA:

Blz. 36, reg. 30 staat drama, lees tooneel.
 " 194, " 1 " HOOFDSTUK X " HOOFDSTUK V.

Uitgaven van S. L. VAN LOOY, Amsterdam.

P. KROPOTKIN.

Wederkeerig Dienstbetoon

Een factor der Evolutie

Geautoriseerde vertaling van Mevr. F. Mac Leod-Maertens,

VOORAFGEGAAN DOOR

Prof. Dr. J. MAC LEOD.

Strijd voor het bestaan en wederkeerig dienstbetoon.

Prijs f 2,50. — Gebonden f 2,90.

DI. 26. INTERNATIONALE BIBLIOTHEEK.

P. KROPOTKIN.

Landbouw en Industrie.

Hoofd- en Handenarbeid vereenigd.

Vertaling van J. STOFFEL.

Prijs f 1,25. — Gebonden f 1,65.

Uitgave van S. L. VAN LOOY, Amsterdam.

HET STANDAARDWERK VAN JEAN JAURÈS DE FRANSCHÉ REVOLUTIE.

Geautoriseerde vertaling van Dr. W. VAN RAVESTEYN Jr.

Fraai geïllustreerd met 55 portretten en platen, alle buiten den tekst op plaatpapier gedrukt, meest naar zeldzame origineele gravures uit dien tijd; 36 vignetten boven de hoofdstukken naar de etsen van Duplessi-Bertaux, episoden uit de Fransche Revolutie voorstellende; benevens 10 lithografieën in kleuren naar curieuse spotprenten en historieplaten.

Compleet in vier deelen,

prijs ing. f 7.—; gebonden f 9.—; of in 14 stukken à 50 cent.

Deel I (319 bldz.): DE CONSTITUANTE; II (315 bldz.): DE LÉGISLATIVE;
III (354 bldz.) en IV (256 bldz.): DE NATIONALE CONVENTIE.

EENIGE BEOORDEELINGEN.

Jaurès werk onderscheidt zich door breedheid van opvatting, door meesterlijken stijl, door nieuwe behandeling.

Prof. Dr. G. W. KERNKAMP.

Dit breed opgezette werk steunt op de vaste basis van een ontzaglijke belezenheid en directe bronnenstudie.

Wat Jaurès als zijn eigen bijzonder element in de studie van dat overweldigend tijdvak der Revolutie inbracht, is de ziensblik, de poëtische gaaf van verbeelding der langgeleden gebeurtenissen, het intuïtief inzicht dat naast klare logische deductie van het gewetene en bekende tot het enkel te radene besluit. En die blik bezit Jaurès in zóo groote mate, dat allerlei groote en kleine feiten thans eerst begrijpelijk en uatuurlijk schijnen te worden. Dat er nu eerst orde en logische hang komt in wat te voren voor ons een chaos van elkaar schots-en-scheef opvolgende verschijnselen was, ook als men de beste schrijvers raadpleegde.

Dit vooral, het machtige inzicht, dat het brengt in een periode, wier geweldige, maar onbegrepen feiten ons sedert lang bekend waren, maakt het boek zoo zeer belangwekkend, dat men van het lezen niet scheiden kan, als men eenmaal is begonnen.

FRANS COENEN in het *Bat. Nieuwsbl.*

Een heel belangwekkend boek. De uitvoering is keurig. De vele fraaie platen versieren niet alleen het boek, maar geven dikwijls een zeer gewenschte toelichting bij den tekst. Er is in de tot op heden verschenen stukken heel veel, dat onze belangstelling in hooge mate heeft opgewekt. Nu reeds kunnen wij het aan alle geschiedenisliefebbers met nadruk ter kennismaking aanbevelen.

Het Nieuwe Schoolblad.

Dit is geen werk van een geestverwant; maar toch kunnen wij niet nalaten de aandacht van wie de machtige gebeurtenissen in het laatst der achttiende eeuw nog eens wil doorleven, te vestigen op dit geschrift, waarin aan 't woord is een man van groote belezenheid, gemakkelijke manier van beschrijven, keurigheid van stijl en levendigheid van uitbeelding. Voor wie iets verwerken kan, en een eigen opinie heeft, is dit werk hoogst interessant. Ds. C. L. F. VAN SCHELVEN, Wageningen.

Hoofredacteur der Geld. Kerkbode,

Jaurès blijkt zoo frisch en oorspronkelijk, dat we dit werk beslist een groote aanwinst noemen.

L'Union Fraternelle. Vrijmetselaars Weekblad.

Historisch een uitnemend werk, Den socialen toestand van Frankrijk kan men moeilijk juister, raker schetsen, dan Jaurès het hier heeft gedaan.

Nieuwe Rott. Ct.

Een kostelijk boek, niet het minst in de uitnemende Hollandsche bewerking.

De Standaard.

Uitgaven van S. L. VAN LOOY, Amsterdam.

- Augustinus' Belijdenissen.** In XIII boeken. Vert. van FRANS ERENS.
In 2 kleuren gedrukt. f 3.60; geb. f 4.25
- BJÖRNSTJERNE BJÖRNSON. MARY, **Een roman** f 2.25; geb. f 2.75
- FRANS ERENS, **Litteraire Wandelingen** . . . f 2.40; geb. f 2.90
- EMILE ERENS. **Korte Verhalen.** f 1.50; geb. f 1.90
- AUG. P. VAN GROENINGEN, **Een nest mensen,** f 1.40; geb. f 1.90
- HERM. HELJERMANS Jr., **Diamantstad,**
goedk. uitg. f 2.50; geb. f 2.90
- JAN HOFKER, (Pseud. Delang), **Gedachten en Verbeeldingen.** Met inleiding van L. VAN DEYSEL f 2.25; geb. f 2.75
- GOTTFRIED KELLER, **Romeo en Julia van het land.** Vertaling van EMILE ERENS f 1.50; geb. f 1.90
- WILLEM KLOOS, **Nieuwere Literatuur-Geschiedenis,** 4 dln. à f 1.50; geb. f 1.90
- JAC. VAN LOOY, **Proza.** 3e verm. druk . . f 2.40; geb. f 2.90
- ” ” ” **Feesten.** f 2.40; geb. f 2.90
- ” ” ” **Gekken.** f 1.50; geb. f 1.90
- JOH. DE MEESTER, **Zeven vertellingen.** . . f 1.40; geb. f 1.90
- ” ” ” **Deemoed. Drie vertellingen** f 1.25.
- MR. S. MULLER FZN., **Schetsen uit de Middeleeuwen.** f 2.40; geb. f 2.90
- FR. NIETZSCHE, **Aldus sprak Zarathustra.** Een boek voor allen en niemand. Geaut. vert. van Dr. L. S. A. M. VON RÖMER f 2.90; geb. f 3.50
- Vlaamsche Oogst,** Bloemlezing f 1.50; geb. f 1.90
- SILVIO PELLICO. **Mijne gevangenissen.** Vertaling van FRANS ERENS. f 2.25; geb. f 2.75
- Een Pic-Nic in Proza,** 3e, veel verm. druk. 2 dln. à f 1.50; geb. f 1.90
- HERBERT SPENCER. **Een systeem van synthetische filosofie:** Algemeene grondstellingen. Naar de 5e uitgave door Mr. TH. VAN TRICHT f 3.—; geb. f 3.75
- B. DE SPINOZA. **Werken.** Vertaald en uitgegeven met aant. door Dr. W. MEYER. 5 dln. . . f 8.80; geb. f 10.80
- DR. JAN VETH, **Kunstbeschouwingen** . . . f 2.50; gec. f 2.90
- ” ” ” **Hollandsche teekenaars van dezen tijd** f 2.50; gec. f 2.90
- Internationale Bibliotheek.** Verzameling van werken op Sociaal-Economisch gebied. 31 deelen, waarvan beredeneerde Catalogus op aanvraag verkrijgbaar.